

Міністерство освіти і науки України
Науково-дослідний інститут публічного права

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«Актуальні питання підготовки
дисертацій в умовах воєнного стану»**

30 вересня 2023 року

Львів – Торунь
Liha-Pres
2023

Організаційний комітет конференції:

Сергій КОРОЄД – доктор юридичних наук, професор, виконувач обов'язків президента Науково-дослідного інституту публічного права (**голова організаційного комітету**);
Андрій БОРОВИК – кандидат юридичних наук, доцент, відмінник освіти України, віцепрезидент з наукової роботи Науково-дослідного інституту публічного права (**заступник голови організаційного комітету**);

Лариса СОРОКА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка відділу докторантури і аспірантури Науково-дослідного інституту публічного права;

Ксенія КУРКОВА – докторка юридичних наук, професорка, завідувачка відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт Науково-дослідного інституту публічного права;

Руслан СЕРБИН – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор Національної академії внутрішніх справ;

Євген СОБОЛЬ – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка;

Олег ГОЛОВКО – кандидат економічних наук, голова наглядової ради Центру українсько-європейського наукового співробітництва;

Михайло КЕЛЬМАН – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри теорії права та конституціоналізму Національного університету «Львівська політехніка»;

Валентин ГАЛУНЬКО – доктор юридичних наук, професор, голова ГО «Академія адміністративно-правових наук», професор кафедри адміністративного права, інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін Київського університету інтелектуальної власності та права Національного університету «Одеська юридична академія»;

Іван БОГАТИРЬОВ – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, професор кафедри права та правоохоронної діяльності Державного університету «Житомирська політехніка»;

Валерій БУЖОР – доктор юридичних наук, професор, ректор Інституту кримінального права та прикладної кримінології (Республіка Молдова);

Станіслав БУКА – доктор економічних наук, професор, ректор Балтійської міжнародної академії (Латвійська Республіка);

Михайло ВІХЛЯЄВ – доктор юридичних наук, професор, директор Центру українсько-європейського наукового співробітництва.

Актуальні питання підготовки дисертацій в умовах воєнного стану : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Науково-дослідний інститут публічного права. 30 вересня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 256 с.

ISBN 978-966-397-321-0

У збірнику представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих на міжнародну науково-практичну конференцію «Актуальні питання підготовки дисертацій в умовах воєнного стану», яка відбулася 30 вересня 2023 р.

УДК 001.817"364"(062.552)

ISBN 978-966-397-321-0

© Науково-дослідний інститут публічного права, 2023
© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2023

ЗМІСТ

Механізм підготовки дисертацій в Україні Арістова І. В.	9
Принцип недискримінації в реалізації права на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії Барчук А. Б.	13
Мотиваційні чинники підготовки дисертаційних досліджень військовослужбовцями Національної гвардії України Бєлай С. В., Батюк О. В.	16
Роль наукової школи «Інтелект» у підготовці дисертацій Богатирьов І. Г.	20
Актуальні теми дисертаційних досліджень у цивільному праві в умовах воєнного стану (цивільні права осіб з інвалідністю) Бондар Н. П.	23
Самоплагіат у дисертаціях: актуальні питання в умовах воєнного стану Боровик А. В., Йозеф Затько	27
Strategies for searching, analyzing and integrating scientific literature when writing a dissertation Vyshnevskа M. O.	30
Щодо обрання тематики дисертаційних досліджень з юридичних наук в умовах воєнного стану Вітвіцький С. С., Назимко Є. С.	33
Самостійна робота здобувача як важливий складник дисертаційного дослідження Віцюк А. А.	36
Мовні анормативи в дисертаціях Грицевич Ю. В.	39
Проблеми проведення досліджень із психології в умовах воєнного стану Дерев'янюк С. П.	43
Вплив дистанційного навчання на підготовку здобувачів ступеня доктора філософії (Ph.D) в умовах воєнного стану Дерев'янюк Н. З.	45
Щодо термінів захисту PhD-дисертацій в умовах воєнного стану Дрозд О. Ю.	48

Щодо формулювання наукових результатів у дисертаціях із правових наук: рекомендовані мовні конструкції та помилки Євтєєва Д. П., Лапкін А. В.	50
Визначення ступеня повноти операціональних дій у разі завершення дисертаційного дослідження із соціогуманітаристики в нових соціокультурних обставинах Жорнова О. І., Жорнова О. І.	53
Особливості підготовки дисертацій у воєнний час Жукова А. Р.	56
Наукова діяльність в умовах війни: виклики та перспективи Залужна А. Є.	58
До питання щодо підготовки дисертацій у сфері права: освіта в умовах дії воєнного стану Кармаза О. О.	60
Виклики та особливості підготовки до захисту дисертацій офіцерами Збройних сил України в умовах воєнного стану Карпенко В. С.	64
Виклик часу: прийняття закону про академічну доброчесність Коваленко В. В.	67
Підготовка дисертацій у пенітенціарній сфері: актуальні питання сьогодення Колодчин Д. В.	70
Формування картини світу як фундаментальний об’єкт науки: деякі міркування Кресін О. В.	72
Використання штучного інтелекту в підготовці дисертацій в умовах воєнного стану: можливості та недоліки Коломієць А. М., Івашкевич Є. М., Кушнір О. І.	77
Вплив воєнного стану на реалізацію свободи наукової творчості у процесі підготовки дисертації Коросєд С. О.	81
Підготовка дисертації в період воєнних дій як об’єкт наукового вивчення: системний підхід Костенко О. В.	84
Специфіка написання докторської дисертації під час дії воєнного стану в Україні Кравченко О. М.	86

Теоретичні аспекти окремих проблем та новизни дисертацій юридичного напрямку	
Кравчук С. М.	90
Дисертант – оратор, генератор ідей, лідер	
Красницька О. В.	93
Актуальні питання підготовки дисертаційних робіт в умовах воєнного стану	
Крупнова Л. В.	96
Змістово-методичний складник організації початкового етапу роботи над дисертацією як напрям науково-дослідної діяльності студента-економіста третього (науково-дослідного) рівня вищої освіти	
Кубанов Р. А.	98
Ґрунтовні засади академічної доброчесності під час підготовки дисертаційного дослідження доктора філософії	
Кузьменко А. О.	102
Вибір та опис методології дисертаційного дослідження як складник становлення науковця	
Кучук А. М.	105
Вплив воєнних подій на вибір теми та методології дисертаційних робіт	
Ліннік Ю. В.	108
Основні труднощі та можливості їх подолання в написанні дисертації з хореографічного мистецтва в умовах воєнного стану	
Літовченко О. А.	111
Особливості організації роботи з майбутніми докторами філософії в умовах війни	
Логінов А. Ю.	115
Підготовка дисертацій у сфері публічного управління в період дії воєнного стану: доступ до інформації та достовірність даних	
Лозинська Т. М., Сліченко В. В.	118
Міжнародні тенденції модернізації докторської освіти	
Лозовий В. С.	121
Деякі особливості проведення дисертаційних досліджень у сфері адміністративного права під час воєнного стану в Україні	
Макарчук В. В.	124

Актуальні питання атестації здобувачів ступеня доктора філософії в умовах воєнного стану в Україні Малюга Л. Ю., Ткачук А. О.	128
Навчальні заклади в умовах воєнного стану: виклики та перспективи для підготовки дисертацій Михайлов М. В.	133
До проблеми концептуального визначення об'єкта і предмета дисертаційного дослідження з правової проблематики Мірошниченко М. І.	134
Ph.D. Legal Researches at Strasbourg, France Mishyna N. V.	138
Роль джерельної бази в підготовці дисертацій сьогодення Молчанова Т. О.	140
Summary to thesis as a scientific text Novikova O. V.	142
Використання штучного інтелекту під час написання дисертацій Носенко Ю. М., Шевченко Т. В., Сінельник Л. М.	145
Підготовка дисертацій в умовах воєнного стану: виклики та можливості Обручнікова Н. Д.	149
Методи юридичної аргументації Орел В. А.	152
Нормативно-правові основи підготовки докторів філософії та докторів наук в умовах воєнного стану Остапенко А. І., Виклюк О. Ю.	155
Етичні ризики у процесі підготовки дисертаційних досліджень Палієнко Т. П.	159
Про особливості роботи та зупинення разової вченої ради за новим PhD-порядком Панченко О. І.	162
Актуальна тематика дисертацій економічного напрямку Пасічник Ю. В.	165
Методологія організації аспірантами роботи над дисертаційною працею Перунова О. М.	168
Автореферат дисертації як науковий документ Перцева В. А.	171

Нові нормативні підходи до захисту дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії	
Петриченко В. В.	174
Окремі питання здійснення захисту здобувачів ступеня доктора філософії в умовах війни	
Подойніцин В. М., Савіна Н. Г.	177
Роль методологічного інструментарію при підготовці дисертацій з кримінально-виконавчого права	
Пузирьов М. С.	180
Локальні фактори поширення плагіату під час підготовки дисертацій в умовах воєнного стану	
Рибка Н. М., Петінова О. Б.	184
Дотримання академічної доброчесності в разі співавторства на наукові праці в умовах воєнного стану	
Риженко І. М.	187
Науковий ступінь: мета чи інструмент, нагорода чи тавро?	
Романенкова Ю. В., Стрельцова С. В.	191
Особливості атестації здобувачів наукового ступеня доктора наук у Національному університеті водного господарства та природокористування	
Савіна Н. Б., Зінкевич О. В., Бондарєва Т. Г.	194
Розвиток професійної компетентності аспірантів під час вивчення освітніх компонентів та підготовки дисертації	
Скакальська І. Б., Онищук І. А.	197
Актуальні питання підготовки дисертацій в умовах воєнного стану	
Старовойтов Д. Ф., Луцюк А. В.	201
Підготовка аспірантів до написання дисертації, пов'язаної з вирішенням проблем російсько-української війни	
Столяренко О. В., Столяренко О. В.	205
Наукове мислення здобувачів освітньо-наукового рівня як складник успішної підготовки дисертації: сучасні виклики	
Стрельбицька С. М.	209
Особливості підготовки та захисту дисертацій зі спеціальності «Публічне управління та адміністрування» в умовах воєнного стану	
Судак Д. В.	213
Lexical and grammatical peculiarities of the English summary of the thesis	
Suima I. P.	217

Нормативні аспекти дотримання академічної доброчесності у процесі виконання дисертації здобувачем ступеня доктора філософії Тернавська Т. А., Данилко О. Г.	221
Підготовка дисертацій із педагогічних наук в умовах воєнного стану: пріоритети та інновації Толочко С. В.	224
Інтерактивний плакат як засіб візуалізації результатів педагогічного експерименту під час підготовки дисертації майбутніми докторами філософії Топольник Я. В.	229
Особливості підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук у вищих навчальних закладах за військового стану Уманська А. О.	231
Деякі методологічні проблеми визначення тематики та змісту дисертацій цивілістичного профілю в сучасних умовах Харитонов Є. О., Харитонova О. І., Давидова І. В.	233
Мілітаризація українського суспільства та вибір теми дисертаційного наукового дослідження Ховрич С. М.	238
The latest amendments to awarding Ph.D. in Ukraine Shaparenko O. V.	242
The problem of defending dissertations in a state of war for scientists in the field of culture and art: applied research Sharykov D. I.	244
Правильне оформлення списку використаних джерел як запорука уникнення академічного плагіату в дисертаційних дослідженнях Шкабаріна М. А.	246
Біосоціальна площина підготовки дисертаційної праці аспірантами в умовах воєнного стану Юхименко Л. І.	250
ChatGPT як співавтор текстів наукових робіт здобувачів рівня «Доктор філософії» Ягодзінський С. М., Козинець А. О.	252

МЕХАНІЗМ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ В УКРАЇНІ

Арістова Ірина Василівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного та інформаційного права,
Сумський національний аграрний університет
м. Суми, Україна*

У доповіді відстоюється позиція, що наука в умовах воєнного стану має не лише ефективно вирішувати актуальні питання сьогодення нашої країни, але й повинна сприяти формуванню наукового потенціалу в Україні задля її відновлення та розвитку у післявоєнний період. Вважаємо за доцільне акцентувати увагу саме на необхідності створення та впровадження належного механізму підготовки дисертацій в Україні. Передусім слід зазначити, що, на нашу думку, поняття «підготовка дисертацій» має тлумачитися і як написання, і як створення відповідних умов для написання дисертацій, тобто забезпечення цього процесу. З урахуванням зазначеного, пропонується розглядати механізм підготовки дисертацій в Україні як системне утворення, невід’ємними складовими якого постають дві підсистеми: механізм написання дисертацій та механізм забезпечення написання дисертацій. Важливо підкреслити, що ці підсистеми мають взаємодіяти між собою (прямі та зворотні зв’язки) з метою отримання актуального, науково обґрунтованого, новачіного дослідження та формування науковця нового покоління.

З нашої точки зору, до структури кожної із підсистем механізму підготовки дисертацій варто включити наступні частини: правову, інституційну та організаційно-наукову. Пропонується до інституційної частини першої підсистеми механізму включити наукових керівників та аспірантів, до другої підсистеми, передусім – Міністерство освіти і науки України (далі – МОН України), Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (далі – НАЗЯВО), заклади вищої освіти (відповідні структурні підрозділи), наукові установи, представників наукової спільноти та практичних органів. Визначено їх функції, завдання, права та обов’язки, відповідальність.

Що стосується правової частини, то для першої підсистеми механізму доцільно включити Стратегію розвитку закладу вищої освіти, локальні правові акти, що відповідають законам України та ін. До правової частини другої підсистеми механізму мають входити відповідні закони України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України, накази МОН України тощо. Визначено перелік

основних актів. Вважаємо, що особливої уваги потребують міжнародні правові акти ООН (зокрема, ЮНЕСКО). Наприклад, Резолюція Генеральної Асамблеї ООН «Перетворення нашого світу. Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року» від 25 вересня 2015 року № 70 /1 [1], на основі якої з'явився Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» від 30 вересня 2019 року № 722 [2]. До речі, у положеннях Указу Президента України проголошується необхідність впровадження політики щодо формування відповідних напрямів наукових розвідок, що безпосередньо має впливати і на вибір тем дисертацій.

Варто також додати, що відповідно до основних положень доповіді Генерального секретаря ООН на Саміті по Цілям сталого розвитку (далі – ЦСР) (вересень 2019 року) [3] визначено три рівні досягнення ЦСР, зокрема, чітко визначено роль науковців та наукового забезпечення для досягнення ЦСР. У власних дослідженнях, наприклад [4] неодноразово наголошувалося, що, з огляду на змістовне наповнення ЦСР та завдань національного розвитку, невід'ємними складовими системи наукового забезпечення ЦСР в Україні постають: управління та менеджмент; економічні науки; фінансові науки; екологічна наука; аграрна наука; юридична наука; комп'ютерні науки; технічні науки. Це дозволило усвідомити необхідність проведення міждисциплінарних наукових досліджень задля розв'язання завдань, визначених у Національній доповіді – Цілі сталого розвитку: Україна [5]. Наприклад, розкриття предмету дисертаційного дослідження може вимагати використання, як лише юридичних інструментів, так і комплексного використання інструментів юридичної науки та комп'ютерних наук (чи екологічної науки, чи фінансової науки та ін.).

Запропоновано та досліджено елементи організаційно-наукової частини першої та другої підсистем механізму підготовки дисертації. Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на деяких із них. Передусім, йдеться про проведення дисертаційного дослідження, виходячи із сучасної методології. Як приклад, пропонується для розгляду методологію науки інформаційного права, яка була презентована на різноманітних конференціях. Нагадаємо окремі положення (зокрема, [6]). Вважаємо, що методологію науки інформаційного права слід розглядати як вчення про організацію наукової діяльності у сфері інформаційного права та наукових знань про інформаційно-правові явища. Водночас, обґрунтовано, що предметом методології науки інформаційного права є організація наукової діяльності та наукових знань у сфері інформаційного права [7]. Встановлено, що організація наукової діяльності (у тому числі у сфері інформаційного права) передбачає упорядкування її цілісної системи з чітко визначеними

характеристиками (особливості, принципи, умови, норми), логічною структурою (суб'єкт, об'єкт, предмет, форми, засоби, методи діяльності, її результат) і процесом здійснення.

При цьому важливим моментом є вибір форми організації діяльності. Доведено, що в умовах розвитку інформаційного суспільства, побудованого на знаннях, ефективною постає проектна форма організації наукової діяльності та наукових знань у сфері інформаційного права [7]. Така позиція пояснюється тим, що останнім часом у наукових дослідженнях з різних галузей наукового знання сформувалася практично обов'язкова вимога щодо побудови наукових гіпотез як пізнавальних моделей, і наукове дослідження стало проектуватися, тобто, формуватися завершений цикл продуктивної діяльності.

На нашу думку, важливим елементом організаційно-наукової частини механізму підготовки дисертацій в Україні має бути розвиток наукових шкіл, що сприяє формуванню так званої «критичної наукової маси» у закладах вищої освіти задля забезпечення належного рівня підготовки дисертацій. У роботі відстоюється позиція, що для переходу від інформаційного суспільства до суспільства знань [8] не лише має бути забезпеченню загальний доступ до знань (у тому числі і юридичних) та спільне використання знань, але й має формуватися так звана «нова етика знань» [8]. У зв'язку з цим вельми актуальним постає завдання щодо створення ефективних інструментів впровадження нової етики знань. На нашу думку, одним із таких інструментів має стати формування наукових шкіл.

Зазначена позиція знайшла своє висвітлення у багатьох авторських публікаціях (наприклад, [9]). Вважаємо, що наукова школа повинна спиратися на фундаментальні засади (методологічний плюралізм, системне світорозуміння, методологія як вчення про організацію наукової діяльності, загальний доступ до знань, спільне використання знань, загальна участь у суспільствах знань та ін.), а також мати єдину дослідницьку програму наукової школи (наприклад, [9]), що повинна належним чином реалізовуватися.

Безумовно, розробка та впровадження запропонованого механізму підготовки дисертацій в Україні потребує нових пропозицій від наукової спільноти. У зв'язку з цим будемо вдячні за конструктивні зауваження та готові до співпраці.

Література:

1. Перетворення нашого світу. Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70 /1 URL:<https://goo.su/g5Gy>

2. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019>

3. Десятиріччя дій та звершень для сталого розвитку: Доповідь Генерального Секретаря ООН на Самміті з Цілей сталого розвитку у вересні 2019 року URL: <https://goo.su/YDc9gsw>

4. Арістова І.В. Цілі сталого розвитку України як напрям наукових досліджень за спеціальністю 081 «Право». Матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації «Інновації в забезпеченні якості викладання навчальних дисциплін адміністративно-правового блоку та здійснення галузевих фахових наукових досліджень у ЗВО в умовах воєнного стану» 21 липня – 25 серпня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 8–11.

5. Цілі сталого розвитку: Україна: Національна доповідь. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <https://goo.su/mcoIJDc>

6. Арістова І.В. Сучасна теорія інформаційного права: питання методології. Матеріали міжнародної наукової конференції. «Нові підходи та актуальні дослідження в юридичній науці». (3–4 листопада 2022 року. м. Рига, Латвійська Республіка) 2022. С.109-111 DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-263-0-27>

7. Арістова І. В. Становлення науки «інформаційне право»: питання методології. Ч.І. Публічне право. 2016 р. № 2. С. 245–250.

8. До суспільства знань: Всесвітня доповідь ЮНЕСКО. Париж: Вид-во ЮНЕСКО, 2005. 211 с.

9. Арістова І.В. Розвиток наукових юридичних шкіл як інструмент впровадження нової етики знань в Україні: матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні питання юриспруденції: теоретичний та практичний вимір» (м. Суми, 25 квітня 2019 р.). Вид-во: Суми, СНАУ, 2019. С. 6–9. URL: https://drive.google.com/file/d/1ivKQ4s_cpnqz-YbC07q8zRGq51LMJUTI/view?usp=sharing

ПРИНЦИП НЕДИСКРИМІНАЦІЇ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ЗДОБУТТЯ ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Барчук Анжеліка Борисівна

*аспірантка кафедри загальноправових дисциплін,
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро, Україна*

В умовах воєнного стану та протидії збройній агресії російської федерації, Україна продовжує реалізацію євроінтеграційного курсу. Так, у Преамбулі до Конституції України визначено: «... незворотність європейського та євроатлантичного курсу України» [1]. Поряд із різноманітними напрямками адаптації Українського законодавства до вимог і стандартів Європейського союзу (далі – ЄС), заслуговує на увагу забезпечення принципу недискримінації та поваги до різноманітності.

Виходячи з викладеного, важливо розглянути принцип недискримінації у реалізації права на здобуття освітньо-наукового рівня доктора філософії. Поряд із цим, доцільно зупинитися на реалізації цього права в умовах воєнного стану.

Насамперед, слід зазначити про те, що відповідно до статті 53 Конституції України, кожен має право на освіту [1]. Водночас, згідно зі статтею 64 Конституції України, в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. При цьому право на освіту належить до прав, щодо яких можуть встановлюватися відповідні тимчасові обмеження у особливий період.

Повертаючись до права на освіту, варто вказати про недопущення дискримінації у його реалізації. Так, освіта належить до сфер суспільних відносин на які поширюється дія Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [2]. Нагадаємо, що відповідно до статті 2 згаданого вище Закону, законодавство України ґрунтується на принципі недискримінації, що передбачає незалежно від певних ознак: 1) забезпечення рівності прав і свобод осіб та/або груп осіб; 2) забезпечення рівності перед законом осіб та/або груп осіб; 3) повагу до гідності кожної людини; 4) забезпечення рівних можливостей осіб та/або груп осіб [2].

Крім того, статтею 6 Закону України «Про освіту» закріплено, що до засад державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності належить «забезпечення рівного доступу до освіти без

дискримінації за будь-якими ознаками, у тому числі за ознакою інвалідності», а також «формування поваги до прав і свобод людини, нетерпимості до приниження її честі та гідності, фізичного або психологічного насильства, а також до дискримінації за будь-якими ознаками» [3]. Зазначені засади кореспондуються із правами здобувачів вищої освіти, визначеними у статті 53 цього Закону. Одним з таких прав є: «захист під час освітнього процесу від приниження честі та гідності, будь-яких форм насильства та експлуатації, булінгу (цькування), дискримінації за будь-якою ознакою, пропаганди та агітації, що завдають шкоди здоров'ю здобувача освіти» [3]. Крім викладеного, потрібно вказати на закріплені у статті 57-1 «Державні гарантії в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану» [3]. Зауважимо, що доповнення Закону України «Про освіту» зазначеною статтею 15.03.2022 стало наслідком гарантування державою в особливий період: організації освітнього процесу в дистанційній формі або в будь-якій іншій формі, що є найбільш безпечною для його учасників; збереження місця роботи, середнього заробітку, здійснення виплати стипендії та інших виплат, передбачених законом; місця проживання (пансіон, гуртожиток тощо) та забезпечення харчуванням (у разі потреби) [3].

Визначившись із недопущенням дискримінації у реалізації права на освіту, перейдемо до особливостей здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії. Визначення поняття «доктор філософії» надається у 1-му абзаці частини 6 статті 5 Закону України «Про вищу освіту» – це освітній і водночас науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти або наукової установи за результатами успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у разовій спеціалізованій вченій раді [4].

Важливо відмітити, що відповідно до частини 1 статті 4 «Право на вищу освіту», встановлення обмежень і привілеїв, що визначаються специфічними умовами здобуття вищої освіти, зумовленими особливостями отримання кваліфікації не вважається дискримінацією цього права [4]. Наприклад, здобувачі які вступають на навчання до закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що здійснюють підготовку поліцейських, мають відповідати певним критеріям фізичної і психологічної підготовленості до служби в поліції.

Основними підзаконними нормативно-правовими актами, якими врегульовано здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії, є: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» [5], наказ МОН України від 12.01.2017 № 40 «Про

затвердження Вимог до оформлення дисертації» [6] та Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» [7].

Аналіз перерахованих документів дає можливість зробити висновок про відсутність у їхньому змісті посилань на антидискримінаційне законодавство у цілому та принцип недискримінації зокрема. З одного боку, правовими актами вищої юридичної сили – Законами України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», «Про освіту», «Про вищу освіту», гарантований рівний доступ до права на освіту та недискримінацію у реалізації цього права. З іншого боку, конкретизація антидискримінаційних положень в підзаконних нормативно-правових актах, може сприяти покращенню рівня захисту відповідного права від будь-яких проявів дискримінації.

Виходячи з викладеного вважаємо за доцільне передбачити закріплення принципу недискримінації у реалізації права на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії на законодавчому рівні, шляхом внесення змін і доповнень до вказаних нормативно-правових актів. Зазначені зміни сприятимуть недопущенню порушення принципу рівності прав і можливостей, прямим або непрямим обмеженням прав здобувачів залежно від їхньої раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД та за іншими ознаками.

Література:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06.09.2012 № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 24.08.2023).

4. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

5. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах): Постанова Кабінету Міністрів України від

23.03.2016 № 261 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

6. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ МОН України від 12.01.2017 № 40 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

7. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.08.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-3>

МОТИВАЦІЙНІ ЧИННИКИ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Белай Сергій Вікторович

*доктор наук з державного управління, професор,
заступник начальника навчально-методичного центру –
начальник відділу методичного забезпечення навчального процесу,
Національна академія Національної гвардії України
м. Вінниця, Україна*

Батюк Олег Володимирович

*доктор юридичних наук, доцент,
старший лейтенант,
офіцер служби кадрової роботи,
Військова частина 3072 Національної гвардії України
м. Івано-Франківськ, Україна*

Актуальність визначеної теми обумовлена тим, що проблема мотивації професійної самореалізації військовослужбовця загалом переважно стосується опису структури, механізмів і процесу функціонування мотивації досягнення. Доцільно відмітити, що досягнення військовослужбовця як мотиваційно-сміслові утворення характеризується по-перше, установкою на результативність та успіх, по-друге, впевненістю людини в собі, по-третє, усвідомленням цінності будь-якої справи, по-четверте, наполегливістю в досягненні цілей, по-

п'яте, самокритичністю та самостійністю. Досягнення забезпечує військовослужбовця реалістичне цілеутворення, надію на успіх, постійне самовдосконалення та покращення результатів військової діяльності за рахунок пізнання постійного посилення працездатності та результативності діяльності.

Для чіткого визначення мотиваційних чинників підготовки дисертаційних досліджень військовослужбовцями Національної гвардії України, доцільно в першу чергу охарактеризувати поняття мотивації, так згідно сучасного тлумачного психологічного словника, мотивація – її складають спонування, що викликають активність організму і визначають її спрямованість. Усвідомлювані або неусвідомлювані психічні фактори, що спонукають індивіда до здійснення певних дій і визначають їхню спрямованість та цілі [1, с. 264].

Доцільно погодитись із науковцем С. Занюком розглядає мотивацію як сукупність усіх факторів (як особистісних, так і ситуативних), що спонукають людину до активної діяльності, тим самим забезпечуючи успіх в цій діяльності. Він робить висновок про те, що мотивація досягнення є відносно стійким особистісним утворенням, оскільки виявляється в багатьох аспектах особистісного зростання і, разом з тим, динамічним утворенням, яке починає діяти у взаємодії з ситуативними чинниками – такими як цінність виконуваної праці та ймовірність (шанси) досягнення успіху в певній сфері діяльності [2, с. 8].

Також С. Занюк пропонує формулу успіху, в якій останній залежить не лише від здібностей, а й від прагнення досягнути мети, від цілеспрямованої й наполегливої праці задля досягнення успіху:

$$\text{Успіх} = 3 + \text{Мд} + \text{С},$$

де 3 – здібності; Мд – мотивація досягнення; С – ситуація (сприятливі обставини).

За цією досить загальною формулою можна спрогнозувати майбутню кар'єру індивіда (прагнення досягти успіху), визначивши силу (рівень) його мотивації досягнення.

Умовами успішної професійної діяльності за І. Тимошенком виступають виживання, результативність та ефективність [3]. Поряд з цим погоджуємося з О. Кревською, що найбільш значущим компонентом успіху у цьому контексті слід вважати наявність унікальних здібностей, досвіду та компетентності, які дають змогу вирішувати актуальні, нестандартні завдання для досягнення загальної мети професійної діяльності [4, с. 50].

Погоджуємося з науковцями які вважають, що доцільно врахувати той фактор, що успішність діяльності не можна розглядати у відриві від особистості, яка цю діяльність виконує [4, с. 62]. Саме тому, як слушно зазначає Ж. Вірна, специфічність умов здійснення професійної діяльності впливає на її результат, проте особистість може змінювати умови або підпорядковуватися їм. Серед детермінант успішності

діяльності вона виокремлює: а) зовнішні умови, в яких перебігає професійна діяльність (характер суспільно-політичних відносин і поглядів суспільства на цінність людини, на її місце в процесі суспільного виробництва; умови та організація професійної діяльності, включаючи й підготовку спеціаліста).

Вважається, що соціальна детермінація досягнення успіху забезпечує можливість активності, вибору, відповідальності, отримання людиною позитивного досвіду під час виконання професійної діяльності, формування ціннісних орієнтацій, які визначають рівень особистісної активності та спрямованості; внутрішні умови, які визначають психологічні властивості та схильності особистості до професійної діяльності.

До особливостей особистості, яка здатна досягнути успіху відносяться:

- психічне здоров'я, що дає змогу протистояти можливому негативному впливу ззовні та використовувати реальні зовнішні можливості;
- орієнтація на успіх,;
- висока самооцінка;
- наявність суб'єктивного контролю за ситуацією;
- висока активність, яку зумовлено прагненням пізнати свої можливості та реалізувати їх [5].

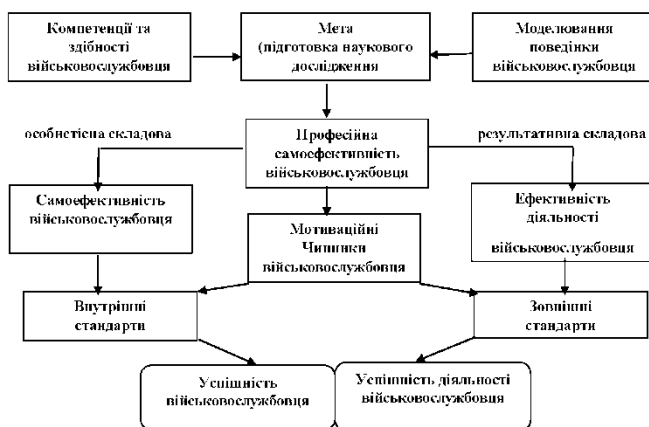

Рис. 1. Орієнтовна модель професійної самоєфективності військовослужбовця при підготовці наукових досліджень¹

¹ Модель розроблена за взірцем Теоретичної моделі мотиваційної детермінації професійної самоєфективності в межах політичної реалізації особистості [4].

Як висновок даного дослідження, варто визначити дві групи мотиваційних чинників підготовки дисертаційних досліджень військовослужбовцями Національної гвардії України, а саме: особистісні мотиви та результативні мотиви.

До першої групи мотивів відносимо такі чинники, це бажання досягнення певного статусу, тобто загальноновизнаної ролі, за допомогою якої досягається певний рівень престижу з боку тих, з ким вони взаємодіють, а також бажання забезпечити базові потреби (соціальні, матеріальні) для створення умов для подальшої самоактуалізації, самовираження, самовдосконалення тощо.

До другої групи мотивів відносимо такі чинники, як бажання успішно вирішувати ділові проблем, виконання роботи якнайкраще, орієнтація на ділову співпрацю, здатність відстоювати в інтересах справи власну думку, яка корисна для досягнення спільної мети, бажання бути ефективним за показниками професійних умов діяльності.

Література:

1. Шапар В. Б. Сучасний тлумачний психологічний словник. Х.: Прапор, 2007. 640 с. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/427530.pdf (дата звернення 28.08.2023 р.)
2. Занюк С.С. Психологія мотивації та емоцій: навч. посіб. С.С. Занюк. – Луцьк : РВВ ВДУ ім. Лесі Українки, 1999. – 180 с.
3. Тимошенко І. Мотивація особистості та людських ресурсів. І. Тимошенко, А. Соснін. – Київ : Вид-во Європ. ун-ту, 2002. – 575 с.
4. Кревська О.В. Мотиваційні чинники професійної самоефективності особистості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 19.00.01 – загальна психологія, історія психології (053 – Психологія). – СЛУ імені Лесі Українки, м. Луцьк, 2018. 213 с.
5. Вірна Ж.П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога: монографія. Ж.П. Вірна – Луцьк : Ред-вид. відд. «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім.Л.Українки, 2003. – 320 с.

РОЛЬ НАУКОВОЇ ШКОЛИ «ІНТЕЛЕКТ» У ПІДГОТОВЦІ ДИСЕРТАЦІЙ

Богатирьов Іван Григорович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри права та правоохоронної діяльності
Державний університет «Житомирська політехніка»
м. Житомир, Україна*

Наукова школа «Інтелект» зародилася на початку 2003 року на базі Чернігівського юридичного коледжу ДДУПВП (протокол № 8 від 20 вересня 2003 року) та набула свого осучаснення завдяки вченій раді Університету державної фіскальної служби України (протокол № 10 від 25 жовтня 2018 року) [1, с.86]. До її складу увійшли професорсько-викладацький склад кримінального права, кримінології, кримінально-виконавчого права, оперативно-розшукової діяльності, криміналістики, а також практичні працівники органів і установ виконання покарань та пробації, суду, прокуратури, адвокати з усіх областей України.

Завдяки старанням вчених наукової школи «Інтелект» в Україні була створена така наукова платформа, яка випереджає час і створює основу подальшого розвитку науки взагалі, і пенітенціарної, зокрема. Наукова школа «Інтелект» займається розвитком сучасних теорій юриспруденції, пропагує наукову думку на вітчизняних і міжнародних симпозіумах, конференціях, семінарах з проблем покарання за вчинене кримінальне правопорушення, протидії та запобігання злочинності в суспільстві, захист прав і свобод людини у цивільних, земельних, екологічних та інших суспільних відносинах [2, с. 6].

Основна мета діяльності даної школи змінити вектор виконання і відбування кримінальних покарань за вчинене кримінальне правопорушення, у силу чого засуджена особа має пройти три стадії: соціалізацію; ресоціалізацію; реінтеграцію. Кожна із цих стадій забезпечує не тільки сприйняття порядку і умов відбування покарання, а і набуття здібностей адаптуватися до цих умов і набуті навички реінтегруватися в суспільство після звільнення.

Найбільш вагомим здобутком наукової школи «Інтелект» є формування нової еліти правників та втілення в практичну діяльність пенітенціарних установ і уповноважених органів пробації нової моделі трансформації кримінально-виконавчої системи України в пенітенціарну систему.

До речі, саме в даній школі відбулося професійне становлення цілої плеяди вітчизняних вчених пенітенцівістів. Серед них: професори А. І. Богатирьов, О. І. Богатирьова, С. І. Халимон, М. С. Пузирьов, О. О. Шкута, С. Р. Тагієв, О. Г. Михайлик, Я. В. Стрелюк, Д. В. Колочин. Приємно відмітити, що у 2023 році вчений наукової школи «Інтелект» доктор юридичних наук, професор О. О. Шкута став переможцем в номінації Вчений року, і отримав від Верховної Ради України державну нагороду.

Загалом за 21 рік існування наукової школи її вченими було захищено 9 докторських дисертацій та 38 кандидатських дисертацій, опубліковано 50 монографій, 32 навчальних посібників, 10 підручників, науково-практичних коментарів, глосаріїв та ін. Науковий потенціал школи дозволяє адекватно відповідати на сучасні виклики соціалізації, ресоціалізації та реінтеграції осіб які вчинили кримінальне правопорушення; запобігання та протидії злочинності у різних сферах суспільного життя, здійснювати наукове забезпечення правотворчої та правозастосовної діяльності.

До речі, створення наукових юридичних шкіл визначено одним із напрямків подальшого розвитку правничої освіти в Україні. Варто зазначити, що формування наукової школи в Університетах ВЗО стає актуальною у ХХІ ст. Саме з індивідуальної наукової школи здебільшого характерною стає колективна діяльність формальних та неформальних дослідницьких структур, зокрема наукових шкіл.

Останні є надзвичайно ефективними формами творчого колективного співробітництва вчених, їх кооперації в процесі наукового пошуку. Тому дослідження питань, пов'язаних з ними, завжди викликало і викликає неабиякий інтерес широкої наукової громадськості.

З науковими школами пов'язуються успіхи в конкретних науках, розширення можливостей управління наукою та великими дослідницькими колективами. Перенесення на них принципів роботи наукових шкіл, утвердження в цих колективах окремих позитивних рис школи – це також один із шляхів інтенсифікації наукової діяльності.

Унікальність будь-якої наукової школи зумовлюється також тим, що це колектив дослідників, який самоорганізується. Члени його об'єднані передусім спільними науковими інтересами, в більшості своїй є однодумцями, що мають однаковий духовний знаменник.

Для цього колективу характерні демократичність та ентузіазм, обстановка творчості, безперервного наукового спілкування, гострих і палких дискусій, принципової, проте доброзичливої критики. Як свідчить соціальна практика, найбільш плідно група чи колектив дослідників на чолі з науковим керівником функціонують в таких структурах ВЗО: – кафедра; інститут, університет.

Вони сприяють залученню творчої молоді до науки, виступаючи своєрідними системами відбору, підготовки та виховання дослідників. У

результаті навколо керівника наукової школи і його команди формується колектив його учнів і співробітників, який за певних умов може стати зародком школи або навіть перетворитися на неї.

І, навпаки, за несприятливих організаційних умов перспективна в науковому відношенні група може залишитися в зародковому стані, тобто не набути характерних рис наукової школи. Наукова школа «Інтелект» – це прояв її учасників колективної форми творчості під безпосереднім ідейним та практичним керівництвом вченого й учителя, який живить цей колектив науковими ідеями й визначає методи та зміст робіт, що проводяться в школі.

Вона є своєрідна естафета передачі знань у правовій науці. Саме наукова школа “зосереджує” величезну творчу енергію вчених, координує їх діяльність у процесі наукового пошуку, максимально сприяє розкриттю творчих здібностей молодих учених, їх вихованню й перетворенню в зрілих дослідників, ініціює нові “точки росту” науки та напрямів, сприяє їх становленню.

Ось чому питання, пов’язані з формуванням та успішним функціонуванням наукових шкіл у ВЗО, їх внеском у правову науку, набувають особливого значення у зв’язку із трансформацією наукової системи в нашій країні, коли наукові школи можуть змінювати вектор навчання і роботи ВЗО.

Вчений, який повною мірою поєднує таланти дослідника й вчителя, унікальний, бо його значення для науки від цього тільки зростає. Виховання таких лідерів науки, всебічна підтримка їх, посилення зв’язків академічної науки з вузами як джерелами поповнення її молодими дослідниками сприятиме формуванню й розвитку наукових шкіл.

Нового аспекту набувають і дослідницькі програми. Нині вони можуть становити державне замовлення науці. Треба тільки вирішити, якій з формальних чи неформальних груп вчених або шкіл його запропонувати, якій з них віддати перевагу в конкурсі на здобуття гранту тощо. І, навпаки, наукова школа, колектив учених можуть пропонувати таку дослідницьку програму, що зацікавила б державні структури.

Інакше кажучи, наукові школи доцільно використовувати в гнучких організаційних структурах науки, створюючи на їх основі тимчасові колективи для реалізації певної дослідницької програми як державного замовлення. Отже, наукові школи, що склались, або колективи, які наближаються до них, можуть відіграти значну роль у перебудові науки в нашій країні, здобутті вагомих наукових результатів.

Наукова школа «Інтелект» сьогодні активно комунікує з іншими вітчизняними школами, які потужно працюють у містах Дніпро, Києві, Львові, Харкові, Одесі, Рівному, Ірпені, Чернігові. Саме поєднання функціонування цих шкіл створюється підґрунтя щодо підготовки майбутніх науковців у сфері Права». Її головне завдання навчити молодь основам наукової роботи та розвитку наукового мислення, виховання

нових талантів та розробка на кафедрі в університеті, академії окресленої наукової ідеї * проблеми, напрямку) під керівництвом вченого) [3, с. 14].

Отже, наукова школа «Інтелект» – це один із інструментів вчених комплексно та системно впроваджувати в освітній та науковий процес юридичні, педагогічні та психологічні знання, які сприяють у свою чергу отриманню суспільно важливого очікуваного результату у виді докторської дисертації або дисертації доктора філософії.

Література:

1. Богатирьов І.Г. Життя та творчість на межі тисячоліть. Київ : ВД «Дакор» 2019. 180 с. С. 86.

2. Богатирьов І.Г. Українська пенітенціарна наука. Наукові здобутки школи «Інтелект» (друге видання) . К. : ПП «Заграй», Київ. 2013. 352 с. С. 6.

3. Богатирьов І.Г. Нариси становлення пенітенціарної системи в Україні у працях вчених наукової школи «Інтелект» : монографія. Київ : ВД «Дакор» 2021. 242 с. С. 14.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-5>

АКТУАЛЬНІ ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ЦИВІЛЬНІ ПРАВА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ)

Бондар Наталія Петрівна

постдокторант (сторонній науковий дослідник),

Університет Екс-Марсель

м. Екс-ан-Прованс, Франція;

кандидат юридичних наук,

завідувачка кафедри цивільно-правових дисциплін

та правової підтримки підприємницької діяльності,

ТОВ «Харківський університет»

м. Харків, Україна

Слова подяки: Words of thanks :

Ця робота отримала підтримку уряду Франції в рамках інвестиційного плану Франції до 2030 року в рамках Initiative d'Excellence d'Aix-Marseille Université – A*MIDEX ” AMX-22-UKR-10. Aix-Marseille UNIVERSITE підтримується програмою PAUSE,

національною програмою екстреного прийому вчених і митців у вигнанні, яку підтримує Колегіум Франції (Collège de France).

This work received support from the french government under the France 2030 investment plan, as part of the Initiative d'Excellence d'Aix-Marseille Université – A*MIDEX ” AMX-22-UKR-10. Aix-Marseille UNIVERSITE is supported by the PAUSE program, a national program for the emergency reception of scientists and artists in exile, supported by the College of France (Collège de France).

В умовах воєнного стану проведення дисертаційних досліджень набуває не аби-якої актуальності, оскільки оголюються найболючіші питання життя. Безумовно, темами для обговорення на цій міжнародній науково-практичній конференції мають стати питання пов'язані як з методологією проведення наукових досліджень, дотримання правил академічної доброчесності, організаційні питання підготовки результатів дисертаційних досліджень, та інші організаційні питання. Але, на наш погляд, перш за все, важливо приділити увагу актуальності тем наукових досліджень. І саме умови воєнного стану викликають потребу у дослідженнях пов'язаних як з припиненням самої війни, так і з подоланням її наслідків.

Чинне українське законодавство, не має правової бази, яка б у повній мірі регулювала правовідносини, що виникають у результаті заподіяння шкоди життю та здоров'ю людей, їх майну та майну інших учасників цивільного обороту саме у воєнний час, та яке б сприяло компенсації завданої шкоди. Норми деліктного права, що передбачені внутрішнім законодавством розраховані на врегулювання правовідносин, у мирний час. Безумовно, існують норми публічного міжнародного права, але як ми бачимо з історії їх застосування їх дія занадто розтягнута у часі, а тому не у повній мірі ефективна. Саме тому, у цьому напрямку зараз працюють фахівці кафедри цивільного права юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка та фахівці інших правничих установ. Так під час круглого столу , що відбувся у Лондоні в Goodenough College 06.06.2023 р. було запропоновано впровадити в міжнародне та внутрішнє право “делікт збройної агресії” і принципи майнової відповідальності за вчинення цього делікту, у поєднанні з ефективним визнанням та виконанням рішень національних та міжнародних судів та трибуналів, щодо стягнення цієї шкоди, а також пошуком, затриманням та конфіскацією активів держави агресора та осіб які фінансують чи іншим чином сприяють збройній агресії” [1]. І наукові дослідження у цьому напрямку не аби-як стануть у нагоді нашій державі.

Крім того, варто зазначити, що за останні роки в Україні як окремими авторами так і авторським колективами українських та закордонних науковців досліджено велику кількість актуальних тем регулювання правовідносин медичним законодавством України та інших країн

Європи, до прикладу одна з останніх ґрунтовних праць [2] охоплює широке коло важливих тем. У той же час лишається не достатньо досліджено болюча тема саме цивільних прав осіб з інвалідністю хворих на психічні захворювання. Тут існує ціла низка спірних питань, що потребують наукового дослідження та правового врегулювання.

06.03.2010 набрала чинності для України ратифікована Верховною Радою України 16.12.2009 року Конвенція ООН Про права осіб з інвалідністю підписана країнами учасницями 13.12.2006 року [3].

Питання щодо врегулювання прав осіб з інвалідністю на сьогоднішній день в Україні набуває вкрай гострої потреби, оскільки кількість осіб, що отримують інвалідність в нашій країні саме через наслідки війни збільшується, а питання з якими цим особам доводиться стикатися потребують більш детального врегулювання.

Конвенція Організації Об'єднаних Націй (ООН) про права осіб з інвалідністю (КПІ) є найсучаснішим міжнародно-правовим документом, що стосується прав осіб з інвалідністю. До таких осіб належать і особи з серйозними психічними розладами. Згідно з авторитетним тлумаченням ключової статті (стаття 12 – «Рівність перед законом»»), наданим Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю[4], примусове утримання та лікування людей з психічними розладами заборонені Конвенцією. Вважається, що як звичайне законодавство про психічне здоров'я, так і законодавство, що базується на принципі «дієздатності», порушує Конвенцію. Однак деякі інші органи ООН не повністю згодні з цим (наприклад, Комітет ООН з прав людини і Підкомітет з питань запобігання катуванням та іншим жорстоким, нелюдським або таким, що принижують гідність, видам поводження і покарання), тоді як інші є менш відверто абсолютистськими (наприклад, Рада з прав людини). Крім того, позиція Комітету з прав людини піддається гострій критиці з боку ряду академічних кіл. Ця критика зосереджена на тому, чи можна ігнорувати роль здатності людини приймати рішення, незалежно від обставин. Значна частина вищезгаданих дебатів стосується поняття «правоздатності» [5]. А стосовно вживання понять правоздатність, дієздатність та правосуб'єктність існує певна плутанина. Отже, є ціла низка питань, які потребують дослідження та остаточного вирішення.

В межах вітчизняного законодавства є певні позитивні кроки у питаннях усунення дискримінації осіб, що страждають на психічні захворювання. Так, 15.12.2017 р. почала діяти нова редакція ЦПК України [6] внаслідок чого з'явилась нова ст. 300, яка надала право звернутися до суду з питанням про відновлення дієздатності особи, що страждає на психічні хвороби самою особою, що була раніше визнаною недієздатною. Це положення є новелою українського законодавства. Україна йде шляхом поступової трансформації власного законодавства. В той час, як Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю вимагає від країн учасниць Конвенції повної ліквідації інституту недієздатності, як

дискримінаційного явища [4]. Різні країни учасниці та і самі комітети ООН сперечаються з цього питання та шукають оптимального вирішення.

Стосовно питання примусового лікування осіб з інвалідністю, що страждають на стійкі психічні захворювання, також залишаються суттєві неузгодженості між нашим внутрішнім та міжнародним законодавством. Згідно статті 14 Закону України “Про психіатричну допомогу” [7] та ст. 94 Кримінального кодексу України [8] особа, яка страждає на психічний розлад, може бути госпіталізована до психіатричного закладу без її усвідомленої згоди або без згоди її законного представника, якщо її обстеження або лікування можливі лише в стаціонарних умовах, та при встановленні в особи тяжкого психічного розладу, внаслідок чого вона: 1) вчиняє чи виявляє реальні наміри вчинити дії, що являють безпосередню небезпеку для неї чи оточуючих.

У цей же час Конвенція ООН вимагає від країн учасниць повністю позбутись цієї практики [3; 4] і тут виникає ще більше суперечок як серед науковців так і серед законотворців. Певні країни учасниці Конвенції йдуть шляхом впровадження інституту “попередньої згоди”. Відповідно, проводяться наукові дослідження у цій сфері, та розробляються варіанти законопроектів [9].

Отже, вважаємо за потрібне рекомендувати науковій спільноті долучитися до ґрунтовного дослідження зазначених проблемних тем чинного вітчизняного та міжнародного законодавства, оскільки всі перелічені питання варті повноцінного дисертаційного дослідження та потребують залучення до наукової дискусії.

Література:

1. Roman Maydanyk. The round table in Goodenough College, GB “How to make Russia pay for the damages caused in Ukraine?” London. 06.06.2023 URL: https://m.facebook.com/story.phpstory_fb主id=9466808020027738&id=100000959025610

2. Ukrainian Helthcare Law in the Context of European and Internetal Law. Editors: Roman Maydanyk, André den Exter, Iryna Izarova URL: <https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-031-05690-1>

3. Конвенція ООН Про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006 р. URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

4. General comment on Article 12, Equal recognition before the law : draft/ prepared by the Committee UN. Committee on the Rights of Persons with Disabilities (11th sess. : 2014 : Geneva) URL:<https://digitallibrary.un.org/record/779679?ln=>

5. George Szmukler “Capacity”, “best interests”, “will and preferences” and the UN Convention on the Rights of Persons with Disabilities Institute of Psychiatry, Psychology and Neuroscience, King’s College London, UK First

published: 02.01.2019 <https://doi.org/10.1002/wps.20584> URL:<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/wps.20584>

6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.04.2004р. № 1618-IV URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20171215#Text>

7. Закон України “Про психіатричну допомогу” від 22.02.2000р. № 1489-III року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>

8. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001р. № 2341-III URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

9. Preparing for Mental Health Act reform: Pilot study of co-produced implementation strategies for Advance Choice Documents Stephenson, L., Gergel, T., Ruck Keene, A., Larry, R. & Owen, G., 7 Jul 2022, In: Wellcome Open Research. 7, 182. URL:<https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/en/publications/preparing-for-mental-health-act-reform-pilot-study-of-co-produced>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-6>

САМОПЛАГІАТ У ДИСЕРТАЦІЯХ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Боровик Андрій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,

відмінник освіти України,

віце-президент з наукової роботи,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Йозеф Затько

доктор права, професор,

президент

Європейського інституту безперервної освіти

Словацька Республіка

Одним із порушень академічної доброчесності законодавець визначає самоплагіат як оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів [1].

Уведення самоплагіату в законодавство про освіту й науку як порушення академічної доброчесності та форми обману як самостійного виду порушення академічної доброчесності викликає певну дискусію серед науковців.

Окремі з науковців, ми до речі поділяємо їх думку, пропонують замість наявної в літературі категорії «самоплагіат» увести в науковий обіг категорію «авторське дублювання наукових результатів», під яким варто розуміти неодноразове опублікування автором власної наукової праці в прихованій, видозміненій формі без суттєвої зміни сутнісного навантаження в різних джерелах (наукових статтях) з метою збільшення публікацій для забезпечення необхідної їх кількості для присудження наукового ступеня чи присвоєння вченого звання.

Убачається, що немає підстав для застосування певних заходів юридичної відповідальності за вчинення самоплагіату, оскільки відсутній склад правопорушення, зокрема такі його елементи, як об'єкт та об'єктивна сторона правопорушення.

Водночас відповідальність за самоплагіат існує. Цей вид відповідальності називається академічна. Її умовно можна розділити на відповідальність для науково-педагогічних працівників та відповідальність для здобувачів вищої освіти.

І так, в разі виявлення самоплагіату у роботах здобувачів вищої освіти, останні можуть бути притягнуті до наступного виду академічної відповідальності [1]: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування із закладу освіти (крім осіб, які здобувають загальну середню освіту); позбавлення академічної стипендії; позбавлення наданих закладом освіти пільг з оплати навчання.

У разі встановлення фактів самоплагіату у роботах науково-педагогічних працівників вони нестимуть наступну відповідальність [1]: відмова у присудженні наукового ступеня чи присвоєнні вченого звання; позбавлення присудженого наукового (освітньо-творчого) ступеня чи присвоєного вченого звання; відмова в присвоєнні або позбавлення присвоєного педагогічного звання, кваліфікаційної категорії; позбавлення права брати участь у роботі визначених законом органів чи займати визначені законом посади.

Аналізуючи самоплагіат як правове явище, можна зазначити, що він має однакові риси з юридичною фікцією.

Юридична фікція – техніко-юридичний прийом, за допомогою якого:

а) неіснуюче становище (відношення) оголошується існуючим і набуває загальнообов'язкового характеру внаслідок його закріплення в правовому приписі [2];

б) штучно прирівнюються одна до другої такі речі, які в дійсності є різними або навіть протилежними [2].

На відміну від прийому презумпції, який полягає в прирівнюванні ймовірного (чи принаймні можливого) до істинного, фікція йде по лінії свідомого ототожнення істинного з неістинним.

Специфіка фікцій як положень свідомо неістинних обумовлює те, що вони в основному є елементом гіпотез або диспозицій імперативних норм, оскільки фікція імперативна за своєю природою. Правова фікція – це нормативно виражене положення, яке закріплює в правовій системі неіснуюче існуючим або існуюче неіснуючим, яке має загальнообов’язкове значення та яке викликає певні правові наслідки.

Науковець, який постійно працює з певним емпіричним матеріалом, висловлюючи свої думки й пропозиції, може в певних публікаціях їх розширювати, змінювати мотивацію, при цьому розкривати одну й ту ж власну ідею, тому визначати оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як порушення, за яке застосовують заходи юридичної відповідальності, є недоцільним.

Отже, самоплагіат як правове явище є юридичною фікцією, тобто таким нормативно вираженим становищем, що закріплює в правовій системі неіснуюче існуючим, унаслідок чого це явище набуває загальнообов’язкового характеру й викликає певні правові наслідки.

Убачається, що самоплагіат за своєю сутністю є моральноетичною категорією, а не правовою категорією, тому доцільно його розглядати в аспекті порушення етичних підходів до академічної доброчесності і виключити його із порушень академічної доброчесності.

Література:

1. Академічна доброчесність. Електронний ресурс: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B5%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C (дата звернення 11.09.2023).

2. Юридична фікція. Електронний ресурс: URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%AE%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D1%84%D1%96%D0%BA%D1%86%D1%96%D1%8F (дата звернення 12.09.2023).

**STRATEGIES FOR SEARCHING, ANALYZING
AND INTEGRATING SCIENTIFIC LITERATURE
WHEN WRITING A DISSERTATION**

Vyshnevskaya Maryna Oleksandrivna

Associate Professor at the Department of Philology and Translation,

Kyiv National University of Technologies and Design,

PhD Student,

Institute of Pedagogy of the National Academy

of Educational Sciences of Ukraine

Kyiv, Ukraine

As a PhD researcher, you'll inevitably encounter a vast amount of scientific information. However, dealing with specialized, narrow field literature can be quite challenging. Therefore, it's crucial to know how to effectively utilize scientific texts for research assignments. Scientific literature comprises works by researchers and authors who have established hypotheses, theories, facts, and more. Such works may include scientific reports, articles, monographs, dissertations, and abstracts. In this scientific abstract, we explore the various techniques used by researchers and scholars to effectively search for, analyze, and incorporate scientific literature into their dissertations. Using principles of information retrieval, data analysis, and academic synthesis, this conference aims to shed light on the diverse approaches, methodologies, and tools that enable individuals to make the most of available knowledge.

When delving into specialized scientific literature, there are several key steps to consider. These include conducting thorough research, analyzing primary sources, cross-referencing information, selecting relevant materials, and organizing data. It's important to remember that the process of working with scientific literature is similar to approaching any other field of study. However, there are some nuances to keep in mind. Specifically, the search for highly specialized scientific literature is often more targeted and requires the use of specific databases, platforms, and publications.

When conducting research for the dissertation, it's important to narrow your focus to a specific topic, discipline, or field of study. Experts recommend utilizing scientific literature to guide your research by pinpointing the project's topic and identifying relevant keywords and theses [3, p. 518]. This helps establish a foundation and answer important questions like what to study, why it matters, and how to proceed. It's wise to seek information from trustworthy sources beyond general search engines or browsers, such as specialized websites, reputable original sources like Scopus or WoS, official university sites, scientific companies or organizations, laboratories, and thematic scientific publications. It's crucial to expand your search beyond a

single subject, author, or platform and keep in mind the topic, objectives, goals, object, and subject of your future thesis.

To conduct reliable research, use multiple trustworthy sources. Consider the publication date and evidence presented. Use recent literature as a reference only. Understand the nuances of sources and use them appropriately. Determine relevance using the abstract. [2, p. 62] Knowing how to work with information is crucial. The study of scientific literature assumes that the researcher:

- reads the material carefully and highlights the following: topic, hypothesis, keywords and terms, the course of the research, and the results achieved;
- relate their interests (the topic of their work) to the original source, determine the appropriateness and necessity of its use;
- thoroughly double-check the materials, comparing them with the scientific works of other researchers, the opinions of critics, and authoritative minds.

When conducting research, it is essential to verify the reliability and consistency of your sources. The most pertinent segments for the work should be selected, taking into account their organization and significance. Pivotal aspects, terminology, and definitions required for your thesis, along with any applicable and satisfactory equations, should be pinpointed. Opportunities to skillfully quote or rephrase information should be evaluated [4, p. 174].

When initially reading a scientific article or literature, you should pay special attention to the abstract. The main question at this stage is to determine whether the material is suitable for conducting your research. If the answer is yes, you need to conduct a detailed analysis of the entire text of the primary source, carefully considering all the details, every word and expression. In the process of analysis, it is important to make notes: highlight key terms, brief descriptions, or theses, and highlight the results that will be useful for your research. In addition, it is recommended to immediately categorize the collected materials in accordance with the plan, indicating in which specific section or context they can be used.

If the primary source is of a considerable size, it should be possible to study an abridged version of it. This approach will save time when analyzing the original source, and determine its relevance and suitability for use in your own research.

The guidelines for studying and preparing scientific literature for further use include a number of stages, such as the following:

Initial study: this stage includes a general review of the material, studying the content, and paying attention to the overview section and abstract.

Detailed study: at this stage, a thorough review of the source's content is carried out, highlighting the main theses, terminology, formulas, key terms, and phrases. Methods of analysis are used, such as structural analysis at the level of paragraphs and parts, as well as the collection of factual evidence.

Determining the place of the original source in the context of the new research: it is determined in which section or part of the new study this

literature can be applied and for what purposes (confirmation of the hypothesis, general overview of the topic, providing a logical connection, etc.)

Choosing the method of material inclusion and its competent implementation: an important aspect is the choice of the methodology for incorporating information from the original source into the context of the new work, which should be natural, logical, and consistent, as well as relevant to the content of the study.

There are several ways to use scientific literature in your work [1, p. 141]. Here are some of the main methods:

Quoting: This method involves including quotes from scientific sources without changing the wording. Quotations can be completely verbatim or partial. The source of the quote must be given, including the author's name, year of publication, and page number.

Paraphrasing: This method involves rephrasing a text from a scientific source while preserving its meaning but without completely copying phrases or sentences. When paraphrasing, you should also cite the source.

Summarizing: In this method, you create a brief overview or summary of the important ideas and results from a scholarly source. The summary can be brief or more detailed, depending on the needs of your paper.

Analyzing: You can analyze scholarly sources, identify strengths and weaknesses, identify arguments, counterarguments, and justifications of the authors, and use this analysis to support your argument.

Integration: This method involves incorporating information from scholarly sources into your text. This can be done, for example, by using scientific facts to support your thesis or by incorporating the authors' ideas into your research context.

Comparison: You can compare different sources or approaches to a particular issue to identify similarities and differences and to develop your point of view.

Conceptualization: This method involves adapting concepts, theories, or models from scientific sources to use in your research.

In conclusion, the strategies discussed in this work for searching, analyzing, and integrating scientific sources into the dissertation represent essential tools for researchers. The ability to navigate the vast landscape of scientific literature effectively is paramount in advancing knowledge and contributing to the academic discourse. By adopting these methods, researchers can ensure that their work is built upon a solid foundation of credible sources, enabling them to formulate well-informed hypotheses, develop robust arguments, and produce high-quality research.

The initial step of carefully evaluating abstracts and content summaries helps researchers filter and identify relevant sources. This initial selection process ensures that the chosen materials align with the research goals and hypotheses. The effective utilization of scientific literature is a skill that demands diligence, precision, and thoughtful consideration. Researchers who master these strategies will be better equipped to contribute meaningfully to their dissertation works and push the boundaries of human knowledge.

References:

1. Booth W. C., Colomb G. G., Williams J. M. The Craft of Research, Fourth Edition. 4th ed. Chicago : University of Chicago Press, 2016. 336 p.
2. Turabian K. L. A Manual for Writers of Research Papers, Theses, and Dissertations. 9th ed. Chicago : University Of Chicago Press, 2018. 776 p. URL: <https://doi.org/10.7208/chicago/9780226430607.001.0001> (date of access: 14.09.2023).
3. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / І. С. Добронравова, О. В. Руденко, Л. І. Сидоренко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової (ч. 1), О. В. Руденко (ч. 2). – К. : ВПЦ «Київський університет», 2018. – 607 с.
4. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності: підручник/ В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко. 7-ме вид., переробл. і доп. К.: Знання, 2010. 295 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-8>

ЩОДО ОБРАННЯ ТЕМАТИКИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ З ЮРИДИЧНИХ НАУК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вітвіцький Сергій Сергійович

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

полковник поліції,

ректор

Донецького державного університету внутрішніх справ

м. Кропивницький, Україна

Назимко Єгор Сергійович

доктор юридичних наук, професор,

майор поліції

перший проректор

Донецького державного університету внутрішніх справ

м. Кропивницький, Україна

Однією з передумов якісної підготовки дисертаційної роботи є виважений вибір її теми із застосуванням критеріїв актуальності, новизни і перспективності. Зазначене у повній мірі стосується й дисертаційних досліджень з юридичних наук, результати яких мають

забезпечувати практичні потреби правового регулювання суспільних відносин, сприяти удосконаленню законодавства та правозастосовної практики.

В умовах дії в Україні правового режиму воєнного стану, введеного у зв'язку з широкомасштабною збройною агресією російської федерації, у вітчизняній юридичній науці намітилася тенденція до корегування тематики дисертаційних досліджень, з урахуванням воєнно-політичних та інших загроз, що постали перед українським суспільством. Така тенденція загалом заслуговує схвальної оцінки, адже юридична наука не може залишатись осторонь безпрецедентних викликів, спричинених війною проти нашої країни. Разом з тим наявні підходи до обрання тематики дисертаційних досліджень не позбавлені деяких недоліків, зумовлених як об'єктивними, так і суб'єктивними чинниками.

Варто відзначити, що останнім часом на державному рівні вживаються певні заходи, спрямовані на забезпечення актуалізації тематики наукових досліджень. Зокрема, рішенням Національної ради України з питань розвитку науки і технологій від 23 лютого 2023 р. рекомендовано центральним органам виконавчої влади, Національній академії наук України, національним галузевим академіям наук, іншим головним розпорядникам бюджетних коштів, що здійснюють наукову і науково-технічну діяльність або є замовниками наукових досліджень та розробок, здійснити перегляд тематики наукових досліджень і науково-технічних розробок з урахуванням потреб національної безпеки й оборони [1]. Зважаючи на це рішення, Міністерство освіти і науки України почало працювати над зміною підходів до формування тематики наукових досліджень, наголошуючи, що в умовах воєнного стану надзвичайно важливо забезпечити максимальне спрямування науково-технічної діяльності закладів вищої освіти і наукових установ на вирішення реальних проблем оборони, безпеки, економіки та суспільства України [2]. Наразі цим Міністерством підготовлено проект Закону України «Про систему пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні», який передбачає формування єдиного переліку пріоритетних напрямів такої діяльності, що визначатимуться на період до 5 років, у тому числі з віднесенням до пріоритетів напряму національної безпеки і оборони, який був відсутній у попередніх нормативних документах [3].

На необхідності оновлення підходів до формування тематики наукових досліджень акцентує увагу й Міністерство внутрішніх справ України. Зокрема, у грудні 2022 р. на засіданні Наукової ради МВС актуалізовано загальну тематику наукових досліджень для наукових установ та закладів вищої освіти, що перебувають у сфері управління цього Міністерства, а також схвалено тематику дисертаційних досліджень, що готуються в цих установах і закладах, з урахуванням потреб структурних підрозділів органів системи МВС [4].

Разом з тим в контексті порушеного питання варто відзначити й деякі проблемні аспекти. Так, вивчення оприлюдненого Національною академією правових наук України Переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук, затверджених у 2022 році, дозволяє констатувати чисельні випадки дублювання тем дисертацій, заявлених різними закладами вищої освіти і науковими установами. Наприклад, одразу 10 дисертантів обрали для дослідження тему щодо кримінально-правової протидії незаконному використанню гуманітарної допомоги, 8 дисертантів – тему щодо кримінально-правової характеристики колабораційної діяльності [5]. Звісно, чинне законодавство не забороняє підготовку і захист дисертаційних досліджень за одними і тими ж темами за умови відсутності академічного плагіату, але таке дублювання дисертаційної тематики навряд чи можна вважати доцільним.

Слід зауважити, що про дублювання обраних тем дисертаційних робіт здобувачі наукового ступеня доктора філософії в галузі права та їх наукові керівники, як правило, дізнаються із запізненням – після виходу з друку підготовленого Національною академією правових наук України Переліку тем дисертаційних досліджень з юридичних наук, який публікується у наступному році після затвердження тем дисертацій. При цьому на момент опублікування такого Переліку здобувачами вже виконано певний обсяг роботи за обраною темою, що є стримуючим чинником для зміни теми.

Наведене вище вказує на потребу вжиття додаткових заходів для координації тематики дисертаційних досліджень у галузі права, що виконуються в різних наукових установах та закладах вищої освіти України. Зокрема, покращенню такої координації може сприяти запровадження механізму, за якого наукові установи та заклади вищої освіти після затвердження тем дисертацій з юридичних наук невідкладно подаватимуть відповідні повідомлення до Національної академії правових наук України, а остання забезпечуватиме створення та функціонування загальнодоступної оперативно оновлюваної онлайн-базы даних про затверджені теми дисертацій в галузі права.

Актуалізації тематики дисертаційних досліджень з юридичних наук також може слугувати формування та затвердження Національною академією правових наук України оновленого переліку пріоритетних напрямів фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, з урахуванням наявних нині безпекових викликів і загроз, а також потреби закладення законодавчого підґрунтя для післявоєнного відновлення країни. Такий перелік має стати додатковим орієнтиром для визначення у найближчому та середньостроковому періодах тематики дисертаційних робіт юридичного спрямування.

Реалізація наведених вище пропозицій створить передумови для більш коректного обрання та формулювання тем дисертаційних досліджень, що у підсумку сприятиме покращенню їх якості та результативності.

Література:

1. Протокол № 5 засідання Національної ради України з питань розвитку науки і технологій від 23 лютого 2023 р. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-ukrayini-z-pitan-rozvitku-nauki-i-tehnologij/zasidannya-nacionalnoyi-radi-ukrayini-z-pitan-rozvitku-nauki-i-tehnologij>

2. Про визначення тематики наукових досліджень/розробок: Лист Міністерства освіти і науки України № 1/12137-23 від 16.08.2023.

3. МОН пропонує для громадського обговорення проект Закону України «Про систему пріоритетних напрямів наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні». *Офіційний веб-сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-proponuye-dlya-gromadskogo-obgovorenniya-proyekt-zakonu-ukrayini-pro-sistemu-prioritetnih-napryamiv-naukovoyi-naukovo-tehnichnoyi-ta-innovacijnoyi-diyalnosti-v-ukrayini>

4. Наука змінюється і потребує перегляду з урахуванням умов воєнного часу. *Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ України*. URL: <https://mvs.gov.ua/news/nauka-zminiujetsia-i-potrebuje-peregliadu-z-uraxuvanniam-umov-vojenogo-casu>

5. Перелік тем дисертаційних досліджень з юридичних наук (затверджених у 2022 р.) : розглянуті та схвалені координаційними бюро відділень Національної академії правових наук України / [упоряд.: Є. А. Гетьман, О. С. Гиляка, Н. М. Вапнярчук]. Харків : Право, 2023. 394 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-9>

САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Віцюк Алла Анатоліївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної медицини та гуманітарних дисциплін,

ПВНЗ «Міжнародна академія екології та медицини»

м. Київ, Україна

Освіта XXI століття в умовах воєнного стану визначається новими підходами – поєднання традиційних класичних форм, методів і засобів із інноваційними. Процес інтеграції України в європейський освітній простір та єдині стандарти вищої освіти в межах Європейського Союзу вимагають від вітчизняної системи освіти формування творчої,

компетентної і відповідальної особистості фахівця, здатного до ефективної діяльності, саморозвитку, самоосвіти та самореалізації.

Нагадаємо, що ст. 50 Закону України «Про вищу освіту» визначає, що освітній процес у закладах вищої освіти здійснюється за такими формами:

- 1) навчальні заняття;
- 2) самостійна робота;
- 3) практична підготовка;
- 4) контрольні заходи.

Відповідно до ст. 61 особами, які навчаються у закладах вищої освіти, є:

- 1) здобувачі вищої освіти;
- 2) інші особи, які навчаються у закладах вищої освіти.

Здобувачами вищої освіти є:

1) студент – особа, зарахована до закладу вищої освіти з метою здобуття вищої освіти ступеня молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра;

2) курсант – особа, яка в установленому порядку зарахована до вищого військового навчального закладу, закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, військового інституту як підрозділу закладу вищої освіти і навчається з метою здобуття вищої освіти за певним ступенем та якій присвоєно військове звання рядового, сержантського і старшинського складу або спеціальне звання рядового, молодшого начальницького складу або таке звання вона мала під час вступу на навчання.

3) аспірант – особа, зарахована до закладу вищої освіти (наукової установи) для здобуття ступеня доктора філософії/доктора мистецтва;

4) ад'юнкт – особа, зарахована до вищого військового навчального закладу, закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання для здобуття ступеня доктора філософії;

5) асистент-стажист – особа, яка має вищу освіту ступеня магістра, навчається в асистентурі-стажуванні закладу вищої освіти за мистецькими спеціальностями з метою вдосконалення творчої майстерності [1].

Самостійна робота аспіранта є одним із способів активного, цілеспрямованого набуття нових для нього знань та умінь. Вона є основою його підготовки як фахівця, забезпечує набуття ним прийомів пізнавальної діяльності, інтерес до творчої роботи, здатність вирішувати наукові та практичні завдання. Концептуальними засадами організації самостійної роботи аспірантів (здобувачів) є:

– перехід від інформативного навчання до навчання, спрямованого на досягнення конкретних практичних результатів,

залучення аспірантів (здобувачів) до активної творчої роботи, зорієнтованої на вирішення проблемних ситуацій у науковій діяльності;

- переорієнтування аспіранта (здобувача) з пасивного користувача знаннями до активного, який уміє використовувати їх у конкретних практичних ситуаціях, може сформулювати проблему, аналізувати шляхи її вирішення, знаходити оптимальний результат;

- формування соціально активної, творчо самостійної особистості, науковця, з професійною та соціальною мобільністю, здатної до саморозвитку, групової роботи, самонавчання, наукової діяльності, комплексного вирішення практичних завдань [2].

Зміст самостійної роботи аспіранта визначається робочою програмою, методичними матеріалами, завданнями та вказівками наукового керівника.

Формами самостійної роботи можуть бути такі:

- а) самостійна робота в аудиторії під безпосереднім керівництвом викладача і в його присутності;

- б) позааудиторна робота, яка здійснюється здобувачем самостійно, без викладача, але під його загальним керівництвом і контролем, у т.ч. дистанційно.

До методів СР, що сприяють індивідуалізації та інтенсифікації освітнього процесу, відносять: проблемно-пошукові; проектного навчання; колективної розумової діяльності; застосування новітніх інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні тощо[3].

Наведемо приклади самостійної роботи здобувача доктора філософії.

1. Здійсніть огляд наукових публікацій у провідних вітчизняних і зарубіжних періодичних виданнях за період 2019–2023 рр. за вашим тематичними напрямом.

2. Складіть бібліографічний опис проаналізованих публікацій;

3. Підготуйтеся до наукового дискурсу чи круглого столу з вашої теми дослідження.

4. Проаналізуйте базу чинного законодавства, що пов'язані з темою вашої дисертаційної роботи.

5. Напишіть анотацію прочитаної додаткової літератури з дисципліни.

6. Зробіть реферування іноземних текстів за фаховими темами.

7. Візьміть участь у роботі наукового гуртка, семінара чи факультатива.

Отже, самостійна робота здобувача є важливою частиною освітнього процесу науковця будь-якої галузі.

Література:

1. Закон України «Про вищу освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

2. Положення про організацію освітнього процесу для аспірантів та осіб, які здобувають вищу освіту ступеня доктора філософії поза аспірантурою в Одеському національному медичному університеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://onmedu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/02/Polozhennja-pro-organizaciju-osvitnogo-procesu.pdf>

3. Порадник для аспірантів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://maup.com.ua/ua/pro-akademiyu/instituti/institutekonomiki/aspirantura1/poradnik-dlya-aspirantiv.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-10>

МОВНІ АНОРМАТИВИ В ДИСЕРТАЦІЯХ

Грицевич Юрій Васильович

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри української мови та лінгводидактики

факультету філології та журналістики,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

м. Луцьк, Україна

Згідно з п. 1 ст. 22 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» мовою науки в Україні є державна мова [7]. Вільне володіння фаховою українською мовою – обов'язок здобувачів ступеня доктора філософії, доктора мистецтва, доктора наук, адже інші норми вищезгаданого закону регламентують зокрема таке: супровід матеріалів, опублікованих англійською мовою, анотацією та переліком ключових слів державною мовою; публічний захист дисертації державною мовою (або, за бажанням здобувача, англійською); для статей, опублікованих у міжнародних фахових виданнях іншими, ніж англійська, мовами, спеціалізована вчена рада своїм рішенням може зобов'язати надати переклад або коротку анотацію статті державною мовою тощо [7].

Професор А. М. Зосимов, спираючись на численні джерела й аналізуючи типові помилки в дисертаціях від етапу формулювання назви роботи до одержання й оформлення результатів дослідження, зауважує: «У дисертанта є лише один метод контакту з навколишнім світом. Про

нього судять на підставі того, як він викладає результати своїх досліджень. Проте безліч учених проходять свій довгий життєвий шлях, навіть не намагаючись усвідомлено збагатити свій словниковий запас, опанувати різні відтінки їх значень. Вони звикають вживати шаблонні фрази, що чують на роботі і на вулиці. Немає нічого дивного, що вони часто порушують традиційні й основні канони самої граматики» [8, с. 145]. Скрупульозно дослідивши відповідність наукових текстів загальноприйнятим нормам сучасної української літературної мови, Н. В. Стратулат переконливо відзначає: «Науковець у процесі формулювання результатів досліджень зобов'язаний створювати такий текст, який буде не тільки адекватно відображати інтелектуальний зміст, а й відповідатиме критеріям культури мовлення у сфері наукової комунікації» [13, с. 101]. Авторитетний дослідник української наукової мови П. О. Селігей постулює: «Швидкий і дієвий обмін науковою інформацією залежить від того, як добре вчені обізнані зі стилевими нормами, чи дотримуються комунікативних якостей мовлення, наскільки вдало добирають виражальні засоби відповідно до мети висловлювання. Від комунікативної повноцінності тексту не в останню чергу залежить, чи вдасться авторові вплинути на читача, зацікавити його тематикою досліджу, переконати в слушності своїх міркувань і висновків. Ось чому розвідки з наукового мали б стати одним із пріоритетів вітчизняної лінгвостилістики» [12, с. 4].

Мовностильові питання українського наукового дискурсу, причини виникнення анормативів (насамперед лексичних), практичні поради щодо уникнення типових помилок висвітлено в публікаціях М. П. Баган [1; 2], І. В. та А. І. Гарбарів [4, 5], Я. Ю. Дем'ян [6], Т. А. Лещенко [9], А. Ф. Нечипоренко [10], А. П. Романченко [11], Н. В. Стратулат [13; 14] та ін.

За даними статистичного обліку Книжкової палати України [3], наукова публікаційна активність зростає щороку (див. табл. 1), однак авторам часто бракує мовної майстерності для грамотного викладу думок.

Продемонструємо на конкретних прикладах випадки ненормативних слововживань, що свідчать про недостатній рівень мовної вправності здобувачів:

1) порушення норм милозвучності *у / в*: *у асоціативному / в асоціативному, у автора / в автора, в свідомості / у свідомості*;

2) непослідовне дотримання чергування сполучників *і / та*: ... *змінюються з приходом до влади нових політичних лідерів та політичних діячів...* (Н. Деренчук). *Застосування специфічних синтаксичних структур та стилістичних засобів...* (Н. Деренчук);

3) граматичні (морфологічні, синтаксичні) словотвірні анормативи: *здоровлюючи, омолоджуючи, зцілюючи силу води / оздоровчу, омолоджувальну, цілющу силу води; внесено 594 робіт Я. Рудницького / внесено 594 роботи Я. Рудницького; констатуємо, що їм властиве..., що є очевидним з огляду на...;*

Таблиця 1

Статистичні дані Книжкової палати України

Випуск книг і брошур за цільовим призначенням		
Розділи цільового призначення	2022	
	Кількість видань, друк. од.	Тираж, тис. пр.
Усього	9691	11704,2
Наукові видання	1782	371,3
Науково-популярні видання	881	918
Нормативно-практичні видання	149	76,8
Офіційні видання	940	188,0
Громадсько-політичні видання	80	81,6
Навчальні та методичні видання	2382	5100,4
Літературно-художні видання	2047	1944,9
Видання для дітей та юнацтва	1105	2458,5
Довідкові видання	118	53,9
Інформаційні видання	5	1,1
Видання для видавців і книгорозповсюджувачів	1	0,2
Бібліографічні видання	51	6,8
Видання для організації дозвілля	44	85,5
Рекламні видання	1	0,1
Література релігійного змісту	105	417,1

4) лексичні помилки, стилістичні недоліки: *як показав фактичний матеріал / як свідчить аналіз фактичного матеріалу; нанести серйозної шкоди / нашкодити, заподіяти шкоду; з метою / задля; вони поділяються / їх поділяють; повинно спиратися / має спиратися; у зв'язку з цим / через те, що..., з огляду на те, що...; у залежності від контексту / залежно від контексту; в той час як / тоді як; до розуміння цього явища долучаються / долучено; дискурс звертається до / дискурс передбачає; робити висновки чи прогнози вважалося / робити висновки чи прогнози вважали; такі прогнози повинні використовуватися / такі прогнози треба використовувати; наглядно-образне / наочно-образне; при цьому / до того ж; значимість / значущість; яким чином удається авторові... / як удається авторові...*

Отже, дотримання мовних норм під час написання тексту дисертації – надійна запорука успішної наукової комунікації.

Література:

1. Баган М.П. Культура української наукової мови: посібник для самостійної роботи студентів. Київ : Видавничий центр КНЛУ, 2022. 48 с.

2. Баган М. П. Кліше в сучасному українському науковому дискурсі: культуромовний комунікативний аспекти. *Граматичний простір сучасної лінгвоукраїністики. Катерині Григорівні Городенській*. Інститут української мови НАН України; упоряд. : Н. І. Горголюк, Л. М. Колібаба, В. М. Фурса. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2019. С. 367–374.

3. Відомості бібліографічного реєстру книжкової продукції Книжкової палати України імені Івана Федорова. [Електронний ресурс]. URL: http://www.ukrbook.net/statistika_.html (Дата звернення: 02.09.2023).

4. Гарбар І. В., Гарбар А. І. Граматичні анормативи у професійному мовленні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2022. № 58. С. 41–44.

5. Гарбар І. В., Гарбар А. І. Синтаксичні анормативи у професійному мовленні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. Одеса, 2022. № 53. С. 33–36.

6. Дем'ян Я. Культура української наукової мови як наукова проблема. *Молодь і ринок*. 2023. № 3 (211). С. 108–112.

7. Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> (Дата звернення: 01.09.2023).

8. Зосимов А. М., В. П. Голік. Дисертаційні помилки : монографія. Харків : ВД «Інжек», 2005. 216 с.

9. Лещенко Т. А., Жовнір М. М., Бондар Н. В. Типові помилки в синтаксисі наукового стоматологічного тексту. *Науковий журнал Львівського державного університету безпеки життєдіяльності «Львівський філологічний часопис»*. 2019. № 6. С. 137–143.

10. Нечипоренко А. Терміни-пароніми та питання культури наукового мовлення. *Science Review*. 2020. № 2 (29), С. 25–27.

11. Романченко А. П. Елітарна мовна особистість у просторі наукового дискурсу: комунікативні аспекти. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2019. 541 с.

12. Селігей П. О. Український науковий текст: проблеми комунікативної повноцінності та стильової досконалості : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : спец. 10.02.01 – українська мова / НАН України ; Інститут мовознавства імені О. О. Потебні. Київ, 2016. 38 с. URL: [http://www.inmo.org.ua/assets/files/Selihey%20P.%20Ukr.%20naukovy%20text%20\(2016\).pdf](http://www.inmo.org.ua/assets/files/Selihey%20P.%20Ukr.%20naukovy%20text%20(2016).pdf) (Дата звернення: 31.08.2023).

13. Стратулат Н. В. Плеоназми як різновид лексичних анормативів у науковому мовленні. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2021. Т. 32 (71). № 1. Ч. 1. С. 100–105.

14. Стратулат Н. В., Яслик В. І. Нормативність як основний аспект наукового мовлення. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020. Т. 31 (70). № 4. Ч. 1. С. 126–130.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-11>

ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ПСИХОЛОГІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дерев'янюк Світлана Петрівна

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної, вікової та соціальної психології,
Національний університет «Чернігівський колегіум»
імені Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна*

В Україні підготовка дисертацій з психології є актуальною, що обумовлено наявними соціальними проблемами: під час війни, яка триває з 2014 року, все більш поширеними явищами у широких колах населення стають стрес, депресія, проблеми адаптації до сучасного життя, насильство, військова травма тощо. Дослідження в галузі психології можуть сприяти розробці програм і стратегій для подолання цих проблем.

Проблематиці підготовки дисертацій з психології присвячена низка робіт [1; 3], проте недостатньо розкритими залишаються питання, пов'язані з особливостями проведення психологічних досліджень в умовах воєнного стану.

Мета даної роботи – визначити основні проблеми проведення психологічних досліджень в Україні під час воєнного стану.

Дослідження в галузі психології під час війни супроводжуються чисельними проблемами, основними з яких є:

1. Етичність досліджень. У процесі проведення психологічних досліджень у воєнний період науковці повинні бути особливо обережними щодо збору та використання інформативних даних, з метою забезпечення безпеки учасників досліджень.

2. Географічна доступність учасників. Воєнні умови можуть суттєво обмежувати доступ науковців до учасників досліджень через заборони, обмеження щодо переміщення та непередбачувані обставини життя, пов'язані з безпекою.

3. Травматичний досвід. У процесі збору даних науковці можуть самі отримати травматичний досвід, пов'язаний з війною, що може негативно впливати на їх психологічний стан та сприйняття реальності. Це також може ускладнити інтерпретацію отриманих результатів досліджень.

З урахуванням цих проблем, проведення психологічних досліджень в умовах воєнного стану вимагає обережності та ретельного планування своїх дій. Дослідники повинні бути готові до вирішення складних етичних та практичних питань, щоб забезпечити якісні результати та забезпечення безпеки всіх учасників процесу дослідження.

Психологічні дослідження в Україні після початку російсько-української війни у 2014 р. також супроводжуються специфічними проблемами: по-перше, це доступ до інформативних даних. Війна ускладнює збір первинних даних для дослідження, особливо в зонах військового конфлікту або в близьких до них регіонах (Донецька область, Луганська область, Херсонська область). Це призводить до обмеження можливостей ретельного вивчення певних психологічних аспектів.

По-друге, це загальний психологічний стан населення. Військовий конфлікт призводить до погіршення психологічного стану населення, і це ускладнює формування вибірок, контрольних груп або проведення порівняльних досліджень.

По-третє, це фінансові обмеження, оскільки ситуація в країні провокує скорочення фінансувань багатьох дослідницьких проєктів.

По-четверте, це погіршення умов міжнародної співпраці. Війна вплинула на спроможність українських дослідників співпрацювати з іноземними колегами, особливо з тими країнами, які підтримують воєнний конфлікт.

Означені проблеми можуть бути пом'якшені шляхом ретельного планування досліджень, які проводяться в галузі психології, розвитком співпраці з авторитетними міжнародними організаціями.

Отже, основними проблемами проведення психологічних досліджень в Україні в умовах воєнного стану є етичні питання, географічна доступність учасників досліджень, фінансові обмеження, ймовірність отримання травматичного досвіду.

Література:

1. Магістерські дослідження. Тематичний огляд та анотації магістерських робіт за освітнім рівнем «магістр» 2021 р. *Наукові здобутки студентів Інституту людини*. 2021. Спецвипуск. 85 с.

2. Guimaraes D. S. The cultural ground of academic knowledge construction: a methodological discussion opening paths for possible future

researches. *Integrative Psychological and Behavioral Science*. 2022. Vol. 56. P. 902–909.

3. Troster H., Gundlach G., Moschner B. What do psychology students expect from their master`s thesis? *Zeitschrift fur Padagogische Psychologie*. 1997. Vol. 11. P. 109–122.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-12>

ВПЛИВ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ НА ПІДГОТОВКУ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ (PH.D) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дерев'янко Наталія Зеновіївна

*доктор філософії в галузі права, доцент,
завідувач кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін
Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імена академіка Степана Дем'янчука»
м. Рівне, Україна*

Здобуття ступеня доктора філософії (Ph.D) є важливим і захопливим етапом в академічній кар'єрі, що дозволяє дослідникам поглиблювати свої знання, здійснювати внесок у світову науку та впливати на суспільний прогрес.

Дистанційне навчання стало невіддільною частиною сучасного освітнього процесу. Його популярність особливо зросла у зв'язку з пандемією COVID-19. Україна, як і багато інших країн, змушена була впровадити суворі обмеження і карантинні заходи, щоб забезпечити безпеку громадян. У цих умовах дистанційне навчання стало необхідністю, дозволяючи здобувачам освіти та студентам продовжувати навчання без ризику поширення вірусу.

Нині в умовах повномасштабного вторгнення Росії на територію України дистанційне навчання є важливим інструментом для підготовки здобувачів ступеня доктора філософії в Україні. Воєнний конфлікт і його наслідки можуть обмежувати доступ до закладів освіти і ресурсів, але дистанційне навчання може зберегти можливість навчання і наукового дослідження незалежно від географічних обмежень.

Дистанційне навчання – це нова організація навчального процесу, що базується на принципах самостійного навчання здобувача освіти.

Середовище навчання характеризується тим, що студенти часто зовсім віддалені від викладача в просторі або в часі, водночас вони мають можливість в будь-яку хвилину підтримувати діалог за допомогою засобів телекомунікацій [3, с. 77]. Одна з переваг дистанційного навчання, характерна для довоєнного періоду, – психологічний комфорт – дуже суперечлива у наші дні. З одного боку, це відсутність необхідності діставатися до навчального закладу та однакові умови для людей з обмеженими фізичними можливостями. Сюди слід додати мобільність у здійсненні прямого та зворотного зв'язку з викладачами, коли останні стають approachable, тобто більш доступним для спілкування. З іншого боку, це стресова ситуація, де опинилися всі учасники освітнього процесу [2, с. 174].

О. Лучанінова наголошує, що дистанційна освіта під час війни принципово відрізняється від періоду карантину. Це ще один виклик для влади, працівників освіти та самих студентів ЗВО [1].

Дистанційна форма навчання у Ph.D програмах надає здобувачам освіти можливість поєднувати власну професійну діяльність і особисте життя з вивченням науки та здобуттям нових дослідницьких навичок. Вона дозволяє здобувачам ступеня доктора філософії досліджувати складні проблеми та розвивати нові ідеї, не виходячи з власних домівок. Проте, ця форма навчання також ставить перед здобувачами освіти ряд викликів, пов'язаних з організацією часу, самомотивацією та психологічними аспектами, особливо в умовах воєнного стану.

Підготовка здобувачів ступеня доктора філософії під час дистанційного навчання може стикається з рядом проблем і викликів. Ось деякі з них:

- обмежений доступ до ресурсів: здобувачі ступеня доктора філософії можуть мати обмежений доступ до бібліотек, лабораторій, архівів та інших ресурсів, що може ускладнити проведення досліджень і написання наукових робіт;

- відсутність особистого спілкування з науковим керівником: для багатьох здобувачів ступеня доктора філософії особисте спілкування з науковим керівником є надзвичайно важливим, спілкування за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій не може повною мірою замінити живе спілкування;

- труднощі в організації робочого часу: дистанційне навчання може призвести до нездатності зосередитися на науковому дослідженні через домашні завдання, роботу, інші обов'язки, повітряні тривоги та інші надзвичайні ситуації;

- технічні проблеми: використання технології дистанційного навчання вимагає наявності надійного доступу до Інтернету, комп'ютера та програмного забезпечення; технічні неполадки можуть призвести до перебоїв у навчанні;

– мотиваційні проблеми: здобувачі ступеня доктора філософії під час дистанційного навчання можуть відчувати більшу відповідальність за свою власну мотивацію та самодисципліну;

– співпраця та комунікація: здобувачі можуть відчувати відсутність можливостей для активної співпраці та обміну ідеями з колегами і викладачами, особливо в регіонах, де ведуться активні бойові дії.

Для подолання цих проблем важливо розробляти стратегії саморегулювання, співпрацювати з науковими керівниками і колегами, використовувати технологію для спілкування та доступу до ресурсів, а також дотримуватися гнучкого графіка, що враховує особисті обставини та потреби здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Отже, вплив дистанційного навчання на підготовку здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти в умовах воєнного стану залежить від багатьох факторів, включаючи технологічну інфраструктуру, доступ до ресурсів, мотивацію студентів та підтримку від університету. Для успішного здобуття ступеня доктора філософії у таких умовах можуть бути необхідні адаптація та інновації в освітньому процесі та підтримка у подоланні труднощів, пов'язаних із ситуацією воєнного конфлікту.

Література:

1. Лучанінова О. Дистанційне навчання студентів в умовах війни: латентна сила метанавичок. *Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика»*. 2022. Випуск 13(25). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/460/400> (дата звернення: 12.09.2023).

2. Мар'янюк Я. Г., Огреніч М. А. Особливості дистанційної освіти в умовах війни. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2022. № (208). С. 171–176. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2023-1-208-171-176>

3. Хмарська І. А. Ефективність організації дистанційного навчання в умовах війни. *Акредитація освітніх програм економічного блоку в умовах війни*. 2022. URL: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-259-6-22> (дата звернення: 03.09.2023).

ЩОДО ТЕРМІНІВ ЗАХИСТУ РНД-ДИСЕРТАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дрозд Олексій Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
професор кафедри поліцейського права,
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

Повномасштабне вторгнення держави-агресора до нашої країни та пов'язані з ним військові дії, які охопили значну частину нашої території та становлять загрозу життю і здоров'ю населення, унеможливили здійснення освітньої діяльності в багатьох закладах вищої освіти та наукових установах. Зокрема, зроблено неможливим або суттєво ускладнено проведення атестації здобувачів ступеня доктора філософії, тобто встановлення разовою спеціалізованою вченою радою у результаті успішного виконання здобувачем ступеня доктора філософії освітньо-наукової програми та публічного захисту ним дисертації відповідності результатів його наукової роботи вимогам освітньо-наукової програми, та дотримання її строків.

У зв'язку з введенням на території України воєнного стану, 21 березня 2022 року Кабінет Міністрів України ухвалив зміни до Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії. Зміни до Порядку обумовлені необхідністю унормування процедури атестації здобувачів ступеня доктора філософії в умовах воєнного стану.

Тож із урахуванням умов воєнного часу, з метою захисту прав і законних інтересів здобувачів ступеня доктора філософії, надання можливості відновлення освітньо-наукової інфраструктури після перемоги України над російсько-фашистськими загарбниками, в урядовій постанові № 341 [1] встановлюється, що період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не враховуються під час обчислення строків, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії.

Так, наразі після завершення навчання за акредитованою освітньо-науковою програмою та набуття теоретичних знань, умінь, навичок та компетентностей, визначених стандартом вищої освіти третього

(освітньо-наукового) рівня за відповідною спеціальністю здобувач звертається до структурного підрозділу закладу, що реалізує відповідну освітньо-наукову програму та/або здійснює підготовку здобувача, з письмовою заявою щодо отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. До заяви додаються дисертація в друкованому та електронному вигляді, наукові публікації (або їх копії), в яких висвітлено наукові результати дисертації, академічна довідка про виконання освітньо-наукової програми та висновок наукового керівника (керівників).

Із метою надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації проводиться публічна презентація здобувачем наукових результатів дисертації та її обговорення на засіданні структурного підрозділу закладу, що реалізує відповідну освітньо-наукову програму та/або здійснює підготовку здобувача. Результати обговорення та проведення презентації відображаються у висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, який підписується голоуючим на засіданні структурного підрозділу закладу.

Здобувач за наявності поважних причин (за станом здоров'я, сімейними обставинами тощо) за письмовою заявою має право на отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації та проведення захисту дисертації в разовій раді протягом двох років після відрахування з аспірантури.

За умови отримання позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації здобувач має право звернутися до вченої ради закладу, в якому він виконав освітньо-наукову програму, з письмовою заявою про утворення разової ради для захисту дисертації [2].

Отже, у законодавстві зроблено акцент на обмеженні термінів захисту. На сьогодні це чотири роки в аспірантурі, два додаткові роки резерву за сімейний станом чи за станом здоров'я, плюс додатково термін дії воєнного стану й три місяці після його скасування.

Література:

1. Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2022-%D0%BF#n5>

2. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 № 44: станом на 22 березня 2022 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

ЩОДО ФОРМУЛЮВАННЯ НАУКОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У ДИСЕРТАЦІЯХ ІЗ ПРАВОВИХ НАУК: РЕКОМЕНДОВАНІ МОВНІ КОНСТРУКЦІЇ ТА ПОМИЛКИ

Євтєєва Дарина Петрівна

кандидат юридичних наук,

старший дослідник,

заступник директора з наукової роботи,

*Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені
академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України
м. Харків, Україна*

Лапкін Андрій Васильович

доктор юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінальної юстиції,

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого
м. Харків, Україна*

Правильне формулювання наукових результатів у дисертаційних роботах є одним із важливих критеріїв якості дослідження. Вираження напрацьованих здобутків у коротких формулюваннях категорій «уперше», «вдосконалено» чи «набуло подальшого розвитку» дозволяє презентувати авторові своє дослідження та створити в читачів (науковців, практиків та інших зацікавлених осіб) уявлення про його суть, дає їм підстави робити первинні висновки щодо цінності роботи, а також можливості подальшого її використання, зокрема й впровадження у практичну площину. Це обумовлює надзвичайно важливе значення форми відображення наукових результатів та велику увагу, яку належить приділяти їх висвітленню.

Наявний в авторів цього матеріалу досвід із написання й рецензування наукових робіт, участі у спеціалізованих вчених радах, а також проведений аналіз низки дисертацій із наук кримінально-правового циклу дозволили визначити перелік мовних конструкцій, які доцільно використовувати при формулюванні наукових результатів, множинність типових помилок при їх формулюванні, а також виписати чек-лист із конкретними прикладами того, як не варто відображати наукові результати в дослідженнях.

1. Мовні конструкції, які доцільно використовувати при формулюванні наукових результатів.

При формулюванні таких наукових результатів, що отримані *вперше*, слід використовувати безособові дієслова доконаного виду (які відповідають на питання *що зроблено?*), зокрема:

- *визначено* ... (поняття / ознаки тощо);
- *виявлено* / *з'ясовано* / *установлено* (тенденції / закономірності тощо);
- *на підставі аналізу*... *сформульовано* (критерії / поняття / правила / пропозиції тощо)
- *здійснено* / *проведено* (класифікацію, узагальнення тощо);
- *запропоновано* (внести зміни до законодавства тощо);
- *доведено* ... / *обґрунтовано* ... / *аргументовано* ...

При формулюванні таких наукових результатів, що є *удосконаленими* або *набули подальшого розвитку*, можуть бути використані іменники, зокрема:

- *положення щодо*...;
- *судження про*...;
- *механізм*...;
- *критерії*...;
- *ознаки*...;
- *наукове знання про*...

2. Типові помилки при формулюванні наукових результатів:

- а) вихід наукових результатів за межі дослідження;
- б) невідповідність отриманих наукових результатів поставлених в роботі меті або завданням;
- в) опис процесу отримання наукової новизни, а не її змістовне вираження;
- г) узагальнене формулювання результатів без конкретизації їх змісту;
- д) дроблення результатів наукового дослідження;
- е) переобтяження наукового результату спеціальними термінами;
- є) віднесення до категорії «вперше» сформульованого визначення поняття, яке уже визначалося іншими дослідниками.

3. Чек-лист: як не слід відображати наукові результати.

Вбачається, що дотримання наведених вище порад та уникнення помилок при формулюванні наукових результатів сприятиме посиленню якості правничих досліджень та збільшенню можливостей щодо їх впровадження

№	Формулювання	Коментар
	продемонстровано.../закцентовано увагу.../наголошено на.../констатовано...	зазначені дієслова не відображають наукового внеску автора
	- з'ясовано зміни в законодавстві щодо питання А; - направлено запити до органів влади щодо...	положення не містять нового наукового знання
	вивчено матеріали ... кримінальних проваджень / здійснено опитування ... респондентів щодо питань ...	положення не містять нового наукового знання (відображено процес дослідження, а не науковий результат)
	- доведено, що Конституція має виняткову юридичну силу, ніж Кримінальний процесуальний кодекс України; - установлено, що незаконне виготовлення наркотичних речовин може відбуватися як із метою збуту, так і без мети збуту; - з'ясовано, що ратифікована Верховною Радою України конвенція А є джерелом права; - обгрунтовано, що права і свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією України, не є вичерпними; - доведено, що важливою складовою безпеки кожної держави є енергетична безпека і в подальшому ця теза може набувати нових підтверджень; - установлено, що норма за ст. 364 КК України, яка передбачає відповідальність за зловживання службовими повноваженнями, є загальною щодо низки інших норм КК України, в яких встановлено відповідальність за спеціальні види зловживання повноваженнями (статті 132, 145, ч. 2 ст. 149, ст. 154, ч. 3 ст. 157, ч. 4 ст. 157, ст. 173, ч. 2 ст. 191 КК та ін.).	положення не містять нового наукового знання, оскільки є загальновідомими, самоочевидними або такими, що передбачені чи випливають із нормативних актів
	установлено, що сьогодні перед Україною постало завдання вжити заходів для ...	загальна фраза, яка не містить нового наукового знання
	установлено, що поняття А до сих пір не має визначеності у розумінні його сутності та основних ознак	немає приросту наукового знання
	досліджено / вивчено / проаналізовано (питання / чинники / поняття / явище...)	описано процес, а не результат. Але можливо, наприклад, так: на підставі дослідження (аналізу) А сформульовано В
	- виявлені особливості жертви правопорушень у сфері А; - класифіковано поняття В; - виявлені ключові проблеми правового регулювання явища С.	узгальнене формулювання результатів без конкретизації їх змісту
	- доведена необхідність застосування комплексного підходу при дослідженні питань...; - визначено методологію дослідження...	положення стосуються методології дослідження та не мають самостійної наукової цінності
	здійснена оцінка стану наукової розробки проблеми А;	положення не мають самостійної наукової цінності
	установлено, що основною проблемою при вивченні А є проблема В;	
	удосконалено судову практику щодо...	некоректність твердження (науковець не є суб'єктом удосконалення судової практики)
	набула подальшого розвитку законодавча регламентація...	некоректність твердження (науковець не є суб'єктом законодавчого процесу)
	встановлені міжнародні стандарти...	некоректність твердження (міжнародні стандарти встановлює не науковець, а міжнародне співтовариство). Але можливо, наприклад, так: виокремлені міжнародні стандарти...;
	запроваджено наукову течію / науковий напрям / наукову школу...	перебільшення внеску автора
	висловлено революційну думку / фундаментальну ідею...	перебільшення значення наукового результату, отриманого автором
	зроблена спроба (визначити / встановити ознаки / класифікувати поняття ...)	необгрунтоване заниження значущості власного наукового здобутку

**ВИЗНАЧЕННЯ СТУПЕНЯ ПОВНОТИ
ОПЕРАЦІОНАЛЬНИХ ДІЙ У РАЗІ ЗАВЕРШЕННЯ
ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ
ІЗ СОЦІОГУМАНІТАРИСТИКИ В НОВИХ
СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ОБСТАВИНАХ**

Жорнова Ольга Іллівна

*докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри гуманітарних і музично-інноваційних дисциплін,
Київська муніципальна академія музики імені Р. М. Глієра
м. Київ, Україна*

Жорнова Олена Іллівна

*докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри гуманітарних і музично-інноваційних дисциплін,
Київська муніципальна академія музики імені Р. М. Глієра
м. Київ, Україна*

Завершення дисертаційного дослідження в інших соціокультурних умовах, ніж воно було розпочато, потребує значних зусиль від усіх стейкхолдерів цього процесу. Тим більше, коли мова йде про соціогуманітаристуку, по-перше, й, по-друге, в обставинах воєнного стану, коли приховані й зглажені повсякденням соціальні й культурні процеси стають гострими, увиразненими й перевершують значущість питань мирного часу. Зрозуміло, що здійснюваний упродовж кількох років науковий пошук відповіді на основне питання роботи може здатися недостатнім, а власне результати – некоректними. Такі перешкоди спіткають не тільки молодих аспірантів, але й досвідчених науковців.

При тому, що розбіжності в мірі актуальності, практичної зорієнтованості та значущості теми дослідження в різні відтинки часу суспільства – довоєнний, воєнний, повоєнний – неминучі, нам невідомі роботи з рекомендаціями науковцям щодо завершення наукового пошуку в перехідних станах. А втім, при відсутності й невірності єдиного підходу навіть перші спроби осмислення проблеми можуть прислужитися для подальшого її розв'язання.

Для визначення ступеню повноти операціональних дій при завершенні дисертаційного дослідження з соціогуманітаристики нами розроблений експериментальний варіант питальника. Він забезпечить

раціональний практичний вибір дій у конкретних умовах – завершення дослідження в перехідні часи. А також сприятиме висновку про достатність чи необхідність здійснення додаткових наукових заходів.

Пропонуємо до обговорення мінімальний комплекс питань, які потребують відповідей на них за умови виникнення певних сумнівів щодо можливості завершення роботи над темою через зміну соціокультурної ситуації.

1. Пеереосмислення актуальності дослідження відбулося через суттєве зменшення кількості конкретних науково-практичних завдань, які можуть бути вирішені за допомоги отриманих результатів?

Логіка наукового пошуку в межах стандартів щодо кваліфікаційних робіт певного рівня реконтекстуалізована в фактичному розв'язанні науково-практичних завдань у довоєнних обставинах. Вона може бути зреалізована за воєнних, повоєнних обставин?

Якою мірою набір проаналізованих у роботі фактів можна розглядати як незалежні від зміни обставин у суспільстві?

Якщо розбіжності в мірі актуальності, практичної зорієнтованості та значущості теми дослідження в різні періоди – довоєнний, воєнний, повоєнний – цілком проявлені, можливо варто їх відобразити в тексті на рівні перспектив дослідження?

2. Основний результат дослідження приводить до науково значимих наслідків?

Загальний зміст роботи висвітлює хід отримання основних результатів повною мірою?

Якщо відповідь позитивна, то додаткові дії можуть стати зайвими та не мати прямого відношення щодо обґрунтування відповіді на основне дослідницьке питання.

Якщо відповідь негативна, варто продовжити оцінку повноти операціональних дій.

3. Основні поняття й дефініції є явними, точними й не потребують корективів в нових соціокультурних умовах?

В залежності від відповіді доходим висновку про необхідну повноту дій або про недостатню (з відповідними корективами).

Якщо всі поняття й дефініції задовольняють науковим вимогам та приводять до вирішення поставленої в дослідженні цілі, то введення нових понять можна вважати недоцільним.

Варто взяти до уваги, що введення в дослідження нових понять повинно супроводжуватися дефініціями, що є відповідними меті й завданням, а не новим обставинам завершального етапу дослідження.

Якщо в нових обставинах увиразнюється неузгодженість основних понять та контекстуальних термінів, то є необхідність в додаткових їх визначеннях, аби відкоригувати їхню різницю чи тотожність.

4. Обґрунтування результатів наукового дослідження здійснено на підставі чітко сформульованих та істинних передумов? Які з них є необхідними, а які – достатніми?

Основні результати отримані із використанням тільки їх для наукового пошуку?

Якою мірою сформульовані передумови викривляють нові обставини?

Якою мірою отримані результати можуть бути некоректними, якщо не взяти до уваги нове соціокультурне тло, ефекти. ін.?

Якщо виявиться, що на початку роботи були сформульовані передумови, які варто оцінити як зайві – їх необхідно прибрати. Якщо виникає потреба уточнити передумови, то істинність результатів потребуватиме уточнень і понять, і дефініцій. Це не може не позначитись на положеннях, тезах, що може потребувати обґрунтування істинності кінцевих результатів.

5. Новизна результатів даного дослідження в нових обставинах змінила характер, наприклад, із дослідження не вивчених вченими проблем та способів їхнього розв'язання – на вдосконалення чи доповнення наявних в науці даних про них,, ін.?

Чи виникає потреба додаткового порівняння отриманих результатів з результатами інших дослідників, що тільки покращить якість висновків?

6. Що відбувається з суперечливими фрагментами дослідження, які здебільшого є роботах молодих науковців: вони втрачають гостроту та стають більш логічними чи навпаки?

Необхідно сгрупувати найбільш суттєві суперечності та чітко викласти суть їхнього впливу на результати. Розглянути можливість подальшого вивчення теми в такому контексті та записати як пропозицію перспектив дослідження. Отже, вірогідно достатньо сфокусувати увагу на вже осмислених концептуальних засадах наукового пошуку дослідження, а не перетворювати його на “науковий туризм”.

Відсутність однозначних рекомендацій щодо того, як діяти в обставинах воєнного стану науковцям: змінювати майже досліджену тему мирного часу на воєнну чи повоєнну, сподіватись на те, що практична значущість “мирної” теми не втратить своєї ваги чи ні та ін., – спонукають до дискусій, які стануть в нагоді вітчизняній науці.

При тому, що визначення ступеню повноти операціональних дій при завершенні дисертаційного дослідження, зокрема з соціогуманітаристики, в нових соціокультурних обставинах не може бути довгостроковою потребою наукової спільноти, а лише в перехідні часи, це не зменшує її важливості в швидкозмінюваній дійсності.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ У ВОЄННИЙ ЧАС

Жукова Анна Робертівна

працівниця Збройних Сил України,

викладачка кафедри іноземних мов

та військового перекладу,

Національна академія сухопутних військ

імені гетьмана Петра Сагайдачного;

аспірантка факультету педагогічної освіти,

Львівський національний університет імені Івана Франка

м. Львів, Україна

Значущим чинником розвитку суспільства є його інтелектуальне зростання, адже збільшення інтелектуального потенціалу держави значною мірою впливає на її економічне та національно-культурне зростання [1, с. 1]. У зв'язку з цим державна підтримка науки та освіти повинна бути першочерговим завданням за будь-яких умов. В умовах воєнного стану дуже важливо не припиняти підтримувати розвиток науки та системи освіти, продовжувати фінансувати освітні проекти, мотивувати молодих дослідників займатися науковою роботою та здобувати наукові ступені.

З 24 лютого 2022 року український народ перебуває у стані повномасштабної війни, яка значною мірою позначається не тільки на суспільному житті людей, але й на освітньому процесі та організації науково-дослідної роботи. Часті повітряні тривоги не дають змоги забезпечити повноцінне навчання, проводити виховну роботу, проте особливо важко у таких умовах займатися написанням наукових робіт, зокрема дисертацій.

Як відомо, дисертація виконується здобувачем особисто, вона подається у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, має містити наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати проведених здобувачем освіти досліджень, які мають вагоме значення для певної галузі знань та підтверджуються документами, що засвідчують проведення таких досліджень, а також свідчать про особистий внесок здобувача в науку [2].

Зазначимо, що в умовах воєнного часу підготовка дисертацій має низку специфічних особливостей. Насамперед слід зауважити, що у процесі роботи над дисертацією в умовах війни необхідно пам'ятати про безпеку й у разі повітряної тривоги чи іншої небезпеки, потрібно швидко

зреагувати та перейти в укриття або інше безпечне місце, а не продовжувати свою діяльність попри небезпеку.

Окрім того, жорсткі умови воєнного стану в країні, загибель тисяч безвинних громадян, зруйновані чи повністю знищені освітні заклади – усе це здійснило вплив та змінило свідомість здобувачів освіти, викладачів, науковців та усіх педагогічних працівників [3, с. 231]. Наслідками таких травматичних подій можуть бути погане самопочуття, порушення пам'яті, логічності та швидкості мислення, концентрації уваги, недостатньо критичне сприйняття ситуації та своїх дій. Ці наслідки негативно впливають на людину та заважають продуктивно працювати, концентрувати увагу й продукувати нові ідеї, а тому написання дисертації може зупинитись або відкладатись на деякий час.

На наш погляд, найбільш дієвим способом подолати або нівелювати ці негативні впливи є метод поступового входження в роботу, який дає змогу розпочати написання дисертації так, ніби це просто рутинна операція, що не потребує надмірних творчих зусиль. Це метод дає можливість повільно переходити від рутинних механічних операцій з написання дисертації до творчих елементів, що потребують значного зосередження інтелектуальних сил дослідника.

Також дослідникам, які готують дисертації слід звертати увагу на свій психологічний та емоційний стан, якщо виникають певні проблеми, то необхідно звернутися за допомогою до спеціалістів, які допоможуть справитися з наявними проблемами, адже результативність написання наукової роботи напряму залежить від емоційно-психологічного стану науковця.

До того ж у ході написання дисертації важливе значення має спілкування з науковим керівником, проте в умовах війни може виникнути неможливість безпосередньої комунікації з ним, інколи бувають проблеми з наявністю та якістю зв'язку, тому досліднику важливо не панікувати у таких випадках, а спробувати з'єднатись з науковим керівником через Інтернет або зачекати коли зв'язок відновиться [3, с. 232].

На підставі проведеного дослідження доходимо висновків, що з початком повномасштабного воєнного вторгнення на територію України та оголошення воєнного стану виникла потреба перегляду звичайних умов та напрямів наукової роботи, це стосується й підготовки дисертацій. В умовах війни написання дисертацій є ще складнішим завданням, яке потребує урахування питань безпеки, емоційно-психологічного стану науковця, тісної взаємодії та підтримки наукового керівника тощо. Попри складні умови сьогодення варто продовжувати наукову роботу, а наукова спільнота повинна бути як ніколи активною та висвітлювати проблемні актуальні питання наукової роботи.

Література:

1. Андросович К. А. Робота відділу інтелектуального розвитку обдарованої особистості в умовах воєнного часу. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*. 2022. № 4(1). С. 1–4.
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інформаційно-аналітичний збірник. Київ: МОН, 2022. 358 с.
3. Самойчук К.О. Методика написання наукової статті здобувачами вищої освіти технічних спеціальностей в умовах військового стану. *Удосконалення освітньо-виховного процесу в закладі вищої освіти: збірник науково-методичних праць ТДАТУ*. 2023. Вип. 26. С. 231–240.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-17>

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ВІЙНИ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Залужна Алла Євгенівна

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії та культурології,
Національний університет водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

В умовах війни в соціокультурному просторі України унеможливується здійснення на належному рівні наукової, науково-педагогічної та науково-організаційної діяльності. Відстежується руйнація науково-дослідницької інфраструктури й через повну або часткову втрату місць працевлаштування відбувається міграційні процеси наукових та педагогічних працівників, які вимушені залишити країну, обумовлюючи вагомому проблему втрати наукового потенціалу в цілому.

За інформацією наданої Національною академією наук чисельність науково-педагогічних працівників, які залишили з початку війни територію України становить 4805 осіб. Водночас у зв'язку з проблемами ведення військових дій чи загрозою окупації 7,26% науковців змушені здійснити переміщення до інших регіонів України. Властиво, що з них 7,23% продовжують займатися науковою та науково-педагогічною діяльністю. З веденням військових дій та окупацією територій Луганської та Донецької областей науково-педагогічним кадри є переміщеними особами в інші регіони країни, або змушені були виїхати за її межі [1].

Водночас руйнації зазнали наукові установи та заклади вищої освіти Харківської, Чернігівської, Миколаївської та Сумської областях. Немає повної інформації про стан освітніх закладів міст Маріуполя та Херсона.

Звісно, що підтримка наукової сфери в умовах війни буде обмеженою, позаяк основні важелі фінансування спрямовуватимуться державою на дослідження в оборонній сфері діяльності. Втім, цілеспрямована та системна підтримка науки в університетах має здійснюватися.

У складній ситуації викликів сучасного воєнного стану в країні не повинна залишатися поза увагою державної підтримки сучасна гуманітаристики, яка за своїм сутнісним змістом спрямована на формування світоглядних орієнтирів. Адже існує величезна відповідальність сфери гуманітарного знання за формування ціннісних орієнтацій громадян та їх світоглядних пріоритетів.

Натомість, декілька останніх років значна кількість закладів вищої освіти України відчула проблему переоцінки загальнокультурної ролі гуманітарних дисциплін. Коли піднімалося питання про необхідність чи навпаки – непотрібність цих дисциплін у закладах вищої освіти, особливо філософсько-культурологічного спрямування. Адже у проблемному полі загальної тенденції домінування вузько-спеціалізованої освіти з відповідним професійно-галузевим спрямуванням місця для філософсько-світоглядних та культурологічно-орієнтованих знань не залишилося. Це намагання підготувати професійних економістів, юристів, інженерів, медиків та інш., досить часто втрачаючи за комплексом професійних знань саму людину, її світоглядні орієнтири та пріоритетні цінності. У цьому контексті відстежується реабілітація прагматичного формування особистості Г. Спенсера [2], яка передбачає:

- усі види діяльності підпорядковані винятково утилітарним цілям;
- освітня підготовка передбачає ті дисципліни, які сприяють реалізації прагматичних завдань;
- вивчення гуманітарних дисциплін опинилися за межами освітньої підготовки.

На сьогоднішній час викликів війни в українському суспільстві місія та візія сучасної гуманітаристики полягає у формуванні нової моделі освіти, звільненої від будь-яких утилітарних підходів. Необхідності формування такого освітнього та наукового простору, фундаментом якого повинна стати інтелектуальна та світоглядна культура особистості.

З огляду на це, від якості науково-педагогічної діяльності, від світоглядного змісту наукових досліджень залежить те, яким чином, на яких цінностях, принципах, ідеях будуть входити у доросле життя наша

молодь, які будуть формуватися суспільні відносини, настрої, сподівання та перспективи.

Література:

1. Інформаційно-аналітичний збірник «Освіта в Україні в умовах воєнного стану». Київ: Міністерство освіти і науки України, Інститут освітньої аналітики, 2022. 358 с.
2. Spencer Herbert. The Principles of Sociology. London: Williams & Norgate, 1876. Vol. 1. 797 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-18>

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ У СФЕРІ ПРАВА: ОСВІТА В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Кармаза Олександра Олександрівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор Інституту післядипломної освіти*

*Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Військова агресія росії проти України триває вже дев'ятий рік і бере свій початок від анексії АР Крим та окупації територій Донецької та Луганської областей. Широкомасштабне вторгнення росії на територію України відбулося 24 лютого 2022 року. Відтак Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженим Законом України «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», в Україні введено воєнний стан.

Дія воєнного стану зумовлює модифікацію існуючих прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб, а в юриспруденції – нові наукові дослідження. Відтак система освіти та науки опинилася в нових реаліях існування, а перед науковцями та дослідниками відкрилися нові теми та «горизонти» дослідження, пов'язані з дією в Україні правового режиму воєнного стану та тимчасовою окупацією територій України. Так, наприклад, на сьогодні є актуальними напрями дослідження у сфері забезпечення конституційних прав та свобод людини і громадянина через призму здійснення державними органами України, органами місцевого самоврядування дій, направлених на охорону та захист прав громадян на тимчасово

окупованій території України чи території України, де проводиться антитерористична операція тощо [1–4].

Слід також звертати увагу, що юридична наука потребує подальших науково-практичних досліджень концепцій охорони та захисту прав громадян у зв'язку з дією воєнного стану на території України.

Так, наприклад, після припинення чи скасування дії воєнного стану на території України, у період деокупації території АР Крим, перед суспільством постане багато питань, які потребуватимуть швидкого вирішення. Це, зокрема, й питання забезпечення реалізації громадянам охорони та захисту їх прав в суді (ст. 55 Конституції України), притягнення винних осіб за скоєні злочини до відповідальності, розроблення ефективних механізмів компенсації збитків, завданих громадянам тощо. Відтак закон та юриспруденція України повинні відповісти на ці та багато інших актуальних питань щоб громадяни відчували себе захищеними. Тож з цією метою науковці, практики та всі зацікавлені особи можуть напрацювати концепцію розвитку правосуддя в АР Крим, яка згодом може відобразитися в законі, оскільки відповідно до ст. 19 Конституції України судді зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Крім того, на нашу думку, доцільно також розробити та затвердити (наприклад, в окремому законі) пріоритетні напрямки наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні, в яких передбачити ефективну взаємодію науки та практики, а також реальні потреби відбудови незалежної, економічно розвинутою та демократичної України. При цьому не полишати й рух України в Європейський Союз, розпочатий ще до введення воєнного стану в Україні, та продовжувати узгоджувати законодавство України з європейським.

Нам науковцям не буде жодного виправдання, якщо в час неймовірно драматичних випробувань для всього українського народу, залишимося осторонь проблем і не покладемо свої сили і знання на встановлення принципу верховенства права та розвитку правосуддя України відповідно до європейських стандартів та норм, а також розвитку України демократичною, європейською, процвітаючою державою.

Звертаємо також увагу на те, що підготовка дисертаційних робіт у сфері права є складним процесом, який вимагає багато зусиль та часу. А в умовах дії воєнного стану, цей процес стає ще більш складним, оскільки перед дослідниками виникає багато важливих питань, які впливають на якість та результативність їхньої роботи.

Зокрема, одним з аспектів, який доцільно враховувати в умовах дії воєнного стану, є забезпечення безпечових умов для дослідників.

Загальновідомо, що військова агресія росії проти України створює загрози для життя і здоров'я людей, призводить до руйнації навчальних та наукових закладів, житла громадян тощо, що в сукупності може розглядатися як несприятливі умови для здійснення науково-дослідної роботи, в яких дуже важливо забезпечити безпеку дослідників. Тож необхідно передбачати та вживати заходів для забезпечення безпеки діючих та майбутніх науковців та вчених, щоб вони могли продовжувати свою роботу в безпечному середовищі.

Наступним важливим аспектом щодо підготовки та написання дисертаційних робіт є наявність у дослідників доступу до сучасних ресурсів наукової інформації (джерел інформації). Можливість використання науковими установами, окремими дослідниками національних та міжнародних електронних баз даних «піднімає» наукове дослідження на сучасний, модернізований рівень, а для видавництва та компаній, які є власниками відповідних наукових електронних ресурсів, постає питання про надання тимчасового безкоштовного доступу до таких ресурсів. Переконані, що все це може вплинути на якість та результативність досліджень.

Крім того, доступ до інформаційних джерел та літератури, які є необхідними для підготовки дисертації, може бути обмежено через обставини дії воєнного стану в Україні, тому дослідники повинні знати, які ресурси є доступними та які джерела інформації можуть бути використані, щоб забезпечити необхідну якість наукової роботи. Для швидкого інформування українських дослідників про доступність та актуальність джерел літератури (міжнародний та національний рівень) пропонуємо запровадити відповідний телеграм-бот (чат-бот).

Також одним з важливих аспектів під час підготовки дисертацій є вибір тематичного напрямку подальшого дослідження. Переконані, що умови дії воєнного стану можуть змінити актуальність деяких тем, а також вимагати нових підходів та методів дослідження. Відтак, деякі теми можуть стати менш актуальними, тоді як інші теми стають більш важливими для суспільства. Дослідники повинні бути готові до змін у тематиці дослідження та використовувати нові методи та підходи в своїй роботі.

Отже, перспективами розвитку наукової діяльності під час та після припинення чи скасування воєнного стану можуть також бути: запровадження оновлених інструментів підтримки дослідників, створення умов для повернення вимушено переміщених науковців з метою забезпечення продовження наукової діяльності в Україні, встановлення короткострокових та довгострокових інститутів академічної мобільності, модернізація та відновлення науково-дослідних установ, створення умов для конкурентноспроможності

української науки в європейському просторі, поглиблення євроінтеграційних напрямків досліджень тощо.

На жаль, війна перетворює людей на «сухі» статистичні дані. Але за кожною цифрою – доля людини. Кожна цифра – має ім'я. Для нас, як для демократичної держави, людина, її гідність, права та свободи – найперші та найголовніші цінності. За них сьогодні покладають життя наші герої та героїні, тримаючи «палаюче небо на своїх плечах». І завдання правової Української Держави повернути імена всім жертвам воєнних злочинів. Тож якщо врахувати всі наслідки дії воєнного стану, дії правового режиму на тимчасово окупованих територіях України, а також забезпечити рух права України в європейському напрямку, можливо досягти якісних результатів та зробити вагомий внесок у науку, практику та захист держави Україна.

Література:

1. Кармаза О.О., Кушерець Д.В., Луцька Г.В. Медіації в Україні як ефективна позасудова форма захисту прав громадян в умовах дії правового режиму воєнного стану. *Human rights and public governance in modern conditions*: Scientific monograph. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2023. С. 236–251.

2. Кармаза О.О. Захист прав та інтересів громадян у цивілістичному процесі в умовах військового стану та військової агресії росії проти України. *Російсько-українська війна (2014–2022 pp.): історичні, політичні, культурно-освітні, релігійні, економічні та правові аспекти* : Наукова монографія. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2022. С. 1156–1164.

3. Кармаза О.О. Модифікація спадкових прав громадян в умовах дії воєнного стану: до питання про забезпечення принципу верховенства права. *Право та юстиція. Науково-практичний юридичний журнал*. 2022. № 3–4 (№ 20–21). С. 5–16.

4. Луцька Г. В. Охорона та захист цивільних прав громадян у зв'язку з тимчасовою окупацією частини території України: монографія; Приват. вищ. навч. заклад Університет Короля Данила. Київ : Вид-во Людмила, 2020. 203 с.

ВИКЛИКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ДО ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЙ ОФІЦЕРАМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Карпенко Володимир Сергійович

доктор філософії (педагогічні науки),

провідний науковий співробітник науково-дослідного управління

проблем розвитку військової освіти та науки,

Центр воєнно-стратегічних досліджень

Національного університету оборони України

м. Київ, Україна

Необхідність розглянути проблемне питання щодо викликів та особливостей підготовки до захисту дисертацій офіцерами Збройних сил України в умовах воєнного стану актуалізовано наступним:

– різницею між особливостями проведення захисту відкритих та на спеціальну тему дисертацій;

– актуальністю сучасних досліджень, які зосереджені на розвиток та удосконалення озброєння та техніки, а також особливостей підготовки військових фахівців в умовах воєнного стану;

– наявністю науковців за тематикою дисертації, особливо тих, які мають практичний науковий досвід у військовій сфері;

– особливостями підбору членів разової спеціалізованої вченої ради, особливо коли дисертація виконана на спеціальну тему в умовах воєнного стану;

– відсутністю належних умов підготовки дисертацій на спеціальну тему за межами навчального закладу де здійснюється підготовка ад'юнкта;

– перспективи подальшої посади майбутнього доктора філософії за напрямком виконаної дисертаційної роботи.

Актуальність проблемного питання зумовлено також необхідністю оновлення результатів наукових досліджень які зосереджені на досягнення успіху Сил оборони України проти російської федерації. В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України слід звертати особливу увагу на практичні результати дисертацій. На нашу думку, результати повинні бути направлені на розвиток та удосконалення підготовки військових фахівців, озброєння та техніки, в тому числі в умовах воєнного стану. Результатами також можуть бути особливості застосування нових форм та методів збройної

боротьби Сило оборони України проти російської федерації враховуючи застосування озброєння та техніки країн-членів НАТО. Крім того, формування пріоритетних напрямків (тематик) наукових досліджень [1] слід зосереджувати на розвиток і удосконалення наявних та створення нових технологій, інструментів реалізації, тощо, які беззаперечно вплинуть на розвиток та удосконалення Сил оборони України, що порівнюватиме їх до Збройних сил передових країн світу.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» [2] є певні застереження, щодо підготовки ад'юнктів (офіцерів), особливо в умовах воєнного стану. Це пов'язано, перш за все, з тим, що офіцери які здійснюють підготовку в ад'юнктурі ВВНЗ можуть залучатися до безпосередньої участі щодо забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України. Термін виконання таких завдань є різним, однак є певні умови за яких офіцера можуть повернути до основного місця служби (навчання), найголовніша – заміна на ротаційній основі. Яка в умовах інтенсивних бойових дій не завжди проходить вчасно.

Аналіз проведених захистів дисертацій з присудження ступеня доктора філософії за різними спеціальностями в Національному університеті оборони України засвідчив, що в умовах воєнного стану найголовнішим проблемним питанням став підбір членів разової спеціалізованої вченої ради. Перш за все, це було пов'язано з тим, що значна частина науковців, які підходили за визначеними критеріями [3] бути у складі разової спеціалізованої вченої ради на підготовчому етапі та безпосередньо на етапі проведення захисту, перебували у відрядженні, що пов'язано з виконанням завдань за призначенням. Тим самим, порушувалася процедура проведення захисту доктора філософії на спеціальну тему дисертації тим, що усі члени таких рад повинні бути присутні в одній категоризованій аудиторії. За таких особливих умов навчальним закладом здійснювалося перенесення дати захисту на пізніший період.

Що стосується особливостей підготовки до захисту дисертацій на спеціальну тему в умовах воєнного стану, слід звернути увагу на належні умови в яких можна це зробити. На жаль, з початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну було пошкоджено значну частину наукових установ та ВВНЗ де здійснювалася підготовка ад'юнктів, що змусило шукати шляхи вирішення цього питання. На разі все таки відсутні належні умови, за яких офіцери мають можливість

завершити дисертаційне дослідження та підготуватися до захисту дисертації за межами ВВНЗ.

І нарешті, щодо перспектив подальшого працевлаштування офіцера, який отримав ступінь доктора філософії. У сьогоднішніх умовах після захисту обов'язково треба залучати офіцерів за напрямком їхнього дисертаційного дослідження. У такому разі проявлятиметься практичне підтвердження наукових результатів. Крім того, на нашу думку, треба дотримуватися наступного алгоритму: наука – підготовка – практика. І цей алгоритм повинен підтримуватися постійно. Тенденція розвитку суспільства зараз націлена на практичну реалізацію результатів. Тому у військовій сфері теж слід притримуватися того, що в науці слід удосконалювати та розвивати те, що вже діє на практиці враховуючи нові ідеї, підходи та способи реалізації. Звідси, навчання та підготовка військових фахівців необхідно здійснювати з метою реалізації наукових досліджень на практиці.

Література:

1. Проведення наукової роботи в умовах воєнного стану: засідання координаційної ради з питань науково-технічної діяльності. URL: <https://nubip.edu.ua/node/106623> (дата звернення: 08.09.2023).

2. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів. Постанова КМУ від 19 травня 2023 року № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.09.2023).

3. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії. Постанова КМУ від 12 січня 2022 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.08.2023).

ВИКЛИК ЧАСУ: ПРИЙНЯТТЯ ЗАКОНУ ПРО АКАДЕМІЧНУ ДОБРОЧЕСНІСТЬ

Коваленко Валентин Васильович

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент*

*Національної академії правових наук України
м. Київ, Україна*

Маркером академічної доброчесності вважається рівень оригінальності авторського тексту наукового рукопису. Навпаки, «інтелектуальна крадіжка» полягає у відсутності відповідних посилань, «зносок» на первинний оригінал, перше джерело.

Так, статтею 42 Закону України «Про освіту», визначено форми академічної недоброчесності, до яких, зокрема, відносять: академічний плагіат – оприлюднення (частково або повністю) наукових (творчих) результатів, отриманих іншими особами, як результатів власного дослідження (творчості) та/або відтворення опублікованих текстів (оприлюднених творів мистецтва) інших авторів без зазначення авторства; самоплагіат – оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових наукових результатів; фабрикація – вигадкування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях; фальсифікація – свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень; списування – виконання письмових робіт із залученням зовнішніх джерел інформації, крім дозволених для використання, зокрема під час оцінювання результатів навчання; обман – надання завідомо неправдивої інформації щодо власної освітньої (наукової, творчої) діяльності чи організації освітнього процесу; формами обману є, зокрема, академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація, фальсифікація та списування; хабарництво – надання (отримання) учасником освітнього процесу чи пропозиція щодо надання (отримання) коштів, майна, послуг, пільг чи будь-яких інших благ матеріального або нематеріального характеру з метою отримання неправомірної переваги в освітньому процесі; не об'єктивне оцінювання – свідоме завищення або заниження оцінки результатів навчання здобувачів освіти; надання здобувачам освіти під час проходження ними оцінювання результатів навчання допомоги чи створення перешкод, не передбачених умовами та/або процедурами проходження такого оцінювання; вплив у будь-якій формі (прохання,

умовляння, вказівка, погроза, примушування тощо) на педагогічного (науково-педагогічного) працівника з метою здійснення ним необ'єктивного оцінювання результатів навчання [1].

Наступним Законом України, у якому законодавцем здійснено спробу визначити критерії доброчесності/недоброчесності, є Закон України «Про вищу освіту». Стаття 1 Закону була доповнена пунктом 1⁻¹ «академічна доброчесність» – сукупність етичних принципів та визначених Законом України «Про освіту», цим Законом та іншими законами України правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [2].

Під час атестації здобувачів вищої освіти: рішення про присудження ступеня вищої освіти та присвоєння відповідної кваліфікації скасовується закладом вищої освіти у разі виявлення фактів порушення здобувачем вищої освіти академічної доброчесності, зокрема наявності у кваліфікаційній роботі академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [2]. Також, цим Законом, заклад вищої освіти зобов'язується мати внутрішню систему забезпечення якості вищої освіти, у тому числі затверджену політику забезпечення дотримання учасниками освітнього процесу академічної доброчесності (кодекс академічної доброчесності).

Разом з тим, у вітчизняному законодавстві, ціла низка нормативних актів декларують / регламентують / захищають авторське право, інтелектуальну власність: Конституція України, Кодекс про адміністративні порушення, Цивільний кодекс України, Кримінальний кодекс України.

Актуальність та важливість для держави цієї проблеми окреслюється тим, що вже в умовах воєнного стану, в Україні прийнято абсолютно новий Закон «Про авторське право і суміжні права». Він регулює відносини щодо набуття, здійснення та захисту особистих немайнових та майнових авторських та/або суміжних прав, а також щодо прав особливого роду (*suigeneris*), пов'язаних зі сферою авторського права та/або суміжних прав [3].

Більше того, станом на поточний час, до нього внесена низка змін та доповнень.

Вважаємо слушною та послідовною позицію законодавця, за якою є викликана часом необхідність у прийнятті окремого Закону України «Про академічну доброчесність». Зокрема, Голова комітету Верховної Ради з питань освіти, науки та інновацій Сергій Бабаєв зраховує, що парламент ухвалить згаданий закон ще у 2023 році [4].

У такому фундаментальному документі, видається, мають бути чітко прописані наступні положення: які є види порушень для здобувачів третього (освітньо-наукового / освітньо-творчого) рівня та яку передбачено відповідальність. Поряд з цим, також: поняття академічної доброчесності та ознаки, види, форми недоброчесності; загальні засади забезпечення академічної доброчесності; дотримання вимог академічної доброчесності у педагогічній, науково-педагогічній, науковій діяльності та під час проведення експертиз; забезпечення академічної доброчесності під час присвоєння (присудження) кваліфікації, наукового ступеня, вченого звання. Окремим розділом Закону – «Порушення академічної доброчесності та види таких порушень», «Реагування на порушення доброчесності», академічна відповідальність педагогічних, науково-педагогічних, наукових працівників, аспірантів, докторантів; позбавлення кваліфікації, скасування рішення про присудження наукового ступеня, вченого звання та, нарешті, академічна відповідальність закладу освіти, наукової установи, наукового керівника.

Варто також буде задекларувати, що законодавство про авторське право та суміжні права, застосовується до відносин у сфері забезпечення академічної доброчесності у частині, що не врегульовується цим Законом.

Таким чином, у ніші забезпечення якісного та справді актуального для врегулювання суспільних відносин у воєнний час наукового продукту (наукових публікацій, дисертацій, монографій, інших наукових розробок) -потрібен фундаментальний правовий акт, у якому буде чітко регламентовано: які є види порушень на відповідних освітніх рівнях, яку передбачено відповідальність для суб'єктів освітнього процесу.

Література:

1. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

2. Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014. № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18?find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87#w1_1.

3. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022. № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20?new=1&find=1&text=%D0%B4%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81#Text>.

4. Голова комітету Ради Бабакрозраховує на ухвалення Закону «Про академічну доброчесність» у 2023 році. Інформаційне агенство Інтерфакс Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/891461.html>.

ПІДГОТОВКА ДИСЕРТАЦІЙ У ПЕНІТЕНЦІАРНІЙ СФЕРІ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ СЬОГОДЕННЯ

Колодчин Дмитро Васильович

*кандидат юридичних наук,
докторант кафедри управління безпеки, правоохоронної
та антикорупційної діяльності
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
м. Київ, Україна*

Підготовка дисертації у пенітенціарній сфері має містити в собі результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. За роки незалежності в Україні за даними наукової школи Інтеллект» було підготовлено і захищено більше 150 кандидатських та докторських дисертацій в тому числі і за спеціальністю 081 Право доктор філософії.

З огляду на це, подальші зміни у державній політиці у сфері виконання покарань та пробації сприяли створенню наукових праць монографічного характеру, та цілого ряду дисертацій. Закріплення у Стратегії реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. [1]. вектору посилення захисту прав і свобод людини відповідно до вимог міжнародних правових актів і зобов'язань нашої держави перед європейським та світовим співтовариством потребує від вітчизняних науковців провести фундаментальний аналіз злочинності у пенітенціарній сфері.

Оскільки ізоляція від суспільства нерідко сприяє деградації особистості та втраті соціально корисних зв'язків, ми в процесі дослідження злочинності у пенітенціарній сфері дійшли висновку, що соціалізація, ресоціалізація і реінтеграція, як стадії виконання / відбування покарання показують проблему відсутності рівноваги між правами і обов'язками засуджених і персоналу місць несвободи.

Вітчизняний вчений І. Г. Богатирьов у монографічному дослідженні «В'язниця в Україні у XXI столітті наголошує, що такий підхід між персоналом і засудженими дають підстави стверджувати, що будь-яка їхня суспільна поведінка (позитивна або негативна) має бути заснова на інтересах виконання / відбування покарання. А тому об'єктивно потребує правового втручання, оскільки лише право є пріоритетом у встановленні рівноваги між спірними, конфліктуючими інтересами, які

щоденно виникають у місцях несвободи між персоналом і засудженими [2, с. 31].

Дослідження вітчизняної кримінальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної літератури щодо теоретико-прикладних засад злочинності в пенітенціарній сфері показало, що на наукові дослідження таких вітчизняних вчених, як: А. І. Богатирьов, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, Є. М. Бодюл, О. М. Джу́жа, А. В. Кирилюк, В. А. Кирилюк, В. В. Коваленко, Д. В. Колодчин, О. Г. Колб, Ю. О. Новосад, О. Г. Михайлик, М. С. Пузирьов, Г. О. Радов, А. Х. Степанюк, Ян. В. Стрелюк, О. О. Шкута, І. С. Яковець та ін заклали фундаментальні ростки подальшого наукового пошуку в пенітенціарній сфері.

Водночас доведено, що у багатьох кандидатських дисертаціях цей об'єкт і предмет дослідження вивчався на рівні окремого розділу або навіть підрозділу, що дозволило нам розглядати їх, як окремий змістовний елемент або як завдання наукової роботи. Крім того, всі наукові надбання вітчизняних вчених стали методологічним підґрунтя при написанні докторських дисертацій та формулюванні найбільш значимих теоретико-прикладних висновків по суті отриманих результатів дослідження.

Отож, проведений аналіз наукової літератури щодо дослідження злочинності у пенітенціарній сфері показав, що підготовка дисертації сьогодні є актуальною проблемою і вимагає від аспіранта дотримуватися певних правил, як на стадії прийняття рішення щодо її написання так і на стадії публічного захисту.

Варто також зазначити, на над вирішенням проблем злочинності у пенітенціарній сфері активно працювали і працюють як вітчизняні так і зарубіжні вчені не тільки з галузей кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права (спеціальність 12.00.08), але й учені інших напрямів дослідження (зокрема, науковці спеціальностей (12.00.01, 12.00.07, 12.00.09, та 12.00.10), що, зі свого боку, підтверджує та посилює актуальність написання дисертацій, а також визначає її теоретичну та практичну значущість. Отож, підготовка дисертації у пенітенціарній сфері дозволить нам вирішити наступні завдання:

- 1) таке дослідження має стимулювати наукове пізнання вчених і практиків. Водночас дозволить поглибити співробітництво між вітчизняними та зарубіжними ученими;

- 2) проведення такого дослідження спрямовано на вирішення проблемних питань протидії та запобігання злочинності у пенітенціарній сфері та підвищення результативності діяльності ДКВС України щодо виправлення і ресоціалізації засуджених та їх реінтеграції у суспільство після відбутого строку покарання;

- 3) дослідження злочинності у пенітенціарній сфері має сприяти формуванню нової кримінологічної концепції запобігання вчиненню

кримінальних правопорушень, як засудженими так і персоналом місць несвободи.

Насамкінець, квітесенцією підготовки дисертації у пенітенціарній сфері є: проходження аспірантом трьох етапів написання дисертації:

1) підготовчий етап, який передбачає вибір аспірантом предмета дослідження; розгляд і затвердження теми дослідження на кафедрі; вибір наукового керівника, консультанта за спеціальністю наукового пошуку; розробка індивідуального плану дослідження; обговорення теми дослідження на вченій раді та її закріплення у наказі ректора ЗВО;

2) основний етап – це реалізація за період підготовки дисертації індивідуального плану роботи аспіранта; написання наукових статей, тез і основного змісту; щорічний звіт аспіранта на кафедрі щодо підготовки дисертації;

3) завершальний етап – це публічний захист дисертації, отримання диплома.

Література:

1. Стратегія реформування пенітенціарної системи на період до 2026 року та затвердження операційного плану її реалізації у 2022–2024 роках, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1153-р. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1153-2022-%D1%80#Text>. (дата звернення 21 серпня 2023 року).

2. Богатирьов І.Г. В'язниця в Україні у ХХІ столітті (інноваційна модель). Київ : ВД «Дакор» 2023. 44 с. С. 31.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-22>

ФОРМУВАННЯ КАРТИНИ СВІТУ ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНИЙ ОБ'ЄКТ НАУКИ: ДЕЯКІ МІРКУВАННЯ

Кресін Олексій Веніамінович

доктор юридичних наук, професор,

член-кореспондент

Міжнародної академії порівняльного правознавства

м. Київ, Україна

Коли науковий образ дійсності формується з певних її фрагментів як одне взаємопов'язане комплексне явище, народжується наука / наукова дисципліна. Корінням цього образу є певна парадигма, і узагальнений образ міг би сприйматися як предмет споглядання, але насправді існують

різні предмети або частина предмета іншої науки, і саме уявлення цих частин дійсності як єдиного явища є процесом створення нового предмета науки/дисципліни. Правда, реальні предмети існують незалежно від погляду дослідника, інші створюються або розвиваються за участю вчених, і об'єднання (обов'язково засноване на певній парадигмі) їх в одне взаємопов'язане комплексне явище саме по собі є фундаментальним об'єктом, а не предметом. Отже, усвідомлення цієї діяльності щодо концептуалізації об'єктів певним чином і моделювання їх зв'язків, взаємодій і, нарешті, їх єдності як автономної грані реальності – це справжнє творення науки.

Не єдиною, не домінуючою, але доволі глибоко й послідовно концептуалізованою назвою цього змодельованого образу є «картина світу». Численні аргументи на користь мого бачення предмета, об'єкта, походження науки і самої назви цього модельованого образу наводяться філософією науки, наукознавством та історією наук. Наприклад, Олександр Петришин відносить наукову картину світу до типів сприйняття навколишнього середовища, які формуються на кожному етапі розвитку суспільства і науки. Це визначає розвиток методології як прогресу пізнавальних можливостей людини і суспільства [1, с. 135].

Одну з перших спеціальних наукових картин світу, фізичну, що претендувала також на загальнонаукове значення, запропонував Ісаак Ньютон. Він у 1685 р. написав працю «De mundi Systemate» («Система світу»), яка у 1687 р. в дещо зміненому вигляді стала частиною (Книга III) його фундаментального трактату «Philosophiæ Naturalis Principia Mathematica» («Математичні основи натуральної філософії»). Він стверджував, що систему світу можна зрозуміти як щось суто об'єктивне, з механічними/математичними принципами міркування (філософії), вільними від метафізики [4, с. V–VI; 5, т. I, с. 3]. Водночас він усвідомлював обмеження свого предмета, виступаючи не від імені всіх наук, а від імені «науки механіки», й імпліцитно передбачав можливість іншої (біологічної, соціальної, гуманітарної) картини світу: «Наша конструкція бере до уваги не мистецтво, а філософію, і наш предмет – не рукотворні, а природні сили» [5, т. I, с. 3, 5].

Найгострішим фокусом критики Ньютона, хоч і приховано, була теологія, заснована на метафізиці, але його формальний негативний наголос зроблений на метафізичній філософії. Те, що не є сенсуально або технічно спостережуваним і не може бути верифіковано, не може бути предметом для науки: «філософи досі марно намагалися досліджувати природу невідомих сил» [5, т. I, с. 6; т. II, с. 203].

Ньютон не вірив у долю (насправді – у незбагнений Божий план щодо світу) як у сліпу необхідність, «яка, безумовно однакова завжди і скрізь, не могла породити різноманітність речей». І не вірив, що Бог

незалежний від людей і не є однією з живих істот. Бог повинен розумітися як жива найдосконаліша істота і частина природи. Усе, що ми знаємо про нього, походить із «видимості речей» і «шляхів людства». Отже, Бога слід пізнати як явище природи, це знання «належить до натурфілософії» [5, т. II, с. 388–389, 391–392; 6, с. 482–483].

Спосіб мислення (експериментальний або натурфілософський) і осягнення системи світу Ньютона, його методологічні принципи («Загальний схолій» і «Правила мислення») – спостереження та індуктивне узагальнення від окремого до загального (правило III), використання надійних і достатніх зібраних емпіричних даних (правило IV), експериментальна перевірка (правило I) і аналогія (правило II) [5, т. II, с. 202–205, 392–393, 387; 6, с. 484].

Ця наукова картина світу, що вважається класичною і співвідсною з класичним типом раціональності, є, безумовно, детерміністською й механістичною, об'єктивістською, універсалістською, позаісторичною та позациннісною. Вона могла бути і була виключно природничо-технічною, не враховуючи особливостей соціогуманітарного світу.

Одним з перших ідею соціо-гуманітарної наукової картини світу запропонував Іммануїл Кант. Його ідеї були ключовими для трансформації та інституціоналізації соціальних наук. У своїй відомій короткій статті «Що таке Просвітництво» в 1784 році [3] він вимагав від людини піднятися над «самонав'язаною незрілістю», засуджував нездатність сформулювати власне розуміння без керівництва нав'язаної метафізики теології та філософії. Нова модель мислення, вихід із нерішучості, «сміливість користуватися власним розумінням», «наважитися знати», є сутністю Просвітництва, і не може бути досягнута одразу, це повільний процес звільнення від упереджень, процес свідомого і послідовного використання практичного розуму.

У баченні Канта це користування власним розумінням (самостійне мислення) повинно бути науковим і публічним (з метою поширення та обговорення отриманих знань), а також реалізовуватися на практиці (наприклад, на державній службі). І цей науковий пошук веде до формування порядку (як інтелектуальної схеми, так і її реалізації), який є не абсолютним і вічним, а відносним і тимчасовим, що згодом змінюється новим порядком у нескінченному процесі інтелектуального прогресу («прогрес в просвітництві»). Крім того, цей порядок певною мірою є конвенційним, оскільки він базується на згоді більшості вчених, але він не усуває інші погляди як наукового, так і ненаукового характеру.

Питання про сутність такого конвенційного інтелектуального порядку було розвинено в ідеї наукової картини світу низкою філософів науки. Можливо, одне з найглибших філософське бачення картини світу розробив Мартін Гайдеггер. У 1938 р. він прочитав лекцію «Die Zeit des

Weltbildes», яку було опубліковано в 1950 р. німецькою мовою, перекладено англійською принаймні чотири рази з назвами «The Age of the World View» (1951) та «The Age of the World Picture» (1977, 2002, 2009). Має значення як розуміння назви в перекладах, так і час завершення авторського задуму, але я тут зосереджуюся на аналізі тексту за перекладним виданням 1977 р.

На думку Гайдеггера, процес дослідження у суспільних і гуманітарних науках полягає в принципі в критиці джерел і «порівнянні всього з усім», яке робить факти порівнянними і таким чином пізнаваними, простежуючи їх до законів і правил з метою реконструкції (і фактично конструювання) «великого плану історії». Цей процес, якщо це «постійна діяльність» із власною методологією, пов'язаний і взаємно посилюється зі спеціалізацією та інституціоналізацією, таким чином розвиваючи наукові дисципліни. Репрезентація буття цими дисциплінами означає його об'єктивацію, піднімається від окремого факту до світу (включаючи світ думки) у його цілісності, не копіюючи, а конструюючи картину світу як систему для кожної з таких дисциплін. Ці картини світу тимчасові, тому що це картини, які ми готові побачити й зрозуміти зараз [2, с. 121–128].

Філософ писав, що в середні віки світ сприймався як Боже творіння, тому «пізнати не означає шукати; радше це означає правильно розуміти авторитетне Слово та владу, яка його проголошує». Світ розумівся як об'єктивний, мислення і буття – як тотожні, немає місця для суб'єктивного сприйняття і репрезентації реальності [2, с. 121, 129–130, 140].

Часом першого наукового конструювання картини світу став Новий час. Репрезентація в Модерні (Гайдеггер вказує ще точніше на кінець XVIII ст.) означає відношення чогось із самим собою як «чогось, що стоїть навпроти» та створення концептуальної моделі цього чогось, вставляючи себе в цю модель. Людина свідомо стає в центр створеної нею моделі нового світу і таким чином стає *суб'єктом* як «Я є» і «Ми є», будучи частиною конкретного суспільства і людства, а модель стає антропологічною. «Слово «картина» тепер означає структуроване зображення, створене людиною» [2, с. 130–133, 151].

Для побудови цієї картини світу необхідна наука як дослідження, а не філософія. Упорядкування знань і побудова несуперечливої системи репрезентації є важливими для цієї картини. Дослідження є постійним і відкритим процесом, і тому, якщо «первісна сила проектування відсутня» на певному етапі розвитку картини, вона може виродитися в «поверховість системи, яку просто сфабрикували та зібрали воедино» [2, с. 134, 139–141]. Під «первісною силою» тут можна розуміти відображення певної цінності та наукової парадигми, здатної адекватно репрезентувати правову реальність. Отже, завжди існує можливість

конструювання нової картини світу, набуття нею конвенційності та домінування.

Таким чином, найвищою метою кожного автономного дослідницького дискурсу, який претендує на роль наукової дисципліни, є конструювання та реалізація свого бачення та місії як особливої картини світу – концептуалізованої та структурованої моделі аспекту чи фрагмента реальності, доступного за допомогою його парадигми, програма та методи дослідження. Залежно від різних модусів наукової раціональності цю картину світу можна розглядати як об'єкт, суб'єкт або мету наукової дисципліни, але вона в будь-якому разі залишається основним питанням наукової дисципліни, навіть якщо воно не так сформульоване.

Література:

1. Петришин О. Проблеми соціалізації права та соціологізації правової науки. *Право України*. 2011. № 8.
2. Heidegger M. The Age of the World Picture / Transl. and ed. by W. Lovitt / Heidegger M. The Question Concerning Technology and Other Essays. New York, London, 1977.
3. Kant I. What Is Enlightenment? / Transl. by M.C. Smith. URL: <http://www.columbia.edu/acis/ets/CCREAD/etscc/kant.html>
4. Newton I. A Treatise of the System of the World / Transl. into English. 2nd corr. ed. London, 1731.
5. Newton I. The Mathematical Principles of Natural Philosophy / Transl. into English by A. Motte: in 2 vols. London, 1729.
6. Newton I. Philosophiae naturalis principia mathematica. 2 ed. Cantabrigiae, 1713.

**ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ПІДГОТОВЦІ
ДИСЕРТАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ:
МОЖЛИВОСТІ ТА НЕДОЛІКИ**

Коломієць Алла Миколаївна

*доктор педагогічних наук, професор,
проректор з наукової роботи,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Івашкевич Євген Михайлович

*аспірант II року навчання,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Кушнір Олександр Іванович

*аспірант I року навчання,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Швидкий розвиток технологій штучного інтелекту (ШІ) в останні роки відкриває безліч можливостей для різних сфер людської діяльності, зокрема й для освітньої та наукової. Кабінет Міністрів України у грудні 2021 року затвердив Концепцію розвитку штучного інтелекту в Україні до 2030 року. Нею передбачено впровадження ШІ у сфері освіти, економіки, публічного управління, кібербезпеки, оборони та інших сферах для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності України на міжнародному ринку [1].

Однак у сфері наукових досліджень використання ШІ має свої особливості. Ця прогресивна технологія відкриває безліч нових можливостей для пошуку інформації, її інтерпретації, аналізу, систематизації, класифікації, узагальнення тощо.

Україна наразі організовує освітню й наукову діяльність в умовах воєнного стану, а тому більшість проблем, що потребують дослідження і якнайшвидшого розв'язання, пов'язані з надзвичайними ситуаціями

воєнного характеру. Це потребує пошуку, аналізу і синтезу інформації щодо стратегій і принципів життєдіяльності суспільства в надзвичайних умовах. Такої інформації загалом обмаль, а наявна є фрагментарною і описує окремі випадки, що інколи траплялись у деяких країнах (терористичні акти, воєнні конфлікти тощо).

Тому для пошуку та узагальнення інформації щодо організації життєдіяльності суспільства в умовах воєнного стану рекомендуємо скористатись можливостями інформаційно-комунікаційних технологій [2], зокрема ШІ [3; 4; 5], як автоматичною системою, здатною брати на себе окремі функції інтелекту людини, наприклад, вибирати й ухвалювати оптимальні рішення на основі раніше одержаного досвіду й раціонального аналізу зовнішніх дій. Найбільш просунутим на сьогодні видом ШІ є чат-бот зі штучним інтелектом, розроблений компанією OpenAI – ChatGPT, який в Україні почав функціонувати з 30 листопада 2022 року.

Реєстрація для його використання у формі діалогу є досить простою, тому він швидко набув популярності серед учнів, студентів, науковців. Для учнів і студентів – це можливість швидко знайти відповідь на конкретне запитання, виконати теоретичне завдання певного типу. Для науковців відкривається можливість узагальнення величезних обсягів інформації. Проте варто враховувати, що ця автоматична система використовує і синтезує інформацію лише на основі відомостей, які були в Інтернеті до 2021 року.

Але ChatGPT можна використовувати для пошуку нових ідей, узагальнення минулого світового досвіду, прогнозування потреб майбутнього. Нижче наводимо приклад одержаної від ChatGPT відповіді на запитання: **«Які напрями наукових досліджень є найбільш важливими в умовах воєнного стану?»**, яка містила перелік із 10 пунктів:

1. *Гуманітарна допомога при стихійних лихах.* Дослідження способів ефективної доставки допомоги та екстреної допомоги в зоні конфлікту та постраждалих від війни райони є надзвичайно важливими. Це може включати розробку інноваційних методів розподілу їжі, медичної допомоги та управління притулком у складних умовах.

2. *Вплив на психологічне та психічне здоров'я.* Психологічні втрати війни для окремих людей, сімей і громад є величезними. Вивчення ефективних методів надання підтримки психічного здоров'я, лікування посттравматичного стресового розладу і стратегій розвитку стійкості може значно сприяти добробуту населення, яке постраждало від війни.

3. *Вирішення конфліктів і посередництво.* Дослідження альтернативних методів вирішення конфліктів, переговорів і побудови

миру може допомогти зменшити тривалість і інтенсивність конфліктів. Це може включати вивчення історичних прикладів успішних мирних угод, аналіз факторів, які сприяють ескалації конфліктів, і пропонування інноваційних дипломатичних підходів.

4. *Захист культурної спадщини.* Війни часто призводять до знищення об'єктів культурної спадщини, артефактів і традицій. Дослідження способів захисту та збереження культурної спадщини в зонах конфлікту за допомогою документування, цифрового архівування або фізичного захисту може допомогти зберегти ідентичність суспільства для майбутніх поколінь.

5. *Переміщене населення та біженці.* Вивчення того, як ефективно управляти та підтримувати переміщене населення та біженців, має вирішальне значення під час війни. Темі дослідження можуть включати розробку стійких житлових рішень, покращення доступу до освіти та охорони здоров'я та пошук шляхів інтеграції біженців у громади.

6. *Вплив на навколишнє середовище, пов'язаний з війною.* Війни можуть мати серйозні екологічні наслідки: від забруднення до виснаження ресурсів. Дослідження щодо мінімізації цих впливів, розробки екологічно чистих технологій конфліктів і сприяння екологічній стійкості під час конфлікту можуть бути цінними.

7. *Комунікаційні технології для доступу до інформації:* у зонах конфлікту доступ до точної інформації може бути обмежений. Вивчення інноваційних комунікаційних технологій, які забезпечують надійне поширення інформації серед постраждалого населення, враховуючи такі проблеми, як цензура та безпека, може мати важливе значення.

8. *Гендер і конфлікт:* Розуміння диференційованого впливу конфлікту на гендери та просування гендерної рівності в зонах конфлікту є важливими напрямками дослідження. Це може включати вивчення таких питань, як гендерне насильство, участь жінок у мирних процесах і розширення прав і можливостей жінок і дівчат у районах, уражених війною.

9. *Етика ведення війни та права людини:* Дослідження етичних наслідків ведення війни, включаючи використання новітніх технологій у сценаріях конфлікту та забезпечення захисту прав людини під час війни, може сприяти формуванню міжнародних законів і норм.

10. *Кібербезпека під час бойових дій:* кібербезпека під час війни викликає все більшу залежність від цифрових технологій. Дослідження стратегій захисту критичної інфраструктури, запобігання кібератакам і забезпечення цілісності інформаційних систем у конфліктних ситуаціях є дуже актуальним.

Звертаємо увагу, що ChatGPT закликає дотримуватися етичних принципів під час проведення своїх досліджень, перевіряти

запропоновану ним інформацію в наукових джерелах. Нижче наводимо його цінні поради з цього питання.

Чи можна використовувати твою інформацію для написання дисертацій?

ChatGPT

Так, ви можете використовувати надану мною інформацію як джерело вивчення та дослідження для підготовки дисертації або іншої наукової роботи. Однак важливо дотримуватися етичних принципів та зважати на належне цитування та посилання на джерело, коли ви використовуєте ідеї або інформацію з цього обговорення.

Будьте уважні до того, що інформація може бути актуальною на дату моєї останньої оновленої інформації в вересні 2021 року, і вона може змінюватися з часом. Також, для глибокого дослідження та підготовки наукової роботи вам, можливо, знадобиться консультуватися з іншими джерелами та експертами з обраної теми.

Чи надаєш ти інформацію про науковців, які досліджують певну проблему?

ChatGPT

Так, я можу надати загальну інформацію про науковців, які досліджують певні проблеми. Однак, зауважте, що моя база даних оновлюється до вересня 2021 року, і я можу надавати інформацію лише з того періоду.

Якщо ви шукаєте конкретних науковців, які досліджують певну проблему після вересня 2021 року, рекомендую використовувати академічні бази даних, університетські вебсайти, наукові публікації та інші наукові ресурси. Також можливо звернутися до спеціалізованих дослідницьких організацій чи центрів, які працюють над вибраною вами темою.

Отже, ChatGPT можна вважати корисним і ефективним помічником у виконанні наукових досліджень, але вірогідність одержаної за його допомогою інформації потрібно перевіряти у відповідних наукових джерелах.

Література:

1. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 2 грудня 2020 р. № 1556-р «Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>
2. Коломієць А. М., Коломієць Д. І., Громов Є. В. Методичні прийоми навчання майбутніх науковців пошуку наукометричної інформації в мережі Інтернет. інформаційно-комунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. Збірник наукових праць. 2017. Вип. 5. С. 54–58.

3. Громова І. І., Мартинюк Н. В., Шевченко, О. В. Система підготовки майбутніх вчителів до використання технологій штучного інтелекту. *Інформаційні технології в освіті*. 2020. № 39, С. 9–33.

4. Лисенко О. Використання технологій штучного інтелекту у підготовці майбутніх учителів інформатики. *Проблеми сучасного педагогічного процесу*. 2020. 1(62), С. 184–187.

5. Чепіль Т. В. Використання технологій штучного інтелекту в освітньому процесі підготовки майбутніх учителів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Педагогічні науки»*. 2019. (25). С. 128–133.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-24>

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА РЕАЛІЗАЦІЮ СВОБОДИ НАУКОВОЇ ТВОРЧОСТІ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ

Короед Сергій Олександрович

доктор юридичних наук, професор,

в.о. президента,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Як відомо, вчений є основним суб'єктом наукової і науково-технічної діяльності, якому Конституція і Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” гарантують свободу наукової творчості при проведенні фундаментальних та (або) прикладних наукових досліджень, в тому числі при роботі над дисертацією. Це рівною мірою стосується як здобувачів ступеня доктора філософії, так й ступеня доктора наук, які проводять власні наукові дослідження та оформлюють свої наукові результати саме у вигляді дисертацій.

Проте в умовах воєнного стану зазначена свобода зазнає певних обмежень. Так, вже на першому етапі роботи над дисертацією – при виборі теми та обґрунтуванні її актуальності здобувач має враховувати зв'язок теми з науковими програмами, планами, темами, та керуватись зокрема Переліком пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 9 травня 2023 р. № 463), Тематикою наукових досліджень і науково-

технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки України на 2022–2026 року, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 03.02.2022 № 109 (у редакції наказу Міністерства освіти і науки України від 04.11.2022 № 987). Адже зазначена тематика в основному стосується явищ і процесів внаслідок збройних конфліктів, в умовах воєнних дій та післявоєнного відновлення країни. Проте, якщо науково-технічні (прикладні) результати наукових досліджень можуть відповідати зазначеній “новій” тематиці (адже одержані за результатами прикладних наукових досліджень знання можуть бути використані для практичних цілей в умовах воєнного стану та у зв’язку із воєнними діями), то результати фундаментальних наукових досліджень меншою мірою можуть бути безпосередньо використані в умовах воєнних дій (у зв’язку із збройним конфліктом) відповідно до затвердженої нової тематики наукових досліджень в сучасних реаліях війни.

Обравши і затвердивши тему дисертації здобувач в подальшому переходить до підбору та опрацювання літератури, проведення експериментів, анкетування тощо, тобто збирання даних для дослідження. Залежно від напрямів досліджень, в окремих здобувачів виникли передусім труднощі проведення експериментів в умовах ведення воєнних дій, коли дослідницька інфраструктура (наприклад, лабораторії) зруйнована або пошкоджена. До речі, ці обставини керівництво Міністерства освіти і науки визнає одним із перших викликів і однією із перших гострих проблем у сфері науки та інновацій, яку спричинила широкомасштабна агресія російської федерації проти України [1, с. 196–199].

Водночас для більшості здобувачів, які працюють над дисертаціями, незалежно від того, які наукові дослідження вони проводять (фундаментальні або прикладні), в умовах воєнного стану виникли об’єктивні перешкоди в користуванні бібліотеками (припинення роботи читальних залів через повітряні тривоги; вимушене переселення здобувачів до міст, де немає бібліотек із потрібною літературою тощо), в яких зберігається більшість літературних (зокрема наукових) джерел, яких немає в оцифрованому вигляді у вільному доступі в мережі Інтернет. Разом з тим, як відомо, фрагменти оприлюднених (опублікованих) текстів інших авторів, їх ідеї і наукові результати можуть включатися до дисертації виключно із посиланням на джерело (абз. 2 п. 9 Вимог до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 № 40).

На відміну від більшості літературних джерел, в мережі Інтернет є повний доступ лише до текстів раніше захищених дисертацій, а також до статей у наукових фахових виданнях (журналів, збірників наукових праць), автори яких так само опрацьовували літературні джерела, використовували наукові результати і думки (ідеї) інших науковців,

робивши відповідні посилання на джерела, з яких запозичили матеріал. І тут здобувачам, у яких відсутній фізичний доступ до літературних першоджерел інформації у зв'язку із обмеженням доступу до бібліотек в умовах воєнного стану, може допомогти цитування за вторинними джерелами – “цитування по цитаті”. І хоча, як зазначається в методичній літературі, що використання вторинних джерел є обґрунтованим тільки на етапі знайомства з проблемою дослідження і дослідження основного категоріального-термінологічного апарату роботи, а всі цитати, що наводяться в науковій роботі, повинні бути самостійно перевірені за першоджерелами [2, с. 30–34], проте в умовах обмеженої фізичної доступності до літературних першоджерел інформації безпосереднє ознайомлення з науковими текстами інших авторів, які передбачається використати в тексті дисертації шляхом цитування є об'єктивно неможливим, у зв'язку з чим не можна, на наш погляд, вважати порушенням академічної доброчесності використання таких наукових текстів (із відповідними посиланнями на них), які містяться в дисертаціях і фахових статтях інших авторів, за умови чіткого відображення здобувачем в тексті своєї дисертації цього факту, вказуючи при цьому посилання на обидва джерела (в такому випадку факту плагіату не буде, адже запозичений фрагмент тексту або процитована думка іншого автора не буде вважатись такою, що опублікована під іменем здобувача, який не є автором такого тексту чи думки). Хоча погоджуємось, що зловживати таким цитуванням не варто, адже це може перетворити власне наукове дослідження (зокрема власну послідовність викладу матеріалу) до відтворення (послідовного копіювання) дослідження іншого автора.

Якщо ж говорити про дослідження в галузі права, то від початку військової агресії й протягом п'яти місяців здобувачі були позбавлені доступу до Єдиного державного реєстру судових рішень, інформацію з якого зазвичай використовують як емпіричну основу більшості юридичних досліджень. Не виключно, що здобувачі інших галузей знань так само для своїх досліджень використовують певні спеціальні Інтернет-ресурси, доступ до яких було обмежено у зв'язку із воєнним станом, що вплинуло на підготовку дисертацій.

Отже, вище нами було наведено лише кілька проблем при підготовці дисертацій, спричинених воєнним станом та безпосередньою військовою агресією російської федерації проти України, що певною мірою вплинуло на реалізацію здобувачами свободи наукової творчості та створило певні тимчасові перешкоди в проведенні дослідницької роботи. Проте навіть такі, хоч й об'єктивні, але тимчасові обставини не мають зупиняти наукові процеси та ставати на заваді науковим пошукам майбутніх докторів філософії і докторів наук. Не варто забувати, що будь-які об'єктивні перешкоди, в т.ч. й наведені вище, можуть усуватись

зокрема шляхом зміни теми дисертації (повного або часткового корегування тематики дослідження) в межах обраної спеціальності.

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник / За заг. ред. С. Шкарлета. К., 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>.

2. Кудінов І. О. Основи наукового цитування. URL: <https://www.donnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/8/2019/08/Kudinov-I.O.-Osnovi-naukovogo-czituvannya.pdf>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-25>

ПІДГОТОВКА ДИСЕРТАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННИХ ДІЙ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ВИВЧЕННЯ: СИСТЕМНИЙ ПІДХІД

Костенко Олена Валеріївна

*аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки,
Харківський національний педагогічний університет імені
Г. С. Сковороди
м. Харків, Україна*

Підготовка дисертації як початковий щабель науково-педагогічної діяльності, з одного боку, має національний характер, а з іншого, – створює та постійно репродукує власну супранаціональну систему зі своїми законами, правами та обов'язками.

Глобалізаційні процеси, що поступово набирали обертів за останні десятиліття, викристалення англійської мови в якості світової сучасної наукової *лінгва франка*, а також (не в останню чергу) мережеві інтернет-шляхи подолання ковідної кризи вплинули на українську науково-педагогічну діяльність не лише негативно. Серед видимих плюсів можна виділити перехід рівня комп'ютерної та іншо-(англо)мовної грамотності на більш високий рівень та інтенсифікацію контактів з представниками наукової спільноти з інших країн.

На даному етапі свого розвитку українські дисертанти – майбутні науковці та педагоги – зіткнулися з новими викликами, спричиненими війною [2; 1]. Вкрай важливим для молодих науковців усіх соціальних дисциплін є досконале вивчення ситуації, що склалася. Адже саме під

час кризових ситуацій, паралельно до руйнівних наслідків, виникають віконця можливостей для закладення фундаменту якісного розвитку, зокрема науково-педагогічного, в майбутньому. В науковому сенсі будь-які конфлікти є джерелом нового знання. Продуктивним, але далеко не єдиним, є системний підхід до вивчення науковців-педагогів *in statu nascendi*, що знаходиться у стадії гібридного військового конфлікту.

Призма системного підходу дозволяє виокремити та вивчити притаманні компоненти (елементи) написання дисертації – цільовий та змістовий, а також суб'єкт-суб'єктний та технічний, включаючи зв'язки між ними [3]. Розглянемо поетапно вказані компоненти, враховуючи впливи воєнного стану, та обговоримо можливі предмети дослідження.

Цільовий компонент передбачає визначення та вивчення завдань та мети, а також результатів наукової роботи. Доцільним може бути якісне та кількісне вивчення тем, завдань та результатів наукових робіт, з урахуванням таких факторів, як тривалість воєнних дій та поява попиту на наукові дослідження з боку держави та недержавних агентів змін.

Суб'єкт-суб'єктний компонент охоплює рівень «науковий керівник (викладач) vs. аспірант (студент, докторант)», а також взаємозв'язки між ними. На цьому рівні фокус дослідження може бути спрямований на вивчення впливу війни на мотивацію студентів та викладачів, на вибудову наукової траєкторії конкретної роботи, зміни гендерних пропорцій у студентському та науково-викладацькому колективі, викликаних війною, та впливи цих змін на науково-викладацький процес. Дослідження можуть мати як синхронний, так і діахронний характер, а також містити компаративну складову, порівнюючи, наприклад, доковідний, ковідний, ковідно-воєнний (з внутрішньо переміщеними вишами, студентами та викладачами) та воєнний часи.

Змістовий компонент, що характеризує методи та форми процесу створення наукової роботи (написання дисертації), можна також вивчати у порівнянні, як і суб'єкт-суб'єктний. Кількісні та якісні дослідження змісту дисертацій, встановлення непрямих факторів впливу, викликаних воєнними діями, на вибір, адаптацію та гібридизацію методів та форм науково-педагогічного процесу – всі ці питання можуть стати предметом подальших досліджень.

Технологічний компонент описує педагогічні технології втілення у реальність змістової компоненти. До цієї складової варто також віднести технічні інструменти та технології, що застосовуються для проведення та написання наукових робіт та втілення науково-педагогічної діяльності. Слід звернути увагу на засоби збереження та трансляції наукових досягнень, зміну аудиторії, можливе запозичення технологій, а також джерела існування та підтримки матеріальної бази задля забезпечення науково-педагогічного процесу.

Особливістю воєнної ситуації в Україні є її гібридний характер та значна підтримка з боку інших держав. Для написання дисертації та науково-педагогічної діяльності в цілому це означає, з одного боку,

появу низки додаткових можливостей як на суб'єкт-суб'єктному рівні (безпосереднє залучення до університетів інших країн, інтенсифікація наукових контактів на всіх рівнях), так і на змістовному (поглиблення наукового знання за рахунок посилення суб'єкт-суб'єктної складової) та технологічному (дозвіл сумісної роботи та допущення до використання технологій інших країн) рівнях. З іншого боку, виникає небезпека наукової асиміляції, яку можна нівелювати шляхом постійної рефлексії та особистісного зростання.

Підсумовуючи, слід зазначити, що кейс України, попри свою трагічність, представляє собою виключно цікавість для науки. Результати теперішніх та майбутніх досліджень щодо метаморфоз української науково-педагогічної діяльності доповнять скарбничку наукового знання та допоможуть правильно зрозуміти та скорегувати майбутній розвиток.

Література:

1. Suchikova et al. Science it times of crisis: How does the war affect the efficiencz of Ukrainian scientists? *Problems and Perspectives in Management*. 2023. P. 408–424.
2. Гай О. М. Підготовка докторів філософії в умовах війни: основні виклики та шляхи їх вирішення. *Матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації: Третій рівень освіти в Україні: особливості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у сучасних умовах війни*. 27 червня – 7 серпня 2022. С. 80 – 82.
3. Прошкін В. В. Педагогічна система як предмет наукового дослідження. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2015. С. 7–12.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-26>

СПЕЦИФІКА НАПИСАННЯ ДОКТОРСЬКОЇ ДИСЕРТАЦІЇ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Кравченко Олександр Миколайович

кандидат юридичних наук,
докторант,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) за номером 502, підготовка в докторантурі передбачає завершення

здобувачем власного оригінального наукового дослідження, узагальнення якого наводяться в дисертації (науковій доповіді) з отриманими науковими результатами, які забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та оприлюднюються в наукових публікаціях відповідно до вимог, визначених МОН. [1].

У постанові КМУ № 1197 зазначено, що основні наукові результати докторської дисертації повинні бути висвітлені у наукових публікаціях. До наукових публікацій, які відображають основні наукові результати докторської дисертації, з галузі науки, з якої підготовлено дисертацію, належать:

- статті у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України;
- статті у наукових періодичних виданнях інших держав з напрямку, з якого підготовлено дисертацію;
- монографії (розділи у колективних монографіях) [2]. З цього приводу потрібно відмітити, що з початком воєнного стану у 2022 році в Україні, багато наукових видань надавали можливість вченим дослідникам опубліковувати свої наукові доробки безкоштовно.

Наявність наукових публікацій за темою докторської дисертації у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, є обов'язковою. Ця вимога не поширюється на здобувача, докторська дисертація якого містить інформацію, віднесenu до державної таємниці [2].

Раніше у нашій публікації ми звертали увагу на проблематику нашої наукової розвідки, щодо охорони конфіденційної інформації (КІ) та комерційної таємниці (КТ) в умовах воєнного стану. Де для вирішення проблематики в сфері охорони КІ або КТ бізнесу в умовах воєнного стану, ми запропонували проєкт Закону України «Про комерційну таємницю», який відповідає сучасним викликам в Україні щодо охорони та захисту КТ, в тому числі у випадку АТО або бойових діях, чи під час інших спеціальних операціях [3, с. 473].

Нами запропоновано нові юридичні терміни в Україні щодо охорони КІ та КТ бізнесу, а також пропозиції щодо вдосконалення наявних юридичних термінів:

Наукова розвідка (НР) – це наукова діяльність людини або групи людей, спрямована на пошук нового (матеріального, нематеріального), проведення наукових досліджень у певній галузі науки, аналіз і систематизацію результатів розвідки у вигляді теорій, гіпотез, наукових доробків тощо. Результати НР підлягають опублікуванню та захисту у складі дисертацій, монографій, наукових статей, тез доповідей, інших наукових доробків.

Комерційні секрети (КС) – це інформація, яка має комерційну цінність у сфері бізнесу і стосується конкретного секрету (технічного, виробничого, організаційного або іншого) підприємств, установ або організацій. Сукупність КС – це комерційна таємниця (КТ).

Комерційна таємниця (КТ) – це сукупність комерційних секретів до яких належить комерційно цінна інформація для бізнесу; суб'єкт господарювання є власником технічної, організаційної інформації або інших КС, має право на захист від незаконного використання цієї інформації третіми особами за умов, що ця інформація має комерційну цінність у зв'язку з тим, що вона не відома третім особам і до неї немає вільного доступу інших осіб на законних підставах, а власник інформації вживає належних заходів для її захисту.

Конфіденційна інформація (КІ) – це інформація, в тому числі сімейні секрети, доступ до якої обмежено фізичною особою та яка може поширюватися у визначеному порядку за її бажанням відповідно до передбачених нею умов.

У специфічних умовах дії воєнного стану в Україні з 2022 року, нами написано та опубліковано наукові доробки, що відповідають темі нашої НР (докторської дисертації) [3–19].

Література:

1. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 № 502 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.08.2023).

2. Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1197 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1197-2021-%D0%BF#n10> (дата звернення: 22.08.2023).

3. Кравченко О.М. Охорона конфіденційної інформації та комерційної таємниці в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. Спецвипуск № 1. С. 471–475. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-471-475>

4. Кравченко О.М. Адміністративно-правова охорона комерційних секретів бізнесу. *Права людини та публічне врядування в сучасних умовах*: колект. моногр. м. Рига, Латвія: європейське видавництво “Izdevnieciba “Baltija Publishing”, 2023. С. 449–464. DOI: 10.30525/978-9934-26-320-0-22

5. Кравченко О.М. Дивергенція між конфіденційною інформацією та комерційною таємницею в Україні. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 2. С. 110–116. DOI: 10.30525/2592-8813-2022-2-18

6. Кравченко О.М. Confidential information and trade secret as restricted information in Ukraine. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*. 2022. № 3. С. 45–52. DOI: 10.30525/2592-8813-2022-3-6

7. Кравченко О.М. Охорона конфіденційної інформації в Україні. *Екологічне право*. 2022. № 3–4. С. 29–31. DOI: 10.37687/2413-7189.2022.3-4-4.6

8. Кравченко О.М. Удосконалення охорони комерційної таємниці та конфіденційної інформації в Україні для інтеграції в Європейське бізнес-середовище. *Нове українське право*. 2022. Випуск 6. Том 1. С. 211–220. DOI: 10.51989/nul.2022.6.1.29

9. Кравченко О.М. Інтеграція стандартів охорони комерційної таємниці України до європейського бізнес-середовища. *Ампаро*. 2022. Спецвипуск. Том 1. С. 175–181. DOI: 10.26661/2786-5649-2022-спец-1-25

10. Кравченко О.М. Конфіденційна інформація та комерційна таємниця в Україні. *Екологічне право*. 2023. № 1–4. С.

11. Кравченко О.М. Інтеграція стандартів охорони конфіденційної інформації та комерційної таємниці України до стандартів Європейського Союзу. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 4, Том 2. С. 189–195. DOI: 10.32850/sulj.2022.4.2.29

12. Кравченко О.М. Розмежування понять «конфіденційна інформація» та «комерційна таємниця» у стратегії інформаційної доктрини України. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. №4(81). С. 98–104. DOI: 10.32782/2523-4269-2022-81-4-1-98-104

13. Кравченко О.М. International exsperience of regulatory and legal protection of commercial business secrets. *Philosophy, economics and law review*. 2023. № 1. С. 285–295. DOI: 10.31733/2786-491X-2023-1-285-295

14. Кравченко О.М. Intelligence secret in Ukraine. *Роль права та закону в громадянському суспільстві*: зб. матеріалів Міжн. юрид. наук.-практ. конф. (Харків, 18–19.02.2022). Харків : Східноукраїнська наукова юридична організація, 2022. С. 61–65.

15. Кравченко О.М. Конфіденційна інформація в Україні. *Правова держава в умовах воєнного та післявоєнного стану* : зб. матеріалів Міжн. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (Київ, 09.06.2022). Київ : Центр учбової літератури, 2022. С. 43–46.

16. Кравченко О.М. Конфіденційна інформація та комерційна таємниця в Україні. *Роль юридичної науки у становленні нового світового порядку у воєнний і післявоєнний час* : зб. матеріалів Міжн. юрид. наук.-практ. конф. (м. Рига, Латвійська Республіка,

29–30.07.2022). Рига : Балтійська міжнародна академія, 2022. С. 166–169. DOI: 10.30525/978-9934-26-229-6-42

17. Кравченко О.М. Комерційна таємниця та конфіденційна інформація у бізнес-просторі України. *Правові та безпекові аспекти життя в Україні* : зб. матеріалів Міжн. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція» (Київ, 14.10.2022). Київ : Центр учбової літератури, 2022. С. 15–17.

18. Кравченко О.М. Стан та розвиток охорони комерційної таємниці в Україні. *Становлення та розвиток правової держави: проблеми теорії та практики* : зб. матеріалів XV Міжн. юрид. наук.-практ. конф. Присвячена 102-річчю НУК імені адмірала Макарова (Миколаїв, 28–29.12.2022). Миколаїв: НУК імені адмірала Макарова, 2022. С. 171–174. DOI: 10.36059/978-966-397-287-9-48

19. Кравченко О.М. Особливості адміністративно-правової охорони конфіденційної інформації та комерційної таємниці в Україні. *Актуальні питання юридичної науки в дослідженнях молодих вчених* : зб. Матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. до Дня науки та 30-річчя Нац. академії правових наук України (Київ, 18.05.2023). Київ: Науково-дослідний інститут правотворчості та науковоправових експертиз НАПрН України, 2023. С. 608–612.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-27>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОКРЕМИХ ПРОБЛЕМ ТА НОВИЗНИ ДИСЕРТАЦІЙ ЮРИДИЧНОГО НАПРЯМУ

Кравчук Світлана Миколаївна

*старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук
та фізичного виховання,*

Українська академія друкарства;

*присяжна Шевченківського районного суду м. Львова
м. Львів, Україна*

Написання дисертацій юридичного напрямку є складним і відповідальним процесом, який вимагає від автора глибоких знань, аналітичних навичок, логічного мислення та вміння оформлювати свої думки у вигляді наукової праці. Найважливіші практичні аспекти, з якими можуть зіткнутися дослідники, такі:

– вибір актуальної та новаторської теми дослідження, яка не повторює теперішніх робіт та має практичне значення;

- визначення предмета, об'єкта, цілей, завдань та гіпотези дослідження, які повинні бути чітко сформульовані та взаємопов'язані;
- вибір методології дослідження, яка повинна бути адекватною темі, меті та завданням дослідження, а також враховувати специфіку юридичної науки.
- збір достатньої кількості джерел та літератури, які повинні бути актуальними, правдивими, релевантними та репрезентативними;
- аналіз отриманих результатів та формулювання висновків, які повинні бути обґрунтованими, аргументованими та викладеними у вигляді конкретних положень.
- написання дисертації та оформлення роботи згідно з правилами: чітке дотримання структури, стилю, мови, цитування, обсягу, посилання та інших норм оформлення наукової праці.

Одним з важливих аспектів є стиль наукового письма дисертацій, який впливає на якість, зрозумілість та переконливість дослідження. Стиль дисертацій повинен бути:

1. Науковим. Це означає, що дисертація повинна використовувати точну, об'єктивну, логічну та аргументовану мову, уникати емоційних, неформальних, неясних та суб'єктивних висловлювань, а також дотримуватися правил граматики, орфографії та пунктуації. Мовнотипістичні особливості повинні бути затверджені вченими радами відповідних установ.

2. Структурованим. Це означає, що дисертація повинна мати чітку та послідовну будову, яка складається з вступу, основної частини, висновку та додатків. Кожна частина повинна мати свою мету, завдання, гіпотезу, результати та висновки. Кожний розділ повинен бути поділений на пункти та підпункти за логічним принципом. Кожна сторінка повинна бути пронумерована.

3. Нормативним. Це означає, що дисертація повинна дотримуватися встановлених правил оформлення.

4. Оригінальним. Це означає, що дисертація повинна містити результати власних досліджень автора, які є новаторськими, актуальними та практично значущими. Дисертація повинна уникати плагіату, тобто копіювання чи перекладу текстів інших авторів без належного посилання на джерело. Дисертація повинна мати достатню кількість наукових публікацій за темою дослідження.

Для того, щоб покращити написання дисертації, ви можете звернути увагу на нижченаведені поради.

1. Вибір теми дослідження. Вибирайте актуальну та новаторську тему, яка не повторює наявних робіт та має практичне значення.

2. Вибір предмета, об'єкта та цілей. Визначайте чітко предмет, об'єкт, цілі, завдання та гіпотезу дослідження, які повинні бути взаємопов'язані та впливати з постановки проблеми.

3. Методологія дослідження. Вибирайте адекватну методологію дослідження, яка повинна враховувати специфіку юридичної науки та використовувати різні методи аналізу.

4. Джерела. Кількість джерел та літератури мають бути достатніми, актуальними, перевіреними, релевантними та репрезентативними. Використовуйте різні типи джерел, такі як законодавчі акти, судова практика, наукові праці, статистичні дані тощо.

5. Висновки. Аналіз отриманих результатів та сформульовані на підставі нього висновки, повинні бути обґрунтованими, аргументованими та викладеними у вигляді конкретних положень. Порівнюйте свої результати з результатами інших дослідників та вказуйте наукову новизну та практичне значення проведеного дослідження.

6. Нормативні вимоги. Дотримуйтеся структури, обсягу, стилю, мови, цитування, посилання та інших норм оформлення наукової праці. Уникайте плагіату та помилок.

7. Логічність та фактологія. Редагуйте свою наукову роботу перед поданням до захисту. Перевіряйте правильність фактологічного матеріалу, логіку викладення, зв'язок між частинами роботи, наявність необхідних елементів. Консультуйтеся з науковим керівником.

Проблеми наукової новизни у дисертації юридичного напрямку можуть траплятися з різних причин, таких як:

1. Недостатня актуальність та новизна теми дослідження, яка повторює або не відрізняється від робіт які вже існують за тим самим напрямком.

2. Невідповідність предмета, об'єкта, цілей, завдань та гіпотези дослідження вимогам наукової новизни, а також їх незв'язність або суперечливість.

3. Необґрунтоване використання методології дослідження, яке не враховує специфіку юридичної науки та не застосовує нових або нетрадиційних методів аналізу.

4. Недостатня кількість джерел та літератури, які не включають актуальні, перевірені, релевантні та репрезентативні матеріали, а також не використовують міжнародні стандарти цитування та посилання.

5. Необ'єктивний або некоректний аналіз отриманих результатів та формулювання висновків, які не впливають з даних дослідження, не мають наукового обґрунтування та аргументації, або не вказують на наукову новизну та практичне значення дослідження.

6. Плагіат або копіювання чи переклад текстів інших авторів без належного посилання на джерело, що свідчить про порушення авторських прав та етичних норм наукового письма.

7. Недотримання правил оформлення дисертації згідно з нормами ВАК та Вимогами до оформлення дисертацій, затвердженими Наказом МОН України № 40 від 12.01.2017, що стосується формату сторінки, шрифту, інтервалу, полів, заголовків, списків, таблиць, графіків, посилань та цитат.

Для уникнення проблем наукової новизни у дисертації юридичного напрямку потребується ретельне планування, проведення та оформлення дослідження з урахуванням вимог науковості, актуальності, оригінальності та нормативності.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-28>

ДИСЕРТАНТ – ОРАТОР, ГЕНЕРАТОР ІДЕЙ, ЛІДЕР

Красницька Ольга Володимирівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри суспільних наук,

Національний університет оборони України

м. Київ, Україна

«Я маю мрію», – чітко зазначив 28 серпня 1963 року Мартін Лютер Кінг у своїй відомій однойменній промові. Так, і я маю мрію, і кожен із нас повинен мати мрію, та ще й не одну. Шлях до досягнень, до успіху, до вершин, до величного починається із мрії. Колись я мріяла стати викладачем, а потім – ще й науковцем. Хоча згодом зрозуміла, що справжній викладач – дослідник, творець, науковець.

Мрії здійснюються! Коли ми їх перетворюємо в цілі та вибудовуємо шлях досягнення. Коли ми займаємося улюбленою справою й повноцінно їй віддаємося. Коли ми працюємо сповна та використовуємо всі наявні можливості або самі створюємо їх для себе й інших. Коли ми надихаємо власним прикладом навколишніх, допомагаємо їм реалізовувати свої цілі. Коли ми намагаємося змінити світ на краще. І коли ми мислимо позитивно й відчуваємося щасливими. Адже, як зазначає Олег Хміляр, позитивно мислити – це постійно стверджуватися, бути надійним, вірним собі, активним, упевненим, безупинно збагачуватися новими знаннями, долати слабкість та обмеження, іншими словами – мислити у правильному напрямку [3, с. 75].

Шлях у науці починається з допитливості, зацікавленості, бажання та прагнень відкрити для себе нове, поринути в невідоме, дослідити проблему, що нас турбує, щось змінити й принести користь іншим. Реалізовується ж він через любов до своєї справи, яку В. Татенко називає не просто гарними словами. Учений зазначає: «...саме у змісті професійної діяльності, а не в тих благах, які вона може забезпечити, науковець віднаходить і втіху, і розраду, й опору, і психологічний захист, і значною мірою сенс свого життя. У нього мотив діяльності відповідає самій діяльності. Його професійне «хочу» є справжнім і високоенергетичним» [2, с. 16]. Ми переконані, що справжні науковці «живуть своєю справою», неймовірно нею захоплюються, працюють і відпочивають у ній.

Справжній шлях науковця розпочинається з підготовки дисертації та статусу дисертанта, аспіранта (ад'юнкта), здобувача. Водночас ще до цього ми вже проводимо дослідження, пишемо статті, виступаємо на конференціях і семінарах, презентуємо широкій спільноті результати власних наукових розвідок. Коли в нас виникає бажання цим займатися повсякчас, приходить розуміння важливості для нас наукової діяльності, з'являється внутрішня мотивація нею займатися, тоді і варто торувати шлях у справжню науку. Адже немає нічого гіршого, ніж тимчасові люди в науці, спотворення наукових цінностей і перетворення наукової діяльності в щоденну вимушену рутину.

Справжні науковці – лідери, які рухають світ уперед, змінюють його на краще, пропагують високі моральні й професійні цінності. Вони працюють на благо людства. Так, науковці живуть за своїми законами, як зазначає Б. Андрушків. Тут є своє гуманітарне, наукове поле бою, на якому відбувається боротьба ідей, методів, методологій, теорій. Тут є своя зброя, свої засоби досягнення наукових перемог [1, с. 247]. Шлях у справжню науку починається з ґрунтовно проведеного дисертаційного дослідження, результати якого слугують засобом трансформації та вирішення певної проблеми чи питання, засобом розвитку й становлення нових ідей, інструментом глибинного пізнання та винайдення нового, відкриття нових світів.

Дисертант – молодий науковець, який стає на шлях лідерства й служіння. Його завдання – торувати цей шлях, глибоко занурюючись у проблему, що вивчає, багато читати, слухати, щоденно навчатися, представляти свої розвідки до обговорення й черпати від інших ідей. Це людина відкрита, активна, допитлива, яку не влаштовує те, що було вчора. Саме тому дисертант перебуває в постійному творчому пошуку. Він хоче та вмє вчитися, прагне щоденно здобувати нові знання, експериментувати, упроваджувати теорію у практику чи на основі практики створювати нову теорію.

Дисертант – натхненний автор свого наукового проекту та його сумлінний виконавець. Маючи лідерське мислення й водночас дослухаючись до порад і рекомендацій авторитетних викладачів та науковців, наукового керівника (консультанта), він може створити чудовий науковий продукт. Лідерське мислення спонукає його проводити ретельне дослідження, детально розбиратися в темі, писати якісні статті, стати експертом у науковій проблемі, а згодом допомагати іншим поглибити його розвідки. Високий рівень домагань, що поєднується з високою вимогливістю до себе та вмінням об'єктивно оцінювати свої сильні й слабкі сторони дають змогу досягати конкретних цілей, реалізовувати свої амбіції та робити гідний внесок у науку й освіту.

Лідер – це звичайна людина, яка прагне щось побудувати або створити, тобто податися туди, куди інші не потикалися, – пише Девід Рубенштейн. Він повинен мати бажання досягнути успіху – здійснити щось значуще, лишити свій слід, створити продукт або послугу, що мають справжню цінність для людей і цікаві іншим [4]. Так само й дисертант повинен бути спрямований на відкриття в науці значущої проблеми (питання), розв'язання якої принесе користь суспільству. Не менш важливо й те, що він зможе реалізувати себе в дослідженні. Самореалізація через користь для інших та прагнення зробити щось значуще – вищий рівень прояву моральності.

Систематична робота над дисертацією, особливо в поєднанні з викладацькою діяльністю, коли дисертант втілює свої наукові ідеї в освітньому процесі, а також широкою ораторською діяльністю, вчасно дає йому конструктивний зворотний зв'язок, допомагає продукувати нові ідеї й перевіряти на практиці отримані результати, своєчасно вносити корективи у процес дослідження. Як людина, яка стала на шлях лідерства, дисертант повинен розуміти, що ідеї мають бути не лише обґрунтованими, а й озвученими, обговореними, доведеними до широкого загалу. Саме тому чим більше науковець виступає, публічно представляє результати своїх наукових пошуків, тим більше шансів він отримує віднайти щось нове, згенерувати ідею або ж вдосконалити вже наявну, поглибити свої знання, дістати підказку. Поширення власних розвідок робить доступними їх для широкої спільноти, дає змогу залучити до вивчення проблеми інших науковців або звернути їхню увагу на неї, а цільовій аудиторії дасть готові інструменти для її розв'язання.

Дисертант як генератор ідей здатен створити щось значуще, корисний продукт для науки й освіти, а особливо для суспільства. Лідерське мислення, креативність, постійний творчий пошук, зворотний зв'язок від аудиторії у процесі ораторської діяльності дає йому змогу

розвивати ідеї найвищого рівня. Систематична робота над певною проблемою, готовність безперервно вчитися й ділитися з іншими своїми знаннями та здобутками спрямовує нашу енергію на пошук чогось нового й створення унікального, приносить задоволення та інтелектуальну вітиху, дає змогу досягнути успіху, реалізувати себе як науковця, служити вищій меті й суспільству, здійснити свої мрії та мрії інших.

Література:

1. Андрушків Б. М. Який солдат не мріє стати генералом, який науковець не мріє стати... академіком. *Вісник економічної науки України*. 2013. № 1. С. 247–248.
2. Татенко Віталій. Лідер XXI/ Lider XXI. Соціально-психологічні студії. Київ : вид. дім «Корпорація», 2004. 198 с.
3. Хмільяр О. Ф. Критичне та позитивне мислення офіцера. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія*. 2018, листопад. № 7. С. 72–76. <https://doi.org/10.25264/2415-7384-2018-7-72-76>.
4. Rubenstein David M. How to Lead. Wisdom from the World's Greatest CEOs, Founders, and Game Changers. New York : Simon Schuster, 2020. 448 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-29>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБІТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Крупнова Любова Василівна

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України,

професор кафедри кримінально-правових

та адміністративно-правових дисциплін,

Міжнародний економіко-гуманітарний університет

імені академіка Степана Дем'янука

м. Рівне, Україна

Військові дії, що спричинені масштабним вторгненням росії, охопили значну частину України та унеможливили здійснення освітньої діяльності в багатьох закладах вищої освіти та наукових установах. Вказане призвело до, унеможливлення або ускладнення проведення

атестації здобувачів ступеня доктора філософії та дотримання строків як такої атестації так і підготовки дисертаційних робіт.

Дисертаційна робота на здобуття ступеня доктора філософії є самостійним розгорнутим дослідженням, яке пропонує розв'язання комплексної проблеми в сфері відповідної спеціальності або на межі з іншими спеціальностями згідно зі Стандартами вищої освіти України.

В зв'язку з війною, постало питання щодо захисту прав і законних інтересів здобувачів ступеня доктора філософії. Кабінет Міністрів України, вніс зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 “Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії”, установивши, що період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не враховуються під час обчислення строків, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженням цієї постановою.

Вказані зміни позитивно впливають на підготовку дисертаційних робіт в воєнний час, надаючи можливість здобувачам ретельніше готувати дослідження.

При підготовці дисертаційних робіт, здобувачам слід використовувати онлайн-платформи та програми перевірки тексту на наявність академічного плагіату з метою унеможливлення в подальшому непоправних наслідків при захисті робіт.

Здобувачам наукового ступеня доктора філософії та доктора наук в Україні слід вимогливо ставитися до написання своїх дисертаційних робіт, дотримуватися вимог до їх написання, підготовки списку використаних джерел в дисертаційних дослідженнях.

Найголовніше, про що слід пам'ятати здобувачам, особливо в воєнний час, це виключення корупційних ризиків при підготовці дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора філософії та доктора наук в Україні, оскільки протидія корупції в у мовах воєнного стану перетворюється на одне з першочергових та значущих завдань яке можна поставити на один щабель з нашою перемогою російської агресії. У цей нелегкий період необхідна консолідованість всього суспільства в цілому.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341 про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від

12 січня 2022 р. № 44. Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmini-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-12-sichnya-2022-r-44-341>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-30>

**ЗМІСТОВО-МЕТОДИЧНИЙ СКЛАДНИК ОРГАНІЗАЦІЇ
ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОБОТИ НАД ДИСЕРТАЦІЄЮ
ЯК НАПРЯМ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СТУДЕНТА-ЕКОНОМІСТА
ТРЕТЬОГО (НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО) РІВНЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Кубанов Руслан Анатолійович

кандидат педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри економіки, менеджменту та управління територіями,
Відокремлений структурний підрозділ «Інститут інноваційної освіти
Київського національного університету будівництва і архітектури»
м. Київ, Україна*

Процес послідовної організації роботи над виконанням науково-дослідної роботи студентів третього (науково-дослідного) рівня вищої освіти, як засвідчує передовий досвід практичної повсякденної діяльності, свідчить про слабе володіння ними методології та методичними засадами дослідження за обраною тематикою. Не приділивши належної уваги її формуванню в процесі навчання веде до втрати зайвого часу на її освоєння під час професійного становлення на роботі. Впровадження ідеї організації процесу планування написання дисертації у формі організації і планування змісту головних етапів, безсумнівно, позитивно сприятиме формуванню наукової складової методологічної компетентності аспірантів та докторантів.

На початковому етапі, розуміння і вибір методів наукового дослідження мають велике значення. Застосування правильних методів спрямовує думки дослідника на вирішення проблем, відкриває найкоротший шлях до досягнення мети і раціонально використовує ресурси під час дослідження. Слід зазначити, що в процесі аналізу будь-якого економічного об'єкта слід враховувати вплив економічних законів і умов, в яких знаходиться об'єкт; виявляти загальні тенденції розвитку, характер взаємозв'язку показників, внутрішні відхилення та їх причини, об'єктивні та суб'єктивні фактори, кількісний та якісний вплив кожного з них; розробити заходи з реалізації позитивних і ліквідації негативних

тенденцій. Розв'язання таких складних аналітичних завдань здійснюють за допомогою великої кількості методів та способів дослідження, які залежать від мети та завдань дослідження. Отже, через специфічність економічних досліджень, з'ясування особливостей застосування методів у цій сфері є актуальною темою. Тому кожен метод наукового пізнання в економічній галузі слід розглядати як систему регулятивних принципів практичної і теоретичної діяльності людини.

Мета дослідження – розглянути змістовно-методичну складову організації початкового етапу роботи над дисертацією як важливого напрямку науково-дослідної діяльності студента-економіста третього (науково-дослідного) рівня вищої освіти.

Методика дослідження теми – це уточнення прийомів і способів виконання робіт відповідно до мети та плану дослідження. Структура методики включає загальні положення, основну частину і висновки. У кожному підрозділі дослідження потрібно передбачати загальнонаукові і конкретно-наукові методи дослідження, які будуть застосовані в процесі виконання наукової роботи за певною темою. При цьому один методичний прийом може бути доповнений іншим [2].

Давайте розглянемо більш докладно структуру методики економічних досліджень та застосування відповідних методів.

На початку, викладається мета вибраної теми, основна гіпотеза, аргументується необхідність проведення дослідження, визначаються розділи та етапи виконання дослідження. Також встановлюється галузь, на основі якої провадиться дослідження, вибирається базове підприємство, корпорація або об'єднання, передбачається форма та місце впровадження результатів дослідження, а також вибираються основні показники техніко-економічного підґрунтування дослідження.

Основна частина наукового-економічного дослідження містить детальний виклад методичних вказівок щодо організації та проведення дослідження теми. В ній визначаються об'єкти і методи дослідження, джерела інформації, узагальнення та реалізація результатів дослідження. Структура методики розробляється відповідно до моделі тематики наук.

У економічній сфері на початковому етапі досліджень застосовується індуктивний метод, що передбачає збір, систематизацію та узагальнення фактів, що стосуються проблеми, яка потребує вирішення. При цьому не можна користуватися випадковими, сумнівними або окремими фактами. Адже неможливо зробити узагальнення, сформулювати економічні принципи, вивчити закономірності без опори на масові типові й достовірні факти (явища), тобто на практику. Лише вона виступає критерієм істинності, правильності й обґрунтованості фінансово-економічної політики. Останній етап індуктивного методу перед систематизацією та збором фактів (явищ) – виведення з них фінансово-економічних принципів та теорій. Як можна помітити, індукція здійснюється від окремих часткових фактів до загального, що дозволяє

виявити спільні риси й характеристики цих явищ, їх економічну поведінку та закономірності розвитку [3].

У економічних дослідженнях також широко застосовується дедуктивний метод, коли проблема розв'язується не шляхом збирання фактів, а через теоретичне та абстрактне осмислення, з використанням логіки мислення, випадкових спостережень та інтуїції. Це дозволяє сформулювати гіпотезу, яка спрямовує дослідницьку роботу та надає їй логічність і цілеспрямованість через аналіз, вивчення та систематизацію фактів, які підтверджують або спростовують цю гіпотезу. У процесі такого пошуку гіпотези уточнюються, а за підтвердження їх ідей фактами та практикою вони перетворюються на фінансово-економічні теорії, які виявляють загальні принципи економічної поведінки [1].

Слід зазначити, що діалектично взаємопов'язані процеси дедукції та індукції можна розглядати з формальної точки зору. З одного боку, індуктивні узагальнення можуть мати дедуктивне навантаження, якщо вони ґрунтуються на гіпотезах, теоріях і парадигмах, а не виникають спонтанно. З іншого боку, конкретні факти, якщо вони включені в певну теоретичну систему понять, розглядаються як вже пояснені і можуть бути отримані шляхом дедукції.

Окрім використання індуктивного та дедуктивного методів, у наукових дослідженнях застосовують такі загальнонаукові методи, як аналіз і синтез, аналогія і моделювання, абстрагування і конкретизація, системний аналіз, а також конкретно-наукові методичні прийоми, зокрема органолептичні, розрахунково-аналітичні, документалістики.

Органолептичні методичні прийоми є ті, які мають дотиковий характер і полягають у проведенні досліджень шляхом безпосереднього дотику до об'єктів спостереження. Серед них є інвентаризація, контрольні заміри, вибіркові та суцільні спостереження, технологічні та хіміко-технологічні дослідження, експертизи [4].

Розрахунково-аналітичні методи включають функціонально-вартісний аналіз, економічний аналіз, статистичні розрахунки та економіко-математичні методи. Функціонально-вартісний аналіз – це метод дослідження об'єкта, який використовується для вивчення його функцій та вартості з метою ефективного використання ресурсів. Основними функціями цього методу є: функціональний підхід до вивчення функцій об'єкта для забезпечення найповнішого задоволення вимог щодо раціонального вибору шляхів їх реалізації; оцінка споживчих якостей та витрат на їх розробку, виробництво та використання об'єкта; відповідність корисності функцій затратам на їх втілення; колективна творчість, що використовує методи пошуку та формування технічних рішень, якісного та кількісного оцінювання варіантів рішень. Економічний аналіз – це система методів дослідження, що служить для виявлення причинно-пов'язаних зв'язків, які впливають на результати явищ і процесів. Економічний аналіз використовується у всіх видів

досліджень виробничої та фінансово-господарської діяльності об'єднань і корпорацій. Слід зазначити, що формальною особливістю методу економічного аналізу є використання системи показників, яка включає в себе показники планів, обліку та звітності, які мають числову характеристику. Ці показники існують об'єктивно і визначаються залежно від вимог управління, змінюються і вдосконалюються в процесі аналізу. Використання системи показників у процесі аналізу дозволяє докладно та всеосяжно описати господарську діяльність підприємства, відображати складність економічних явищ та процесів і одночасно забезпечувати самостійне логічне відображення кожної з компонентів [1].

Економіко-математичні методи застосовуються в наукових дослідженнях з метою оптимізації впливу факторів на результати господарських процесів на етапі планування і проєктування, а також після завершення господарських процесів, якщо іншими методами неможливо встановити взаємозв'язки між факторами, наприклад, оптимізація використання фінансових ресурсів, аналіз кореляції основних техніко-економічних показників та інше [3].

Таким чином, у контексті дослідження, основну увагу необхідно зосередити на виборі тих методів, які дозволяють детально дослідити економічні процеси, встановити закономірності і тенденції їх розвитку, вказати на шляхи подальшого удосконалення таких процесів, виявити наявні резерви та сформулювати науково обґрунтовані рекомендації щодо їх використання в економічній сфері діяльності.

При виборі методів дослідження необхідно враховувати найкращі практики і сучасні підходи в даній науці або галузі знання. Також важливо визначити, які методи будуть реалістичними та доступними для виконання даної наукової роботи з урахуванням обмежень, таких як обсяг часу, кошти, доступ до необхідного обладнання та дані.

При виконанні наукової роботи з певною темою, методичні прийоми можуть взаємодіяти між собою та використовуватися послідовно або паралельно для досягнення мети дослідження. Важливо також забезпечити достовірність та об'єктивність результатів дослідження, застосовуючи адекватні методи, забезпечуючи аналіз та обробку даних, а також забезпечити можливість повторити дослідження для підтвердження отриманих результатів. Усі ці аспекти повинні бути враховані при розробці методики дослідження теми, яка є важливою основою для проведення наукової роботи та отримання достовірних результатів.

Специфіка застосування методів наукових досліджень в економічній сфері – відображає змістовно-методичну складову організації початкового етапу роботи над дисертацією як важливого напрямку науково-дослідної діяльності студента-економіста третього (науково-дослідного) рівня вищої освіти. На нашу думку, вища школа має величезний науковий потенціал, але використовується він далеко не

повністю. Тому пошук шляхів підвищення ефективності науково-дослідних робіт у рамках удосконалення фахової підготовки майбутніх докторів філософії та її змістовної складової має велике значення не лише для самої вищої школи, а й для всієї економіки України.

Література:

1. Єлець О. П., Беленцова В. В. Методи економічного аналізу. *Економічний вісник Запорізької держ. інж. акад./ред. А. М. Ткаченко*. Запоріжжя. 2012. С. 53–60.
2. Чорний Г. М. и др. Методологія дослідження в аграрній економіці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. №. 8. С. 33-37.
3. Шевченко С. В. Загальнонаукові методи фундаментальної економічної науки: від діалектики до синергетики. *Вісник ХНАУ. Серія: Економічні науки*. 2014. № 4. С. 206–210.
4. Вініченко О. М. Узагальнення методів контролю діяльності підприємства. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 19. С. 10–15.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-31>

ГРУНТОВНІ ЗАСАДИ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Кузьменко Анастасія Олексіївна
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземної філології,
перекладу та професійної мовної підготовки,
Університет митної справи та фінансів
м. Дніпро, Україна

Освітня діяльність здобувача ступеня доктора філософії має досить значне навантаження та спрямована на «суб'єкт-суб'єкту» та «суб'єкт-об'єкту» взаємодію, що може призвести до браку часу, надмірного споживання інформації, страху невдачі, бажання отримати гарну оцінку будь-якою ціною, втрати мотивації та зацікавлення, перевтоми. Подібне призводить до жаги швидкого та легкого вирішення задачі та позначає, що існує зона ризику для виникнення академічної нечесності, яка потребує невідкладних превентивних втручань.

Розглянемо ґрунтовні засади підготовки до захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії, що також є частиною академічної діяльності аспіранта:

1. «Освітньо-науковий рівень вищої освіти передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної освіти та / або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, а також проведення власного наукового дослідження, результати якого мають наукову новизну, теоретичне та практичне значення» [2, ст. 5].

2. «Третій (освітньо-науковий / освітньо-творчий) рівень передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та / або дослідницько-інноваційної діяльності» [2, ст. 5].

3. «Атестація осіб, які здобувають ступінь доктора філософії, здійснюється постійно діючою або разовою спеціалізованою вченою радою закладу вищої освіти чи наукової установи, акредитованою Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти, на підставі публічного захисту наукових досягнень у формі дисертації. Здобувач ступеня доктора філософії має право на вибір спеціалізованої вченої ради» [2, ст. 6].

За цими положеннями, майбутній доктор філософії як суб'єкт вищої освіти третього рівня має генерувати саме нові ідеї для розв'язання комплексних проблем у своїй безпосередній діяльності та головним фінальним результатом, що визначає належну підготовку доктора філософії, є захист підготовленої дисертації.

Варто додати, що Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» акцентує, що «Аспіранти (ад'юнкти) <...> зобов'язані дотримуватись принципів академічної доброчесності, морально-етичних норм і стандартів поведінки дослідників у відповідній галузі (професії) <...>» [1], тобто за такого виду діяльності майбутнього доктора філософії академічна доброчесність повинна мати свої прояви в усіх своїх варіаціях.

Наукова діяльність привертає найбільшу увагу дослідників та аналітиків щодо прояву академічної нечесності. За результатами «Огляду доброчесності в освіті: Україна 2017» від Organization for Economic Cooperation and Development (OECD) не менше 50% дисертаційних досліджень не відповідають стандартам якості та 9/10 здобувачів вищої освіти прибігають до плагіату [4].

Подібне становище призвело до встановлення низки вимог до головного наукового продукту майбутнього доктора філософії – дисертаційного дослідження на рівні законодавства:

– «До захисту допускається дисертація, виконана здобувачем ступеня доктора філософії самостійно. Виявлення в поданій до захисту дисертації фактів академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації є підставою для відмови у присудженні ступеня доктора філософії» [2];

– «Дисертація на здобуття наукового ступеня є кваліфікаційно науковою працею, виконаною особисто здобувачем у вигляді спеціально підготовленого рукопису або опублікованої монографії. Підготовлена до захисту дисертація повинна містити висунуті здобувачем науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати, наукові положення, а також характеризуватися єдністю змісту і свідчити про особистий внесок здобувача в науку» [1].

Одночасно із цим, існують вимоги до особистого внеску – заклад вищої освіти / наукова установа, в якій виконувалася дисертація або до якої був прикріплений здобувач, проводить попередню експертизу дисертації та робить висновок про *наукову та практичну цінність* її результатів, задля визначення якості роботи.

Погоджуємося з Я. Тицькою [3, с. 193], що саме належні нормативно-правові заходи здатні вплинути на забезпечення пристойного академічного рівня гідного наукової спільноти.

З цього випливає, що панівними засадами та принципами культури академічної доброчесності у дисертаційній розвідці на здобуття ступеня доктора філософії є:

1) самостійна розвідка – неможливість здобуття права на наукову роботу від третьої особи за будь-яких умов;

2) особиста робота – дослідження не може проводитися у колоборації з іншими дослідниками (виключенням є наукове керівництво, проте не сумісне дослідження);

3) особистий внесок – у результатах дисертації не можна відображати здобутки співавторів наукових статей / тез як свої;

4) відсутність плагіату – у разі виявлення текстових запозичень, використання ідей, наукових результатів і матеріалів інших авторів без посилання на джерело, дисертація знімається з розгляду незалежно від стадії проходження без права її повторного захисту. Виявлення в дисертації, авторові якої вже видано диплом доктора чи кандидата наук, текстових запозичень без посилання на джерело, є підставою для прийняття рішення про позбавлення його наукового ступеня;

5) уникнення фальсифікації даних – наведені показники мають відповідати дійсності та бути правдивими, не імітувати статистичні дані або документи з метою ввести в оману, надавати вірного тлумачення тих чи інших явищ / подій / фактів, не змінюючи та не модифікуючи їх;

6) відсутність фабрикації інформації – не вигадувати дані або факти;

7) наукова та практична цінність результатів дослідження – можливість використовувати результати для подальших розвідок та застосування їх на практиці.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)». Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>

2. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

3. Тицька Я. Академічна доброчесність та академічна відповідальність у забезпеченні якості освіти. Теорія держави та права. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 11. С. 192–195.

4. Academic dishonesty – cheating and plagiarism in Ukrainian Higher education, 2017. [Електронний ресурс]. URL: https://read.oecd-ilibrary.org/education/oecd-reviews-of-integrity-in-education-ukraine-2017/academic-dishonesty-cheating-and-plagiarism-in-ukrainian-higher-education_9789264270664-13-en

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-32>

ВИБІР ТА ОПИС МЕТОДОЛОГІЇ ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ЯК СКЛАДНИК СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВЦЯ

Кучук Андрій Миколайович

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та методики викладання правознавства,
Науково-дослідний інститут історії, права та міжнародних відносин
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
м. Суми, Україна*

На сьогодні невід’ємним структурним елементом тексту дисертаційної роботи (зокрема, вступу та зазвичай окремого підрозділу першого розділу дисертації) є методологія дослідження (точніше, методи дослідження). Відповідно, питання вибору методології дисертаційного дослідження та опису застосованих методологічних інструментів постає перед кожним науковцем.

При цьому слід вказати на одне важливе положення: якщо інші складові частини тексту дисертації стосуються або безпосередньо процесу самого дослідження, або його основних результатів, тобто не існують на початковому етапі самого дослідження, то методологія, виходячи з її призначення та сутності має бути визначена (принаймні основна частина методологічного інструментарію) саме до початку проведення самого дослідження. Наголосимо, що саме методологія (якщо говорити точно, то методологічні підходи) визначає напрям спрямування уваги дослідника, конкретний аспект дослідження, на який направлена інтенція аспіранта.

Ми вже відзначали, що аналіз наукової правничої літератури дозволяє «зробити висновок про невиконання методами, які означаються вітчизняними юристами-науковцями при проведенні наукових розвідок в царині права, функції забезпечення верифікації отриманих знань. У правових дослідженнях важливе значення має, у першу чергу, ментальна (ідеологічна) складова, яка є фактором отримання вченим відповідних результатів» [1, с. 30].

Так, аналіз дисертаційних досліджень (у тому числі й підготовлених у теперішній період розвитку національної системи права) дозволяє дійти висновку про те, що опис методів дослідження майже не відрізняється від того опису, що здійснювався на початку 1990-х років, як і ті методи, що вказуються дослідниками. Водночас, відзначимо те, що на сьогодні відбулись кардинальні зміни вітчизняного права: якщо на початку йшлося про юридичний позитивізм як основу сприйняття права, то нині йдеться більшою мірою про природне розуміння права.

До цього слід додати, що опис методів дослідження у дисертаціях переважно носить формальний характер, спричинений обов'язковістю відповідного структурного підрозділу дисертації (методи дослідження). Так, доволі часто аспіранти ототожнюють підходи та методи дослідження, водночас, позначаючи їх як різні елементи методології. Наприклад, характеризуючи методи дослідження, відзначається застосування «системи філософських, загальнонаукових і спеціально-юридичних методів» (с. 18 дисертації), однак, у подальшому вказується на використання як методів (діалектичний та метод класифікації), так і підходів (історичний, цивілізаційний, антропологічний, діяльнісний та синергетичний) [2].

Окрім цього, вкажемо і на те, що доволі часто в дисертаціях відзначається використання методів, побудованих за триланковою (інколи чотириланковою) структурою. Йдеться про філософські методи як вищий рівень методології. Потім вказуються загальнонаукові методи, які мають менше значення у порівнянні з філософськими методами. І наостанок зазначаються спеціально-юридичні методи (у окремих

випадках їх йменують конкретно-науковими, маючи на увазі саме правничі науки). Окремі науковці вказують на використання як конкретно-наукових, так і спеціально-юридичних методів, однак, при цьому не проводять розмежування між ними, не пояснюють відмінності, що ставить під сумнів розуміння застосованого методологічного інструментарію.

Додамо також, що при указівці на безпосередньо ті методи, що складають групу спеціально-юридичних методів, зазвичай вказуються або історико-правовий, або порівняльно-правовий, або формально-юридичний методи, однак, опис завдань, що були розв'язані за їх допомогою, фактично не відрізняється від досягнення такої мети за допомогою застосування історичного підходу, порівняльного підходу та логічних методів (або в останньому випадку – формально-юридичного методу – герменевтичного підходу). Що цілком очікувано, зважаючи на те, що йдеться не про якийсь спеціальний спосіб пізнання правових явищ, а про застосування методологічного інструментарію до пізнання відповідного об'єкту – правового явища. Звісно, можуть бути особливості застосування методу чи підходу, зважаючи на предмет пізнання, але ніяким чином це не окремий спеціальний метод. Саме тому окремі вчені-правознавці й вказують на відсутність суто тих методологічних підходів чи методів, що використовуються для гносеології права.

Зважаючи на означене, доцільно відійти від практики, що сформувалась ще в межах радянської юриспруденції, щодо наявності трьох (чотирьох) рівнів застосованих методів. Натомість необхідно вести мову про принципи, підходи та методи дослідження правових явищ.

Окрім цього, зважаючи на те, що право *est ars boni et aequi*, то важливою складовою дослідження правових явищ є тип розуміння права. Так, цілком очевидно, що, наприклад, радянські науковці використовували ті ж самі логічні методи, історичний підхід тощо як і європейські вчені-правники, однак, приходили до кардинально протилежних висновків (для прикладу, перші вважали права людини такими, що надаються людині суто державою, а другі розглядали людські права як природні можливості людини, що зобов'язують державу).

Таким чином, вибір і опис методології дослідження правових явищ є доволі важливим етапом гносеології та свідчить про розуміння здобувачем наукового ступеня особливостей наукового пізнання права.

Література:

1. Кучук А.М., Пекарчук В.М. Методологія сучасного правознавства: спроба критичного осмислення. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2021. № 1 (71). С. 27–31.
2. Панченко О.О. *Верховенство права як соціокультурний феномен*: дис. д-ра філософії: 081 «Право». Львів, 2023. 229 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-33>

ВПЛИВ ВОЄННИХ ПОДІЙ НА ВИБІР ТЕМИ ТА МЕТОДОЛОГІЇ ДИСЕРТАЦІЙНИХ РОБІТ

Ліннік Юрій Володимирович

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін,
КЗВО «Рівненська медична академія»
м. Рівне, Україна*

Вплив воєнних подій на наукові дослідження є явищем, яке заслуговує на увагу науковців і академічної спільноти у контексті сучасного геополітичного клімату. Військові конфлікти, збройні втручання та глобальні напруги стають неодмінними аспектами сучасного світу, визначаючи великий спектр соціальних, економічних та політичних процесів.

Для академічної спільноти і дослідників це виливається у надзвичайно важливий аспект: вплив воєнних подій на вибір теми та методології дисертаційних робіт. Умови військового конфлікту, нестабільність, загроза особистій безпеці та доступу до ресурсів можуть внести суттєві зміни у характері наукових досліджень, визначити пріоритети та обмежити можливості вчених.

Ця тема виходить за рамки звичайних аспектів академічного дослідження і дозволяє розглянути вплив глобальних викликів на розвиток науки та високого рівня освіти. Вона вимагає вивчення як теоретичних, так і практичних аспектів, пов'язаних з вибором теми дисертації та вибором методології досліджень у воєнний період.

В даному контексті важливо розглядати як можливості, що виникають у дослідженнях під час конфлікту, так і обмеження, що створюються військовими подіями. Враховуючи ці впливи, можна намітити стратегії адаптації та розвитку наукової спільноти, спрямовані

на збереження високого стандарту наукових досліджень у важких умовах воєнного стану.

Воєнні конфлікти впливають на вибір теми для дисертації через ряд факторів, наприклад, доступ до даних може бути обмеженим у зоні конфлікту або воєнні конфлікти також можуть змінювати актуальні питання та пріоритети для досліджень, а також внутрішні фактори, такі як ресурси та знання дослідника, також впливають на вибір теми дисертації в умовах воєнного конфлікту.

Дослідники, працюючи в умовах військового конфлікту, можуть використовувати ряд стратегій для вибору теми для дисертації. По-перше, вони можуть спрямовувати свої дослідження на питання, які безпечніші та менше пов'язані з воєнними обставинами. Додатково, дослідники можуть шукати можливості для дослідження впливу війни на соціокультурні, економічні або політичні процеси, сприяючи розумінню важливих аспектів конфлікту. Також вони можуть досліджувати власний досвід та реакцію на військовий конфлікт, що може призвести до розуміння психологічних та соціальних аспектів конфлікту. Вибір теми також може залежати від доступу до даних та ресурсів, що є важливим фактором при визначенні стратегії дослідження.

Воєнні події суттєво впливають на методологічні аспекти досліджень та вибір методів через низку обставин. По-перше, вони можуть обмежувати доступ до джерел та даних, змушуючи дослідників використовувати альтернативні джерела та методи збору інформації. Додатково, воєнні конфлікти можуть змінювати відносини між дослідниками та об'єктом дослідження, що може впливати на доступність для польових робіт та сприйняття дослідників у виборі методів. Підвищений ризик для безпеки також може вимагати адаптації методологій, включаючи засоби забезпечення особистої безпеки та анонімізацію даних. У разі воєнних конфліктів, де доступ до поля досліджень обмежений, дослідники можуть розвивати більш теоретичні методи дослідження та аналізу, засновані на наявних даних та літературних джерелах. Таким чином, методологічні аспекти досліджень і вибір методів в умовах воєнного конфлікту вимагають гнучкості та адаптації для забезпечення якості та безпеки досліджень.

Воєнний стан може призводити до численних перешкод для досліджень. Серед них можуть бути обмеження доступу до джерел даних та документів, а також ризик для особистої безпеки дослідника під час польових досліджень у конфліктній зоні. Додатково, перебіг воєнного конфлікту може змінювати геополітичну обстановку та структуру влади, що ускладнює взаємодію з місцевими органами та інформантами.

Для подолання цих перешкод, дослідники повинні ретельно планувати свої дослідження та діяти з врахуванням контексту. Це може включати в себе розробку стратегій безпеки та збереження даних, а також виявлення альтернативних джерел інформації та способів збору даних. Крім того, важливим є співпраця та спілкування з місцевими експертами та громадськими організаціями, які можуть надати підтримку та контекст для дослідження. Також важливо пам'ятати про етичні аспекти досліджень та дотримуватися відповідних стандартів під час збору та аналізу даних.

Умови військового конфлікту можуть відкривати нові можливості для досліджень, які часто бувають недоступними в мирний період. Це включає створення унікальних даних, дослідження впливу війни, співпрацю з гуманітарними організаціями, дослідження кризового керівництва та вивчення конфліктології та миротворчості.

Етичні питання, що виникають під час проведення дисертаційних досліджень під час воєнних дій, включають безпеку дослідників і учасників, захист особистої інформації, зв'язок з місцевими спільнотами, представлення результатів дослідження та збереження доказів можливих військових злочинів.

Таким чином, дослідження, присвячене вибору теми та методології дисертаційних робіт у воєнних умовах, підкреслило необхідність обґрунтованого та обачного підходу до цього процесу. Зрозуміло, що вибір теми має відповідати актуальним потребам та вимогам контексту воєнного конфлікту, а також враховувати особисті інтереси та компетенцію дослідника.

Методологія дослідження повинна бути обрана з урахуванням доступних ресурсів та можливостей в умовах військового конфлікту. Важливими аспектами є безпека дослідника та етичність проведення дослідження, включаючи захист особистої інформації та збереження даних.

Також слід пам'ятати про важливість аналізу контексту та зв'язку з місцевими спільнотами, щоб забезпечити релевантність та прийнятність дослідження. Консультація зі спеціалістами та колегами може сприяти якісному виконанню дисертаційної роботи.

Загалом, вибір теми та методології дисертаційної роботи в умовах військового конфлікту є складним та відповідальним завданням, яке вимагає дбайливого підходу та уважної підготовки. Однак, за дотримання вищезазначених принципів та рекомендацій, дослідники можуть досягти якісних результатів у своєму науковому дослідженні та сприяти розвитку знань у відповідних галузях науки та соціальної діяльності.

ОСНОВНІ ТРУДНОЩІ ТА МОЖЛИВОСТІ ЇХ ПОДОЛАННЯ В НАПИСАННІ ДИСЕРТАЦІЙ З ХОРЕОГРАФІЧНОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Літовченко Олена Андріївна

*аспірант, асистент кафедри режисури та хореографії,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

Проведення наукових досліджень у галузі хореографічного мистецтва є важливим внеском у розвиток цієї сфери. Однак умови воєнного стану створили значні труднощі та ускладнили процес дослідження через ряд факторів, які можна умовно поділити на загальноспорідненні, тобто ті, які в ті чи іншій мірі зачіпають усіх аспірантів, та особистісні, які відносяться до психо-емоційної сфери аспіранта. Серед загальноспоріднених можна визначити такі труднощі як: етичні аспекти вивчення хореографії в цих умовах; зміни у методології дослідження; обмеженість джерел та ресурсів; зміна нормативних положень.

Етичні аспекти у дослідженні гуртуються на виникнутих питаннях: чи доречно відвідувати хореографічні заходи для проведення практичного аналізу дослідження? Чи необхідно розглядати вистави та інші виконавські форми зарубіжних постановників, чи все ж зосередити коло на вітчизняних творчих продуктах? Як відноситись до тих напрацювань, які довгий час вважались ґрунтовними та «еталонними», а зараз викликають шквал нерозуміння, відторгнення та перекреслення? Чи нормально проводити дослідження перебуваючи закордоном? На перший погляд, ці чинники опосередковано віддалені від дослідницької діяльності, однак враховуючи специфіку хореографічного мистецтва, вони межують в одному просторі та мають вплив один на одного, а значить вирішення одних питань, може бути вирішення через компетентність інші.

Рішучим стало спільне обговорення на відкритих семінарах тих проблем які хвилювали як наукову спільноту хореографів, так і всіх митців в області хореографії різного напрямлення, прояснились вектори та необхідність досліджень напрямку становлення українського хореографічного наукового апарату, варіативність якого розширилась до глобальних масштабів. Один з таких векторів ми описували у попередньому дослідженні в якому говорилося про те, що в період воєнних перебудов спрямованість проведення досліджень в

хореографічному мистецтві зорієнтувалась на відновлення історії хореографії, яка за період радянської доби була знищена і кардинально перекреслена [1, с. 233].

Звичайно, цей вектор не змусив кардинально перелаштовуватись у зміні теми досліджень, які охоплювали інші напрямки хореографічного мистецтва, однак зміна у методології дослідження все ж відбулась, оскільки зорієнтувавшись на вітчизняних напрацюваннях, частково звертаючись до зарубіжного досвіду, було встановлено значні прогалини у ступені дослідження власної теми. Вирішення цих труднощів стало можливим завдяки тісній співпраці з науковим керівником та іншими колегами у науковій сфері дотичних напрямків, яка полягала у комплексному виконанні наукових завдань, спрямованих поетапно покращити якість дослідження, забезпечивши більший обсяг та глибину аналізу у галузі хореографічного мистецтва. Кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри режисури та хореографії О. Плахотнюк, який від 2019 року веде керівництво аспірантами зазначає: «Серед факторів, що спонукають молодь до наукової роботи, вбачається, насамперед, можливість реалізації цікавої теми у колективі професіоналів, набуття певного досвіду наукової діяльності, здобуття компетенції публічного виступу, співпраці з різноманітним громадськими, молодіжними та іншими організаціями, що майбутньому можуть стати платформою для працевлаштування» [2, с. 317].

Не зважаючи на широкий спектр реалізації потенціалу аспіранту, не заваді його рукописним навичкам стає обмеженість джерел та ресурсів. Існує серйозна проблема в україномовному літературному забезпеченні, що призводить до того, що в більшості випадків джерельна база досліджень аспірантів-хореографів формується з праць російських теоретиків та митців в області хореографії, театру, музики, що в сучасних умовах війни є неприпустимим та потребує повного переоформлення в сторону зарубіжних джерел [1, с. 235]. Також цей аспект загострився при появі законопроекту «Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності» в якому зазначено, що науково-освітні програми та наукові дослідження не можуть містити посилання на джерела інформації, створені: <...>державною мовою держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом [3].

Хоч це лише законопроект, який згідно прикінцевих положень набере чинності лише через п'ять років з моменту його опублікування, в наукових колах все ж звертається увага на заборону використання наукових праць країни-окупанта, що спонукає до вирішення цієї

проблеми засобами активного пошуку альтернативних джерела інформації, такі як використання зарубіжних джерел, співпраця з іноземними колегами, збільшення кількості власних публікацій, щоб забезпечити якість та об'єктивність наукових досліджень.

Звичайно це може послужити стимулом для створення і розвитку власних дослідницьких ресурсів, та з рештою, стикаємось з наступними труднощами які викликані змінами у нормативних положеннях, а саме змінами у Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. № 261 які набирають чинності з 1 січня 2024 року, в яких чітко зазначені строки виходу на захист [4]. Ці зміни прямим чином зачіпають тих аспірантів, які перебувають на четвертому курсі навчання, або вже завершили навчання, та не вийшли на захист, оскільки до травня керувались змінами постанови «про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 р. згідно яких було встановлено, що період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не враховуються під час обчислення строків, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим цією постановою [5]. Коротко це означає, що під час воєнного стану строки виходу аспіранта на захист отримали нерегламентований характер, натомість нова постанова обмежила у строках, тим самим змушуючи пришвидшувати темпи, які через зовнішні чинники були розтягнуті у часі.

Ці зміни в нормативних положеннях стосовно строків виходу на захист для аспірантів суттєво впливають на академічну та наукову діяльність. Зокрема, обмеження строків створило значні труднощі та неспокій, особливо враховуючи нестабільність та непередбачуваність ситуації в умовах воєнного конфлікту.

Говорячи про неспокій, підходимо до особистісних факторів, про які згадували на початку. Серед таких можна визначити: психологічний стрес; брак часових та фінансових ресурсів; відсутність можливості для особистого розвитку. Немає потреби розписувати їх детально, оскільки в кожного науковця воно відчувається по-різному, однак вплив цих факторів суттєво впливає на якість написання дисертації, та в подальшому бажанні пов'язувати себе з науковою діяльністю.

Отже, написання дисертації в умовах воєнного стану є викликом, який пов'язаний з тими труднощами, які було перераховані. Подолання їх

може призвести до більшої резильєнтності та розвитку як науковця так і особистості. Використовуючи доступні ресурси та методи дослідження, а також нормалізація свого психо-емоційного стану робить написання дисертації в галузі хореографічного мистецтва в умовах воєнного стану можливою і досяжною метою, що так чи інакше буде визнано цінним вкладом в майбутнє вітчизняної хореографічної науки.

Література:

1. Літовченко О.А. Формування хореографічної науки в Україні в умовах сьогодення, як повноправної галузі в науковому осередку. *Третій рівень освіти в Україні: особливості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у сучасних умовах війни : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 27 червня – 7 серпня 2022*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 232–236.

2. Плахотнюк О.А. Наукова складова освітньо-наукових програм галузі знань 02 «культура та мистецтво», спеціальність: 024 «Хореографія». *Третій рівень освіти в Україні: особливості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у сучасних умовах війни : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 27 червня – 7 серпня 2022*. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 313–319.

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності: проект закону України №7633 від 04.08.2022 / Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40164?fbclid=IwAR2HisjRFAKAbrPktEOUQpASAOHhHynFZkTalepw4RgeK3y_rSy0D OG9StY

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів: постанова Кабінету міністрів України № 502 від 19 травня 2023 р. / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-%D0%BF#n2>

5. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: постанова Кабінету міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ РОБОТИ З МАЙБУТНІМИ ДОКТОРАМИ ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Логінов Андрій Юрійович

відмінник освіти України,

вчитель-методист,

здобувач PhD кафедри менеджменту освіти і права,

Державний заклад вищої освіти «Університет менеджменту освіти»

Національної академії педагогічних наук України

м. Київ, Україна

В умовах воєнного стану організація освітнього процесу в закладах вищої освіти послуговується рекомендаціями Державної служби якості освіти про те, як їм працювати в умовах воєнного стану, статтею 57 1 Закону України «Про освіту» -про державні гарантії учасникам освітнього процесу, наказом МОН України від 07. 03. 2022 р. № 235 «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану». На початку введення воєнного стану в Україні 24. 02. 2022 р. Указом Президента України №с 64/2022 від 25. 02 2022 р. більшість закладів вищої освіти 24 регіонів України здійснювали навчання за дистанційної формою навчання. а на 01 вересня 2023 року переходять на очну форму, є де зберігаються напружена ситуація та не створено якісного безпечного середовища – на змішаний режим.

Поширена думка, що навчання в аспірантурі – це найвищий професійний розвиток особистості, яка прагне реалізувати себе у соціумі та професійній кар'єрі. Існують дві точки зору на розвиток людини, а саме: *перша* – кожен може досягти найвищого рівня майстерності в будь-якій діяльності. Для цього необхідно працювати над собою. Найбільший потенціал зростання полягає у тому, щоб підтягнути слабкі сторони. *Друга* – кожен може досягти рівня майстерності лише в області своїх талантів. Найбільший потенціал зростання– в розвитку сильних сторін. При цьому розвиток слабих сторін – це страхівка від провалів, а сильних – вказує шлях до справжнього успіху.

Під час освітнього процесу в умовах воєнного стану може виникати конфлікт інтересів при розбіжності індивідуальних цінностей здобувача та обов'язків, що зможуть спричинити емоційне вигорання (активізація власних інтересів, збереження власних ресурсів, відповідальність щодо розподілу навантаження планування часу тощо). Знаходячись в умовах війни, майбутній доктор філософії потрапляє в певне нове освітнє

середовище та соціальну середу, тому змушений підлаштовувати свої дії під нові норми та виклики, адаптуватися. Вищі навчальні заклади, кафедри, керівництво, дбаючи про хорошу репутацію, зберігають партнерські відносини та продуктивний моральний клімат, щоб відстежити рівень зв'язку та самооцінки з огляду на вищезазначену ситуацію. В умовах війни психологи визначають серед факторів загрози психологічному благополуччю освітян недостатній рівень особистісної готовності до емоційної самореалізації та самопідтримки; ризик набуття психоматичних і невротичних розладів через екстремальний стрес [1]. Людина сама створює реальність своїми вчинками і спостереженнями. Самоорганізація допоможе здобувачу пов'язати свої уміння та організовуватися під час планування своєї діяльності, прийняття рішень та відповідальності за них, критичності оцінки результатів. А все це разом актуалізує зміст професійної компетентності майбутнього доктора філософії, його спроможність до ефективної науково– пошукової діяльності.

Тут звернемо увагу на те, що науковому керівнику дисертаційної роботи, науково– педагогічним працівникам радимо підтримати аспіранта, зрозуміти, чому він не може продуктивно працювати, разом проаналізувати результати діяльності, постійно інформувати про хід діяльності.

Під час якісного виконання дисертації постають завдання формування потреб у підвищенні рівня наукової та науково– педагогічної діяльності, професійних навичок та вмінь для вирішення конкретних задач. Дуже важливо співпрацювати та відвідувати засідання (спілкуватися із представниками) Ради молодих вчених НАПН України або вищого закладу освіти. Коло питань, які будуть важливими для аспіранта, допоможуть встановити співпрацю між молодими науковцями, науковими інституціями НАПН, Кафедрою ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття», Освітнім Хабом «Центр неперервної освіти/Lifelong Education Centre» тощо, отримати інформацію щодо стипендій, наукових досліджень в освіті молодих вчених.

Спинимось стисло на кількох моментах щодо ролі молодого науковця в умовах війни та повоєнному відновленні України. Звернемо увагу на переміщення людського капіталу в умовах війни на регіональному, всеукраїнському, міжнародному та глобальному рівнях, бо це впливає на питання кар'єри, конкурентоспроможності, життя, долі. Важливо те, що освіта і наука швидко прогресує, тому слід подбати про якість науково– методичного забезпечення підготовки майбутніх докторів філософії, активізацію ресурсності, коли багато наукових закладів, вишів переміщено, підлягає реорганізації, відчуває тиск

тотального безробіття. Ясна річ, що питання організації освітнього процесу підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук вимагають змішаного режиму, створення комфортних та ефективних умов навчальних установ. Від суб'єктів освітнього процесу залежить рівень підготовленості роботи з різними ресурсами, цифровими ресурсами, платформами. Нагадаємо, що новий рух під назвою «Відкрита освіта» дозволяє швидко проводити обмін і співпрацю, поглиблювати навички, покращити та перерозподіляти ресурси без обмежень. Особливо у нагоді майбутніх докторів філософії для дослідження інформаційного масиву наукометричної базової колекції наукових журналів і матеріалів міжнародних конференцій стане програмам візуалізації паттернів і трендів наукової літератури VOSviewer. За такого підходу, зрозуміло, можна не згадати постійний вересневий вебінар Академ Гайд для здобувачів в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України. Рада молодих вчених цього Інституту ознайомлює здобувачів ступеня із можливостями вільного доступу до користування завантаженими матеріалами в е-бібліотеці НАПН України, безкоштовних публікацій у фахових виданнях засновником яких є Інститут, популяризація власних здобутків через соціальні мережі тощо. Показовим прикладом є діяльність скриньок довіри [2].

Аспірантура та докторантура ДЗВО «Університет менеджменту освіти» НАПН України забезпечує ефективну підготовку конкурентоспроможного сучасного науковця. З 2020 і 2021 роках у цьому закладі освіти розпочали підготовку докторів філософії з спеціальностей 011 – освітні, педагогічні науки; 053 – психологія. 281 – публічне управління та адміністрування. Вже понад 10 років працює Всеукраїнська Школа молодого науковця Університету менеджменту освіти. Серед традиційних заходів – відкритий семінар «Дисертація: зміст, новизна, організація».

Можливі різні підходи та стратегії щодо організації здобувачів, проте іноді поради, мудра і практична думка допоможе розв'язати певну ситуацію, превентивно підготуватися до подолання викликів, інтегрувати у своєму дослідженні теоретичну і експериментальну складові.

Порада 1. Працюючи над експериментальною частиною та новизною дисертації, не забувайте про передові практики що будуть задовольняти освітній попит і потреби людей з різним культурним та соціальним походженням. Не відкидайте очікування наукової спільноти.

Порада 2. В умовах війни звертайте увагу на підтримку власного фізичного та психологічного стану, структуруйте послідовність своїх дій.

Порада 3. Складні умови війни дозволяють перевірити або підтвердити актуальність та новизну дисертаційного дослідження.

Література:

1. Бондарчук О., Пинчук Н. Професійне психологічне благополуччя працівників освіти: сутність, індикатори, умови підтримки під час війни і повоєнний час. *Психолого-педагогічний супровід професійної підготовки та підвищення кваліфікації*. 2023.19 травня. – URL: <http://youtube.com/watch?v=x88Cz3CWAuo&t=1s>

2. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України .URL:<http://fasebook.com/ipood.napn/?Iocale>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-36>

ПІДГОТОВКА ДИСЕРТАЦІЙ У СФЕРІ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ: ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ТА ДОСТОВІРНІСТЬ ДАНИХ

Лозинська Тамара Миколаївна

*доктор наук з державного управління,
професор,*

*завідувач кафедри публічного управління та адміністрування,
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна*

Сліченко Вікторія Вікторівна

*аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Полтавський державний аграрний університет
м. Полтава, Україна*

Дві великі проблеми інформаційного забезпечення наукових досліджень: доступ до інформації та її достовірність, – загострилися із введенням правового режиму воєнного стану, який включає і обмеження щодо отримання та поширення публічної інформації. Звернемо увагу на застереження юристів стосовно розуміння сутності публічної інформації, яку нерідко вбачають у тому, що така інформація має бути доступною громадянам за будь-яких умов. Однак, публічною інформацію називають тому, що вона «...перебуває у володінні органів публічної влади (та інших осіб, що виконують суспільно-важливі

функції за бюджетні кошти) [1]. Це означає, що дослідники не можуть мати безумовний доступ до всієї інформації, що і передбачає Закон України «Про доступ до публічної інформації» [2]. Виходячи із норм Закону розпорядники інформації мають приймати рішення щодо оприлюднення інформації, а в умовах обмежень воєнного стану – зважати чи не буде загрожувати поширення певної інформації життю і здоров'ю людей, руйнуванню інфраструктури, просуванню військ противника тощо.

У своїй дослідницькій роботі на початку 2022 р. ми зіштовхнулися з тим, що органи державної влади і органи місцевого самоврядування Полтавської області призупинили доступ до інформації (на офіційних веб-сайтах були видалені навіть прізвища фахівців, які виконували певні управлінські функції, вилучені дані про стан громад) і лише останнім часом ситуація покращилася. Досліджуючи процеси, пов'язані з державною підтримкою підприємництва в кризових умовах, вимушені констатувати недостовірність даних щодо чисельності внутрішньо переміщених осіб, релокації бізнесу, обсягів фінансової допомоги тощо. Частково подібні викривлення інформації обумовлені нестабільністю внутрішньої міграції фізичних і юридичних осіб, але іноді спостерігалось і усвідомлене спотворення інформації.

Разом із цим українські дослідники за підтримки міжнародної наукової спільноти отримали можливість використання електронних ресурсів видавництва, наукових центрів і проєктів. Так, до кінця 2022 р. для українських науковців було забезпечено безкоштовний доступ до баз даних Web of Science і Scopus. Також було надано доступ до низки медичних ресурсів, таких як ClinicalKey, Complete Anatomy, Embase, Osmosis. Українські вчені й освітяни отримали безкоштовний і зручний доступ на порталі Research4Life до понад 115 тис. книг, близько 40 тис. журналів, десятків баз даних [3], що мало і матиме в подальшому позитивний вплив на якість наукових досліджень та сприятиме інтеграції вітчизняних учених до світового наукового співтовариства.

Обмеження доступу до інформації та її необ'єктивність, що впливають на достовірність наукових результатів, створюють труднощі і для органів влади, що ухвалюють рішення, оскільки, ґрунтуючись на необ'єктивних висновках, ці рішення можуть нанести шкоду суб'єктам господарювання і негативно вплинути на загальну економічну ситуацію. Скажімо, Антимонопольний комітет України (АМКУ), здійснюючи аналіз ринку пального, зіткнувся як з труднощами в отриманні інформації, так і з неповними даними [4]. АМКУ пояснює, що ще з січня 2022 р. Державна служба статистики України, за рішенням уряду, не отримує даних щодо обсягів роздрібного пального від безпосередніх учасників ринку, а тому АМКУ вимушений послуговуватися даними

системи електронного адміністрування реалізації пального та спирту етилового (СЕА РПСЕ). Однак інформація СЕА РПСЕ є неповною, оскільки окремі суб'єкти господарювання скористалися можливістю обмежити доступ до інформації про обіг пального [там само], що не дозволяє скласти його науково обґрунтовані баланси та спрогнозувати попит і пропозицію.

Законодавством чітко не визначено, яка саме інформація складає комерційну таємницю, є конфіденційною або має обмежений доступ, а тому мають бути розроблені більш релевантні критерії встановлення статусу інформації. Також доцільно посилювати безпеку електронних інформаційних джерел, які страждають через несанкціоновані проникнення, помилки при введенні даних, відсутність відповідальності за недостовірність інформації.

Повномасштабне вторгнення Росії унеможливило або суттєво утруднило підготовку дисертацій у закладах вищої освіти, які опинилися на окупованій території чи в зоні бойових дій. З метою захисту права здобувачів ступеня Доктор філософії на реалізацію наукових інтересів Постановою КМУ № 341 було встановлено, «...що період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не враховуються під час обчислення строків, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» [5]. Таке рішення є цілком справедливим по відношенню до здобувачів, які виїхали за межі країни, служать у Збройних Силах України або не можуть завершити досліді на окупованій території. Проте постає питання відновлення дослідницької роботи після завершення дії воєнного стану і у багатьох випадках її потрібно буде починати спочатку, а отже здобувач може не вкластися у терміни, встановлені КМУ. Рішення щодо унормування подібних ситуацій у даний час відсутні.

Щодо процедури захисту дисертацій є ряд положень, які викликають зауваження безвідносно до умов воєнного стану. Зокрема, не передбачена можливість переведення аспірантів для продовження роботи над дисертацією до інших ЗВО (окрім випадків з неакредитованими програмами), що порушує їх право на академічну свободу. Вимога щодо наявності у членів разової ради (п'ять осіб) по три публікації за тематикою дослідження аспіранта (п'ятнадцять статей) взагалі ставить під сумнів доцільність проведення аспірантом дослідження, предмет якого уже є достатньо опрацьованим. Очевидно, що ці вимоги вимагають перегляду, не зважаючи на воєнний стан,

оскільки вони не сприяють поліпшенню якості підготовки дисертацій та їх захисту в разових спеціалізованих радах.

Література:

1. Ващук-Огданська О. Обмеження доступу до публічної інформації під час війни: про що говорить судова практика? URL: <https://cedem.org.ua/analytics/dostupu-sudova-praktyka/> (дата звернення 29.08.2023).

2. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2939-17/conv> (дата звернення 29.08.2023).

3. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (дата звернення 29.08.2023).

4. АМКУ пропонує КМУ повернути державний контроль за обігом світлих нафтопродуктів (пального). URL: <https://amcu.gov.ua/news/amku-proponuye-kmu-povernuti-derzhavnij-kontrol-za-obigom-svitlih-naftoproduktiv-palnogo> (дата звернення 29.08.2023).

5. Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 березня 2022 р. № 341. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmini-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-12-sichnya-2022-r-44-341> (дата звернення 04.09. 2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-37>

МІЖНАРОДНІ ТЕНДЕНЦІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ДОКТОРСЬКОЇ ОСВІТИ

Лозовий Віталій Станіславович

доктор історичних наук, професор,

головний науковий співробітник,

Національний інститут стратегічних досліджень

м. Київ, Україна

На сучасному етапі розвиток економіки знань призвів до того, що навички та компетенції, які формуються в аспірантурі (докторантурі), виявляються затребуваними не лише в межах академічної праці, але і в

інших сферах, що поєднуються з інтелектуальними видами діяльності. Це зробило малоефективною традиційну модель індивідуального «учнівства» як провідної форми підготовки майбутніх дослідників, і, у поєднанні зі змістовним ускладненням підготовки і збільшенням мобільності навчання, викликало до життя структуровані аспірантські (докторські) програми. У розвинутих країнах масова підготовка докторантів спонукала до реформування систем підготовки кадрів вищої кваліфікації. Сучасні вимоги до змісту освітньої підготовки докторантів (аспірантів) у моделі європейської докторантури такі: освітні програми повинні мати спрямованість на докторанта (акцент на задоволення особистих професійних запитів, підготовку до кар'єри в академічній та неакадемічній сферах); введення і поширення структурованих докторських програм; найважливішим компонентом докторської програми має стати розвиток переносних (універсальних) навичок; держава і університети зобов'язані підтримувати і стимулювати міжнародну мобільність докторантів, розробку інтегрованих міжнародних освітніх та дослідних програм, за якими видаються подвійні дипломи або спільні ступені. Ці програми мають спиратися на гнучкі внутрішньовузівські, міжвузівські або міжнародні структури, в якості яких в більшості європейських університетів виступають докторські або дослідні школи, утворені на проблемно-дисциплінарних засадах. Функціонування дослідних шкіл призводить до появи нових форм співпраці між інститутами, університетами та бізнесом (введення гнучких навчальних планів, проведення дисертаційних досліджень в рамках великих дослідницьких проектів). Їх діяльність визначається: ретельним відбором кандидатів для навчання; збалансованою відповідальністю сторін «аспірант (докторант) – науковий керівник (або керівники) – інститут – університет – підприємство-партнер»; включенням аспірантів до складу наукових колективів, що виконують великі дослідницькі проекти; міждисциплінарність підготовки; включенням до програми підготовки стажувань у провідних зарубіжних наукових центрах; системою контролю за якістю навчання. Тематика дисертацій має бути максимально наближена до тематики НДР, співвиконавцями яких є аспіранти. Докторські програми максимально орієнтовані на динаміку ринку праці [1]. У світі набуває поширення ефективна система підготовки докторантів «3D – система»: молоді дослідники мають двох наставників (Double Mentor), є членами двох науково-дослідних установ (Double Affiliation) і провадять міждисциплінарні дослідження в двох галузях (Double Discipline). Зазначені школи часто мають проектну спрямованість і можуть передбачати створення дослідницьких груп або мереж, у склад яких можуть входити кілька університетів, інститутів, підприємств. Ці ж

структури служать зв'язку з промисловістю, бізнесом і державними службами. Сьогодні близько 50% університетів Європи мають дослідні школи для підготовки PhD-здобувачів. В Україні докторські школи за таким зразком функціонують з 2008 р. у НаУКМА. Нині підготовка здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії проводиться в університетах та інститутах країни.

Потреба у кадрах високої кваліфікації не лише у науковій, а й у економічній сфері зумовлена процесами глобальної інформатизації та тенденцією швидкого застарівання знань, що підвищує увагу до виробництва та адаптації нових знань. У ЄС під гаслом «Одна професія, кілька кар'єр» пропагується запровадження докторських програм, що створюють можливості для осіб з докторським ступенем працювати не лише у науково-освітніх установах, а й у економічній сфері. Для цих робочих місць, науково-дослідницька освіта в рамках дисциплінарних меж і навичок, націлених на викладання і наукові дослідження, вважається недостатньою. У провідних країнах, де формується економіка знань, існує постійна необхідність висококваліфікованої робочої сили, яка б мала навички дослідницької роботи. Новою тенденцією розвитку докторської освіти у світі є створення «професійних докторантур» [2].

Сучасні вимоги до підготовки докторської дисертації базуються на засадах міждисциплінарності, вироблення професійних навичок і підготовки до ринку праці. Кілька країн (США, Нідерланди, Великобританія, Австрія) розпочали впровадження «професійних докторантур», характеристикою яких є зорієтованість на прикладні дослідження, що має зміцнити співпрацю університетів з промисловістю та бізнесом (наприклад, за рахунок роботи над проектами в промисловості або спільного нагляду за дослідженням). Згадані докторські дисертації часто пов'язані з проектами, здійснюваними в межах підприємства. У цілому, кількість програм для професійних докторантур зростає. Спостерігається диверсифікація вимог до вступу та прийому до «професійних докторантур», оскільки з'являються докторські програми для професіоналів з практичним досвідом. Умовою таких програм є те, що післядипломною підготовкою визначаються технологічні дослідження у промисловості. Найчастіше ці механізми включають кооперативні системи докторської освіти, за допомогою яких студенти чергуватимуть свої дослідження і професійну діяльність у промисловості з навчанням в університетах. Прикладом є створення у Голландії нової наукової школи «Прикладні науки», яка разом з Асоціацією голландської хімічної промисловості, дає можливість випускникам із першим ступенем знань природничо-математичних наук та початковим досвідом роботи, здобути докторську ступінь [3]. Крім

того, фіксується співпраця щодо підготовки кадрів високої кваліфікації в інших професійних сегментах. У тому числі створюються колаборації між університетами та організаціями сфери комунальних послуг з метою розробки докторських програм.

Таким чином, існує гостра необхідність використати в Україні досвід кращих європейських та світових зразків, що передбачають: зміну організаційних аспектів докторської освіти; введення структурованих докторських програм та докторських шкіл; освоєння нової культури наукового керівництва; включення в «компетентнісні моделі» докторів універсальних навичок; запровадження професійних докторських ступенів; розширення кар'єрних перспектив докторів і постдокторантів.

Література:

1. Doctoral Programmes in Europe's Universities: achievements and challenges [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/lozovyy/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Doctoral_Programmes_in_Europe_s_Universities%20\(2\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/lozovyy/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Doctoral_Programmes_in_Europe_s_Universities%20(2).pdf)

2. Janne Malfroy Conceptualisation of a Professional Doctorate Program: Focusing on Practice and Change. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ689640.pdf>

3. Doctoral Studies and Qualifications in Europe and the United States: Status and Prospects. Edited by. Jan Sadlak. Bucharest. URL: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001364/136456e.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-38>

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Макарчук Віталій Володимирович

кандидат юридичних наук, докторант,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Запровадження в Україні воєнного стану спричинило велику кількість питань стосовно проведення дисертаційних досліджень у сфері

адміністративного права. У період глобальної трансформації у XXI столітті, а також враховуючи важливі соціально-правові зміни в Україні через воєнний стан, адміністративне право нашої країни переживає період серйозних перетворень. Як найдинамічніша та найоб'ємніша з усіх сучасних галузей права [1, с. 22], адміністративне право має одну унікальну рису – відображення всіх сучасних реалій взаємовідносин між державою та суспільством.

Дисертаційні дослідження здійснені до 2022 року, що пов'язані з особливим періодом, надзвичайними ситуаціями, надзвичайним та воєнним станом були відносно новими та актуальними напрямками наукових досліджень. Це обумовлено тим, що до 2014 року наша держава у період незалежності фактично не стикалася із реальними ризиками, які обумовлюють введення надзвичайних правових режимів, що відповідно обумовлювало також і недостатність емпіричної бази для дослідження даної проблематики.

Відповідно до частини 1 статті 65 Конституції України, згідно з якою захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [2]. В Україні Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану», визначає воєнний стан як особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

У зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану тимчасово можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини та громадянина, передбачені статтями 30-34, 38, 39, 41-44, 53 Конституції України, а також впроваджуватися тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб [3]. Законом України № 2102-IX було затверджено відповідний Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [4]. Якщо право на освіту може бути обмежено під час воєнного стану, то громадянам України продовжується гарантуватися свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і

матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності, що закріплено статтею 54 Конституції України [2].

Верховна Рада України 01 грудня 2022 року прийняла за основу в першому читанні проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності (реєстраційний № 7633) [5]. Законопроєктом передбачається розроблення механізмів захисту освітньої та наукової сфер в Україні від впливу держави-агресора через наукові дослідження, академічні тексти та джерела інформації у цих сферах. Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» пропонується доповнити наступною нормою: «наукові дослідження не можуть містити посилання на джерела інформації, створені: на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом; державною мовою держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом; фізичною особою, яка є громадянином (підданим) держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором або державою-окупантом». У статті 65 Закону України «Про вищу освіту» йдеться, що наукова, науково-технічна та інноваційна діяльність у закладах вищої освіти є невід'ємною складовою освітньої діяльності і здійснюється з метою інтеграції наукової, освітньої і виробничої діяльності в системі вищої освіти. Провадження наукової і науково-технічної діяльності університетами, академіями, інститутами є обов'язковим [6], одним із проявів яких є проведення дисертаційних досліджень. Крім створення додаткових перешкод для поширення наукової інформації та проведення дисертаційних досліджень, його вимоги поставлять вітчизняних дисертантів перед необхідністю систематичного порушення норм наукової етики, загальноприйнятих у сучасній світовій науці. Адже, не посилаючись на авторів тих ідей, які тією чи іншою мірою розвиваються або заперечуються в роботі, результати якої оприлюднені, автор фактично приписує їх собі – тобто здійснює плагіат.

Протягом останнього часу спостерігається тенденція зниження наукового кадрового потенціалу (кількісно та якісно), пов'язана з впливом війни на всю наукову сферу й на умови провадження науковими та науково-педагогічними працівниками їхньої професійної діяльності. Досить складною є ситуація з молодими вченими: вони продовжують залишати сферу наукової діяльності. Так, за інформацією, що була зібрана Міністерством освіти і науки України, більш ніж 5% молодих науковців, які працювали у закладах вищої освіти, змінили місце перебування й виїхали з території України до інших країн.

Стосовно академій наук ситуація набула загрозливого характеру: змінили місце перебування й виїхали з території України до інших країн 43% молодих науковців [7, с. 44].

Отже, враховуючи величезну кількість змін в законодавстві України під час воєнного стану, зараз наявна величезна законодавча база для дисертаційних досліджень, особливо у сфері адміністративного права. Також, враховуючи велику кількість сучасних обставин, можна зазначити про складність проведення дисертаційних досліджень в Україні, особливо у зв'язку із заборонаю використання російськомовних джерел. Можна констатувати зростання наукового інтересу та примноження дисертаційних досліджень, пов'язаних з адміністративно-правовими питаннями під час дії воєнного стану.

Література:

1. Адміністративне право України : навч. посіб. / Д. О. Беззубов, В. Д. Гвоздецький, О. В. Дудник, В. О. Заросило, А. Й. Міллер, А. М. Подоляка. Київ : МП Леся, 2014. 320 с.
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII : станом на 20 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 : станом на 17 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
5. Проект Закону про внесення змін до деяких законів України щодо заборони використання джерел інформації держави-агресора або держави-окупанта в освітніх програмах, в науковій та науково-технічній діяльності. *Верховна Рада України – Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40164?fbclid=IwAR2HijRFAKAbrPktEOUQpASAOHhHynFZkTalepw4RgeK3y_rSy0D OG9StY (дата звернення: 12.09.2023).
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 28 трав. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 12.09.2023).
7. Освіта і наука України в умовах воєнного стану : інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2023. 64 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozov.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> (дата звернення: 12.09.2023).

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ
СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ**

Малюга Леся Юріївна

*доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
Навчально-науковий інститут права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Ткачук Анжеліка Олегівна

*доктор філософії в галузі права,
завідувач аспірантури та докторантури,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Євроінтеграційний курс України потребував модернізацію підготовки здобувачів вищої категорії, що передбачало запровадження нових правил функціонування аспірантури (збільшення строку навчання аспірантів, створення освітньо-наукових програм та їх акредитацію, розширення відповідальності наукових керівників та ін.) і зміну порядку захисту дисертаційного дослідження. 12 січня 2022 року Кабінет Міністрів України ухвалив Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (далі – Порядок). Він замінив тимчасовий порядок захисту PhD-дисертацій, який діяв у 2019–2021 роках. Проте, у зв'язку з дією воєнного стану в Україні, 21 березня 2022 року було ухвалено зміни до Порядку, які передбачали не враховувати під час обчислення строків, які визначені ним, період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування.

Аналізуючи наукову літературу, необхідно зазначити, що у світі відсутній єдиний механізм підготовки докторів філософії, а тому, і немає єдиної системи організації захисту дисертацій. В Україні, після успішного виконання здобувачем ступеня доктора філософії освітньо-наукової програми, відбувається атестація здобувача ступеня доктора філософії разовою спеціалізованою вченою радою у формі публічного захисту ним дисертації відповідності результатів його наукової роботи

вимогам освітньо-наукової програми. Нова процедура захисту дисертацій передбачає розгляд дисертації разовою радою, яка утворюється ЗВО з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувача і складається з п'яти дослідників, кожен з яких має бути фахівцем із теми представленого дослідження. Компетентність членів разової ради за тематикою дослідження здобувача визначається наявністю не менше трьох наукових публікацій за тематикою дослідження, які опубліковані протягом останніх 5 років до дня утворення разової ради та після присудження вченому ступеня доктора філософії (кандидата наук).

На практиці діючий новий Порядок зменшив кількість бюрократичних процедур, що пов'язані із захистом дисертації, скасував затвердження атестаційної справи здобувача у МОН, але, натомість, створив і нові проблеми здобувачам та учасникам дисертаційного процесу, оскільки встановив окремі сумнівні вимоги та обмеження, які будуть проаналізовані.

1. Потребують вдосконалення норми щодо компетентності членів разової спеціалізованої ради у частині вимог про 3 наукові публікації високого рівня. У науковців виникає запитання «Чи здатен молодий здобувач привнести новизну у досить вузьку тематику дослідження, якщо п'ятеро досвідчених науковців вже мають як мінімум по три статті з цієї тематики? [1]. На практиці виникає ситуація, коли науковці, які потенційно можуть стати головою разової ради або рецензентами, вимушені опублікувати статті за темою, яка є дуже звуженою до тематики досліджень, або опубліковувати такі статті у співавторстві між собою. Бувають випадки, коли напрямами досліджень (наприклад, медичне право, ІТ право, кібербезпека) є новими, вузькими або малодослідженими і на всю країну наявна маленька кількість науковців, які мають публікації за вузькою новою тематикою і працюють в межах одного ЗВО, що унеможливорює створення разової ради. Такі ситуації примушують науково-педагогічних працівників штучно звужувати тематику досліджень наукових публікацій відповідно до тематики дисертації здобувача. На нашу думку, дана вимога обмежує ЗВО у підготовці докторів філософії та потребує удосконалення про наукові публікації у частині вимоги про компетентність членів разової ради за науковим напрямом у певній галузі наук, а не за тематикою дослідження здобувача. Або залишити вказані вимоги щодо тематики дослідження тільки для опонентів.

2. Потребують вдосконалення норми щодо рецензентів, якими, згідно Постанови, можуть бути особи, які за основним місцем роботи працюють науково-педагогічним або науковим працівником закладу, в якому утворена разова рада, мають науковий ступінь та є компетентним

вченим за тематикою дослідження здобувача. Дана норма унеможливорює залучення практиків, які мають відповідну кваліфікацію, науковий ступінь, вчене звання (раніше або на момент атестації працюють за сумісництвом на науковій /науково-педагогічній посаді) та достатню кількість публікацій та практичний досвід за тематикою дослідження. На нашу точку зору, необхідно передбачити умови залучення таких осіб до атестації без обмеження «штатним» статусом, а також, іноземних фахівців.

3. Процедура створення ради передбачає технічне внесення даних про членів разової ради через систему Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. На практиці багато часу необхідно для введення інформації про членів ради, оскільки відсутня можливість пошукової системи за прізвищем науково-педагогічного працівника, а тільки по алфавіту у межах працівників конкретного ЗВО. На нашу думку, додавання пошукової системи значно пришвидшить внесення інформації у систему.

4. Одним із суттєвих аспектів є запланований час підготовки. Освітньо-наукова програма підготовки доктора філософії має бути такою, щоб здобувачеві вистачило часу для проведення дослідження і написання змістовної роботи. Це передбачає в тому числі індивідуальний підхід до навчання аспіранта, який в наших умовах буває просто неможливо реалізувати. Заклади вищої освіти іноді вимагають, щоб аспірант обов'язково вклався у термін аспірантури та подав дисертацію в межах терміну, оскільки тоді заклад не несе відповідальності за майбутнє нецільове використання коштів на його підготовку. Це також призводить до того, що тексти дисертацій готуються поспіхом, а звіти про них мають більше значення, ніж їхній зміст.

5. Пункт 3 Порядку позбавляє здобувача можливості захистити дисертацію у ЗВО, в якому він навчався, якщо відповідна ОНП не акредитована. Такий здобувач для захисту дисертації має перевестися або поновитися у закладі, який має акредитовану програму. На сьогоднішній день відсутня процедура переведення або поновлення в ЗВО, який має акредитовану ОНП, для аспірантів, які навчаються за кошти державного бюджету. Відповідно, у таких випадках, за здобувачем при переведенні не зберігається бюджетне місце і він має начатися тільки на умовах контракту. Дане питання потребує унормування, оскільки частина 5 статті 46 Закону України «Про вищу освіту» закріплює це повноваження лише за МОН, тому необхідне прийняття Порядку відрядування, переривання навчання, поновлення і переведення осіб, які навчаються у закладах вищої освіти.

6. Важлива проблема, що впливає на якість підготовки науковця, стосується строків захисту дисертації. До 31.12.2023 року дисертацію дозволено захищати і після закінчення навчання в аспірантурі. Але з 01.01.2024 року, відповідно до постанови КМУ «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів» від 19 травня 2023 року, до завершення навчання в аспірантурі необхідно, щоб захист відбувся. Підготовка в аспірантурі завершується отриманням диплома доктора філософії після публічного захисту дисертації в разовій спеціалізованій вченій раді. Особа, яка була відрхована із закладу у зв'язку із завершенням навчання за відповідною освітньо-науковою програмою без захисту дисертації, може вступити до закладу повторно. Зазначені положення не передбачають продовження строку для захисту від обставин, які не залежать від здобувача (хвороба членів ради, смерть або інші обставини). А на практиці таких випадків дуже багато. На нашу думку, дані зміни, які набудуть чинності з 2024 року, потребують доопрацювання з метою продовження строків захисту із зазначених вище підстав та можливістю захисту дисертації на здобуття ступеня доктора філософії після завершення навчання в аспірантурі. Ці обмеження прямо суперечать меті підготовки докторів філософії, закріпленій у документах Європейського простору вищої освіти, частиною якого є Україна. Аспірант є не другорядним учасником освітнього процесу, а повноцінним «вченим, який здійснює фундаментальні та (або) прикладні наукові дослідження у рамках підготовки в аспірантурі», як це визначено статтею 1 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Права на належне визнання власної кваліфікації, на академічну свободу – фундаментальні для дослідника. Право на свободу вибору темпу здобуття освіти закріплене статтею 6 Закону України «Про освіту». Запровадження складних організаційних і фінансових перешкод для реалізації цих прав не є належним визнанням аспіранта як дослідника, тому є не виправданими [2].

Таким чином, з моменту прийняття згаданої постанови в Україні у ЗВО і наукових установах, що отримали ліцензію на провадження освітньої діяльності на третьому рівні вищої освіти, розпочалася атестація докторів філософії за європейською моделлю. Змінюючи у контексті євроінтеграційного вибору України процес захисту дисертацій та здобуття ступеня доктора філософії, важливим є виокремлення факторів, які впливають на процедуру підготовки та атестації докторів філософії:

I. Зовнішні фактори:

1. Стандарти вищої освіти зі спеціальності для третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. На сьогодні затверджено стандарти з 20 спеціальностей, що складає майже половину від всіх ліцензованих спеціальностей, за якими здійснюється підготовка в аспірантурі.

2. Акредитація освітньо-наукових програм – система державного контролю якості вищої освіти, яка підтримується процедурою комплексної оцінки діяльності закладів вищої освіти.

II. Внутрішні фактори:

1. Якість та мобільність освітньо-наукових програм для задоволення ринку праці.

2. Система управління якістю у закладі вищої освіти, яка відповідає затвердженим нормативним документам на рівні держави та спирається на Європейський досвід розбудови вищої освіти, у тому числі на спільну декларацію міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» і Стандарти та рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти.

3. Сучасна матеріально-технічна база, на якій базується інноваційний освітній процес.

4. Міжнародне співробітництво. Для успішної інтеграції у європейський науковий простір є вкрай необхідною співпраця з міжнародними інституціями.

Введення воєнного стану в Україні негативно вплинуло на всі сфери життєдіяльності та наведені нами фактори, зокрема, на підготовку та атестацію кадрів вищої кваліфікації. Здійснене внесення змін до законодавства, що регулює перехід на нові засади функціонування аспірантури в Україні, з одного боку, – покладає на ЗВО вимогу, щодо забезпечення нової інформаційної та методичної підтримки здобувачів ступеня доктора філософії, а з іншого – вимагає значних зусиль від аспірантів, адже при зарахуванні на навчання процедура атестації була інакше прописана законодавцем.

Література:

1. PhD-Порядок: досвід застосування та перспективи вдосконалення. URL: <https://svit.kpi.ua/2023/02/06/phd-%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%8F%D0%B4%D0%BE%D0%BA-%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4-%D0%B7%D0%B0%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%82%D0%B0-%D0%BF%D0%B5%D1%80%D1%81/>

2. Нові правила захисту дисертації доктора філософії: що не так? URL: <https://www.skeptic.in.ua/phd-thesis-defense-rules-gone-wrong/>

НАВЧАЛЬНІ ЗАКЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ

Михайлов Микола Володимирович

*аспірант кафедри економіки та права,
Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»
м. Харків, Україна*

Умови воєнного стану створюють складний контекст для функціонування закладів вищої освіти та підготовки дисертацій. Воєнний конфлікт вплинув на всі сфери життя, включаючи академічну діяльність. Заклади вищої освіти стикаються з рядом серйозних викликів під час підготовки дисертацій.

Умови воєнного стану мають значний вплив на всі аспекти суспільного життя, включаючи сферу вищої освіти та академічну діяльність. Підготовка дисертацій у цих умовах стає викликом, який вимагає адаптації та розробки нових стратегій. Для кращого розуміння цього процесу, розглянемо деякі ключові аспекти.

Умови воєнного конфлікту можуть призвести до раптових та значних змін в академічному середовищі. Наприклад, доступ до бібліотек та архівів може бути обмеженим або навіть неможливим через закриття територій та введення обмежень на рух. Скасування або перерви в проведенні навчальних заходів можуть вплинути на процес навчання та доступ до викладачів та консультантів [1].

Для успішної підготовки дисертацій в умовах воєнного стану дослідники часто змушені переглядати та адаптувати свої методи дослідження. Забезпечення безпеки дослідників стає пріоритетом, і це може вимагати зміни планів дослідження або пересортування пріоритетів [2].

Воєнний конфлікт може суттєво вплинути на економіку країни, включаючи фінансування науки і освіти. Зменшення бюджетних асигнувань, інфляція та інші економічні труднощі можуть призвести до фінансових викликів для дослідників [3].

Важливою є психологічна підтримка дослідників, що працюють над дисертаціями в умовах воєнного стану. Стрес, тривога та постійна нестабільність можуть негативно впливати на психічне здоров'я та продуктивність.

Незважаючи на виклики, воєнний стан може сприяти виникненню нових інновацій та дослідницьких можливостей. Деякі проблеми, пов'язані з конфліктом, можуть вимагати нових підходів та рішень, що створює простір для наукового внеску.

Підготовка дисертацій в умовах воєнного стану є складною задачею, але вона може бути успішною завдяки адаптації, підтримці та міжнародній співпраці. Важливою є роль заклади вищої освіти у наданні підтримки і дослідникам, що працюють у цих умовах. Умови воєнного конфлікту можуть змінювати академічну діяльність, але завдяки відповідним стратегіям і співпраці, дослідники можуть продовжувати свою роботу і вносити важливий внесок у розвиток науки та суспільства.

Література:

1. Сміт Д. Економіка в умовах воєнного конфлікту. Київ: Університетське видавництво. 2008. С. 147.
2. Петров І. В. Вища освіта в умовах воєнного стану. Науковий журнал «Освіта і суспільство». 2015. С. 67.
3. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні. 2019. (Електронний ресурс). Доступно на: <https://www.educationstrategy.org.ua/>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-41>

ДО ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТА І ПРЕДМЕТА ДИСЕРТАЦІЙНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ З ПРАВОВОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Мірошніченко Марія Іванівна

доктор юридичних наук, професор,

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

У тезах доповіді звернена увага на актуальну проблему вибору методологічно і концептуально вивірених об'єкта і предмета дисертацій з правової проблематики, які є маркером їх автономії в системі юридичних досліджень та відповідності паспортам спеціальності. Ця проблема в розгорнутому плані аналізується в опублікованій автором у співавторстві з проф. Петром Захарченком статті в часописі «Право України» за 1921 рік [1].

Почнемо з того, що кожне окремо правове дослідження покликане вирішувати найважливіше завдання – поглиблювати, уточнювати знання про об’єкт юридичної науки, без чого вона втрачає можливості до саморозвитку та найповнішого задоволення потреб юридичної практики.

Об’єкт юридичної науки вирізняється розмаїттям властивостей і граней для вивчення за які “відповідає” її предмет у комплексі окремих напрямів /або наукових галузей (загальноприйнята назва – юридичних наук), зорієнтованих на світоглядно-теоретичне нарощування знання (історико-теоретичні правові науки); на застосування знань у практичній сфері правової і юридичної діяльності (галузеві науки, які в основному корелюють з існуючими галузями права); прикладні юридичні науки, зорієнтовані на догму права і техніку юриспруденції, її теоретичне освоєння (криміналістика, судова статистика, судова психологія та ін.); міжнародно-правові науки (наука міжнародного публічного права та наука міжнародного приватного права); комплексні юридичні дисципліни, що сформувалися на базі комплексних інтегрованих галузей законодавства: господарського права, аграрного права, екологічного права, інформаційного права, медичного права тощо. До того ж, у основі юридичної науки пересікаються універсальні, соціокультурні і ментальні чинники та умови власного її розвитку і самовідтворення. Саме ці чинники і умови маркують проблематику правових досліджень, автономія яких підтверджується методологічно і концептуально вивіреними об’єктом та предметом конкретного дослідження відповідно до паспортів спеціальності в юридичній науці.

Отже, в методологічному вимірі необхідно формулювати об’єкт і предмет дисертаційного дослідження відповідно до існуючих концептуально вивірених наукових напрямків (галузей) в юридичній науці, які вирізняються досить широким спектром можливих форм: теоретична юриспруденція, догматична юриспруденція, доктринальна юриспруденція, інституціональна юриспруденція з відповідними функціями, завданнями, а, отже і внеском в загальну систему юридичного знання.

Усі наукові напрямки юридичної науки та комплексні юридичні дисципліни вирізняються власною проблематикою та аналітикою, зорієнтованою на предметно-методологічну константу поглибленого пізнання її об’єкта. Отже, відповідно, кожна з них теж має свій об’єкт і предмет у юридичній науці, які і є маркером автономії окремого дисертаційного дослідження.

Об’єкт у юридичній науці обумовлює і предмет, і методи дослідження, і наукову спеціальність за якою захищається дисертація. Цей логічний висновок впливає з принципу системності і

методологічної цілісності та несуперечливості в науковому пізнанні. Дотримуючись її, дисертант має усі шанси презентувати свою наукову роботу як оригінальне наукове дослідження, яке або нарощує наукове знання, або вирішує важливу практичну проблему, або, водночас є комплексним, тобто таким, що задовольняє потребу у розвитку юридичної доктрини і, водночас, симетрично зорієнтоване на задоволення потреб правової діяльності та юридичної практики

Таким чином, питання про фаховий підхід до визначення об'єкта і предмета наукової роботи є не риторичним, а має пряме відношення до поглибленого пізнання об'єкта і предмета юридичної науки на рівні докторських і кандидатських дисертаційних досліджень. Так, учений ступінь доктора юридичних наук присуджують за наукові досягнення у певній галузі науки, що розв'язують важливу наукову або науково-прикладну проблему і щодо яких здобувач є суб'єктом авторського права, а кандидатська дисертація повинна містити нові науково обґрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для певної галузі науки.

З цього погляду, будь-яке дисертаційне дослідження, переслідуючи конкретну мету, повинно мати свій об'єкт, який співвідноситься з проблематикою конкретної наукової галузі (юридичної науки) чи комплексної юридичної дисципліни. А його предмет має спрямовуватися на доповнення, зміну існуючого теоретичного уявлення про об'єкт як самого дослідження, так і об'єкт-предметної сфери конкретної наукової галузі (юридичної науки) чи комплексної юридичної дисципліни. В пункті перетину об'єкта і предмета дисертаційного дослідження поглиблюються та уточнюються знання про об'єкт юридичної науки в цілому.

Базовим в об'єкті дисертаційного дослідження з окремої галузі юридичної науки чи комплексу юридичних дисциплін має бути ключове поняття, яке чітко вказує на проблему, яка потребує вирішення саме в предметних рамках окремої галузі юридичної науки чи комплексної юридичної дисципліни. Найважливіше ключове поняття (термін) зазвичай має бути присутнім в назві наукової роботи. Поряд з цим важливо дотримуватися принципу науковості в дослідженні. Керуючись ним, дисертант, структуруючи об'єкт свого дослідження, зобов'язаний враховувати зв'язок об'єкта юридичної науки з формуванням наукової новизни конкретного дисертаційного дослідження (дослідження в юридичній науці). Це ставить перед дисертантом вимогу щодо обґрунтування цього зв'язку на основі принципів і положень конкретного типу праворозуміння в рамках якого виконується робота: юридико-позитивістського, природно-правового чи соціологічного.

Інакше кажучи, визначаючи об'єкт дисертаційного дослідження, дослідник адаптує його до завдань вирішення актуальної для юридичної науки в цілому наукової проблеми (відповідає на запитання, що досліджується?). А новоотримане знання в рамках того чи іншого типу праворозуміння, знаходить відображення в предметі дослідження. Відповідно, нарощування наукового знання має різноплановий аспект в залежності, що досліджується: догма права, проблема суперечностей між догмою загальної теорії права і галузевою юриспруденцією, правоутворення, правозастосування, закономірності і соціокультурні особливості права і держави чи закономірності в праві, механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм правового впливу, механізм держави, держава і право тощо.

У цьому разі, вибір теми для дисертації слід обирати згідно з паспортом спеціальності, головне, щоб цей вибір відповідав критеріям наукового методу, а об'єкт пізнання формулювати мовою відповідної галузі юридичної науки чи комплексної юридичної дисципліни. За інших обставин дослідник отримає замість об'єктивних результатів дослідження, які покликані нарощувати знання про об'єкт юридичної науки не що інше як спам, виражений у словесній еквілібристичі термінів без їх концептуального обґрунтування.

Таким чином, для саморозвитку юридичної науки та задоволення потреб юридичної практики важливим є нарощування наукового знання про її об'єкт. У цьому річизі важливу роль відіграють наукові дослідження за окремими науковими напрямками – юридичними науками та комплексами юридичних дисциплін. Кожна з них має свій об'єкт і предмет у юридичній науці, які і є маркером автономії окремого дисертаційного дослідження.

Об'єкт у юридичній науці обумовлює і предмет, і методи дослідження, і наукову спеціальність за якою захищається дисертація. Предмет несе інформацію про ступінь новизни у вирішенні актуальної наукової проблеми чи наукового завдання.

Література:

1. Петро Захарченко, Марія Мірошніченко. Про необхідність підвищення уваги до об'єкта дисертаційного дослідження з юридичних наук. *Право України*. № 3. 2021. С. 76–91.

PH.D. LEGAL RESEARCHES AT STRASBOURG, FRANCE

Mishyna Natalia Viktorivna

*Ph.D (Law, Doctorate), Professor,
Researcher at SAGE Laboratory,
University of Strasbourg
Strasbourg, France²*

I would like to share my experience in conducting legal research in Strasbourg, France. I hold a Doctorate in law, which includes a ‘candidate’ Ph.D. and a ‘doctorate’ one. I also possess a Professor certificate. I’m a Professor of Constitutional Law. Due to the war, I made the decision to relocate to the EU to work with European law within the Council of Europe.

I aim to share my personal experience of settling in Strasbourg, France. To begin, it is crucial to consider the resources needed to conduct Ph.D. research or any other research project.

One should bear in mind that scientific research demands a substantial amount of time and effort. It is challenging to balance a job alongside research, even if it is not a full-time position. This is because libraries operate during specific hours, conferences are typically held on weekdays, and you will need to communicate with your supervisor and colleagues during the workweek, among other commitments.

Securing a research grant is highly advisable. In my case, I applied for several grants. I am particularly grateful for the support provided by the program funded under the EU’s Marie Skłodowska-Curie Actions, known as «MSCA4Ukraine»³, for my project.

I take great pride in being part of this project, and I am immensely grateful for the support and assistance it provides. The program encompasses both Ph.D. studies and post-doctoral research. One of its most valuable aspects is that it offers two plans: a scientific research plan and a career development plan. These plans are instrumental in facilitating integration into the European scientific community and acquiring skills that Ukrainian researchers may not have had the opportunity to develop thus far.

My project, planned for 2023–2025, is ‘The role of local authorities in the implementation of the judgments of the European court of human rights’. It is hosted by the *SAGE Laboratory, University of Strasbourg*, with the

² Funded under the EU’s Marie Skłodowska-Curie Actions «MSCA4Ukraine» (individual project ‘The role of local authorities in the implementation of the judgments of the European court of human rights’).

³ See <https://eua.eu/resources/projects/842-msca4ukraine-fellowship-scheme.html>

secondments hosted by the *Nantes University*⁴. My academic mentors are Professor Élisabeth Lambert and Professor Wiebke Keim. I am very grateful to my mentors, and for each and every one at these university for the immense help and support.

I also applied for the *PAUSE* grant, which is specifically designed for researchers interested in staying in France as part of the national program for urgent assistance and reception of scientists in exile⁵. It's important to note that this program is not exclusive to Ukrainian scientists. Your application is evaluated in comparison to others, and the university you are aiming for plays a crucial role in the decision-making process. They consider factors such as who else has applied, why your situation is particularly urgent, and whether there are any existing *PAUSE* beneficiaries at the university. These and other questions are taken into account during the evaluation.

You might also consider approaching foundations that can provide support for your short stay in France and assist you in case of emergencies. I am deeply grateful to the *Fondation Maison des sciences de l'homme* for the assistance they provided me during my initial weeks in France⁶.

I'm certain there are numerous ways to seek help and support for your research, and I want to emphasize that I'm sharing my own experiences.

Secondly, consider your research topic. If you intend to base your research solely on Ukrainian experience, it may not be necessary to seek foreign affiliation. Planning research in Europe makes sense if you aim to incorporate best practices from Council of Europe and European Union member countries.

Thirdly, conduct thorough research to identify scientists who are already researching your topic in Europe. It can be a strategic move to read as much of their work as possible and then contact them. In your initial communication, specify your area of interest and the question or problem you would like to research.

This search will also help you decide on your relocation destination, such as the university or laboratory you would like to be affiliated with. For Ph.D. studies, it's essential to check the requirements for Ph.D. applicants, including terms, conditions, fees, and required documents. Often it takes long – so start as soon as it is possible.

Last but not least, consider your language proficiency. Nowadays, the primary languages for European lawyers are English and French. Similar to having a job (see my 'firstly' about the resources), you may not have ample time or resources to intensively learn a new language, so keep this in mind when planning your relocation.

⁴ See <https://dcs.univ-nantes.fr/fr/recherches-scientifiques/project%C2%A0the-role-of-local-authorities-and-the-implementation-of-the-european-convention-of-human-rights>

⁵ See <https://www.campusfrance.org/en/pause-program-urgent-aid-scientists-exile>

⁶ See <https://www.fmsh.fr/>

РОЛЬ ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ В ПІДГОТОВЦІ ДИСЕРТАЦІЙ СЬОГОДЕННЯ

Молчанова Тетяна Олегівна

*доктор мистецтвознавства,
експерт*

*Національного агентства із забезпечення якості
вищої освіти України,*

професор кафедри концертмейстерства,

*Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка
м. Львів, Україна*

Наукова діяльність у вищих навчальних закладах є невід’ємною складовою освітнього процесу й здійснюється з метою інтеграції наукової, навчальної та виробничої діяльності у системі освіти. Однією з найбільш поважних напрацювань науковця, підсумком його ґрунтовної дослідницької роботи є дисертація. У Літературознавчій енциклопедії дається таке визначення: «Дисертація – це науково-дослідна робота, яку підготовлено для прилюдного захисту на здобуття вченого ступеня кандидата або доктора наук» [1. с. 281]. Отже, дисертація – це науково-дослідна робота, яка має кваліфікаційний характер, підготовлена для публічного захисту та здобуття наукового ступеня.

У дослідників, які розпочинають наукову роботу з написання наукової розвідки, зазвичай, виникають питання, пов’язані з пошуком інформації, методикою написання, оформленням і процедурою її публічного захисту.

У дисертації повинна міститися сукупність нових наукових результатів і положень, що висуваються для публічного захисту. Розвідка має свідчити про особистий внесок автора в науку. Нові рішення, запропоновані автором, мають викладатися чітко, аргументовано, критично співвідноситися з раніше відомими науковими розробками.

У дисертаціях, що мають прикладне значення, мають подаватися відомості про практичне використання отриманих автором наукових результатів, а в дисертаціях, що мають теоретичне скерування, – рекомендації щодо застосування наукових висновків.

Дисертація повинна давати наукову інформацію в найбільш повному вигляді, обов’язково розкриваючи хід і результати дослідження, детально описуючи методику дослідження. Повнота наукової інформації має знаходити своє втілення в тому, щоб наводити найбільш

деталізований фактичний матеріал, який включає докладні обґрунтування, гіпотези, широкі історичні екскурси і паралелі.

Тож вагоме місце у дисертації займає джерельна база, яка форму її підґрунтя. Будь-яке наукове дослідження має достатньо широкий спектр теоретичного та практичного виміру, базуватися на всіляких історіографічних та історичних джерелах (історико-архівна база), використовувати різні фонди, законодавчі акти, збірники документів, статистичні матеріали, публіцистику, мемуари, спогади, періодичну пресу, а також особисті архіви (листи, щоденники, спогади).

І у цьому контексті джерельна база постає важливим науково-етичним питанням, а надто натеper. Адже порядок захисту PhD-дисертацій у період війни – новий крок у розвитку системи атестації наукових кадрів, який створює учасникам дисертаційного процесу нові умови та вводить окремі вимоги та обмеження, які спробуємо проаналізувати.

Насамперед, йдеться про використання джерельної бази. Тут постаємо перед найважливішою дилемою – як бути з вимогою щодо написання наукових розвідок у контексті теперішньої політичної ситуації в Україні – йдеться про російськомовні джерела.

Адже головною вимогою написання наукових розвідок є представлення та захист дисертації шляхом критичного аналізу існуючих джерел з обраної теми та порівняння – тож як залишитися без усіх джерел у бібліографії? З одного боку – країна-агресор має бути поза увагою. З іншого – якщо дослідження цінне та оригінальне, вважаю можна використати, проте бути готовим до обґрунтування такого використання. Як варіант, потрібно зробити транслітерацію джерел латиницею і вказати, що мова – російська. А в розділі матеріалів і методів подати особливе обґрунтування причин включення російських джерел.

Водночас необхідно посилення вітчизняних видань, журналів країн СНД та інших держав, орієнтованих на україномовну аудиторію.

Література:

1. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1.

SUMMARY TO THESIS AS A SCIENTIFIC TEXT

Novikova Olha Victorivna

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language
for Non-Philological Specialities,
Oles Honchar Dnipro National University
Dnipro, Ukraine*

The scientific style is one of the functional styles, characterized by the communication of new information in a strict, logically organized and objective form. This style is defined primarily as such an organization of linguistic material that serves, first of all, a consistent and systematic presentation of scientific issues; accurate communication of the results of observation, experiment and analysis; revealing the general patterns that govern the life of nature and society; proof of the correctness (or incorrectness) of a particular theory, concept [4].

The written variety of text is represented by such genres as scientific monographs, scientific articles, dissertations, various genres of educational and scientific-technical literature, speeches in scientific debates, scientific reports, lectures, popular science messages and genres of popular science literature. These genres differ mainly in the compositional structure of the texts.

Writing a summary (in native and foreign languages) is one of the important skills in writing. The development of this skill in students and teachers is of particular relevance in connection with the gradual increase in requirements for the professional training of specialists. The inability to correctly draw up a summary of the project will indicate that the candidate lacks clear ideas about the goals and ways of implementing the proposed project. In this regard, the ability to write a summary acquires considerable importance for teachers of secondary schools and university professors taking part in international educational exchange programs. The author's abstract to an article or project is a brief description of the work, containing only a list of main issues. In this sense, the word «abstract» can be used as a synonym for the term «summary» (article) [2].

Abstracts can be from 50 to 400 words in length, depending on the complexity of the material and the requirements of a particular journal. In general, the ability to write an abstract is largely determined by the development of generalization skills. The abstract must identify the main ideas/sections of the work, connect them together and present them in a fairly

brief form. An abstract, as a functional type of text, has its own structure. Presenting the content of the entire work, the abstract should include its main sections: relevance, statement of the problem, ways to solve the problem, results and conclusions. One sentence may be allocated for each section. Therefore, clarity of thought is key when writing an abstract [3].

The abstract should include a description of the main topic, problem, purpose of the work and its results. It indicates what is new in the publication in comparison with others that are related in topic and purpose.

When writing an abstract in a foreign (English) language, you must also follow the structure proposed in the work. In addition, in order to convey the meaning more clearly in a foreign language, it is recommended to use words and expressions accepted in English-language academic discourse. Here are examples of the most common ones: To indicate relevance (go to the problem): *However*; To list the sections of the article (issues covered) *Our paper (report / project) consists of several (three, four, five) sections: ...In the paper, first ..., then ..., finally ...First, ... Second... Third...;* To indicate the results of the study and conclusions: *The data revealed ... The study showed ... The study proved ...*

In the English language, there are many set phrases that are used when writing an abstract for a thesis. For example, *as an alternative, as a result, as a result of, as a whole, to be of a certain nature, to bear a relation to, a significant body of evidence, as a consequence, as a result of a significant number.*

When writing a summary for a thesis, only grammatical norms that are firmly established in written speech are used. Passive, impersonal constructions are widespread. For the most part, complex sentences are used, in which nouns, adjectives and non-finite forms of the verb predominate. Logical emphasis is often achieved by departing from fixed word order (inversion); relatively long sentences predominate. Unlike fiction, whose main task is to create images, scientific literature strives to describe and explain certain facts as accurately as possible. Therefore, it is dominated by nouns, adjectives and impersonal forms of the verb.

Stylistic features of the thesis are logical presentation, accuracy, abstractness, objectivity, detachment of the author's position, generality, consistency of presentation; the leading position is occupied by monologue speech; style is realized primarily in written speech.

Taking into account general recommendations when writing an abstract, one should pay attention to the following questions:

- Word limit. When writing an abstract, you must adhere to the established word limit (50, 100, 200 or 400).

- Temporary unity. It is logical to write abstracts to research articles that have already been written in the past tense.

– Structure. When writing an abstract, you must adhere to the generally accepted structure.

– Simplicity of presentation. The language of the abstract should be simple and understandable to a wide range of specialists in a particular field of knowledge. It is recommended to use well-known, generally accepted terms. To clearly express thoughts, one should use the cliché «The work reviewed / studied / presented / analyzed / summarized...».

– Lack of details. In the abstract it is necessary to avoid unnecessary details and specific numbers.

– Keywords. Quite often, authors are asked to highlight the keywords of the work. This is done for search and classification of articles by topic. It is in the author's interests to indicate the largest number of keywords (within the agreed limit) to increase the chances of finding the article through search.

The abstract should not include:

1. Information from the bibliographic description.

2. You should avoid repeating the name of the author, the title of the thesis, and its subtitle information in the abstract.

3. Generally known information.

4. Excerpt from the text, an extensive quotation from this thesis.

Writing a summary is one of the essential skills in writing. The development of this skill is of particular relevance in connection with the gradual increase in requirements for the professional training of specialists. Presenting the content of the entire work, summary should include its main sections: relevance, statement of the problem, ways to solve the problem, results and conclusions.

References:

1. Англомовні елементи наукової праці: назва, анотація, резюме: A Practical Guide to Writing Research Paper Titles, Abstracts, Summaries : навчальний посібник / Харк. держ. акад. культури ; розробники : О. С. Частник, С. В. Частник. Харків: ХДАК, 2016. 78 с.

2. Буданов С.І., Борисова А.О. Business English. Донецьк: СПД ФО Сердюк В.І., 2005. 112 с.

3. Зацерковний В. І. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.

4. Кислий В. М. Організація наукових досліджень : навчальний посібник . Суми : Університетська книга, 2011. 224 с.

5. Ковалів Ю.І. Абетка дисертанта: методологічні принципи написання дисертації : посібник. Київ : Твім інтер, 2009. 460 с.

6. Маслова Т.Б. Типологія наукового дискурсу в сучасній мовознавчій парадигмі. Англістика та американістика. 2013. Вип. 10. С. 39–43.

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПІД ЧАС НАПИСАННЯ ДИСЕРТАЦІЙ

Носенко Юрій Михайлович

*кандидат сільськогосподарських наук,
начальник відділу наукового забезпечення інноваційного розвитку,
Президія Національної академії аграрних наук України
м. Київ, Україна*

Шевченко Тамара Василівна

*кандидат сільськогосподарських наук,
заступник начальника науково-організаційного управління,
Президія Національної академії аграрних наук України
м. Київ, Україна*

Сінельник Леся Михайлівна

*провідний фахівець відділу інтелектуальної власності
та маркетингу інновацій,
Національний науковий центр «Інститут землеробства
Національної академії аграрних наук України»
сmt Чабани, Київська область, Україна*

Нині штучний інтелект (ШІ) став всесвітнім трендом і широко застосовується у різних сферах життя. Штучний інтелект (artificial intelligence, AI) — це метод змусити комп'ютер чи програмне забезпечення «мислити» як людський мозок. Результатом цих досліджень є розробка інтелектуального програмного забезпечення та систем.

Нині понад 50 країн світу, а також Північноатлантичний альянс (НАТО), вже створили й затвердили власні стратегії розвитку штучного інтелекту, щоб прискорити темпи свого науково-технічного та соціально-економічного розвитку. В Україні розроблено науковий проєкт «Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні» (2023–2030) документ національного рівня, який передбачає розвиток основних напрямів ШІ як самостійних наукових напрямів: біоінформатика, машинне навчання і под. Стратегією передбачено впровадження методів і технологій ШІ в інших сферах науки та освіти – зокрема, для оптимізації навчального процесу та профілювання учнів за

здібностями – а також розвиток міждисциплінарних досліджень на перетині штучного інтелекту та інших галузей науки [1].

Розрізняють кілька типів ШІ – сильний та слабкий. Слабкий або спеціалізований ШІ існує давно. Він виконує завдання краще і швидше за людину і безперервно вдосконалюється. Однак він ніколи не зможе навчитися чогось принципово нового.

Наразі науковцям необхідно освоювати використання можливостей ШІ при проведенні наукових досліджень, написання наукових статей та дисертацій.

Написання дисертацій стало однією із сфер, де ШІ виявився особливо корисним оскільки він дає можливість дослідникам можуть оптимізувати процес написання, заощаджуючи дорогоцінний час і ресурси.

Існує цілий ряд інструментів штучного інтелекту які можна і потрібно використовувати при створенні наукового контенту та його вдосконаленні. Це зокрема такі як: Copy.AI, Moonbeam, Trinko, Scholarcy, Paperpal, Paper Digest, Writefull, System, Elicit [4].

Одним з найпоширеніших інструментів штучного інтелекту, що стрімко завоював популярність у всьому світі став чат GPT. Чат GPT – чат-бот від компанії OpenAI, який дозволяє користувачам спілкуватися зі штучним інтелектом. Бот може вести діалог з людиною різними мовами, створювати та перекладати текст, і вирішувати інші текстові завдання. З моменту своєї появи наприкінці листопада 2022 року, чат GPT стрімко набирає популярності.

Нещодавно штучний інтелект ChatGPT став доступним для використання в Україні.

Цей інструмент може допомагати науковцям: [5]

- у пошуку нових ідей, напрямків у дослідженнях, особливо, коли в процесі висвітлення теми у науковця наступає певна «криза»;
- у підборі інформації шляхом здійснення добірки джерел з посиланнями за певною темою, напрямком чи концепцією;
- у оформленні цитування. ChatGPT розрізняє основні стилі цитування, тому при необхідності оформлення бібліографічного списку, можна скористатись цією функцією сервісу;
- розпізнаванні мови написання, особливо при вивченні матеріалів з іноземних джерел;
- перекладі тексту (бажано використовувати машинний переклад виключно для простих конструкцій. Профільну термінологію потрібно обов'язково перевіряти);
- перевірці деяких структурних елементів наукової роботи. Наприклад, після написання роботи можна перевірити підбір ключових слів;

– покращенні якості/визначенні розмірів/форматування під необхідні розміри графічних матеріалів. Окрім текстової складової, ChatGPT надає змогу працювати з графічними матеріалами, що може допомогти в оформленні додатків до наукових робіт та ілюстрацій.

Таким чином, використання штучного інтелекту робить написання дисертацій ефективніше, інноваційніше та різноманітніше. В той же час, хоча переваги використання штучного інтелекту під час написання дисертацій є суттєвими, існують також певні проблеми, які необхідно вирішити.

По-перше, використання штучного інтелекту може ненавмисно сприяти менш критичному аналізу літератури та даних. Це потенційно може поставити під загрозу точність і валідність дослідження.

Дослідники повинні бути обережними, щоб не покладатися виключно на контент, створений ШІ, без критичної оцінки та перевірки інформації.

По-друге, системи штучного інтелекту можуть вводити помилки або упередження в письмовій формі через навчання на існуючих даних, які можуть відображати історичні упередження.

Наприклад,

Текстовий генератор навчається на великих об'ємах даних і призначений для перефразування, узагальнення, зіставлення та інтерпретації цих даних у мовні моделі, які здатні відтворювати мову. Проблемаю є те, що такий генератор завжди шукає синоніми. Багато статей, що згенеровані ним, містять велику кількість прикладів невдалого використання синонімів для звичних фраз [6].

deep neural network: »profound neural organization»

(Глибокі нейронні мережі: «глибока нейронна організація»)

artificial neural network: » (fake | counterfeit) neural organization»

(Штучна нейронна мережа: «фальшива | підроблена нейронна організація»)

mobile network: »versatile organization»

(Мобільна мережа: «універсальна організація»)

Окрім створення проблемних текстів, текстовий генератор може розпізнавати такі статті і цитувати їх у інших дослідженнях.

Вчені вважають, що інколи, під час написання роботи, використовується переробка випадково обраної якісної статті, яка вже була опублікована. Автори вважають, що це робиться, щоб відповідати публікаційним вимогам, покращувати національний рейтинг за рахунок кількості публікацій.

Текстові генератори втрачають головну думку. Вони піднімають її на початку статті, але не повертаються до неї у кінці.

Вчені допускають, що деякі роботи утворились завдяки багаторазовому прогону тексту через автоматичні перекладачі, що дуже сильно спотворюють текст.

Автори дослідження закликають наукову спільноту бути більш уважними до редакційної роботи, покращувати стандарти оцінки публікацій на тему штучного інтелекту. «Синтетичні» тексти можуть загрожувати цілісності наукової літератури.

Враховуючи вищезазначене, потенціал штучного інтелекту щодо допомоги дослідникам у написанні дисертацій величезний, і його використання, ймовірно, стане все більш поширеним у найближчі роки.

Використовуючи можливості штучного інтелекту, дослідники можуть підвищити ефективність своїх наукових робіт і, зрештою, зробити більш значний внесок у наукову спільноту.

Однак для дослідників важливо підходити до використання ШІ під час написання дисертацій з обережністю та критичним мисленням. Враховуючи потенційні небезпеки та етичні проблеми, пов'язані з ШІ під час написання наукових досліджень, для дослідників вкрай важливо ретельно розглянути ці фактори перед використанням інструментів ШІ для написання дисертацій.

Також необхідно ретельно переглядати та редагувати створений штучним інтелектом контент, щоб забезпечити точність і усунути будь-які потенційні упередження. Крім того, існують етичні міркування, пов'язані з використанням штучного інтелекту в написанні досліджень. Дослідники обов'язково мають переконатися, що використання штучного інтелекту в їхніх дисертаціях відповідає етичним принципам, поважає приватність і конфіденційність, а також забезпечує прозорість використання ШІ.

Література:

1. Стратегія розвитку штучного інтелекту в Україні: монографія / А.І. Шевченко, С.В. Барановський, О.В. Білокобильський та ін. [За заг. ред. А.І. Шевченка]. Київ: ІПШІ, 2023. 305 с.
2. Що таке штучний інтелект: історія, види та складові <https://gigacloud.ua/blog/navchannja/scho-take-shtuchnij-intelekt-istorija-vidi-ta-skladovi>.
3. Євгенія Смерека, Штучний інтелект для бізнесу: які завдання здатен вирішувати та в яких галузях допомагає і чи треба боятися його «надможливостей» <https://mind.ua/publications/20254126-shtuchnij-intelekt-dlya-biznesu-yaki-zavdannya-zdaten-virishuvati-ta-v-yakih-galuzyah-dopomagaе>.

4. 12 найкращих інструментів для помічників у написанні наукової роботи зі штучним інтелектом. <https://squeezegrowth.com/uk/best-ai-research-paper-writing-tools/>

5. ChatGPT в сфері наукових досліджень: шкода чи користь? <https://nim.media/articles/chatgpt-v-sferi-naukovikh-doslidzhen-shkoda-chi-korist>.

6. Штучний інтелект: спотворює чи розвиває наукову літературу? <https://nim.media/articles/shtuchny-intelekt-spotvoryuye-chi-rozvivaye-naukovu-literaturu>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-46>

ПІДГОТОВКА ДИСЕРТАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ

Обручнікова Наталія Дмитрівна

*старший викладач кафедри англійської мови,
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій;
аспірант кафедри філософії і освіти дорослих,
Центральний інститут післядипломної освіти
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Воєнний стан, як злиття політичних, соціальних та економічних вимірів конфлікту, неминуче вносить свій вплив на всі сфери суспільного життя, включаючи академічний простір. Ця обставина відображається на підготовці дисертацій, дослідженнях та науковій спільноті загалом. Така ситуація може призвести до зменшення активності дослідників, зсуву пріоритетів у дослідницьких темах та зниження якості підготовлених дисертацій.

Воєнний стан може призвести до обмежень у доступі до ресурсів, необхідних для наукової діяльності і може впливати на міграцію науковців та студентів. Конфлікти можуть призвести до масового переміщення людей, включаючи вчених з різних регіонів. Це може вплинути на склад наукового співтовариства та обмін знаннями. Як зазначено в інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану»: «Війна змусила учасників освітнього процесу масово залишити місця свого проживання. Таке масштабне переміщення (у межах України та за кордон) вимагало нових зусиль із забезпечення

рівного доступу до навчання, створення передумов для утримання учнів і педагогів в українській системі освіти та їх повернення в разі виїзду за кордон. Міністерством освіти і науки України зроблено низку кроків щодо трансформації методичного забезпечення організації освітнього процесу в закладах освіти під час дії правового режиму воєнного стану (очна, дистанційна, змішана та індивідуальна форми)» [2, с. 37].

Воєнні конфлікти та загострення геополітичних ситуацій мають безпосередній та далекосяжний вплив на освітні процеси та наукову сферу України. Ось кілька ключових аргументів, які вказують на важливість подальшого дослідження цієї проблеми:

1. **Загроза для неперервності освіти.** Воєнний стан може призвести до припинення освітнього процесу, зокрема у вищих навчальних закладах. Це може вплинути на нормальний перебіг підготовки дисертацій та підвищити складності щодо доступу до необхідних ресурсів і консультацій.

2. **Зміни в тематиці досліджень.** Воєнний стан може змінити актуальні теми досліджень українських вчених. Деякі питання, пов'язані з безпекою, конфліктами та регіональними аспектами, можуть стати більш пріоритетними та вимагати додаткових досліджень та аналізу.

3. **Зовнішній вплив на науковий процес.** Воєнний стан може також призвести до змін у фінансуванні наукових досліджень та міжнародних зв'язках.

4. **Важливість результатів для суспільства.** Результати дослідження впливу воєнного стану на процес підготовки та захисту дисертацій можуть бути корисними для урядових органів, освітніх установ, та науковців, сприяючи розробці стратегій та політик, спрямованих на покращення якості освіти та досліджень в умовах конфлікту.

5. **Міжнародний вимір.** Дослідження впливу воєнного стану на науковий процес мають важливий міжнародний вимір, оскільки вони можуть відображати досвід України у подоланні викликів, пов'язаних з геополітичними конфліктами, і сприяти обміну досвідом між країнами, що пережили подібні ситуації.

Цей процес описується у книзі Джеймса Ленга «A Week-by-Week Guide to Your First Semester of College Teaching» [1, с. 54]., ЮНЕСКО також звертає увагу на важливість дослідження впливу збройних конфліктів на вищу освіту. У їхній публікації «The Impact of Armed Conflict on Higher Education: Challenges and Opportunities» розглядається вплив воєнного конфлікту на доступ до освіти, наукові дослідження та можливості міжнародної співпраці в умовах воєнного стану [3].

Як зазначено в інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану», потрібно: «Оцінити середньо- й

довгострокові впливи війни на сферу наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності сьогодні вкрай важко, зокрема через непрогнозованість подальшого розвитку ситуації та проблеми зі збором інформації щодо можливості продовження виконання розпочатих і запланованих наукових, науково-технічних робіт та проєктів, а також інноваційних проєктів, наявності кадрового потенціалу, стану дослідницької й інноваційної інфра-структури» [2, с. 198].

Розгляд можливостей для підтримки та стимулювання молодих дослідників у важких умовах воєнного стану є ключовим завданням, що вимагає уважної уваги та дієвих заходів. Ось кілька аспектів, які слід врахувати при розгляді цієї проблеми:

1. **Фінансова підтримка.** Сприяння молодим дослідникам у вигляді стипендій, грантів та фінансової підтримки наукових досліджень може значно полегшити їхню роботу. Важливо створити механізми, які б забезпечували доступ до фінансових ресурсів навіть у воєнний період.

2. **Технічна інфраструктура.** Забезпечення молодих дослідників доступом до необхідної технічної інфраструктури, такої як лабораторії, комп'ютери та дослідницькі інструменти, є важливим аспектом підтримки їхньої роботи.

3. **Менторство та навчання.** Надання можливостей для молодих дослідників отримати керівництво та підтримку від досвідчених вчених може сприяти їхньому розвитку та успіху в науковому середовищі.

4. **Міжнародний обмін та співпраця.** Співпраця з міжнародними науковими організаціями та університетами може відкрити нові можливості для молодих дослідників, дозволяючи їм обмінюватися досвідом та отримувати доступ до світового наукового співтовариства.

5. **Психологічна підтримка.** Важливо також врахувати психологічні аспекти, оскільки воєнний стан може призвести до стресу та тривожності серед молодих дослідників. Надання психологічної підтримки та консультацій може бути важливим фактором для збереження їхнього здоров'я та продуктивності.

Розгляд і впровадження цих можливостей для підтримки молодих дослідників в умовах воєнного стану може сприяти збереженню інтелектуального потенціалу країни та підтримці наукової діяльності навіть у найважчих обставинах. В інформаційно-аналітичному збірнику «Освіта України в умовах воєнного стану» зазначається: «Мобілізація зусиль Уряду, наукової спільноти та інноваторів, кожного з науковців дасть змогу зберегти той потенціал сфери науки й інновацій, який уже сьогодні працює на наше майбутнє, та створити умови для розвитку всієї країни як потужного представника світової спільноти розвинутих демократичних країн» [2, с. 197].

Умови воєнного конфлікту змінюють відносини в науковому співтоваристві, обмежуючи доступ до ресурсів, збільшуючи вимоги до наукової обґрунтованості та етичної відповідальності. Однак, важливо враховувати, що в умовах викликів pojawiaються нові можливості для вдосконалення дослідницької роботи. Від підтримки молодих дослідників до дотримання наукової етики, від обмеження академічної мобільності до нових дослідницьких акцентів – кожен аспект має свою вагу в контексті підготовки дисертацій під час воєнного стану.

Важливість досліджень в цій галузі полягає не лише у вивченні впливу конфлікту на науку, але й у визначенні шляхів адаптації та подолання обмежень. Від взаємодії науковців, освітян та влади залежить створення сприятливого середовища для розвитку дослідницької думки в умовах воєнного стану. Результатом такої співпраці може стати розширення обсягу знань, вирішення актуальних проблем та забезпечення стабільності наукової сфери.

Література:

1. A Week-by-Week Guide to Your First Semester of College Teaching. By James M. Lang . Cambridge Mass. : Harvard University Press , 2008 .xv + 315 pages. ISBN 978-0-674-02806-7
2. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
3. ЮНЕСКО «The Impact of Armed Conflict on Higher Education: Challenges and Opportunities» <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S073805932100047X>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-47>

МЕТОДИ ЮРИДИЧНОЇ АРГУМЕНТАЦІЇ

Орел Вікторія Анатоліївна

*старший викладач кафедри правознавства,
Полтавський університет економіки і торгівлі
м. Полтава, Україна*

Розвиток правової науки та практики, забезпечення принципу верховенства права можливий шляхом вироблення дієвих інструментів захисту прав і інтересів людини і громадянина. При цьому методи юридичної аргументації є ключовими, адже вони сприяють досягненню

правового результату, який, хоч і не може бути цілком визначеним наперед, однак раціонально контрольованим і захищеним від сваволі окремих інтерпретаторів. Адже ще у 1980-х роках Р. Дворкін висунув тезу про те, що право по суті є явищем інтерпретації.

Інструментальний рівень юридичної аргументації представлений в тому числі її методами. Важливими характеристиками останніх є релевантність (концептуальна однорідність із предметом дослідження і за обсягом і за змістом) та дивергентність (відмінність від предмета в засобах представлення знання). Традиційно методи поділяють на 4 великі групи: філософські, загальнонаукові, окремо-наукові, спеціальні [1, с. 462].

Унаслідок так званого «аргументативного повороту» другої половини XX століття відбувся відхід від формально-логічних форм міркування та пошук нових для права методів аналізу й оцінки міркувань.

У попередніх дослідженнях авторкою констатовано, що юридична аргументація є міждисциплінарною сферою, тому можемо стверджувати, що вона послуговується широким спектром методів. Залежно від сфери юридичної діяльності та домінуючого методу юридичної аргументації вибудовуються її моделі.

Наприклад, український правник М. Савенко зазначає, що концепції, моделі, підходи, прийоми і методи юридичної аргументації змінюються відповідно до моделі органу конституційної юрисдикції та їх належності до певної правової сім'ї [2, с. 13]. Основною моделлю юридичної аргументації є аксіологічна, яка охоплює загальні конституційні цінності та цінності правосуддя. Її використання передбачає дотримання правил конкуренції та балансу цінностей.

Також дослідник зазначає, що першоосновою юридичної аргументації є герменевтична, інтерпретаційна модель [2, с. 14]. Саме вона дає змогу шляхом тлумачення встановити дійсний зміст конституційного положення, принципу тощо. Конституційна юстиція використовує в юридичній аргументації також логічні методи, що включають в себе застосування таких логічних прийомів дослідження, як дедукція, індукція, аналіз, синтез, достатність, непротивіччя та інші.

Нідерландська дослідниця юридичної аргументації Е. Фетеріс окреслює три підходи до юридичної аргументації: логічний, риторичний, діалектичний, основна увага в яких приділяється вихідним положенням та правилам раціональних правових дискурсів, методам аналізу та оцінки правових аргументів, побудови раціональних правових обґрунтувань [3].

Польські вчені Є. Стельмах та Б. Брожек підходять до окреслення методів юридичного міркування та юридичної аргументації з більш

загальної, філософської перспективи. Ними розглядаються чотири методи, якими користуються юристи-практики та теоретики: логіка, аналіз, аргументація та герменевтика. Автори праці «Методи юридичного міркування» висувають тезу про наявність множинності методів аргументації, яка, однак, не призводить до релятивізму в прийнятті правових рішень. Також вони відкидають будь-яку ієрархію методів юридичної аргументації та вважають, що можна стверджувати лише про точність і гнучкість різних методологій [4, с. 12].

Філософські методи юридичної аргументації може бути доповнено, зокрема, постмодерністським. Конкретним прикладом цього методу може бути аналіз процесу правової аргументації як пошуку переконливих підстав для висунутих тверджень і для переходу від одного твердження до іншого [5, с. 313].

Отже, виходячи за межі формальної логіки, юридична аргументація характеризується розмаїттям концепцій, моделей, підходів, прийомів і методів, які неодмінно стануть предметом наших подальших наукових пошуків.

Література:

1. Велика українська юридична енциклопедія : Т. 2 : Філософія права / редкол.: С. І. Максимов (голова) та ін.; Нац. акад. прав. Наук України; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого: Право, 2017. 1128 с.
2. Савенко М. Д. Методологія юридичної аргументації у рішеннях конституційної юстиції. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2013. Т. 144-145. С. 12–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2013_144-145_
3. Feteris E. T. A survey of 25 years of research on legal argumentation. *Argumentation*, 11 (1997), pp. 355–376.
4. Stelmach J., Brozek B. *Methods of Legal Reasoning*. Law and Philosophy Library. Vol. 78. Published by Springer, The Netherlands, 2006. 236 p.
5. Кузнецов В. І. Філософія права. Історія та сучасність: Навчальний посібник. К.: ВД «Стилос»: ПЦ «Фоліант», 2003. 382 с.

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ
ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ТА ДОКТОРІВ НАУК
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Остапенко Анастасія Іванівна

ад'юнкт,

*Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Виклюк Олег Юрійович

юрисконсульт юридичного відділу,

*Національний університет оборони України
м. Київ, Україна*

Із початком повномасштабної військової агресії російської федерації проти України 24 лютого 2022 року система вищої освіти опинилася в нових реаліях функціонування. Для закладів вищої освіти, вже загартованих пандемією, процес переходу на дистанційну форму навчання не став несподіванкою, більше того, напрацьовані механізми здійснення освітньої діяльності у віддаленому режимі дали можливість уникнути істотного зниження якості та ефективності навчання.

Водночас, війна в Україні посилила негативні тенденції щодо відтоку здобувачів вищої освіти. Зокрема, з цією проблемою зіткнулися і вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, які безпосередньо готують професійних військових. Більшість курсантів та слухачів вимушені були за відповідними рішеннями військового керівництва перервати або достроково закінчити навчання через необхідність виконувати бойові завдання за своєю військовою спеціальністю. У світлі тих подій потребувало негайного вирішення питання щодо продовження навчання в умовах воєнного стану, забезпечення можливості виконання освітньо-наукової програми у повному обсязі та вчасного захисту дисертацій ад'юнктами і докторантами, які також відряджалися для виконання завдань, пов'язаних із захистом Вітчизни.

Варто відзначити, що всупереч того, що найбільший удар по відтоку здобувачів освіти та тягар найвищого рівня відповідальності за підготовку кадрів, спроможних відновлювати територіальну цілісність України, припав саме на вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти, більшість ад'юнктів та

докторантів спромоглися закінчити дисертаційне дослідження та успішно презентували свої наукові результати у строки, визначені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 [1] (далі – Порядок присудження ступеня доктора філософії). Хоча, з метою вирішення проблеми ймовірного пропуску строків, передбачених згаданою постановою, 21 березня 2022 року її було доповнено пунктом 3 [2], яким встановлено, що період дії воєнного стану, а також наступні три місяці після його припинення або скасування, не будуть враховуватися під час обчислення строків, визначених Порядком присудження ступеня доктора філософії.

З метою врегулювання питання прийому на навчання та підготовки ад'юнктів і докторантів в умовах особливого періоду Міністерством оборони України було видано наказ “Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, наукових установах системи Міністерства оборони України” від 09.12.2022 № 424 [3]. В основному, ці особливості стосуються організації підготовки в ад'юнктурі та докторантурі в умовах особливого періоду, призначення (відкомандирування) здобувачів на посади в органах військового управління з можливістю подальшого поновлення навчання та продовження його строків на час, еквівалентний часу відриву.

Черговим кроком удосконалення національного законодавства з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів в умовах воєнного стану стало прийняття Урядом постанови від 19 травня 2023 року № 502 [4], якою затверджено нову редакцію Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах) (далі – Новий порядок підготовки здобувачів). Крім того, постановою введено новелу щодо добровільної відмови особи від наукового ступеня доктора наук та внесено ряд змін у Порядок присудження ступеня доктора філософії, зокрема виключено положення щодо процедури отримання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне результатів дисертації (це питання наразі врегульовано Новим порядком підготовки здобувачів). Крім того, визначено, що разова спеціалізована вчена рада утворюється у складі п'яти осіб, дані про яких внесені до Єдиної державної електронної бази з питань освіти, не пізніше ніж протягом двох місяців з дня отримання заяви здобувача. Також зміни відбулися і щодо вимог

до офіційних опонентів, зокрема, що вони не можуть працювати в одному і тому ж закладі, мати спільні публікації за останні п'ять років з головою, рецензентами та науковим керівником та включаються до складу разової ради за їх письмовою згодою. Крім того, особа не може входити до складу разової ради у разі, коли вона має реальний чи потенційний конфлікт інтересів щодо здобувача (зокрема, є його близькою особою) та/або його наукового керівника, та/або іншого члена разової ради.

Змінилися вимоги і щодо оприлюднення дисертації. Тепер дисертація (разом з активним посиланням на неї в інформаційній системі), висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації, рецензії, відгуки, рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії, відеозапис трансляції захисту дисертації, оприлюднені закладом з урахуванням вимог законодавства з питань державної таємниці та службової інформації, повинні бути доступними для вільного перегляду не менш як шість місяців з дати набрання чинності рішенням разової ради про присудження ступеня доктора філософії. Певні зміни відбулися і у порядку оскарження рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії: Національне агентство протягом п'яти робочих днів з дати прийняття Комітетом з етики скарги/повідомлення до розгляду оприлюднює її в інформаційній системі, а також надсилає копію скарги до закладу, разова рада якого прийняла відповідне рішення [4].

Щодо Нового порядку підготовки здобувачів, серед основних новел варто відзначити такі: введення визначень термінології, яка вживається в Новому порядку; повний перехід до функціонування разових спеціалізованих вчених рад, замість постійно діючих; врегулювання питання зміни наукового керівника; доповнення покроковим (у чітко визначені строки) алгоритмом дій аспіранта (ад'юнкта) з моменту отримання довідки про виконання освітньо-наукової програми до отримання диплома доктора філософії; встановлення місячного строку для призначення наукового керівника; встановлення моменту завершення підготовки в аспірантурі (ад'юнктурі) отриманням диплома доктора філософії після публічного захисту дисертації, замість висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації; розширення підстав для відрахування здобувачів, зокрема за порушення умов договору або академічної доброчесності; зменшення строку підготовки доктора філософії поза ад'юнктурою до чотирьох років; а також у Новому порядку відсутні детальні вимоги щодо складових освітньо-наукової програми, натомість зазначено, що освітня складова освітньо-наукової програми має бути спрямована на досягнення 8 рівня Національної рамки кваліфікацій.

Новим порядком підготовки здобувачів регламентовано умови переведення аспірантів (ад'юнктів) до іншого закладу, у тому числі якщо заклад не має акредитованої освітньо-наукової програми із спеціальності здобувача, або в межах одного закладу. Водночас, чітко зазначено, що атестація здобувача ступеня доктора філософії можлива лише за акредитованою освітньо-науковою програмою. Звернення до іншого закладу вищої освіти з клопотанням про прийняття дисертації до захисту тепер неможливе, захист може відбутися тільки шляхом переведення здобувача.

Деякі зміни відбулись щодо підготовки докторів наук, зокрема: заклади вищої освіти отримали змогу здійснювати підготовку у докторантурі без отримання ліцензії; змінено вимоги до публікацій докторів наук для визначення їх наукової кваліфікації та до кількості публікацій кандидатів на вступ у докторантуру; підготовка в докторантурі завершується наданням висновку наукового консультанта (структурного підрозділу).

Підсумовуючи, можна діти висновку, що адаптувавшись до умов воєнного стану, національні заклади вищої освіти, вищі військові навчальні заклади, військові навчальні підрозділи закладів вищої освіти продовжують здійснювати освітню і наукову діяльність, вживаючи усіх необхідних заходів для забезпечення належної підготовки та атестації студентів, курсантів, слухачів, здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук.

Література:

1. Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : Постанова Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

2. Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р.: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.03.2022 р. № 341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/341-2022-%D0%BF#n5> (дата звернення: 11.09.2023).

3. Про затвердження Особливостей підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та наукового ступеня доктора наук у вищих військових навчальних закладах, військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, наукових установах системи Міністерства оборони України : наказ Міністерства оборони України від 09.12.2022 р. № 424. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0195-23#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.2023 р. № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-49>

ЕТИЧНІ РИЗИКИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Палієнко Тетяна Петрівна

*аспірантка кафедри економічної теорії,
старший викладач кафедри економічної теорії,
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Наукові дослідження є невід’ємною частиною суспільного та технологічного прогресу, що сприяють зростанню ефективності, створенню нових можливостей та покращенню якості життя людей. Відповідно до вітчизняних науковців Ратнікова В.С. і Теклюк А. І., наукове дослідження – це «різновид пізнавальної діяльності, яка з необхідністю включає мету, об’єкт, суб’єкт, засоби наукового дослідження. Її результатом є певне наукове знання або вирішена задача у сфері науки» [1, с. 131]. Етичні міркування виступають важливою складовою будь-якого наукового дослідження, зокрема й дисертаційних. Етика в дослідженнях визначає те, що є правильним, справедливим та відповідним в контексті проведення досліджень і використання їх подальших результатів.

Підготовка дисертаційних досліджень може зазнавати етичних ризиків, які варто усвідомити та уникнути для забезпечення дійсно якісної наукової праці. Порушення етичних норм призводять до серйозних проблем та наслідків, які впливають на якість та довіру до дослідження, зокрема позбавлення наукового ступеня, штрафів, кримінальної відповідальності. Далі наведено кілька етичних ризиків, яких варто уникати під час підготовки дисертаційних досліджень:

1. **Плагіат:** це один з основних етичних ризиків, що полягає у використанні чужих ідей, текстів, або результатів досліджень без належного вказання джерел [2], що призводить до підриву довіри у науковій спільноті. Авторам варто цитувати та посилатися відповідно до

вимог на всі джерела, які використані у дослідженні та написанні, щоб уникнути плагіату.

2. **Фальсифікація даних:** «свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень» [3]. Дослідники повинні представляти правдиву інформацію та проводити дослідження відповідно до наукових стандартів.

3. **Необґрунтоване авторство:** справедливе визнання внеску кожного співавтора до дослідження є етичним обов'язком наукової співпраці. Недостатня чи неправильна атрибуція може створити конфлікти та порушити довіру до майбутніх праць.

4. **Порушення конфіденційності:** якщо дослідження потребують доступу до особистих даних осіб, організацій або суб'єктів господарювання, важливо дотримуватися етичних норм і правил дозволу та збереження анонімності.

5. **Конфлікт інтересів:** недостатнє виявлення або керування інтересами науковців може спотворити дослідження та його результати. Наприклад, конфлікти можуть виникнути у сфері фінансових, особистих чи академічних інтересів.

6. **Використання досліджуваних груп:** вчені повинні бути обережними у стосунках із досліджуваними групами, особливо якщо дослідження потенційно може завдати шкоди. Науковцям рекомендовано отримати письмову інформовану згоду від усіх учасників, чітко пояснюючи мету дослідження, ризики та переваги.

7. **Публікаційна етика:** використання об'єктів авторського права, атрибуція та відкритість процесу публікації є ключовими етичними аспектами, які впливають на відображення результатів дослідження.

Як приклад, для успішного виокремлення етичних ризиків у дисертаційному дослідженні, можна керуватися науково-дослідною програмою Європейського Союзу (ЄС) Horizon Europe, яка є ключовою для фінансування досліджень та інновацій з бюджетом 95,5 млрд євро, та містить обов'язкові вимоги щодо виокремлення етичних ризиків, які мають бути враховані під час написання наукових досліджень та заявок на фінансування [4]. Це спрямовано на забезпечення високих стандартів досліджень та інновацій, які не тільки дотримуються етичних норм та принципів, а й вирішують глобальні виклики людства: зміна клімату, сталий розвиток, підвищення конкурентоспроможності і зростання країн Європи. Відтак, аналізуючи форму Horizon Europe [5, с. 3], можна висвітлити напрямки допустимих етичних ризиків науковців відповідно до царини наукового дослідження:

1. Ембріональні стовбурові клітини людини і людські ембріони.
2. Люди.

3. Клітини або тканини людини.
4. Персональні дані.
5. Тварини
6. Країни, що не входять до ЄС.
7. Навколишнє середовище, здоров'я та безпека.
8. Штучний інтелект.
9. Інші питання етики.
10. Наскрізне питання: потенційне зловживання результатів.

Зазначені аспекти відображають загальні етичні питання, з якими науковці можуть стикнутися при реалізації досліджень у будь-якій галузі. Для кожної конкретної галузі можуть бути інші специфічні етичні аспекти, які також важливо враховувати й аналізувати. Однак як можемо бачити, найбільша кількість етичних ризиків припадає на аспекти пов'язані з біологічними та медичними дослідженнями, які мають суттєве значення для суспільства.

Підсумовуючи можна дійти висновку, що наукові та дисертаційні дослідження є двигуном розвитку науки і світового прогресу, у яких дотримання етичним нормам відіграє ключову роль у всіх аспектах, від їх планування і проведення й до оприлюднення та використання результатів. Збереження етичних стандартів є невід'ємним елементом наукової діяльності, що сприяє підтримці довіри до наукових досліджень і академічної спільноти. Отже, під час написання дисертаційних досліджень, важливо дотримуватися етичних норм та прагнути до того, щоб науковий внесок сприяв загальному благу суспільства та планети в цілому.

Література:

1. Ратніков В. С., Теклюк А. І. Етика та раціональність у науковому дослідженні : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2022. 143 с. URL: <https://iq.vntu.edu.ua/repository/getfile.php/5005.pdf> (дата звернення: 15.09.2023).
2. Дзюба С. О. Що є плагіат?. *Бібліотека НУЦЗ України*. URL: <http://library.nuczu.edu.ua/shcho-e-plagiat> (дата звернення: 15.09.2023).
3. МОН України. Розширений глосарій термінів та понять ст. 42 «Академічна доброчесність» Закону України «Про освіту». *Головна | Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/2018/10/25/glyusariy.pdf> (дата звернення: 15.09.2023).
4. European Commission. Horizon Europe. *Research and innovation*. URL: <https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding->

opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en (дата звернення: 15.09.2023).

5. European Commission. How to complete your ethics self-assessment. *EU Grants*. URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/opportunities/docs/2021-2027/common/guidance/how-to-complete-your-ethics-self-assessment_en.pdf (дата звернення: 15.09.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-50>

ПРО ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ ТА ЗУПИНЕННЯ РАЗОВОЇ ВЧЕНОЇ РАДИ ЗА НОВИМ РНД-ПОРЯДКОМ

Панченко Ольга Іванівна

кандидат юридичних наук,

старший дослідник,

старший науковий співробітник

відділу науково-правових експертиз та законопроектних робіт,

Науково-дослідний інститут публічного права

м. Київ, Україна

Більше ніж півтора року минуло з дня прийняття Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 44 (далі – Постанова) [1]. Оскільки його реалізація припала на складний воєнний період, виникло чимало запитань і проблем із застосуванням нового алгоритму. Велика їх кількість пов'язана з процедурою утворення разових спеціалізованих вчених рад, що є предметом нашого розгляду.

Згідно із Постановою № 44, разова спеціалізована вчена рада (далі – разова рада) – спеціалізована вчена рада, яка утворюється закладом з правом прийняття до розгляду та проведення разового захисту дисертації здобувача з метою присудження йому ступеня доктора філософії.

За умови отримання позитивного висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації здобувач має право звернутися до вченої ради закладу, в якому він виконав освітньо-наукову програму, з письмовою заявою про утворення разової ради.

Вчена рада не пізніше двох місяців з дня отримання заяви здобувача утворює разову раду у складі п'яти осіб – голови разової ради, двох

162

рецензентів та двох офіційних опонентів, про що видається наказ закладу.

Структурний підрозділ, на засіданні якого здійснювалася публічна презентація здобувачем наукових результатів дисертації, подає вченій раді закладу пропозиції щодо кандидатур до складу разової ради.

У разі відсутності у закладі можливості призначити двох рецензентів з урахуванням вимог цього Порядку разова рада утворюється у складі голови ради, одного рецензента та трьох офіційних опонентів. Офіційні опоненти не можуть працювати в одному і тому ж закладі та включаються до складу разової ради за їх письмовою згодою. Рішення про утворення разової ради приймає вчена рада закладу. Заклад на підставі рішення вченої ради видає наказ про утворення разової ради. Інформація про утворення разової ради вважається оприлюдненою з дня її внесення до інформаційної системи.

Міністерство освіти і науки перевіряє процедуру утворення разових спеціалізованих вчених рад, і у разі невідповідності пунктам 14–18 Порядку присудження ступеня доктора філософії має право зупиняти такі ради.

За час функціонування інформаційної системи, міністерство зупинило 86 спеціалізованих разових вчених рад. І найбільше з них припало на сферу охорони здоров'я (30%), права (14%), соціальних та поведінкових наук, а також освіти й педагогіки (8%). Зокрема, це пов'язано з тим, що сьогодні найбільше захистів відбувається саме з цих спеціальностей. Але якщо порівняти кількість зупинених рад з охорони здоров'я з кількістю утворених разових рад у цій сфері, то показник буде значно менший, хоча теж значний (12%).

Якщо ж взяти архітектуру та будівництво, де кількість зупинених разових рад становить 6% від загальної кількості таких рад по Україні, то щодо утворених у цій сфері кількість зупинених рад становитиме аж 20%. Тобто, кожна п'ята рада тут була утворена з порушеннями [2].

Більше 90% спеціалізованих разових рад було зупинено через проблеми з компетентністю їхніх членів щодо тематики досліджень здобувача. Зауважимо, що компетентність членів разової ради за тематикою дослідження здобувача визначається наявністю не менше трьох наукових публікацій за тематикою дослідження здобувача за умови їх опублікування протягом останніх п'яти років до дня утворення разової ради та після присудження вченому ступеня доктора філософії (кандидата наук), до яких зараховуються:

– одноосібні монографії, що рекомендовані до друку вченими радами закладів та пройшли рецензування, крім одноосібних монографій, виданих у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором. До одноосібних монографій прирівнюються одноосібні

розділи у колективних монографіях за тих же умов (для іноземних видань – згідно з вимогами до наукових видань відповідної держави);

- наукові статті, опубліковані у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України;

- наукові статті, опубліковані у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором.

На практиці ж дуже часто відбувається так, що публікації членів ради вийшли не протягом останніх п'яти років до дня утворення разової ради, а набагато раніше. Інша проблема – у членів ради не одноосібні монографії, або не одноосібні розділи в колективних монографіях, а тези доповідей на конференціях. Також трапляються випадки, коли статті опубліковані в наукових виданнях України, які не включені до переліку фахових, або у періодичних виданнях держави-агресора.

Іншими порушеннями є: диплом доктора філософії (кандидата наук) член ради отримав менше, ніж за три роки до дати утворення разової ради (3%); офіційні опоненти працюють в одному закладі (1%); рецензент не є працівником закладу, де утворена рада (2%); і серед причин навіть є «неможливість ідентифікувати членів ради» (1%) [2].

МОН проводить перевірку відповідності складу разової ради вимогам «Порядку 44» та розглядає повідомлення щодо невідповідності цього складу (у разі надходження таких сигналів) протягом місяця з дня оприлюднення Національним агентством інформації про утворення разової ради (чи внесення змін до її складу). Якщо виявлено порушення, МОН зупиняє роботу разової ради, вносячи повідомлення про це до інформаційної системи, із зазначенням підстав для усунення виявлених порушень.

Література:

1. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44: станом на 22 березня 2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

2. Остролуцька, Л., Шулікін, Д. PhD-порядок: досвід застосування та перспективи вдосконалення. 10 лютого 2023 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nubip.edu.ua/node/121193>

АКТУАЛЬНА ТЕМАТИКА ДИСЕРТАЦІЙ ЕКОНОМІЧНОГО НАПРЯМУ

Пасічник Юрій Васильович

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри фінансів,*

*Одеський національний економічний університет
м. Одеса, Україна*

Віроломний напад Російської Федерації на Україну на початку 2022 р. суттєво змінив умови та характеристики національної суспільної системи та зумовив пошук нових векторів розвитку із орієнтацією на ЄС та НАТО. Зважаючи на недостатньо ефективні схеми та механізми реформування суспільного устрою протягом періоду Незалежності, Україна так і не стала країною із розвинутою економікою і навіть перед військовим вторгненням Росії займала одне із останніх місць у Європі за життєвим рівнем населення. Оцінюючи теперішній суспільний стан, науковці Інституту економічного прогнозування НАН України констатують: «Питання стоїть так: або Україна у вільному конкурентному русі стає околицею Європи без власної землі та національного економічного простору розвитку, або вона мобілізує останні сили і свій потенціал, щоб стати на власні ноги і прийти в Європу не як бідний родич, а як рівноправний партнер» [1, с. 12]. Відповідно, у цьому контексті необхідно розробити науково обґрунтовані теоретичні конструкції загальнонаціонального значення. Пріоритетна участь у цьому процесі має надаватись науковим підходам, про що зауважують науковці цього ж Інституту: «Щоб знайти такий концептуальний підхід необхідно спочатку зрозуміти причини звуженого відтворення за тридцятирічний період, тобто зрозуміти, як одна із найрозвиненіших країн світу за критеріями індустріального розвитку перетворилася в одну з найбідніших країн Європи? Відповідь на це запитання повинна бути концептуальною, а не складатися з переліку невирішених завдань [1, с. 30].

У розробці необхідних теоретичних конструкцій, механізмів, практичних заходів вагома роль має відводитись координації дій між відповідальними державними структурами та зацікавленими особами. Щодо реалізації цього загальнодержавного завдання Національна рада з відновлення України від наслідків війни створила 24 робочі групи, які розробили план заходів з післявоєнного відновлення та розвитку України [2].

У процесах відновлення та подальшого розвитку України активну позицію мають займати вчені, зокрема економічного напрямку які працюють над дисертаціями – і як на здобуття ступеня PhD так і доктора наук. Протягом періоду від здобуття Незалежності у 1991 р. і до теперішніх часів склалась практика вибору теми цих досліджень за «інтересами» здобувачів. Тепер, коли Україна торує шлях до європейського та світового співтовариства, доцільно вибір тематики адаптувати до векторів суспільного розвитку. У цьому контексті є раціональним запровадження механізмів подання пропозицій до Міністерства освіти і науки України зацікавленими міністерствами та відомствами щодо виконання фундаментальних та прикладних наукових розробок згідно їхнього функціоналу. Узагальнені напрями досліджень відповідним чином оприлюднюються на сайті цього міністерства. Здобувачі, з врахуванням особистих можливостей, матимуть змогу вибрати сприйнятливую тематику. У цьому процесі бажано було б, щоб брали участь і бізнесові структури із відповідним фінансуванням таких досліджень. Зауважимо, що подібна практика широко застосовується у економічно розвинених країнах світу. Також, зважаючи на обмеженість бюджетного фінансування щодо підготовки наукових кадрів в Україні, коли направлених коштів заледве вистачає на стипендію здобувача та окремі технічні витрати, доцільно активніше залучати кошти від зарубіжних партнерів, донорських фондів, комерційних структур для оплати зарубіжних відряджень, публікацій результатів дослідження у виданнях Scopus та WoS, без чого неможлива підготовка якісної дисертації економічного напрямку.

Принагідно зазначимо, що протягом останніх років Міністерством освіти і науки України активізувалась робота по реальній підтримці здобувачів – гранти молодим ученим, «Горизонт Європа», програма Еразмус тощо, проте цей напрям роботи щодо подальшого фінансового забезпечення науковців потрібно зробити системним. Важливим вектором подальшої підтримки науковців є активізація співпраці із зарубіжними освітніми та науковими установами щодо виконання спільних актуальних досліджень.

При орієнтації щодо вибору актуальної тематики, доцільно користуватись відповідною Постановою Кабінету Міністрів України від 9 травня 2023 року № 463. відповідно до якої оприлюднено оновлений перелік пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень з урахуванням потреб періоду воєнного стану та відновлення України від жаклих наслідків військових дій. Цей перелік включає більше ніж 60 напрямів, об'єднаних за шістьма пріоритетними сферами науки і техніки [3]. Щодо тематики економічних досліджень у сфері «Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем

розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави» науковці економічних спеціальностей можуть вибрати такі напрями:

- прогнозування демографічного розвитку ситуації в Україні на коротко-, середньо- та довгострокову перспективи, виявлення ризиків і формування пропозицій щодо їх усунення;

- прогнозування руху робочої сили в Україні, динаміки попиту та пропозиції на робочу силу на середньо- та довгострокову перспективи, формування пропозицій щодо мінімізації негативних впливів;

- гармонізація інтересів і потреб особистості із запитами суспільства на ринку праці, дуальна освіта, прогнозування щодо кваліфікації та компетенцій, необхідних для ринку робочої сили в Україні у середньо- та довгостроковій перспективах;

- наукові засади забезпечення сталого розвитку територіальних громад та територій, інструменти забезпечення громад соціальними послугами, розвиток сімейних форм виховання;

- прогнозно-аналітичні дослідження фінансової стійкості системи загальнообов'язкового соціального страхування і пенсійної системи та запровадження загальнообов'язкової накопичувальної пенсійної системи;

- розвиток ринку надання соціальних послуг для літніх людей та підходів з підтриманого проживання [3].

Отже, з врахуванням відомого вибору відповідного напрямку досліджень конкретним здобувачем та з врахуванням паспорту спеціальності актуальними напрямками можуть бути:

- 1) стратегічні орієнтири розвитку конкретної галузі економіки із врахуванням євроінтеграційного вибору;

- 2) механізми та форми реалізації напрямів розвитку суб'єктів економічної системи;

- 3) концептуальні положення реалізації важелів стимулювання відновлення галузей економіки;

- 4) забезпечувальні механізми реалізації окремих складових потенціалу економіки;

- 5) біхевіористичні підходи у прогнозуванні інноваційних потоків;

- 6) моделі залучення іноземних інвестицій в економіку України.

Ці напрями можуть інтерпретуватись в залежності від конкретних можливостей здобувачів а також від реальних потреб економічної системи України та з врахуванням ситуації після Перемоги над Росією.

Література:

1. Відновлення та реконструкція повоєнної економіки України: наукова доповідь / НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Київ, 2022. 304 с.
2. План Відновлення України. Національна рада з відновлення. Робочі групи. Електронний ресурс. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>
3. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 7 вересня 2011 р. № 942 і від 22 серпня 2018 р. № 641. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 травня 2023 р. № 463. Документ 463-2023-п, чинний, поточна редакція від 09.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-2023-%D0%BF#Text>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-52>

МЕТОДОЛОГІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ АСПІРАНТАМИ РОБОТИ НАД ДИСЕРТАЦІЙНОЮ ПРАЦЕЮ

Перунова Олена Миколаївна

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри обліку і оподаткування,

Харківський національний автомобільно-дорожній університет

м. Харків, Україна

Різноманіття нормативної бази України підкреслює значення та інтеграцію наукових правил, відносно досліджень у всесвіті науки у різних напрямках галузевих дисциплінах.

Отже, серед таких нормативних актів є : Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність» у вищих навчальних закладах; Закон України «Про освіту»; Закон України «Про вищу освіту»; Закон України «Про наукову і науково-технічну діяльність», а також Положення про підготовку науково-педагогічних і наукових кадрів.

Справа в тому, що сьогодні складання дисертації – це певний комплекс якостей творчості, підходів викладення наукового, та застосування практичного матеріалу. Автор у своїй праці, своєму дослідженні повинен повністю зануритися у проблемну хвилю, його питання чи теми, це справжня скарбничка нового світогляду, що сприяє на свіжий погляд, на явища, які можливо інші дослідники не побачили і не переглядали у своїх трудах, от чому у дисертаційному дослідженні

завжди робиться акцент на новизну проблематики, яка визначається у цьому творі та уявляє собою доказову базу аргументацій, викладення різних методичних та наукових підходів з боку автора.

Дисертація – це перш за все публічність визнання ідеї, думки, творчості, винахідливості науковця з боку спільноти інших дослідників, адже сьогодні вони складають дуже вагомий думку для розвитку науки України, причому в різних її проявах і галузях.

Хочеться підкреслити, що кожна наукова робота – це перш за все харизматичний погляд дослідника підкріплений знаннями, кутом застосування методів написання такого твору є нестандартність наукового підходу.

Вважаємо, що саме це привносить деяку пікантність і родзинку у розробці цього наукового пізнання. Здобувач повинен ставити перед собою певні задачі, які б він хотів вирішити та в чому саме буде унікальність та актуальність цього розгляду, а саме :

1) визначитися чи взагалі воно потрібне (необхідність такого дослідження);

2) проблемність – вона є значною в своєму загальному об'ємі чи є мінімізованою, і буде розглядатися, як частина якогось глобального пізнання;

3) предметність – конкретика питань, які стоять при вирішенні цього наукового дослідження;

4) кожне наукове викладення повинно мати під собою підґрунття науки, хоча б мінімізоване тобто обґрунтованим з наведенням прикладів та цитат інших дослідників;

5) погляди на проблему повинні бути максимально об'єктивним, тобто максимально близьким для суспільства в цілому;

6) практичність підходів до винаходів та наукового втілення приближає науку до скорішого застосування, як продукт інтеграції і розвитку суспільства.

Так, починаючи з 2017 році законодавство України зазначило нові вимоги що до оформлення та викладення дисертаційного матеріалу.

Наприклад, це спрощені вимоги по оформленню списку літератури та джерел дослідження. Наукова робота, особливо сьогодні повинна бути написана тільки державною мовою, якщо предмет дослідження передбачає іншомовні вкраплення (англійською чи іншими мовами, що стосуються запропонованої теми), вони можуть бути, але з дубляжем-перекладом. Анотація до роботи пишеться українською мовою та має містити англomовний переклад.

Міністерство освіти і науки України також змінило вимоги, відносно оформлення автореферату дисертації. Його сьогодні замінила так звана анотація, яка виступає, як скорочений виклад дослідження. Тому

потреба в оформленні та печатанні рефератів практично відпала, але кожен сьогодні, може подивитися і Інтернеті, а саме в розміщеному в депозитарії академічні тексти, самі теми наукових робіт.

Згідно цього проекту дисертація повинна містити: титульний аркуш; зміст; перелік умовних позначень (за необхідності); основну частину (вступ, загальну методiku та методи досліджень, результати власних досліджень, узагальнення та обговорення досліджень); висновки; пропозиції виробництва (якщо є потреба); анотація; додатки (теж по необхідності). Як зазначено дисертація сьогодні оформлюється поки, що у письмовому вигляді, хоча може бути в зрозумілому сенсі у електронному вигляді, Зміст дисертації повинен містити назви структурних елементів, заголовки (за їх наявності) із зазначення нумерації та номери їх початкових сторінок. Перелік умовних позначень, символів, одиниць, скорочень і термінів подається, за необхідністю. Якщо зазначити більш чітко, то загальні вимоги відносно викладення дисертаційного дослідження зазначені у Наказі МОН № 40 від 12.01.2017 р. «Нові вимоги до оформлення дисертацій».

Як зазначає у своїй праці Задорожний З.-М. В., *наукова діяльність* – це інтелектуальна творча діяльність, спрямована на одержання нових знань та (або) пошук шляхів їх застосування, основними видами якої є фундаментальні та прикладні наукові дослідження [1, с. 6].

Отже, дослідження подається у вигляді спеціально підготовленої кваліфікаційної наукової праці на правах рукопису, виконується здобувачем особисто, повинна містити наукові положення, нові науково обґрунтовані теоретичні або експериментальні результати проведених здобувачем досліджень, що мають істотне значення для певної галузі знань та підтверджується документами, які засвідчують проведення таких досліджень, а також свідчать про особистий внесок здобувача в науку та характеризуються єдністю змісту.

Таким чином, можна зробити висновок, розробка нових поглядів на викладення матеріалу дисертаційного дослідження залежить від необхідності виникнення саме відносно часу у якому це відбувається, наше буття, сьогодні є дуже стрімким і заохочує до більш продуктивного сприяння явищ, на основі яких складаються нові прогресивні, погляди.

Вважаємо, що співвідношення думки, практики, технічних навичок, бажання бути якісним для суспільства, нагода реалізувати свої творчі підходи, можливість, яку повинна надавати держава разом з навчальним закладом в якому працює молодий вчений, науковий керівник, вони лише тільки повинні сприяти цьому процесу і максимально не заважати проявляти своє натхнення у науковій діяльності аспірантів і молодих вчених – це у майбутньому тільки буде сприяти розвитку прогресу наукового суспільства.

Література:

1. Конспект лекцій з курсу “ Методика виконання дисертаційної роботи для здобувачів наукового ступеня доктора філософії / Укл. І.Я. Омецінська. – Тернопіль: Тернопіль: ТНЕУ, 2019. – 80 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-53>

АВТОРЕФЕРАТ ДИСЕРТАЦІЇ ЯК НАУКОВИЙ ДОКУМЕНТ

Перцева Вікторія Анатоліївна

кандидатка філологічних наук, доцентка,

доцентка кафедри українознавства,

Харківський національний університет внутрішніх справ

м. Харків, Україна

Беззаперечна значущість наукової інформації в сучасному суспільстві робить актуальним дослідження документів, що її відтворюють. До таких документів належить автореферат дисертації, у якому знаходить відображення важлива наукова інформація – основний зміст дисертації, магістральні ідеї й висновки, внесок автора в проведення дослідження, рівень новизни та практична значущість отриманих результатів. Аналіз автореферату дисертації дозволив нам визначити два ключові аспекти його наукового дослідження – функціональний і лінгвістичний.

Функціональний аспект обумовлює особливості документа його функціями, надає можливість визначити його місце в сучасній системі наукової документації. Виявлення основної функції документа, способів її реалізації є важливим для характеристики документа як цілісного об'єкта. Автореферат – документ поліфункціональний. До головних функцій автореферату належать:

- 1) інформативна, яка полягає в інформуванні читачів про структуру наукової розвідки, актуальність тематики, предмет, об'єкт, мету і завдання наукової праці, особистий внесок автора в розроблення проблеми;
- 2) індикативна – опис опрацьованих автором методик;
- 3) сигнальна – інформування про те, що дисертація підготовлена, про науковців, яких оголошено опонентами дисертації;
- 4) пізнавальна – формує уявлення про науковий потенціал автора;
- 5) ознайомлювальна – є джерелом для отримання довідкових даних про проведене наукове дослідження та його результати.

Крім того, автореферат сучасної дисертації неодмінно виконує юридичну й соціокультурну функції. Без автореферату дисертація не може бути допущена до захисту, і лише після отримання дозволу експертної комісії дисертаційної ради на тиражування автореферату претендент одержує право на захист дисертації.

Щодо соціокультурної функції, то автореферат відбиває новизну і результативність проведеного автором дослідження, яке зазвичай виконане в межах певного наукового напрямку, школи, а отже, дає можливість оцінити стан науки як частини соціальної культури в певний хронологічний період.

Специфіку автореферату дисертації, особливо на сучасному етапі, насамперед визначає інформативна функція. Проте, на наш погляд, доцільно розмежовувати інформативність «документну» й «лінгвістичну».

«Документна» інформативність в авторефераті сучасної дисертації реалізується в реквізитах. Документознавчий аспект передбачає виявлення властивостей і ознак документа, динаміку його реквізитного складу, закономірностей розвитку як специфічного жанру. Залежно від хронологічного періоду набір реквізитів змінювався, а їх перелік не відразу було регламентовано офіційними документами. Можливо тому, в 60–90-і роки XX століття помітна неоднорідність реквізитного складу і їх обов'язкова презентація в авторефераті.

Так, в 60-і роки реквізитами титульного аркуша автореферату були: «автор документа»; «назва дисертаційного дослідження»; «найменування виду документа»; «місце складання документа і рік»; «навчальний заклад, де виконана робота». До того ж не у всіх розглянутих нами авторефератах було зазначено такі реквізити, як «навчальний заклад, де виконана робота» і «науковий керівник».

У 90-і роки інформативність автореферату дисертації як наукового документа активізується, на титульному аркуші більшості авторефератів почали вказувати індекс універсальної десятикової класифікації. Поява УДК обумовлена тим, що вона дозволяє детально розкрити зміст довідково-інформаційних фондів і забезпечити швидкий пошук наукової інформації. Також на титульному аркуші авторефератів дисертацій цього періоду почали вказувати спеціальність, з якої захищається дисертація. Таким чином, введенням додаткових реквізитів підкреслюється галузь наукового дослідження і професійне спрямування дослідження.

З 2000-го року можна говорити про послідовне розроблення типової форми автореферату, а згодом зразок оформлення титульного аркуша автореферату дисертації отримав закріплення в нормативно-правових документах. Визначено такі обов'язкові реквізитами титульного аркуша:

«автор документа (ПБ)»; «назва дисертаційного дослідження»; «шифр і найменування спеціальності»; «найменування виду документа»; «місце складання автореферату і рік»; «навчальний заклад, де виконана робота»; «науковий керівник».

Що стосується зворотного боку титульного аркуша, то він з'явився в авторефераті дисертації тільки після 1973 року. До цього часу можна констатувати відсутність постійних реквізитів зворотного боку титульного аркуша (наприклад, не у всіх авторефератах зазначалась провідна організація й вказувались опоненти).

У 90-і роки виробляється стандартний набір реквізитів для зворотного боку титульного аркуша. Тобто, можна говорити, що з появою зворотного боку титульного аркуша відбувається чіткий «розподіл» інформації, пов'язаної з сигнальною функцією автореферату.

Лінгвістичний аспект дослідження автореферату сучасної дисертації ґрунтується на підставі аналізу тексту автореферату як документа. Тут також чітко виявляється реалізація інформативної функції. «Лінгвістична» інформативність, яка позначається в реквізиті «текст», обумовлена мовною семантикою і залежить від мовного коду – метамови спеціальності, з якої проводиться наукове дослідження і багато в чому залежить від загальних законів функціонування наукового стилю, культури наукової комунікації та її жанрових різновидів.

Лінгвістична інформативність автореферату пов'язана з різними мовними рівнями тексту, утім ядро інформативності автореферату сучасної дисертації репрезентує саме лексика, у якій знаходять насамперед відображення нові поняття, пов'язані з науковими ідеями й результатами.

У тексті автореферату сучасних дисертацій можна виділити рубрики, зміст яких відрізняється найбільшою інформативністю. Це зазвичай рубрики «наукова новизна» і «положення, що виносяться на захист». У цих рубриках і в самому тексті автореферату інформативність досягається, наприклад, завдяки використанню нової авторської термінології. Наукову новизну можуть представляти вже наявні методи й методики або ті, якими вперше послуговуються для аналізу матеріалу (наприклад, вперше використана інтерпретація кількісних даних експерименту за допомогою таких елементів статистичного методу, як середні величини; розроблена методика структурування, яка отримала назву «поліпропозиціональна»).

Інформативність пронизує весь текст документа, організовуючи не лише лексичний рівень, але морфологічні й синтаксичні структури. Так, в тексті авторефератів сучасних дисертацій часто використовуються:

– прості речення, зміст яких інформує про предмет дослідження, про те, чому присвячено дисертацію (наприклад, *представлена робота є*

спробою дати аналіз...; в цьому дослідженні...; у дисертації досліджуються ...);

– прості речення з семантикою поступки, яка виражена сполучниками, частками, вставними словами, які інформують про особливості дисертаційної роботи, її актуальність та необхідність вивчення питання (питанням ... не приділяється достатньо уваги; але останнім часом з'являються ...; основну увагу в цій роботі зосереджено ...).

Таким чином, документознавчий аналіз авторефератів сучасних дисертацій доводить взаємодію соціальних і нормативно-законодавчих факторів, що визначають вироблення його форми як вторинного документа. Лінгвістична ж інформативність автореферату, на наш погляд, пов'язана з різними мовними рівнями тексту. Отже, автореферат дисертації – це документ, на який впливають як уявлення про наукову документацію зокрема, так і про роль у сучасних комунікативних процесах загалом.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-54>

НОВІ НОРМАТИВНІ ПІДХОДИ ДО ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЙ НА ЗДОБУТТЯ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Петриченко Валентина Вячеславівна

здобувач наукового ступеня доктора філософії,

Національна академія внутрішніх справ

м. Київ, Україна

12 січня 2022 року був прийнятий новий Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затверджений постановою Кабінету Міністрів України № 44 [1]. Він передбачає низку новацій щодо цього процесу і дає старт європейському порядку присвоєння наукових ступенів доктора філософії.

При захисті дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії разова рада утворюється закладом, у якому здобувач виконав акредитовану освітньо-наукову програм, до складу якої входить п'ять осіб – голова разової ради, два рецензенти та два офіційних опоненти, про що видається наказ закладу. Компетентність членів разової ради за тематикою дослідження здобувача визначається наявністю не менше трьох наукових публікацій за тематикою дослідження здобувача за

умови їх опублікування протягом останніх п'яти років до дня утворення разової ради та після присудження вченому ступеня доктора філософії (кандидата наук). Структурний підрозділ, на засіданні якого здійснювалася публічна презентація здобувачем наукових результатів дисертації, подає вченій раді закладу пропозиції щодо кандидатур до складу разової ради. Публічний захист дисертації проводиться на засіданні разової ради, яке вважається правоможним за умови участі в ньому повного складу разової ради. Актуальним з огляду на сучасні реалії є, зокрема, те, що члени разової ради та/або здобувач можуть брати участь у засіданні разової ради за допомогою засобів відеозв'язку в режимі реального часу. Заклад забезпечує можливість використання засобів відеозв'язку, зокрема особами з інвалідністю.

Щодо вимог до персонального складу разової ради, то її головою має бути штатний доктор наук ЗВО. Двома рецензентами мають бути штатні доктори чи кандидати наук (доктори філософії), а двома опонентами – сторонні кандидати (доктори філософії) чи доктори наук. Однак рада може складатися й із голови, одного рецензента й трьох опонентів. До обмежень входять відсутність володіння мовою, якою написана дисертація, й отримання диплома доктора філософії (кандидата наук) менш ніж за три роки до утворення разової ради.

Зауважимо, що здобувач, який виконує неакредитовану освітньо-наукову програму, має право в порядку, встановленому законодавством на переведення до іншого закладу, який має акредитовану освітньо-наукову програму за відповідною спеціальністю (спеціальностями). Обсяг дисертації встановлюється освітньо-науковою програмою. Якщо здобувач виконав акредитовану освітньо-наукову програму, окремі елементи якої забезпечуються іншим закладом, разова рада утворюється в закладі, в якому вона виконувалася, із можливим залученням як рецензента особи, що за основним місцем роботи працює науково-педагогічним або науковим працівником закладу, який забезпечував окремі елементи освітньо-наукової програми, за умови дотримання вимог до рецензента, передбачених порядком.

У разі коли підготовка здобувача здійснювалася за акредитованою освітньо-науковою програмою відповідно до договору між вітчизняним та іноземним закладами, разова рада може утворюватися на базі одного із зазначених закладів. У разі коли разова рада утворюється на базі вітчизняного закладу, утворення такої ради здійснюється відповідно до цього Порядку. Працівник іноземного закладу, що був стороною зазначеного договору, може бути рецензентом за умови дотримання інших вимог до рецензента, встановлених цим Порядком. У разі проведення атестації здобувача в іноземному закладі разова рада утворюється відповідно до законодавства іноземної держави.

Також у новому Порядку акцент робиться на обмеженні термінів захисту. На сьогодні це – чотири роки в аспірантурі, два додаткові роки

резерву за сімейний станом чи за станом здоров'я, плюс додатково термін дії воєнного стану й три місяці після його скасування.

Щодо кількості наукових публікацій здобувача, то їх має бути не менше ніж у трьох, до яких зараховуються:

1) статті у наукових виданнях, включених на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України. Якщо число співавторів у такій статті (разом із здобувачем) становить більше двох осіб, така стаття прирівнюється до 0,5 публікації (крім публікацій, визначених підпунктом 2 цього пункту);

2) статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus (крім видань держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором);

3) не більше одного патенту на винахід, що пройшов кваліфікаційну експертизу та безпосередньо стосується наукових результатів дисертації, що прирівнюється до однієї наукової публікації;

4) одноосібні монографії, що рекомендовані до друку вченими радами закладів та пройшли рецензування, крім одноосібних монографій, виданих у державі, визнаній Верховною Радою України державою-агресором. До одноосібних монографій прирівнюються одноосібні розділи у колективних монографіях за тих же умов.

Цікавими також є нові умови, які необхідно виконати під час захисту дисертації. Так, кожен член разової ради відкрито висловлює свою позицію за присудження або за відмову у присудженні ступеня доктора філософії. Рада приймає рішення шляхом відкритого голосування: 1) про присудження ступеня доктора філософії, якщо його підтримали не менше ніж чотири члени разової ради; 2) про відмову у присудженні ступеня доктора філософії, якщо його підтримали два чи більше членів разової ради. При цьому член разової ради має право викласти письмово окрему думку, в якій зазначити зауваження щодо дисертації, зокрема щодо дотримання здобувачем академічної доброчесності та/або щодо процедури захисту дисертації. Окрема думка додається до рішення разової ради про присудження (відмову у присудженні) ступеня доктора філософії і є його невід'ємною частиною. Невід'ємною частиною рішення є також відеозапис трансляції захисту дисертації, на який накладається електронна печатка закладу, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронної печатки.

Новацією є також те, що заклад, в якому утворена разова рада, або його правонаступник має право скасувати рішення разової ради про присудження ступеня доктора філософії у зв'язку з виявленням у дисертації та/або наукових публікаціях, в яких висвітлені наукові результати дисертації, фактів академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації незалежно від строку, що минув після присудження разовою радою ступеня доктора філософії. При цьому не вважається самоплагіатом використання здобувачем своїх наукових праць у тексті дисертації без посилання на ці праці, якщо вони попередньо

опубліковані з метою висвітлення в них основних наукових результатів дисертації та вказані здобувачем в анотації дисертації.

Література:

1. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44: станом на 22 березня 2022 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-55>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХИСТУ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

Подойніцин Валерій Михайлович

*кандидат юридичних наук, старший дослідник,
заступник завідувача лабораторії – начальник відділу,
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Бакал Мальвіна Анатоліївна

*кандидат юридичних наук,
провідний науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

Савіна Наталія Григорівна

*старший науковий співробітник,
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України
м. Київ, Україна*

У нашій державі, яка страждає від повномасштабного вторгнення РФ, варварських бомбардувань та обстрілів, стало майже неможливим здійснення освітньої діяльності багатьох вищих навчальних закладів і науково-дослідних установ. Надзвичайно ускладнено проведення

захисту наукових дисертацій особами, що мають глибокі фахові знання і значні досягнення в певній галузі науки і які претендують на ступінь доктора філософії (Doctor of Philosophy, PhD). Також маємо наголосити, що в умовах війни цілком неможливо дотримання термінів захисту дисертації. Ці чинники не тільки унеможливають розвиток нашої держави в умовах ринку та конкуренції, але також не сприяють розвитку та реалізації фахівців і науковців в багатьох напрямках наукової діяльності.

Хочемо зазначити, що реалізація державної політики України у сфері освіти і науки в умовах військової агресії має включати негайну розробку основних напрямків розвитку системи підготовки науковців, що на сьогодні є одним з основних пріоритетів розвитку нашої країни. Якщо не зробити реальних кроків щодо розвитку вищої освіти та, зокрема, підготовки докторів філософії, наша країна гарантовано скотиться до регресу та втрати престижу національної української науки на світовій арені.

Якщо розглядати інтеграцію України в Європейський Союз, і, зокрема, до європейського освітнього і наукового середовища, ми повинні звернути увагу на нові умови підготовки фахівців вищої кваліфікації, запровадження оновлених вимог до підготовки наукових кадрів шляхом здобуття ступеня доктора філософії. Це пов'язано з впровадженням нового Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії [1] (далі – Порядок), який фактично не імплементує європейські підходи до підготовки молодих науковців, оскільки встановлює багато різних бар'єрів на шляху їхнього розвитку.

І дійсно, з введенням нового Порядку значно зменшено кількість бюрократичних процедур, пов'язаних із захистом дисертації на ступень доктора філософії. Але ми пропонуємо розглянути декілька питань щодо обмеження права на захист дисертації. Згідно з новим згаданим вище Порядком дисертацію відтепер дозволено захищати не пізніше ніж через два роки після закінчення аспірантури, і якщо після випуску з аспірантури минуло понад шість місяців, то здобувач оплачує захист самостійно (пункти 12, 53 зазначеного вище Порядку). А якщо дворічний термін минув, то для захисту дисертації на ступінь доктора філософії слід знову вступати в аспірантуру і ще раз поетапно виконувати вимоги освітньо-наукової програми підготовки.

Тобто в період війни, яка триває вже понад 1,5 роки, аспірант, якого мобілізували або призвали в Сили оборони (ЗСУ, Національну гвардію, Національну поліцію тощо), або який знаходиться в евакуації чи поранений і проходить лікування та реабілітацію, втрачає можливість

вчасно захистити дисертацію. Іноді можливість захисту дисертації є чи не єдиним способом соціалізації ветерана, який повернувся з війни. Це буде реальний шанс на включення учасника бойових дій у цивільне життя.

Також є друга проблема, що позбавляє аспіранта можливості захистити дисертацію на ступінь доктора філософії в навчальному закладі, де він від самого початку навчався. Це фізична руйнація будівель вищих начальних закладів. МОН України зазначає, що в умовах постійних обстрілів і бомбардувань регіонів України російськими загарбниками 43 заклади вищої освіти пошкоджено, з яких 5 зруйновано повністю. Найбільше постраждали університети: Харківської області (1 заклад зруйновано, 19 – пошкоджено); Донецької (6 – пошкоджено); Запорізької (4 – зруйновано); Чернігівської (3 – пошкоджено); Миколаївської (3 – пошкоджено) [2]. Інакше кажучи, аспірант не може працювати з бібліотечним фондом і обладнанням лабораторій свого ВНЗ, а навіть іноді не може просто прийти на захист, бо найчастіше нема куди.

Хочемо зазначити, що рішення зазначених питань є прерогативою Міністерства освіти і науки України, а також деяких інших державних організацій України, що здійснюють свою діяльність у сфері освіти. Пропонуємо розробити нову редакцію Порядку або внести зміни до його чинної редакції. Попри те, що вказані проблеми не мають масового характеру, але їхнє вирішення загалом можливе за умови цілеспрямованої політики й відповідних зусиль не лише з боку державних органів, але й закладів вищої освіти. Тому вирішення зазначених проблем мали б стати наближенням українського формату захисту дисертацій докторів філософії до європейський стандартів.

Література:

1. «Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>)

2. МОН України. <https://mon.gov.ua/ua/news/sergij-shkarlet-43-zakladi-vishoyi-osviti-poshkodzheno-v-umovah-postijnih-obstriliv-i-bombarduvan-regioniv-ukrayini-rosijskimi-zagarnnikami>

**РОЛЬ МЕТОДОЛОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ
ПРИ ПІДГОТОВЦІ ДИСЕРТАЦІЙ
З КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

Пузирьов Михайло Сергійович

*доктор юридичних наук, старший дослідник,
професор кафедри правових дисциплін гуманітарного факультету
Національна академія Національної гвардії України
м. Харків, Україна*

Сучасна наука набула такого рівня розвитку, що вже є аксіомою, за якою будь-яке фундаментальне дослідження, що претендує на визнання його репрезентативним, потребує вироблення власного методологічного інструментарію. На це, зокрема, вказує і наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертацій» від 12.01.2017 р. № 40 [1]. Наука кримінально-виконавчого права у цьому плані не є винятком.

Зазначимо, що з приводу формулювання методології дослідження конкретного предмета в межах кримінально-виконавчої тематики існує дві позиції. Перша – це короткий виклад у вступі дисертації методів дослідження. Зокрема, у цій частині вступу перераховуються використані наукові методи дослідження та змістовно відзначається, що саме досліджувалось кожним методом; обґрунтовується вибір методів, що забезпечують достовірність отриманих результатів та висновків. У свою чергу, друга позиція є більш глибоким поглядом на питання методології в науці кримінально-виконавчого права і втілюється, як правило, на рівні самостійного підрозділу дисертації.

Проведений аналіз захищених дисертацій за кримінально-виконавчою тематикою показав, що перша позиція дотримується завжди, адже зазначення методологічного інструментарію у вступі дисертації – це нормативна вимога Міністерства освіти і науки України [1]. Разом із тим, друга, більш глибока інтерпретація методологічного інструментарію, зустрічається не в усіх дисертаціях. А в тих дисертаціях, де цей компонент апарату дослідження дотримано, він виявляється у двох формах: у дисертаціях на здобуття наукового ступеня доктора наук – це самостійний підрозділ, присвячений методології дослідження, виходячи з предмета, у дисертаціях на здобуття наукового ступеня кандидата наук (доктора філософії) – як

правило, дуальний підрозділ, що поряд із методологічним інструментарієм висвітлює стан наукового дослідження.

Розкриваючи роль методологічного інструментарію при підготовці дисертацій з кримінально-виконавчого права, наведемо деякі концептуальні підходи щодо методології досліджень у вітчизняній правовій науці.

Так, академік Н. М. Оніщенко визначає методологію як сукупність принципів, методів, засобів та процедур теоретико-правового характеру [2, с. 22]. Схожого погляду на зміст поняття методології дотримується професор О. П. Рябчинська, яка розглядає її як учення про методи пізнання та/або систему наукових принципів, на основі яких базується дослідження і здійснюється вибір сукупності пізнавальних засобів, методів та прийомів [3, с. 11–12].

Інший вітчизняний учений А. В. Савченко справедливо зазначає, що «вибір конкретних методів наукових досліджень, з'ясування їх змісту, сутності й призначення визначає цінність й унікальність кожної наукової розробки» [4, с. 19]. При цьому наука кримінально-виконавчого права може використовувати широкий спектр методів, поділяючи їх на основні та допоміжні, однак усі вони тісно пов'язані між собою, доповнюють один одного. Наведена позиція професора А. В. Савченка узгоджується з теорією права, згідно з якою обрання конкретних методів зумовлюється об'єктом дослідження [5, с. 618–619]. Комплексний підхід до формулювання наукової методології під час проведення досліджень із кримінального права та кримінології, кримінально-виконавчого права обґрунтовують професори В. А. Мисливий [6, с. 10], С. С. Мірошніченко [7, с. 6] та ін.

На важливості формування цілісної методології науки кримінально-виконавчого права, як сукупності прийомів дослідження, завдяки якій уможлиблюється теоретико-прикладне дослідження діяльності з виконання покарань, як складної системи, що саморозвивається, наголошує представник харківської наукової школи кримінально-виконавчого права професор А. Х. Степанюк [8, с. 39].

Учені – представники київської наукової школи кримінально-виконавчого права (професори І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, О. М. Джужа, О. Г. Колб, І. М. Копотун) одним із перспективних напрямів розвитку методології пенітенціарної науки вважають використання порівняльного (компаративного) методу [9; 10; 11, с. 281–360; 12, с. 12, 18–19; 13, с. 13–17; 14, с. 11; 15, с. 343–350]. Вищезазначені тенденції в методології вивчення окремих інститутів кримінально-виконавчого права розвивають учені-пенітенціаристи інших регіонів України.

Цікавими для нашого дослідження є роздуми В. М. Братасюка, що «<...> монометодологія, якою ще донедавна послуговувалися наші правознавці, повинна уступити місце поліметодологізму. <...> Поліметодологічний, комплексний підхід до права дозволить отримати цілісний образ права, адекватне його трактування, право постане не частковим, а багатовимірним, людиномірним, культурно-цивілізаційним надбанням» [16, с. 39].

Ураховуючи вищенаведені концептуальні підходи, можемо констатувати, що методологія кримінально-виконавчого права є багаторівневою. Кримінально-виконавче право використовує практично весь методологічний інструментарій сучасної юридичної науки. Проведений аналіз дав змогу запропонувати науково обґрунтовану методологію досліджень у галузі кримінально-виконавчого права як систему таких методів: діалектичного; сходження від простого до складного, від абстрактного до конкретного; історико-правового; хронологічного; порівняльно-правового; формально-юридичного (догматичного); системно-структурного; правничо-герменевтичного; лінгвістичних; соціологічного (експертних оцінок); статистичного; правового моделювання. Разом із тим, переконані, що вищенаведений перелік методів не є вичерпним, а має фундаментальний характер, що дає можливість вирішити у комплексі ту чи іншу кримінально-виконавчу проблематику в межах обраного предмета дослідження.

Література:

1. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації: наказ Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17#Text> (дата звернення: 15.09.2023).
2. Оніщенко Н. М. Загальна характеристика юридичної відповідальності. *Юридична відповідальність: проблеми виключення та звільнення*: монографія / відп. ред. Ю. В. Баулін. Донецьк: ПП «ВД «Кальміус», 2013. С. 10–40.
3. Рябчинська О. П. Система покарань в Україні: поняття, значення та принципи побудови: монографія. Запоріжжя: Акцент Інвест-трейд, 2013. 448 с.
4. Савченко А. В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства Сполучених Штатів Америки: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 616 с.
5. Рабинович П. М. Методологія юридичної науки. *Юридична енциклопедія*: в 6 т. Т. 3: К–М. Київ: Укр. енцикл., 2001. С. 618–619.
6. Мисливий В. А. Злочини проти безпеки дорожнього руху та експлуатації транспорту (кримінально-правове та кримінологічне

дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Дніпропетровськ, 2005. 543 с.

7. Мірошниченко С. С. Злочини проти правосуддя: теоретичні і прикладні проблеми запобігання та протидії: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2012. 492 с.

8. Степанюк А. Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження): дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2002. 393 с.

9. Бандурка О. М., Богатирьова О. І. Застосування порівняльного методу в науці кримінально-виконавчого права. *Право і суспільство*. 2013. № 1. С. 81–85.

10. Богатирьов І. Г., Копотун І. М., Пузирьов М. С. Порівняльне кримінально-виконавче право: навч. посіб. / за заг. ред. І. Г. Богатирьова. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2013. 140 с.

11. Богатирьов І. Г., Лісіцков О. В. Кримінально-виконавче право України: підручник. 2-ге вид. Київ: ВД «Дакор», 2014. 376 с.

12. Богатирьова О. І. Пробація в Україні: гуманізація державної політики у сфері виконання кримінальних покарань: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2014. 36 с.

13. Богатирьова О. І. Теоретико-прикладні засади впровадження пробації в Україні: монографія. Київ: ВД «Дакор», 2013. 368 с.

14. Колб О. Г. Установа виконання покарань як суб'єкт запобігання злочинам: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2007. 509 с.

15. Кримінально-виконавче право України: підручник / О. М. Джужа та ін.; за заг. ред. докт. юрид. наук, проф. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2010. 752 с.

16. Братасюк В. М. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Київ, 2005. 194 с.

**ЛОКАЛЬНІ ФАКТОРИ ПОШИРЕННЯ ПЛАГІАТУ
ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Рибка Наталія Миколаївна

*кандидатка філософських наук, доцентка,
доцентка кафедри філософії, історії та політології,
Національний університет «Одеська політехніка»
м. Одеса, Україна*

Петінова Оксана Борисівна

*докторка філософських наук,
професорка кафедри філософії, соціології
та менеджменту соціокультурної діяльності,
Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К. Д. Ушинського
м. Одеса, Україна*

Під час масштабної агресії Росії проти України в Україні не припинилось культурне життя суспільства. Навпаки, українці продемонстрували неабиякі творчі здібності та таланти у самих різних сферах соціального буття. Отже, й наукова діяльність в Україні реалізується, українські дослідники намагаються долати складнощі воєнного стану та продовжувати вирішувати актуальні наукові питання. Разом із тим, сама соціально-економічна ситуація, що впливає із воєнного стану, породжує численні ризики для здійснення наукової діяльності, зокрема, при написанні дисертацій, – це й екзистенційні стани та страхи, що пригнічують вченого-дослідника, й ситуація невизначеності, коли цілі та завдання наукової діяльності або руйнуються, або нівелюються, відсутність наукової інфраструктури та інституцій, фінансування та інші. Однак, незважаючи на воєнний стан, ці проблеми життєво необхідно вирішувати, аби наука функціонувала та сприяла перемозі України, а молоді науковці-аспіранти продовжували справи своїх вчителів-попередників на науковій ниві.

Однією із складних проблем науки, що має розповсюдження, є проблема плагіату при підготовці дисертацій в умовах воєнного стану. Ми вже розглядали деякі аспекти стратегій боротьби із плагіатом [5], та маємо на меті показати, що різні рівні соціально-економічного розвитку країни породжують різні ризики та проблеми. Принципово

ідентифікувати ситуації, коли плагіат масово провокується самою соціальною системою або соціально-економічною ситуацією у країні або певному регіоні, адже заходи та стратегії боротьби тоді повинні бути відмінними від тих ситуацій, коли плагіат виникає внаслідок інших причин.

Наприклад, серед локальних факторів, що сприяють розповсюдженню плагіату при підготовці дисертацій, є легкість електронного копіювання текстів завдяки інтернету. Дійсно, з появою Інтернету плагіат перетворився на серйозну проблему. Потрапивши в Інтернет, знання стає надбанням усіх, дотримуватись авторського права стає все важче, особливо при розповсюдженні штучного інтелекту. Поступово стає складніше ідентифікувати первісного автора. Завдяки стрімкому мережевому розширенню і зростаючій комп'ютерній грамотності населення, плагіат проникає в різні сфери соціуму: він є гострою проблемою в науці, мистецтві, освіті, промисловості.

У червні 2021 з'явилися пояснення співробітника Google Джона Мюллера з приводу фактів ранжування плагіату вище за оригінальний контент. Джон Мюллер пояснив, що це може відбуватися, коли сайт з оригінальним змістом має загалом низьку якість. Отже, ситуація зараз така, що чим кращий у Вас сайт на якому Ви розміщуєте свій контент, тим більш «чистим від плагіату» визнає його Google [4].

Також найбільш загальною причиною порушень вважаються зростаюче прискорення суспільних змін, конкуренцію у всіх сферах, що посилюється, і необхідність виживання всіх соціальних інститутів. Глобалізація ринку праці спричинила жорстку конкуренцію на світовому рівні, отже, на одні й ті ж місця намагаються потрапити фахівці із різних регіонів світу, а стартові умови, відповідно, різні. Це характерно й для науки, із посиленням конкуренції та підвищенням умов найму, все частіше спостерігаються нелегітимні способи конкурування, у тому числі й плагіат.

Широке розповсюдження плагіату на пост-радянському просторі має й інші причини. Дослідники [1] з'ясовують, що у 1990-ті роки на всьому пострадянському просторі з'явилися люди, що раптово розбагатіли та, про всяк випадок, інвестували гроші у соціальні «відзнаки» – фейкові ордени, покупні дипломи. Попит породив пропозицію, і виготовлення атестаційних робіт на замовлення перетворилося на організований промисловий бізнес. Його рекламу можна тепер зустріти в мережі, друку та навіть на тротуарах поряд з будівлями ЗВО.

Окрім «радянської спадщини» у країн пострадянського простору спостерігається низький рівень соціально-економічного становища. Це викликає брак фінансування для проведення продуктивних досліджень, низьку заробітну плату викладачів, особливо молодих науковців, їх

перевантаженість навчальною та квазіметодичною роботою, та породжує безліч інших, специфічних саме для цього регіону, негативних проявів. Серед них, наприклад, адміністративний примус (ультимативна завищена вимога інновацій та публікацій як ненавмисне заохочення плагіатів); відсутність у ЗВО конкретних документів, що регламентують публікаційну активність та санкції за порушення; відкритість інформаційного простору та вільний доступ до переважної кількості публікацій [1].

Об'єктивні соціальні обставини можуть сприяти тому, аби здобувач вдавався до нечесних методів конкурування з причин тяжких соціально-політичних умов. Наприклад, у дослідженнях професора Л. І. Сухотериної [2; 3] показані складні долі вчених у часи війн, революцій та значних соціальних потрясінь. Висвітлення екологічних проблем, в умовах пандемії коронавірусу, підкреслюють, що в умовах глобальної кризи люди стають більш прагматичними, отже, їх більше хвилюють проблеми виживання, тому високі моральні ідеали можуть бути усунені на другий план. Інша група дослідників, розглядаючи сучасні практики управління людськими ресурсами, визначають принципову невизначеність на сто відсотків, складність, багатофакторність завдання керування людськими ресурсами. Також у дослідженні підкреслюється важливість людських ресурсів для діяльності організацій та виробництва.

Таким чином, локальні соціально-економічні фактори із різних причин також можуть активізувати та сприяти такому негативного явищу як академічний плагіат при підготовці дисертацій в умовах воєнного стану. Отже, на політичному рівні, на рівні МОН України, потрібно враховувати фактори значного погіршення соціально-економічного стану в Україні та розробляти та здійснювати заходи, які сприятимуть нівелюванню цього фактора принципово, особливо мова йде про використання штучного інтелекту при генеруванні текстів.

Література:

1. Жилінкова Олена. Плагіат як соціально-правове явище на пострадянському просторі у контексті розвитку медіа-комунікацій. Схід-Захід: іст.-культ. зб. Нео-анти-колоніалізм vs нео-імперіалізм: релевантність постколоніального дискурсу на пострадянському просторі / за ред. Г. Грінченко, Т. Дзядевич; Східний інститут українознавства ім. Ковальських та ін.. 2013, Вип. 16–17. Х.: «НТМТ», С. 298–308.

2. L. Sukhoterina., S. Kolot. Aleksander Aleksandrovich Alekseev: A Distinguished Representative of Research in Financial Law in the Early 20th Century *Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum*. 2022. Vol. 10, № 2. DOI : 10.11590/abhs.2022.2.08 (Scopus) 109-119 p

3. L. Sukhoterina., V. Zharkikh. Oleksandr Mykolayovich Myklashevskyi: An Outstanding Economist and Historian of Economic Science of Ukrainian Origin. Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum. 2022. Vol. 10, No. 2 DOI : 10.11590/abhps.2022.2.07(Scopus) 120-133 p.

4. Montti, Roger. Why Google Ranks Plagiarism Over Original Content. 2021. <https://www.searchenginejournal.com/why-google-ranks-plagiarism-over-original-content/411196/#close>.

5. Nataliia Rybka, Oksana Petinova, Irina Kadievskaya, Zoia Atamaniuk. Science, Creative Activity and Academic Plagiarism: Connections and Contradictions Acta Baltica Historiae et Philosophiae Scientiarum. 2022. Vol. 10, № 2. P. 81–101/ DOI : 10.11590/abhps.2022.2.05

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-58>

ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ В РАЗІ СПІВАВТОРСТВА НА НАУКОВІ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Риженко Ірина Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент,

заступник директора,

Інститут права та безпеки

Одеського державного університету внутрішніх справ

м. Одеса, Україна

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 23 вересня 2019 року № 1220 «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» [1] та постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» [2] в якості наукових здобутків можуть бути надані праці, підготовлені у співавторстві. Так, згідно наказу МОН [1] статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України (замість однієї статті може бути зараховано монографію або розділ монографії, опублікованої у співавторстві), та згідно пункту 5 зазначеного наказу «За відповідність змісту публікацій та конкретного особистого внеску

здобувача (у разі опублікування наукових праць у співавторстві) результатам дисертації несе відповідальність спеціалізована вчена рада, яка встановлює, чи були основні результати, винесені на захист, вже захищені співавторами наукових праць здобувача». Постанова, що регулює порядок присудження ступеня доктора філософії [2] наголошує, що наукові результати дисертації повинні бути висвітлені не менше ніж у трьох наукових публікаціях здобувача, до яких зараховуються, зокрема, і статті, підготовлені більше ніж двома особами у співавторстві (разом із здобувачем), а згідно пункту 16 зазначеної постанови особа не може входити до складу разової ради у разі, коли вона є співавтором наукових публікацій здобувача. На нашу думку, питання про правосуб'єктність здобувача наукового ступеня на права творця наукового твору не є особливо дискусійним, але у ЗМІ та юридичній літературі серйозна увага приділяється проблемі співавторства з точки зору дотримання академічної доброчесності щодо участі у спільній підготовці наукового твору. Також питання співавторства набуває особливої актуальності після введення воєнного стану в Україні, адже є здобувачі наукового ступеня, які знаходяться у складі Збройних Сил України, або перебувають на тимчасово окупованій території України, та по можливості продовжують роботу в напрямку написання дисертації та висвітлення її наукових результатів у публікаціях, як одноосібно так і в співавторстві. В умовах коли здобувач обмежений в технічних можливостях, доступу до мережі Інтернет, але при цьому може сформулювати власне бачення наукової проблеми, додати наукової новизни та приєднатися до односторонніх, що захоплюються цією ж проблемою, дослідження проблеми реалізації співавторства на науковій праці в умовах воєнного стану стане в нагоді.

Аналіз нормативно-правових актів з цього питання свідчить про наступне. Вживання поняття «співавторство» зустрічається у двох основних нормативно-правових актах. По-перше, в частині 1 статті 436 Цивільного кодексу України: «Авторське право на твір, створений у співавторстві, належить співавторам спільно, незалежно від того, становить такий твір одне нерозривне ціле чи складається з частин, кожна з яких може мати ще й самостійне значення. Частина твору, створеного у співавторстві, визнається такою, що має самостійне значення, якщо вона може бути використана незалежно від інших частин цього твору» [3]. По-друге, в Законі України «Про авторські і суміжні права» [4], що належить до спеціального законодавства у цій сфері, натомість, у статті 13 Закону деталізується поняття співавторства без розкриття сутності об'єкта такого правовідношення. При визначенні цих понять і виникають деякі протиріччя, які наразі є актуальними, особливо з точки зору дотримання академічної доброчесності, адже належне

окреслення у нормативному акті об'єкта співавторства вказує на існування правомірних правовідносин.

Пропонуємо вирішувати питання щодо співавторства в цілому, та в умовах воєнного стану зокрема, як об'єкта правовідношення під час написання співавторами наукових праць виходячи з наступних ознак. По-перше, відносини співавторства охороняються законами як об'єкти права відповідного правового регулювання, отже на них поширюються норми цивільного законодавства.

По-друге, розкриваючи співавторство як процес, вважаємо за доцільне брати за основу ті ознаки, які прописані в цивільному законодавстві: «Автори, спільною творчою діяльністю яких створено твір (твір, створений у співавторстві), є співавторами» (ч. 1 ст. 13 Закону України «Про авторські і суміжні права») [4]. Отже, співавторство – спільна творча діяльність. І ще раз хочемо наголосити саме на «творчій діяльності». Відповідно до ст. 54 Конституції України кожен громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Творча діяльність – діяльність із створення, інтерпретації та виконання творів відповідно до п. 21 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про культуру» [5]. Тобто мова не йде про спонсорування публікації чи іншої пасивної поведінки в написанні наукових праць, а саме творчу діяльність.

По-третє, результатом цієї діяльності є її матеріальна форма, наприклад, колективна монографія, наукова стаття, тези, доповідь, тобто наукові публікації, створення зазначених об'єктів є тими юридичними фактами, які породжують авторські правовідносини.

По-четверте, співавторство має бути добровільним. І в цьому контексті, не можемо не погодитися з думкою авторів статті [6], які вважають «...що для створення разової ради у «новому» закладі згідно з пунктами 1 і 14 Порядку має бути не менш як один штатний доктор наук та один кандидат наук (доктор філософії), у кожного з яких є щонайменше три наукові публікації за тематикою дослідження здобувача. Це може призвести до того, що аспірант буде змушений або змінювати тему дисертації й починати дослідження спочатку, або в недобросесний спосіб забезпечити потенційних членів ради науковими публікаціями за напрямом свого дослідження, або відповідність тематики публікацій членів ради напрямові досліджень аспіранта тлумачитимуть максимально широко».

По-п'яте, за загальним правилом, створений у співавторстві твір, що є єдиним нероздільним цілим, може використовуватися на розгляд всіх його співавторів. Разом з тим, якщо в дисертації використано ідеї або розробки, що належать співавторам, разом з якими здобувач має спільні наукові публікації, здобувач повинен відзначити свій особистий внесок

в такій публікації, і, до того ж, останні не мають бути винесені на захист чи вже захищені іншими співавторами. І на останок, слід зазначити, відносини співавторства мають бути врегульовані за загальними правилами укладання договору. Як відзначає Ізбаш О., чинне законодавство містить вказівку на те, що відносини між співавторами визначаються угодою, укладеною між ними (п. 1 ст. 13 Закону України «Про авторське право і суміжні права»). На відміну від ч. 3 ст. 436 ЦК України, в Законі не йдеться про те, що «відносини між співавторами можуть бути визначені договором». Такі розбіжності у нормативних актах, що регулюють одні й ті самі відносини, свідчать про непевність позиції законодавця з цього питання [7, с. 343].

Підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити висновок про те, що проблема псевдоавторства не буде виникати, якщо об'єктом співавторства є самостійний спільний продукт творчої діяльності двох та більше авторів, виражений у заздалегідь обумовленій конкретній формі та містить особистий внесок кожного із співавторів з чітким визначенням, договором, прав і обов'язків кожної сторони.

Література:

1. Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук : наказ Міністерства освіти і науки від 23.09.2019 року № 1220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

2. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії : постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1086-19#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

4. Про авторські і суміжні права : Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

5. Про культуру : Закону України від 14.12.2010 № 2778-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text> (дата звернення: 11.09.2023).

6. Нові правила захисту дисертації доктора філософії: що не так? Дзеркало тижня : веб-сайт. URL: <https://zn.ua/ukr/science/novi-pravila-zakhistu-disertatsiji-doktora-filosofiji-shcho-ne-tak.html> (дата звернення: 11.09.2023).

7. Ізбаш О.О. Правове регулювання співавторства. Актуальні проблеми політики. 2014. Вип. 52. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/367/Izbash%20Pravove%20regul1.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 11.09.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-59>

НАУКОВИЙ СТУПІНЬ: МЕТА ЧИ ІНСТРУМЕНТ, НАГОРОДА ЧИ ТАВРО?

Романенкова Юлія Вікторівна

*доктор мистецтвознавства, професор,
завідувач кафедри дизайну
факультету образотворчого мистецтва і дизайну,
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Стрельцова Світлана Вікторівна

*заступник декана з науково-педагогічної
та соціально-гуманітарної роботи факультету
образотворчого мистецтва і дизайну,
Київський університет імені Бориса Грінченка
м. Київ, Україна*

Українська наука під час війни, мабуть, є одним з тих майданчиків, на яких точиться найбільша кількість спекулятивних суперечок. Питання існування та трансформації характеру науки, її шляхів виживання та розвитку [2; 3; 3], впливу на відродження та зміцнення країни [1] ставляться повсякчас на різних рівнях, а варіації відповідей на них є самі по собі предметом для вивчення та аналізу. Актуальні питання вітчизняної науки будь-якого періоду включають у себе серед інших і питання про академічну доброчесність, що зазвичай розуміється досить вузько, а на сьогодні, в умовах воєнних буднів, стає аспектом іміджеформуючим аспектом. Адже в даному разі під доброчесністю розуміється не лише відсутність плагіату, незаконних запозичень без зазначення джерела. Наукове поле, особливо в галузі культури і мистецтва, на жаль, грішить великою кількістю аспектів, які гальмують розвиток вітчизняної науки, а під час війни аспекти, які спричиняють цей процес, можна класифікувати жорсткіше – як злочинні дії, що провокують погіршення іміджу держави на світовому освітньому та

науковому полі. Процес підготовки дисертаційних досліджень є тривалим і працемістким. А для культурно-мистецької галузі – особливо. Адже коли йдеться про авторів дисертацій, що мають базову освіту в культурології, мистецтвознавства, є науковцями, які знаються на роботі з науковим апаратом, мають досвід у наукових штудіях, роблять численні апробації результатів своїх досліджень, мова про справжню наукову роботу, пошук, елементом чого стає дисертаційне дослідження, що узагальнює певні кроки науковця на шляху до популяризації результатів його праці. Для цієї когорти науковців дисертація є інструментом для реалізації пошуку, популяризації ідей, актуалізації певного кола мало висвітлених проблем. Це наукова еліта, для якої наука є природнім середовищем для існування, дисертація – інструментом, а науковий ступінь, з часом – вчене звання – правомірною фіналізацією певного етапу наукового пошуку. Перепони на шляху науковця в сучасній Україні – тема для окремої дискусії.

Інакше можна оцінити ситуацію з розвитком процесу наукових досліджень у тому випадку, коли дисертація виконана практиком – художником, скульптором, дизайнером, словом, фахівцем у царині образотворчого, декоративно-прикладного мистецтва, дизайну, архітектури, реставрації. Той, хто володіє пензлем, штихелем, пером доволі рідко вправо долає мову слова. Практики дуже важко пристосовуються до того, що їм доводиться опановувати основи ведення наукового пошуку, методологію ведення дослідження, його структуру, інструментарій наукового апарату. Але все частіше вони вдаються до наукових штудій. Передусім це відбувається тоді, коли митці є викладачами вищих навчальних закладів, де наявність наукових публікацій, краще – наукового ступеня є вимогою. У цьому випадку дисертація перетворюється на вимушений інструмент виживання у ЗВО, а методи її створення грішать порушенням академічної доброчесності. Звичайно, є досить велика кількість наукового продукту, який створюється креативними, професійними особистостями, які сприймають науку не як спосіб утриматися в галузі та отримати пільги, а як спосіб існування. Але, на жаль, багато і таких випадків, коли дисертація стає лише ключем до омріяного статусу: викладача, науковця, частини еліти. І на цьому шляху нерідко вдаються і до порушень академічної доброчесності, грішивши плагіатом, і до монетизації процесу, замовляючи дисертації та статті у агенцій, фірм, яких стало немало в країні, навіть офіційно зареєстрованих. Популярним методом стало і т.зв. «гостьове співавторство».

Але найболючішим стає те, що саме під час війни цей феномен набув небувалої популярності. З 24 лютого 2022 р. велика кількість митців, науковців-митців стали перервали свої творчі та наукові пошуки, експерименти, взявши в руки зброю. Є й не менш міцний та надійний тил – ті, хто створює патріотичні культурно-мистецькі проекти, 192

перетворивши арт-продукт на зброю. Адже культура, освіта, наука – це те, без чого не існує держава, і це є інструментом популяризації українства у світі. Але, на жаль, є й той відсоток псевдо-науковців, для яких навчання в аспірантурі, період роботи над дисертацією та перебування в лаві освітян стали способом не бути частиною воїнства. Це провокує появу більшої кількості низькосортного наукового продукту, перетворює науку на бізнес, корумповану сферу, яка слугує лише прикриттям. У цьому випадку ступінь, здобутий таким шляхом, стає не нагородою, а тавром, яке ганьбить не тільки наукову спільноту, що має чистити свої лави від паршивих вівців, але й державу загалом.

Під час війни зникають напівтони, залишаються лише локальні плями, є тільки чорне та біле, споконвічні антагоністи. Біла сторінка сучасної науки в Україні – це безліч науковців, які в умовах війни позбавлені можливості подорожувати і збирати матеріали в бібліотеках, музеях, повноцінно працювати в умовах без електрики, серед постійних сирен тривоги, перебуваючи в укриттях, але продовжують працювати, писати, публікувати свої праці. Чорна сторінка – це псевдонауковці, що обрали шлях втечі, прикриваючись дипломами, за якими стоять лише страх та ганьба. Війна стимулює сферу науки до самоочищення. В українській науковій царині має залишатися лише біле – чиста сфера науки, яка спрямована на зміцнення іміджу України у міжнародному просторі і позбавлена «чорного» тавра, яке плямою лягає на чоло держави

Література:

1. Данилишин Б. Про роль національної науки у відродженні України. URL: https://lb.ua/blog/bogdan_danylysyn/515894_pro_rol_natsionalnoi_nauki.html

2. Наука під час війни: виживання чи розвиток? URL: <https://svit.kpi.ua/2023/05/23/%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D0%BF%D1%96%D0%B4-%D1%87%D0%B0%D1%81-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-%D0%B2%D0%B8%D0%B6%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D1%87%D0%B8-%D1%80%D0%BE%D0%B7%D0%B2%D0%B8/>

3. Наука в Україні. URL: https://vue.gov.ua/%D0%9D%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96

4. Українська наука: виклики війни потребують відповідей. URL: <https://svit.kpi.ua/2022/11/15/%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%B0-%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B8-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5/>

**ОСОБЛИВОСТІ АТЕСТАЦІЇ ЗДОБУВАЧІВ НАУКОВОГО
СТУПЕНЯ ДОКТОРА НАУК У НАЦІОНАЛЬНОМУ
УНІВЕРСИТЕТІ ВОДНОГО ГОСПОДАРСТВА
ТА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ**

Савіна Наталія Борисівна

*доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
проректор із наукової роботи та міжнародних зв'язків,
Національний університет водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Зінкевич Оксана Володимирівна

*кандидат економічних наук, доцент,
начальниця відділу підготовки здобувачів наукових ступенів
та організації захисту дисертацій,
Національний університет водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Бондарєва Тетяна Григорівна

*кандидат економічних наук, доцент,
відмінник освіти України, провідна фахівчиня
відділу підготовки здобувачів наукових ступенів
та організації захисту дисертацій,
Національний університет водного господарства
та природокористування
м. Рівне, Україна*

Атестація здобувача наукового ступеня доктора наук – комплекс послідовних експертних дій щодо оцінки наукового рівня докторської дисертації та зарахованих за її темою наукових публікацій здобувача, встановлення рівня набуття здобувачем найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, що забезпечують розв'язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення з метою державного визнання рівня наукової кваліфікації здобувача шляхом

присудження йому наукового ступеня доктора наук [1]. Здобувачем наукового ступеня доктора наук є особа, яка навчалась у докторантурі або яка самостійно підготувала докторську дисертацію до захисту для здобуття наукового ступеня доктора наук.

Мета проведення попередньої експертизи дисертації – дати оцінку наукового рівня та практичної цінності дисертаційної роботи, завершеної здобувачем як у закладі вищої освіти (ЗВО), так і в інших ЗВО та наукових установах.

У Національному університеті водного господарства та природокористування (НУВГП) організацію атестації здобувачів наукового ступеня доктора наук здійснює Відділ підготовки здобувачів наукових ступенів та організації захисту дисертацій (Відділ) Центру аспірантури та докторантури.

Докторські дисертації, виконані здобувачами НУВГП (інших ЗВО), які подаються до захисту на засідання спеціалізованої вченої ради, в обов'язковому порядку мають пройти попередню експертизу на засіданні фахового наукового семінару та перевірку на академічну доброчесність в установленому порядку.

Документальне оформлення проведення процедури попередньої експертизи дисертації залежить від умов підготовки здобувача наукового ступеня доктора наук (табл. 1).

Таблиця 1

Документальне оформлення проведення процедури попередньої експертизи дисертації відповідно до умов підготовки здобувача наукового ступеня доктора наук

Умови підготовки здобувача наукового ступеня доктора наук	Документальне оформлення проведення процедури попередньої експертизи дисертації		
	Заява про проведення попередньої експертизи дисертації	Лист іншого ЗВО	Рішення Вченої ради НУВГП
Навчався в докторантурі НУВГП	+	-	+
Самостійно підготував дисертацію (не навчався в докторантурі НУВГП/іншого ЗВО)	+	-	+
Навчався в докторантурі іншого ЗВО	+	+	+

Здобувач наукового ступеня доктора наук, який не проходив підготовку в докторантурі, а самостійно підготував докторську дисертацію, звертається із письмовою заявою на ім'я голови Вченої ради НУБГП про проведення попередньої експертизи його дисертації, надання висновку про наукову новизну, теоретичне та практичне значення її результатів та затвердження теми докторської дисертації. У разі самостійної підготовки докторської дисертації науковий консультант не призначається.

Алгоритм попередньої експертизи докторської дисертації (для здобувачів, які не проходили підготовку в докторантурі, а самостійно підготували докторську дисертацію) представлено на рисунку 1.

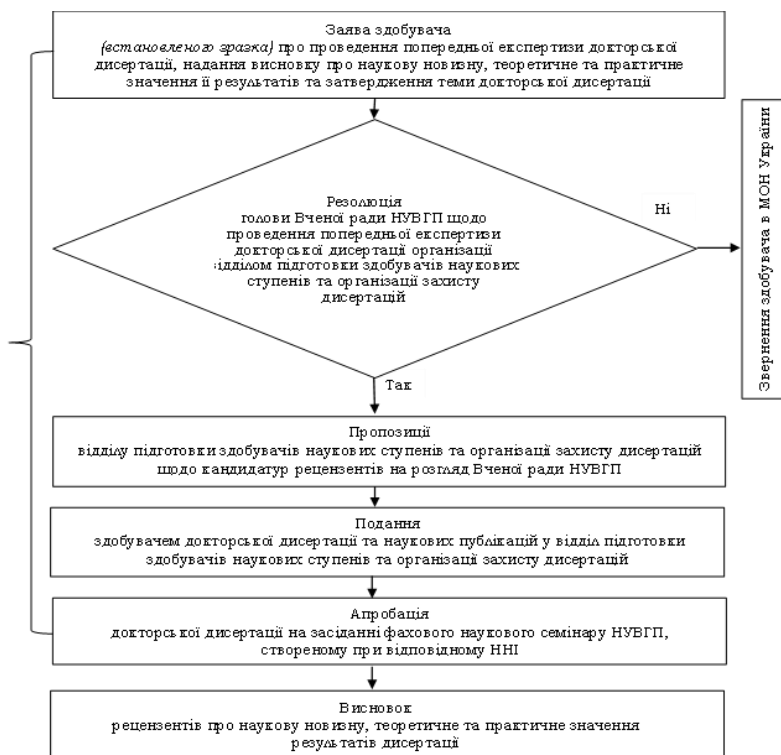

Рис. 1. Попередня експертиза докторської дисертації (для здобувачів, які не проходили підготовку в докторантурі, а самостійно підготували докторську дисертацію)

Атестація здобувача ступеня доктора наук, який самостійно підготував наукові досягнення до захисту, здійснюється постійно діючою спеціалізованою вченою радою з відповідної спеціальності, яка функціонує у закладі вищої освіти (науковій установі) [2].

Література:

1. Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів: постанова Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 р. № 1197. Законодавство України. URL: <http://surl.li/lbrzr> (дата звернення 14.09.2023).

2. Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах): постанова Кабінету Міністрів України від 23.03.16 р. № 261. Законодавство України. URL: <http://surl.li/lcphj> (дата звернення 14.09.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-61>

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ АСПІРАНТІВ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ОСВІТНІХ КОМПОНЕНТІВ ТА ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ

Скакальська Ірина Богданівна

*доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії та методики навчання,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка
м. Кременець, Тернопільська обл., Україна*

Онищук Ірина Анатоліївна

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри педагогіки, дошкільної та початкової освіти,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка
м. Кременець, Тернопільська обл., Україна*

Розвиток професійної компетентності здобувачів третього рівня вищої освіти під час вивчення освітніх компонентів (ОК) є важливою проблемою в сучасному освітньому середовищі. Актуальність

дослідження полягає в тому, що воно висвітлює імперативну потребу вдосконалення методів та підходів до формування професійної компетентності аспірантів у контексті вивчення освітніх компонентів та підготовки дисертацій. Вирішення цієї проблеми може позитивно позначитися на якості освіти, яку отримують аспіранти, і сприяти подальшому розвитку наукових досліджень. На думку, вченої Г. Гребенькової, саме компетентності – це, насамперед, замовлення суспільства на підготовку його громадян [1, с. 90]. Компетентності формуються, враховуючи потреби суспільства у висококваліфікованих фахівцях у різних галузях. Освіта повинна відповідати цим потребам, надаючи здобувачам знання та навички, необхідні для вирішення актуальних завдань і викликів сучасності, особливо у період воєнного стану. Під час наукових досліджень у здобувачів формуються необхідні навички дослідника, проте низку компетентностей у них розвивають навчальні дисципліни.

Однією з важливих тенденцій сьогодні спостерігається перегляд освітньо-наукових програм (далі – ОНП) до надання освіти на засадах компетентнісного підходу. Питання розвитку професійної компетентності розглядали в публікаціях українські та зарубіжні вчені. Зокрема, О. Варецька, М. Головань, О. Пометун, О. Овчарук, Х. Кнауф, О. Савченко та інші.

Метою дослідження є комплексний підхід до вивчення розвитку професійної компетентності здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти під час вивчення ОК та написання дисертаційної роботи.

Проаналізувавши наукові напрацювання можна визначити складові професійної компетентності дослідника, зокрема, інформаційна, комунікативна, соціальна тощо. Адже, важливим є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, аналізувати й управляти інформацією, здійснювати плани й особисті наукові проекти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Ключові компетентності можуть включати навички критичного мислення, розв'язання проблем, креативність, цифрова грамотність, а також здатність до співпраці та адаптації до нових технологій і змін у суспільстві.

Авторка досліджень компетентнісного навчання О. Овчарук наголошує, що освіта має спрямовуватися на розвиток навичок і знань, які є важливими для успішної адаптації до сучасного життя та глобального освітнього середовища. Одним зі шляхів оновлення змісту й узгодження освіти із сучасними потребами, інтеграцією до європейського та світового освітніх просторів є орієнтація ОНП на

набуття ключових компетентностей та створення ефективних механізмів їх запровадження [3].

Підтримуємо думку американських науковців Т. Кроула, С. Камінські, Д. Поделл у тому, що професіонали відрізняються від інших працівників рівнем компетентності [6].

ОНП Освітні, педагогічні науки, спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки, передбачає наступні цілі навчання: «формування компетентностей, необхідних для інноваційної науково-дослідницької діяльності в галузі освіти» [2]. Зазначеним цілям сприяють ОК, передбачені в ОП та навчальним планом. Наприклад, Інтелектуальна власність та академічна доброчесність, Історія та філософія науки, Іноземна мова академічного спілкування та ін.

Здатність до інноваційних досліджень та розробки нових наукових підходів є важливим елементом професійної науково-педагогічної діяльності. Дослідники повинні бути відкриті до новаторських ідей і підходів, які можуть покращити освітні процеси та сприяти розвитку нових педагогічних концепцій. Відповідно, фахова компетентність – «здатність до продукування нових ідей і розв'язання комплексних проблем в галузі професійної науково-педагогічної та дослідницько-інноваційної освітньої діяльності, адекватно обирати й застосовувати сучасну методологію, методи й інструменти організації досліджень з освітніх, педагогічних наук для синтезу та аналізу складних систем та явищ, використовувати наявні, модифікувати та створювати нові педагогічні технології для виконання завдань дослідження, перевіряти їх ефективність» – важлива й актуальна для сучасного науковця [2]. Зазначена компетентність формується низкою освітніх компонентів ОНП.

Дослідниця О. Пшенична вважає, що формування компетентного фахівця спричинила зміну методології та запровадила компетентнісний підхід, який є важливим у підготовці майбутнього доктора філософії [5]. Тому зміст ОНП відповідає сучасному європейському тренду щодо формування професійних компетентностей здобувачів. Актуальною є компетентність, яка передбачає «здатність до різновекторного історико-педагогічного аналізу (історико-логічний, компаративний, ретроспективний, персоналістичний), до опрацювання джерельної бази дослідження; здатність адаптовувати та екстраполювати ідеї видатних педагогів у сучасну педагогічну практику». Також, важливою є «здатність дотримуватись етики досліджень та правил академічної доброчесності в наукових дослідженнях та педагогічній діяльності» [2].

Повноцінна підготовка здобувачів вищої освіти до дослідницької діяльності за ОНП Освітні, педагогічні науки забезпечується збалансованим поєднанням лекцій, семінарів, практичних занять з

дисциплін, що відповідають предметній області спеціальності та проведенням наукових досліджень.

Розвиток професійної компетентності сприяє збільшенню продуктивності праці та стимулює інновації в різних галузях. Вища освіта має підготувати здобувачів до вирішення складних завдань та розв'язання проблем в їхній професійній діяльності, особливо під час воєнного стану.

Сучасний світ швидко змінюється через технологічні і соціокультурні зрушення. Розвиток професійної компетентності допомагає аспірантам адаптуватися до цих змін, навчаючи їх новим технологіям, методам та стратегіям.

Забезпечення якості вищої освіти включає в себе розвиток не лише загальних, але й професійних компетентностей здобувачів. Це сприяє підвищенню рівня підготовки фахівців та робить освіту більш ефективною, а наукові дослідження якісними.

Зауважимо, що за даною ОНП існує доцільність розширення можливості вибору здобувачами (або поінформованість здобувачів) дисциплінами за вільним вибором здобувача для формування більш гнучкої індивідуальної траєкторії аспіранта відповідно до діючого в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка Положення [4].

Отже, розвиток професійної компетентності під час вивчення ОК та написання дисертаційної роботи є важливою метою вищої освіти, яка сприяє підготовці висококваліфікованих фахівців, готових до викликів і можливостей сучасного світу. Таким чином, компетентності, набуті в ході освіти, не тільки задовольняють потреби суспільства у фахівцях, але й сприяють розвитку економіки, науки, культури та громадянського суспільства. Адже, володіння ключовими, або базовими компетентностями у різних галузях є сьогодні необхідною умовою успішного навчання як в ЗВО, так і навчання на впродовж життя, професійного розвитку, наукових досліджень.

Література:

1. Гребенькова Г. Формування професійних компетентностей здобувачів професійної освіти. *Післядипломна освіта в Україні*. 2018. URL: <http://surl.li/lgiem>
2. Освітньо-наукова програма «Освітні, педагогічні науки». 2022. URL: <https://kogpa.edu.ua/uk/aspirantura/osvitno-naukovi-prohramy>
3. Овчарук О. Компетентісний підхід в освіті: загальноєвропейські підходи. Інформаційні технології і засоби навчання. 2009. № 5 (13). URL: <http://www.ime.edu-ua.net/em.html>

4. Положення про порядок та умови обрання студентами дисциплін за вибором в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка. URL: <https://kogpa.edu.ua/uk/golovna/polozhennia-zakladu-vyshchoi-osvity>

5. Пшенична О. С. Компетентнісна парадигма підготовки здобувачів ступеня доктора філософії в галузі освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітніх школах*. 2017. Вип. 56–57. С. 343–349.

6. Crowl T. K., Kaminsky S., Podell D. M. Educational Psychology. Windows on Teaching. Brown & Bench mark publishers, 1997. 416 p.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-62>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Старовойтов Дмитро Федорович

*аспірант кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу,
Інститут права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна*

Луцюк Андрій Вікторович

*аспірант кафедри міжнародних відносин та політичного консалтингу,
Інститут права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна*

Воєнний стан є екстремальною ситуацією, яка має значний вплив на всі аспекти життя суспільства, включаючи наукову діяльність і підготовку дисертацій.

Умови воєнного стану створюють унікальний контекст для досліджень у галузі публічного управління та адміністрування. Під час військового конфлікту суспільство і держава зазнають серйозних викликів і змін, які вимагають надзвичайних заходів та стратегій управління. Саме тому визначення актуальності теми дисертації стає першочерговим завданням для дослідника [6, с. 112–125]. Розглянемо деталізовані аспекти цієї тези:

1. Для визначення актуальності теми дисертації дослідник повинен провести аналіз сучасних викликів і проблем, що виникають в умовах воєнного конфлікту. Це можуть бути політичні, економічні, соціальні, а також гуманітарні аспекти, такі як внутрішні переміщення населення, гуманітарна допомога і права людини.

2. Потрібно враховувати потреби суспільства та держави під час воєнного конфлікту. Це може включати в себе необхідність покращення системи громадського управління, забезпечення ефективного реагування на кризи, а також зміни в структурі державних органів та їхній ролі.

3. Дослідник повинен визначити, як його робота може внести важливий внесок у наукове співтовариство. Це може включати в себе розробку нових теоретичних підходів, методологічних інструментів, а також практичних рекомендацій для політиків і управлінців у воєнний період.

4. Важливо визначити, які практичні застосування можуть мати результати дослідження. Дисертація повинна не лише вносити вклад у теоретичну базу знань, але і мати позитивний вплив на діяльність органів влади, громадських організацій, та інших учасників управління в умовах кризи [1, с. 14–25].

Визначення актуальності теми дисертації є першим кроком у проведенні наукового дослідження в умовах воєнного конфлікту. Актуальна тема дозволяє науковцю максимально ефективно використовувати свої зусилля для вирішення актуальних проблем суспільства та внесення позитивного внеску у вирішенні цих проблем.

Методологічний аспект дослідження в умовах воєнного стану є однією з ключових складових успішного наукового дослідження. У таких умовах дослідник повинен ретельно вибирати методи та підходи для збору та аналізу інформації, а також враховувати обмеження та специфіку воєнного контексту [2, с. 87–96]. Розглянемо детальніше аспекти методологічного підходу до дослідження в умовах воєнного конфлікту:

1. Дослідник повинен вибрати методи дослідження, які належним чином враховують особливості воєнного конфлікту. Це може бути комбінація кількох методів, таких як аналіз документів, опитування, спостереження або інтерв'ю. Кожен метод повинен бути адаптований до контексту воєнного стану.

2. Умови воєнного конфлікту можуть обмежувати доступ до джерел інформації. Дослідник повинен розробити стратегію для збору даних в обмеженому доступі, включаючи можливість використання альтернативних джерел інформації і захисту конфіденційності.

3. Дослідники повинні враховувати етичні аспекти дослідження, особливо в умовах конфлікту. Це включає в себе забезпечення згоди учасників дослідження, забезпечення безпеки дослідників та учасників і збереження конфіденційності даних.

4. Дослідник повинен розробити систему моніторингу та оцінки результатів дослідження. Це допомагає перевірити достовірність і акуратність зібраних даних та аналізу і забезпечити надійність дослідження.

5. Важливо враховувати, що дослідження в умовах воєнного конфлікту може вимагати міждисциплінарного підходу. Дослідники повинні співпрацювати з експертами з різних галузей, таких як політичні науки, соціологія, економіка, щоб отримати більш повне розуміння ситуації.

6. Воєнні конфлікти можуть розвиватися динамічно, і методологія дослідження повинна бути гнучкою і готовою адаптуватися до змін у ситуації [3, с. 49–61].

Методологічний аспект дослідження в умовах воєнного стану вимагає від дослідника великої уваги до деталей та готовності адаптуватися до незвичайних умов. Вдало підібрані методи дослідження дозволять отримати достовірні результати і зробити важливий внесок у розвиток публічного управління та адміністрування в умовах кризи.

В умовах воєнного стану і конфлікту міждисциплінарний підхід до наукових досліджень стає особливо важливим. Міждисциплінарність передбачає співпрацю та інтеграцію знань і методів з різних наукових галузей для кращого розуміння та вирішення складних проблем, які виникають в умовах воєнного конфлікту [4, с. 34–46]. Розглянемо детальніше, як міждисциплінарний підхід може бути застосований в дослідженнях:

1. Дослідники з публічного управління та адміністрування повинні співпрацювати з експертами з інших наукових галузей, таких як політичні науки, соціологія, психологія, економіка і гуманітарні науки. Це допомагає збагатити дослідження різноманітними підходами та методами.

2. Міждисциплінарність дозволяє розглядати проблему від різних точок зору і враховувати різні аспекти. Наприклад, публічне управління може досліджувати адміністративні аспекти кризи, тоді як політологи аналізують політичні виміри, а соціологи – вплив на суспільство.

3. Міждисциплінарний підхід дозволяє інтегрувати дані та результати з різних джерел і методологій. Це дозволяє отримати більш повне та глибоке розуміння проблеми.

4. Міждисциплінарні дослідження можуть призвести до розробки комплексних рекомендацій та стратегій управління кризою. Це

допомагає політикам та управлінцям приймати більш інформовані рішення.

5. Міждисциплінарні дослідження можуть сприяти розвитку нових теоретичних підходів та концепцій, які враховують складність сучасних кризових ситуацій [5, с. 76–89].

Міждисциплінарний підхід є важливою складовою наукових досліджень в умовах воєнного конфлікту, оскільки він дозволяє науковцям отримувати більш повне та глибоке розуміння складних ситуацій.

Дослідження актуальних питань підготовки дисертацій в умовах воєнного стану виявляється завданням важливим і складним одночасно. Умови воєнного конфлікту створюють низку викликів для дослідників, які вимагають глибокого обґрунтування та гнучкості в методології дослідження.

Перша теза, що стосується визначення актуальності теми дисертації, підкреслила важливість вибору тем, які відповідають сучасним викликам та потребам суспільства і держави в умовах воєнного конфлікту.

Друга теза, присвячена методологічному аспекту, вказала на потребу розробки спеціальних методологічних підходів та стратегій дослідження, враховуючи обмеження доступу до даних і етичні аспекти.

Третя теза, яка акцентує на міждисциплінарному підході, підкреслила важливість співпраці між науковими галузями для глибокого та комплексного розуміння проблем, пов'язаних з воєнним станом.

В усіх аспектах підготовки дисертацій в умовах воєнного стану акцент робиться на необхідності високого етичного стандарту, розвитку нових методологічних підходів, міждисциплінарності і практичному застосуванню результатів дослідження.

Важливою метою таких досліджень є не лише науковий внесок у галузь публічного управління та адміністрування, але й практичний вплив на розвиток стратегій управління кризовими ситуаціями, політичних рішень та підтримки суспільства в умовах воєнного конфлікту. Ці дослідження сприяють покращенню управління та приносять вигоду суспільству в умовах воєнного стану.

Література:

1. Кравченко, І. (2019). «Публічне управління в умовах воєнного конфлікту: аналіз і виклики.» Український журнал публічного управління, (3), 14–25.

2. Попов, В. (2020). «Методологічні аспекти дослідження кризових ситуацій в сучасному публічному управлінні». Вісник

Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Публічне управління, (2), 87–96.

3. Головка, О. (2018). «Міждисциплінарність у дослідженнях публічного управління в умовах кризових ситуацій.» Публічне управління: теорія та практика, (2), 49–61.

4. Мельничук, А. (2021). «Публічне управління та адміністрування в умовах кризи: аспекти дослідження.» Український журнал публічного управління, (1), 34–46.

5. Ковальчук, О. (2019). «Ефективність публічного управління в умовах військового конфлікту: досвід України.» Публічне управління: теорія та практика, (3), 76–89.

6. Шевченко, І. (2018). «Методи дослідження впливу воєнного конфлікту на публічне управління.» Вісник Київського університету, (2), 112–125.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-63>

ПІДГОТОВКА АСПІРАНТІВ ДО НАПИСАННЯ ДИСЕРТАЦІЇ, ПОВ'ЯЗАНОЇ З ВИРІШЕННЯМ ПРОБЛЕМ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Столяренко Олена Вікторівна

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
м. Вінниця, Україна*

Столяренко Оксана Василівна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов,
Вінницький національний технічний університет
м. Вінниця, Україна*

Підготовка до проведення дослідження і написання дисертації аспірантами галузі знань 01 Освіта / Педагогіка, кваліфікації: Доктор філософії (PhD) відбувається згідно навчального плану, складеного за освітньо-науковою програмою. Спеціально запроваджена дисципліна

«Написання дисертаційного дослідження з актуальних соціальних проблем, теорії і методики виховання» розроблена відповідно до означеної програми, вивчення якої передбачає оволодіння знаннями не лише з теми дослідження, а й з організації наукової роботи. При виборі теми дисертації аспіранти обирають найбільш хвилюючі на сьогоднішній день проблеми. Значної актуальності набувають аспекти подолання негативного впливу російсько-української війни на соціальні процеси. Адже військові дії стали причиною багатьох негараздів в економічній, політичній і соціальній сфері. Некеровані дії російських військових, прагнення захопити українські землі будь-якими методами створюють одну із найскладніших загроз для жителів багатьох областей, які терплять насильство по відношенню до жінок, дітей, осіб поважного віку [1]. Заради збереження життя, благополуччя сімей люди покидають власні домівки, нажите добро і мігрують у більш безпечні місця. А це зумовлює складні психологічні й педагогічні проблеми [3]. Стрес, зумовлений позбавленням домівки, відсутністю стабільності, втратою годувальника, друзів, родичів, батьків, майна, негативно впливає на особистість. Брак коштів, засобів для існування може також стати причиною страждань. Особливо гостро переживають цю ситуацію діти, психіка яких вкрай чутлива і зазнає травмування. Важливим аспектом є допомога постраждалим і переселенцям з тимчасово окупованих територій України, методи соціальної роботи із захисниками України, інвалідами війни, Героями Майдану, родинами загиблих учасників АТО і ООС. Окремо стоїть питання готовності наших воїнів до сприйняття проявів агресії, смерті, жорстоких поранень, збереження їхньої психіки, адаптації та реабілітації. За умов гібридної війни Російської Федерації проти України важливим завданням є формування у військово-службовців Сил оборони національних суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української громадянської ідентичності. Це сприятиме цементуванню, сталому розвитку та зміцненню обороноздатності держави.

Важливою є розробка комплексних психопрофілактичних програм підвищення стресостійкості військових. Вони мають враховувати залежність від таких компонентів: а) психофізіологічного (тип, властивості нервової системи, індивідуальні ресурси виживання за рахунок гнучкої саморегуляції); б) емоційного характеру реагування на ситуацію, що залежить від індивідуальних біологічних особливостей, когнітивного фактору та досвіду особистості, накопиченого в процесі подолання негативних впливів екстремальних ситуацій; в) когнітивно-мотиваційного компоненту особистості г) вольового і поведінкового, які виражаються в свідомій саморегуляції дій, приведення їх у відповідність до вимог бойової ситуації; д) наявного досвіду, фактично, професійної

підготовки до участі в бойових операціях з високим ступенем ризику. Для підвищення стресостійкості необхідно брати до уваги всі фактори і сфери психічної діяльності.

Окремого вивчення потребують процеси соціальної реабілітації, ресоціалізації військових і жертв насилля[2].

Вивченню підлягають теоретичні і методичні аспекти здійснення наукових досліджень і написання дисертації. Оволодіння основами методології наукової творчості, методикою написання та правилами оформлення рукопису дисертації дозволяє якісно проаналізувати сучасні підходи проектування дослідницького процесу, запропонувати інноваційні діагностичні методики, форми і методи роботи, підготувати матеріали власного дослідження.

Метою викладання навчальної дисципліни є формування професійної компетентності майбутніх докторів філософії (PhD) з питань методології науково-педагогічних досліджень у процесі написання дисертації. Основними завданнями вивчення визначено: формування знань про специфіку науково-педагогічної діяльності, методологічні характеристики, методи наукових досліджень, вимоги до їх оформлень у наукових роботах; розвиток комплексу практичних умінь, необхідних для виконання науково-педагогічного дослідження і оформлення результатів у вигляді публікацій і дисертації; формування умінь оцінювати якість студентських наукових робіт за розробленими критеріями та вмінь методологічної рефлексії власної дослідницької діяльності; виховання особистісних якостей майбутнього фахівця, здатного до науково-педагогічної діяльності. Мова йде про формування, як загальних, так і фахових компетентностей. До загальних ми відносимо: здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; оволодіння загальнонауковою компетентністю, спрямованою на формування системного наукового світогляду; здатність до критичного аналізу й оцінки сучасних наукових досліджень, генерування нових ідей (креативності) під час вирішення дослідницьких і практичних завдань; здатність шукати, обробляти, аналізувати інформацію з різних джерел, у тому числі з інформаційних ресурсів, що знаходяться у відкритому доступі наукометричних баз Scopus та Web of Science; здатність до організації та проведення оригінальних наукових досліджень на відповідному рівні на основі системного наукового світогляду; здатність ефективно використовувати мультимедійні технології, програмне забезпечення для виконання науково-дослідницьких завдань; самостійно готувати публікації до міжнародних видань та конференцій; навички використання інформаційних і комунікаційних технологій. Формування фахових компетентностей передбачає розвиток здатності до різних видів історико-педагогічного аналізу (історико-логічного,

компаративного, ретроспективного); адаптувати та застосовувати ідеї видатних учених у сучасну педагогічну практику; до пошуку й оброблення інформації в науковій та методичній літературі на основі використання різноманітних освітніх ресурсів: журналів, баз даних, on-line ресурсів, архівних матеріалів; формування здатності на основі сучасних наукових досягнень визначати мету, завдання дослідження, адекватні їм методи дослідження, розробляти програму науково-педагогічного дослідження, самостійно її реалізовувати; здатності інтерпретувати результати педагогічного дослідження, оцінювати межі їх застосування, можливі ризики впровадження в освітньому й соціокультурному середовищі, розробляти напрями подальших досліджень; готовності здійснювати освітню й науково-дослідницьку діяльність на основі гуманістичного світогляду і глибокого проникнення в суть педагогічних явищ і процесів із залученням широкого кола наукових джерел. Важливим у навчанні є досягнення таких програмних результатів: знати сутність і логіку науково-педагогічного дослідження, його методологічні характеристики, вимоги до їх оформлення в наукових роботах; розуміти значення і роль науково-педагогічної діяльності у професійній підготовці майбутнього викладача ЗВО; навчитися аналізувати сучасний стан та тенденції розвитку методів дослідження соціально-педагогічних проблем; володіти методами наукового пізнання, бути обізнаним з логікою дослідницького процесу, кращого досвіду, аналізувати і передбачати його подальший розвиток; оволодіти методикою проведення науково-педагогічних досліджень. Розроблена нами програма навчальної дисципліни передбачає вивчення двох розділів: загальна характеристика науково-педагогічних досліджень; методика організації та проведення науково-педагогічного дослідження. Велику роль відіграє індивідуальний підхід у роботі з аспірантами. Їм запропоновано перелік вибіркокових дисциплін, які відповідають науковим інтересам молодих науковців. Посилена увага приділяється саме актуальним проблемам війни і подоланню її негативних наслідків на людину, формування особистості в нестабільних, кризових умовах.

Література:

1. Столяренко Ол. В., Столяренко Ок. В., Магас Л. М. Психолого-педагогічні аспекти розв'язання проблем, які виникають внаслідок російсько-української війни. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : Scientific monograph. Riga, Latvia: "Baltija Publishing", 2022. 1421 p. 1408–1415. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-179>

2. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Важливість правової компетентності фахівця у розв'язанні соціально-педагогічних проблем насилля у результаті збройного конфлікту на сході України. *Актуальні проблеми впливу збройного конфлікту на Сході України на появу й поширення гендерно обумовленого насильства та забезпечення доступу до правосуддя*: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 18 верес. 2020 р.) [Електронне видання] / Упоряд.: М. Г. Вербенський, В. О. Рядінська, Ю. Б. Ірха, О. І. Бочек. Київ : ДНДІ МВС України, 2020. С. 589–595. Режим доступу: (<https://www.facebook.com/dndi.mvs>)

3. Корольчук М. С. Корольчук В. М. Психологічні особливості професійного здоров'я в сучасних умовах. *Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах*: збірник матеріалів науково-практичної конференції Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ: НУОУ. 2020. С. 136–138.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-64>

НАУКОВЕ МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТНЬО-НАУКОВОГО РІВНЯ ЯК СКЛАДНИК УСПІШНОЇ ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Стрельбицька Світлана Михайлівна

*кандидат педагогічних наук (Ph.D.),
старший викладач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту,
КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради»
м. Одеса, Україна*

Актуальність зазначеної проблематики не викликає жодного сумніву, затим що в реаліях сьогодення наука стала чи не єдиною завдяки якій відбувається трансформація значної кількості сфер людської діяльності. Разом з тим, динамічні соціально-економічні та соціокультурні зміни, модернізація системи вищої освіти зумовили зростання вимог щодо підготовки в аспірантурі та поза аспірантурою здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти, що передбачає успішне виконання ними відповідної освітньо-наукової програми та захист своїх наукових досягнень у вигляді дисертації. До того ж повномасштабна збройна агресія проти України також внесла свої корективи, ставши для

здобувачів освітньо-наукового рівня тим стресовим чинником, який не міг не вплинути на розвиток їх загальних і професійних компетентностей, особистісного, дослідницького потенціалу та трансформацію наукового системного мислення. Відразу ж зауважимо, що для підвищення ефективності науково-дослідницької діяльності, зокрема підготовки дисертації здобувачі освітньо-наукового рівня зобов'язані досконало володіти різними видами мислення: критичним, дивергентним, рефлексивним, прогностичним тощо. Водночас, важливою умовою є знання сутності мислення та вміння користуватися різними методами, прийомами та стилями для розвитку зазначених видів мислення.

Підкреслимо, мислення як одна з важливих характеристик людини було і є одним із традиційних предметів пізнання філософії та психології (Аристотель, Г. Гегель, Р. Декарт, К. Дункер, Д. Дьюї, В. Келер, К. Коффка, Ж. Піаже, Б. Паскаль та ін.), втім воно має певні особливості у системі науки. Зокрема, пізнання є спеціалізованим та орієнтованим на отримання складних тверджень, а визначення дослідницьких проблем та їх вирішення є змістом наукової думки. Так, французький філософ Р. Декарт висунув твердження: «*Cogito, ergo sum*» (лат. – «Мислю, отже я є»), як первинну достовірність, істину, в якій неможливо засумніватися, а відтак, з неї можна починати відбудовувати достовірне знання [5, с. 88]. Одначе, це ще не означає, що якщо людина вміє мислити, отже розуміє що таке наукове мислення. Зазначимо, мати здатність науково мислити та користуватись цією здатністю не одне й те саме, що усвідомлювати силу цієї здатності. Відтак, учений В. Кремень зазначає, що мислення – це феномен, завдяки якому людина пізнає, освоює й підкорює світ, одночасно змінюючись сама. Автор підкреслив, мислення є запорукою творчої діяльності, що формує таланти, відкриття й досягнення яких визначають епоху та «вбудовує» індивіда в культуру й систему знань, які є його продуктом [4, с. 6]. Аналіз досліджень показав, що останнім часом проблема наукового мислення дедалі більше привертає увагу сучасних українських учених (С. Важинський, М. Гальченко, Н. Іванова, В. Ільченко, І. Карівець, В. Кремень, В. Лук'яненко, О. Рундель та ін.). Проте, незважаючи на інтерес учених до теми дослідження, в сучасній науці вона залишається все ще недостатньою розробленою. Разом з тим акцентуємо, щодо визначення сутності поняття наукового мислення одностайної точки зору немає. Заразом, погоджуємось з думкою ученого М. Гальченко, який наголошує, що виокремлення ролі науки в пізнанні і обґрунтуванні системи освіти актуалізує проблему наукового мислення в навчанні [2, с. 88]. Наукове мислення розглядається, як таке, що за своєю суттю завжди є інноваційним, оскільки створює нові знання [1, с. 82].

Водночас, не можна не зважати на те, що наукове мислення пов'язано з процесом пізнання глибинної сутності реального світу та спрямоване на виявлення та впровадження нових об'єктивних тверджень в людську свідомість.

Ба більше, наукові розвідки за методологією наукового пізнання дозволили визначити основні ознаки наукового мислення, а саме: проблемність, наявність понятійного апарату та категоріальної системи, наукова логіка, суворота доказовість, можливість верифікувати отримані наукові знання, об'єктивність, абстрагування, відносність наукової істини, орієнтація на пошук нового знання, оригінальність, інноваційність, спрямованість на пояснення реальності за допомогою наукових теорій, прогнозованість, чітке розрізнення об'єкта й суб'єкта та етику мислення.

Підкреслимо, здобувач освітньо-наукового рівня є одночасно суб'єктом і носієм наукового мислення, який є зацікавленим у темі дослідження і прагне пошуку об'єктивної істини та її доказовості. Наукове мислення здобувачів освітньо-наукового рівня не з'являється на порожньому місці, а розвивається в процесі оволодіння ними цілою низкою універсальних методів пізнання, зокрема: абстрагування, ідеалізації, аналогії, моделювання та експерименту. Що само собою вже є значущим кроком до успішної підготовки дисертації. Отож, опанувавши методи пізнання, здобувачі поступово навчаються будувати наукові теорії, визначати типи наукового опису та пояснення, тобто розглядають досліджувану проблематику через призму наукового підходу. Відтак, при написанні дисертації вони вже можуть вільно користуватись такими інструментами наукового дослідження, як науковий факт, наукова проблема, наукова ідея, наукова гіпотеза, науковий закон, наукова теорія, метатеорія. Так, використання наукового факту дозволяє здобувачам достовірно відобразити фрагмент досліджуваної реальності та сформулювати його у знаковій формі науковою мовою. В свою чергу, наукова проблема як форма наукового знання відображає наукове завдання, яке дозволяє вирішити протиріччя між необхідністю в нових знаннях і неможливістю їх отримання на базі вже наявних теоретичних уявлень, засобів та методів наукового дослідження. Зі свого боку, для передавання наукових знань мовою цієї науки, при цьому цілісно пояснюючи сутність об'єкта дисертації на рівні основного принципу та загальної закономірності, допомагає наукова ідея. Зазначимо, наукове мислення починається зі спостережень та досвіду, які породжують питання чи методичні сумніви. На основі яких розробляються системи верифікації, які затверджують чи відхиляють їх. Тому, не менш важливими є здатність і готовність здобувача сформулювати наукову гіпотезу, як форму обґрунтованого

імовірнісного наукового знання у вигляді припущення про існування невідомого раніше явища чи властивості, прихованих причин їх виникнення, закономірних зв'язках і відносинах. Разом з тим, розкрити суттєві інваріантні зв'язки між явищами чи властивостями дисертації та відобразити відносини їх понять та категорій можливо при допомозі наукового закону. Водночас, для системної організації отриманих знань, їх достовірного та обґрунтованого опису, пояснення визначеного об'єкту та предмету дисертації засобами наукової мови, здобувачі використовують саме наукову теорію. Також, підкреслимо, важливість метатеорії під час підготовки дисертації. Адже, саме через систему образних та модельних уявлень, компонентів, загальнонаукових понять, принципів, законів та обґрунтованих гіпотез, у здобувачів з'являється можливість бачити загальну картину світу. Все це разом, прискорює якісне написання дисертації.

Очевидним є те, що для якісної та успішної підготовки дисертації першочерговим завданням перед здобувачами освітньо-наукового рівня в умовах аспірантури та/або поза аспірантурою постає необхідність розвитку наукового мислення. Володіючи яким здобувачі зможуть самостійно: визначати об'єкт і предмет та методологію дослідження; знати й розуміти сутність категоріально-понятійного апарату, його адекватне застосування в описах явищ; закони науки, через призму яких аналізується реальність і вирішуються завдання науки та дослідження проблеми, зокрема якісний аналіз кількісних показників; успішне здійснення наукової та прикладної діяльності; володіння вміннями узагальнювати, формулювати та викладати результати своєї дисертації. Вважаємо, що наукове мислення з'являється у тих здобувачів, які здатні надавати своїм пізнавальним здібностям творчого характеру та систематично відкривають досі небачене, оригінальне, одиничне та важливе для написання дисертації. Таке перетворення пов'язане з формуванням у них наукового мислення, результатом якого стає формулювання важливих та актуальних проблем, пошук, дослідження та наукове доведення чогось нового.

Наголосимо, однією з провідних ролей для розвитку наукового мислення здобувачів освітньо-наукового рівня відіграють сучасні виклики, суспільні потреби, безумовно їх світогляд, життєва позиція, суб'єктивні переконання та інтереси, як головних суб'єктів наукової діяльності. З огляду на вищесказане, одним з пріоритетних завдань підготовки здобувачів освітньо-наукового рівня, постає дослідження та усвідомлення значущості цих складових, зокрема їхньої ролі у розвитку наукового мислення. Практичним результатом такого досягнення має стати бачення міждисциплінарних зв'язків та усвідомлення загальної природи наукового мислення як одного з різновидів мислення

загальнолюдської активності, спрямованої на утвердження свого буття у світі.

Подані положення можуть бути фундаментом для розробки діагностичного інструментарію та розвитку наукового мислення здобувачів освітньо-наукового рівня, їх реалізації у процесі підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації.

Література:

1. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.

2. Гальченко М. Генеза наукового мислення в історії епістемології: стиль і метод. *Гілея: науковий вісник*. Київ : 2018. Вип. 139 (12). Ч. 2. С. 88–99.

3. Іванова Н. В. Феноменологія мислення : гнозис, креатив, особистість : монографія. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2015. 364 с.

4. Кремень В. Г. Сучасне мислення й освіта : методологічний концепт. *Український педагогічний журнал*. 2017. № 3. С. 5–14.

5. Лактіонова А. Cogito ergo sum і філософія дії. *Sententiae*. 2015. № 1. С. 88–99.

6. Рундель О. Наукове мислення. Київ : Віхола, 2023. 176 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-65>

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ТА ЗАХИСТУ ДИСЕРТАЦІЙ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ» В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Судак Дмитро Володимирович

*аспірант кафедри «Публічне управління та адміністрування»,
Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»
м. Київ, Україна*

Військова агресія Росії проти незалежної України унеможливила в багатьох закладах вищої освіти (далі – ЗВО) та наукових установах здійснення освітньої діяльності [2].

Наразі основною проблемою сфери науки та інновацій є неможливість провадження наукової й інноваційної діяльності на високому рівні як повністю (у тимчасово окупованих чи

постраждалих від обстрілів регіонах), так і частково (в інших регіонах України) [3, с. 198].

Безумовно, реалії воєнного стану вплинули на процес підготовки дисертацій та проведення атестації здобувачів ступеня доктора філософії зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування».

Різні аспекти проблеми підготовки та захисту дисертаційних досліджень набули належного висвітлення в численних працях українських дослідників, а саме: В. Ананьїна, М. Винницького, С. Железняка, О. Іванової, С. Левченко, О. Панича та інших. Особливості підготовки та захисту дисертацій в умовах воєнного стану розкрито в працях З. Галушки, І. Драча, І. Дюдіної, О. Ростокі, М. Славінської, Ю. Скиби та інших

Традиційно, діяльність ЗВО нерозривно пов'язана із здійсненням освітньої діяльності на різних рівнях вищої освіти, наданням освітніх послуг та організацією освітнього процесу, підготовкою кваліфікованих спеціалістів з урахуванням вимог ринку та спеціальностей, що потребує наявності відповідних науково-педагогічних кадрів. Відповідно, формуванню потенціалу науково-педагогічних працівників належить чільне місце, що передбачає підготовку докторів філософії на третьому (освітньо-науковому) рівні вищої освіти, без якого не обійтися для багатовимірного та трансформаційного процесу особистісно-професійного зростання науково-педагогічних працівників [5, с. 34].

Освітньо-наукова програма «Публічне управління та адміністрування» на здобуття освітньо-наукового ступеню доктор філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування» галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування» включає навчальні дисципліни, які готують аспіранта і як експерта, як науковця, як викладача до майбутньої викладацької діяльності, передбачає асистентську практику, метою якої є формування умінь та навичок викладання навчальних дисциплін і організації педагогічної роботи безпосередньо на базі факультету.

Безсумнівно, впродовж чотирьох років навчання в аспірантурі здобувач освіти має працювати над написанням дисертаційного дослідження. Дисертація здобувача ступеня доктора філософії – це кваліфікаційна наукова робота, яка виконана здобувачем ступеня доктора філософії особисто, містить наукові результати проведених ним досліджень та подана з метою присудження йому ступеня доктора філософії [4].

Реалії 2022 року, а саме воєнний стан в країні, вимагали врегулювання питання щодо підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти. Так відбувся перехід на організацію

захистів докторів філософії за новим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти», затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (далі – Порядок), відбувався за умов оголошеного в лютому 2022 року військового стану [1, с. 129].

Уряд затвердив новий Порядок підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти і наукових установах, а також вніс зміни до порядків присудження ступеня доктора філософії і позбавлення наукового ступеня доктора наук.

Документом визначено, що здобувач повинен набути теоретичні знання, уміння, навички та компетентності, визначені стандартом вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня за відповідною спеціальністю, провести власне наукове дослідження, оформлене у вигляді дисертації, та опублікувати основні його наукові результати [4].

Відповідно до нового Порядку, разова рада створюється Вченою радою того закладу, в якому здобувач пройшов акредитовану освітньо-наукову програму, впродовж двох місяців. У випадку, коли здобувач виконує освітньо-наукову освітню програму, яка не має акредитації, він має право перевестись до іншого ЗВО, який має акредитовану освітньо-наукову програму для відповідної спеціальності [4].

Варто зазначити, що члени разової ради мають бути компетентними науковцями саме за темою наукової роботи здобувача наукового ступеня доктора філософії, що захищається, та мати як мінімум три опубліковані наукові статті за останні п'ять років дотичні до наукового дослідження дисертанта. Однак, слід враховувати, що статті, опубліковані після 12 січня 2022 року, будуть зараховані за темою дисертаційного дослідження лише за наявності активного DOI (Digital Object Identifier).

До складу разової ради входять голова, два опоненти та два рецензенти. Якщо ж у ЗВО недостатньо науково-педагогічних працівників, які відповідають вимогам для їх включення до такої разової ради (невідповідність тематики наукових робіт, недостатня кількість статей, відсутність DOI тощо), то її склад може бути таким: голова, рецензент і три опоненти, які не є працівниками ЗВО, в якому утворена рада, і водночас не є працівниками одного ЗВО [5, с. 35].

Українська дослідниця М. Слатвінська, визначає низку напрямків, щодо підготовки та захисту дисертацій в умовах воєнного стану, що потребують особливої уваги та врегулювання. Вчена акцентує увагу на особливостях формування складу разової спеціалізованої вченої ради, до якої має входити не менше двох науково-педагогічних працівників (голова та рецензент), які мають наукові напрацювання не за напрямком,

а саме за тематикою дослідження здобувача та працюють в ЗВО де створюється рада [5, с. 35].

Поділяючи наукові погляди М. Слатвінської, додамо, що це породжує не лише труднощі пошуку таких кадрів у конкретному ЗВО, а особливо у випадку вузької специфіки теми дослідження здобувача освіти, а й знижує можливість здобувача висвітлити наукову новизну, оскільки за наявності п'яти науковців в країні, які мають як мінімум три публікації за темою, що пропонуваною до захисту, шанси на формування і висвітлення наукової новизни в межах вузької тематики здобувача стають мінімальними.

На нашу думку, це питання слід врегулювати законодавчо і в якості критерію визначити відповідність публікацій рецензентів напрямку підготовки здобувача, а не тематиці його дослідження. Такий крок сприятиме розширенню можливостей для здобувача на етапах підготовки та захисту дисертаційного дослідження.

Отже, війна внесла свої корективи в процес підготовки та захисту дисертацій для здобуття освітньо-наукового ступеню доктор філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Водночас, затвердження нового Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, певною мірою сприяло врегулюванню питання щодо підготовки здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти.

Підсумовуючи зазначимо, що в період дії воєнного стану завдяки активній роботі Міністерства освіти і науки України, незважаючи на загрози та виклики, серйозні перешкоди й обмеження, спричинені війною, українська наука в галузі публічного управління та адміністрування отримала потужний поштовх у своєму розвитку, передусім завдяки безпрецедентній підтримці України з боку міжнародної наукової спільноти.

Література:

1. Дюдіна І. О. Забезпечення супроводу діяльності разових спеціалізованих вчених рад в умовах військового стану: особливості та перспективи. *Третій рівень освіти в Україні: особливості підготовки наукових та науково-педагогічних кадрів у сучасних умовах війни: матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 27 червня – 7 серпня 2022*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 129–130.

2. Звернення до КМУ щодо продовження строків проведення захистів дисертацій, визначених у Порядку присудження ступеня

доктора філософії. URL: <https://naqa.gov.ua/2022/03> (Дата звернення: 25.08.2023).

3. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Інститут освітньої аналітики. 2022. 358 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/20-22/Mizhn.serpni.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analitic.zbirn-Osvita.Ukrayi-ny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf> (Дата звернення: 26.08.2023).

4. Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії. Постанова КМУ від 12 січня 2022 р. № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text> (Дата звернення: 25.08.2023).

5. Слатвінська М. О. Підготовка та захист докторів філософії в ЗВО: проблеми та перспективи. *Збірник матеріалів VI Міжнародної науково-методичної конференції «Забезпечення якості вищої освіти: проблеми та перспективи розвитку» (м. Одеса, 21-22 лютого 2023 р.)* Одеса: ОНЕУ, 2023. С. 34–35.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-66>

LEXICAL AND GRAMMATICAL PECULIARITIES OF THE ENGLISH SUMMARY OF THE THESIS

Suima Irina Pavlivna

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of English Language
for Non-Philological Specialities,
Oles Honchar Dnipro National University
Dnipro, Ukraine*

Writing a summary of the thesis (in native and foreign languages) is one of the most important skills. The development of it is of particular relevance in connection with the gradual increase in requirements for the professional training of specialists. The inability to form a summary correctly will indicate that the candidate lacks clear ideas about the goals and ways of implementing the proposed project or thesis.

The author's abstract to an article or project is a brief description of the work, containing only a list of main issues. The summary must identify the

main ideas/sections of the work, connect them together and present them in a fairly concise form. As a functional type of text, it has its own structure. Presenting the content of the entire work, the summary should include its main sections: relevance, statement of the problem, ways to solve the problem, results and conclusions.

At the same time, the question of the peculiarities of the implementation of certain general properties of the language of science, depending on the field of knowledge to which a given text belongs, continues to remain relevant, or more broadly, how its scientific and branch specificity is reflected in the functional and stylistic properties of the text. Thus, in scientific linguistic literature, attention has been repeatedly drawn to the differences that are found between the texts of descriptive and deductive sciences; sciences operating with significant amount of nomenclature and sciences limited to strictly conceptual terminology; sciences that widely use conventional symbols, and sciences that rely entirely on natural language, etc. These differences are most clearly revealed on the basis of linguistic research in the form of quantitative and frequency characteristics of the corresponding sublanguages. At the functional-stylistic level, these differences essentially boil down to the unequal “material content” of the fundamentally identical qualitative characteristics of the text.

The lexical filling of the summary in the scientific and technical style is characterized, first of all, by its structure with highly specialized and general scientific terms. This is explained by the specificity of the terms, their fundamental unambiguity, accuracy, economy, nominative and distinctive function, stylistic neutrality, great information richness, and lack of emotional expression.

Accurate selection of vocabulary contributes to clarity of presentation. Those lexical units are used that can be used to unambiguously convey the necessary scientific information. The variability of vocabulary in summary is quite limited. The scientific style is characterized by a desire for a standard. Texts can be informative only with the correct selection of clearly perceived lexical means. General scientific words play a major role in the creation of the summary, such as: *process, analysis, parameter, aspect*, etc.

Texts of the summary are characterized not only by certain lexical units, but also by their certain compatibility. Typical phrases pass from text to text, which create clichéd language, facilitate the perception of scientific information, and contribute to the unambiguousness of its presentation.

So, in accordance with the basic requirements (logicality, accuracy, objectivity) imposed on the style, the summary to the thesis shows universal stylistic features, but the choice of vocabulary, phonetic design of speech, morphological forms, word combinations, syntactic structure is specific to each language. The vocabulary of the scientific style is characterized by the

use of general book, neutral and terminological layers; the predominance of abstract nouns over concrete ones; the use of polysemantic words in one or two meanings; an increase in the share of internationalisms in terminology; relative homogeneity, closedness of the lexical composition; low usage of words with colloquial and colloquial connotations.

Due to the complex evolution of the English language, synonymy is widely developed in it, including lexical one: the same concept can be expressed in different words, mainly of Anglo-Saxon or Latin (French) origin. In scientific and technical literature, the latter are mostly used. For example, instead of the verb “to say”, the verbs “to assert”, “to state”, “to declare”, “to reply” are used; instead of “to soil” – “to contaminate”; instead of “to clean” – “to purify” [1]. This is necessary for more accurate differentiation of individual processes, as well as giving the language of scientific and technical literature a specific linguistic coloring.

A significant role in scientific and technical literature is played by functional words that create logical connections between individual elements of statements. These are prepositions and conjunctions (mostly compound) like: *on, upon, in, after, before, besides, instead of, in preference to, apart (aside) from, except (for), save, in addition (to), together with, owing to, due to, thanks to, according to, because of, by means of, in accordance with, in regard to, in this connection, for the purpose of, in order to, as a result, rather than, provided, providing, both... and, either... or, whether... or (not)* [2]. In addition, in scientific and technical literature adverbs like: *however, also, again, now, thus, alternatively, on the other hand* [3] are often used, which are integral elements of the development of logical reasoning. In many cases, when writing an abstract, you can limit yourself to only the first three components: relevance, statement of the problem and ways to solve the problem. When writing a summary in a foreign (English) language, you should also follow the structure proposed in this work. In addition, in order to convey the meaning more clearly and clearly in a foreign language, it is recommended to use words and expressions accepted in English-language academic discourse. Here are examples of the most common ones: to indicate relevance (go to the problem) *however*, to list the sections of the article (issues covered) *our paper (report / project) consists of several (three, four, five) sections: ...In the paper, first ..., then ..., finally ...First, ... Second... Third..., to indicate the results of the study and conclusions the data revealed ... The study showed ... The study proved ..., etc.*

In the field of morphology of the scientific style, its general extralinguistic features also appear – accuracy, abstraction, generalization. The selection of morphological forms in the text of summary to the thesis is dictated by the desire for abstraction and generalization, but it is quite difficult to identify common morphological features of the scientific style, since the level of

development of morphology in the compared languages is not the same and depends on the typological structure of the language. The typological features of the English language, for example, are reflected in the presence of two possibilities for passive verbal transformation due to the lack of case change in the noun, which makes the forms of the direct and indirect objects the same and allows passive verbal transformations for both direct and indirect objects. In Ukrainian, the direct object is expressed by a noun or pronoun in the accusative case; the transformation of a verb in the active form into a passive form is possible only with the transformation of the direct object into the subject.

In English, sentences in scientific texts use the pronouns *they* and *one* without indicating the performer of the action. In Ukrainian there is no pronoun; the action is conveyed by a verb in the third person plural, making the sentence indefinitely personal.

When writing the summary for a thesis, grammatical norms that are firmly established in written speech are used. Passive, impersonal and personal constructions are widespread. For the most part, complex and compound sentences are used, in which nouns, adjectives and non-finite forms of the verb predominate. Logical emphasis is often achieved by departing from fixed word order (inversion); relatively long sentences predominate. Unlike fiction, whose main task is to create images, scientific literature strives to describe and explain certain facts as accurately as possible. Therefore, it is dominated by nouns, adjectives and impersonal forms of the verb. In terms of syntactic structure, summaries are distinguished by their structural complexity. They are rich in participles, infinitive gerundial phrases, as well as some other purely bookish constructions.

References:

1. Англомовні елементи наукової праці: назва, анотація, резюме: A Practical Guide to Writing Research Paper Titles, Abstracts, Summaries : навчальний посібник / Харк. держ. акад. культури ; розробники : О. С. Частник, С. В. Частник. Харків: ХДАК, 2016. 78 с.
2. Буданов С.І., Борисова А.О. Business English. Донецьк: СПД ФО Сердюк В.І., 2005. 112 с.
3. Маслова Т.Б. Типологія наукового дискурсу в сучасній мовознавчій парадигмі. Англістика та американістика. 2013. Вип. 10. С. 39–43.

НОРМАТИВНІ АСПЕКТИ ДОТРИМАННЯ АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ У ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ЗДОБУВАЧЕМ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ

Тернавська Тетяна Анатоліївна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
методист відділу ліцензування та акредитації
Центру забезпечення якості вищої освіти,
Льотна академія Національного авіаційного університету
м. Кропивницький, Україна*

Данилко Оксана Григорівна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізико-математичних дисциплін та застосування
інформаційних технологій в авіаційних системах,
Льотна академія Національного авіаційного університету
м. Кропивницький, Україна*

Написання дисертації здобувачами ступеня доктор філософії – це масштабна повноцінна наукова та дослідницька робота, що передбачає на меті оптимізацію/раціоналізацію/інновацію у певній галузі знань. Важливим є грамотне розміщення глибини та серйозності результатів дослідження. Дійсні або оновлені стандарти та нормативні документи дають можливість здобувачу ступеня доктор філософії якісно виконувати дисертацію із дотриманням засад академічної доброчесності.

Метою дослідження є аналіз нормативних аспектів дотримання академічної доброчесності у процесі виконання дисертації здобувачем ступеня доктор філософії.

Відповідно до Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, дисертацію здобувача ступеня доктор філософії (далі – дисертація) визначено як кваліфікаційну наукову роботу, що виконується здобувачем ступеня доктор філософії особисто, містить наукові результати проведених ним досліджень та подану з метою присудження йому ступеня доктора філософії [3]. Тож, дисертація

розглядається у трьох ключових аспектах, що притаманні ефективному та повноцінному науковому дослідженню.

Кваліфікаційна наукова робота має містити науково обґрунтовані результати з базуванням на наукову новизну; виконана особисто здобувачем ступеня доктор філософії, мати конкретну наукову мету, інноваційне, актуальне та/або прогресивне значення у певній галузі знань.

Для забезпечення дотримання академічної доброчесності результати наукового дослідження мають бути висвітлені на менше ніж як у трьох публікаціях здобувача ступеня доктор філософії, які зараховуються як: статті у наукових виданнях, що включені на дату опублікування до переліку наукових фахових видань України; статті у періодичних наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus; патент на вихід, що пройшов кваліфікаційну експертизу та безпосередньо стосується наукових результатів дисертації; одноосібні монографії, що рекомендовані до друку вченими радами закладів та пройшли рецензування [3].

Варто зазначити, що відповідно засад академічної доброчесності є неприпустимим висвітлення результатів дисертації у виданнях держав, що визнані Верховною радою України державами-агресорами. Заборонено цитування в дисертації та внесення до бібліографічних списків джерел російською мовою, а також джерел іншими мовами, якщо вони опубліковані на російській або білоруській території.

Відповідно до Постанови, самоплагіатом не вважається використання здобувачем ступеня доктор філософії своїх наукових праць у тексті дисертації без посилання на ці праці. У процесі роботи на дисертацією здобувач ступеня доктор філософії має право попередньо опубліковувати поетапне виконання дисертації, висвітлювати ключові тези наукового дослідження, узагальнювати хід та результати експериментального впровадження отриманих результатів своєї роботи [3].

Відповідно до пункту 9 Змін, що вносяться до Постанов Кабінету Міністрів з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502, з метою забезпечення належного проведення наукового дослідження здобувач ступеня доктор філософії також зобов'язаний дотримуватися морально-етичних норм і стандартів поведінки дослідників у відповідній галузі, принципів академічної доброчесності встановлених закладом [1].

Після проведення презентації наукового дослідження здобувачем ступеня доктор філософії головуючий структурного підрозділу закладу засвідчує висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації. Висновок відображає відкриті,

професійні та авторитетні результати публічного обговорення результатів дисертації членами засідання структурного підрозділу закладу, що виконує відповідну освітньо-наукову програму.

Утворення разової спеціалізованої вченої ради закладу та присудження нею здобувачеві ступеня доктора філософії здійснюється відповідно до законодавства, що регулює присудження ступеня доктора філософії [1].

Важливим аспектом, який обґрунтовано нормативно є факт звернення здобувача ступеня доктора філософії до вченої ради закладу, у якому він виконав освітньо-наукову програму, з письмовою заявою про утворення разової спеціалізованої ради. Відповідно до Листа Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти 07 липня 2023 року № 918, здобувач ступеня доктор філософії у заяві засвідчує, що дисертація виконана ним самостійно з дотриманням академічної доброчесності, а кваліфікована електронна позначка часу КЕП здобувача підтверджує, що до захисту подано остаточний текст дисертації і після подання здобувачем письмової заяви про утворення разової ради не був змінений [2].

Проаналізовані нормативні документи слугують обов'язковими правилами для дисертацій здобувачів ступеня доктор філософії, вносять чіткість, регламентують етапи, вимоги та порядок оформлення дослідження, висвітлюють особливості наповнення його наукового змісту. Нормативні аспекти дотримання академічної доброчесності у процесі виконання дисертації здобувачем ступеня доктор філософії є ключовими критеріями на етапі виходу на захист у разовій спеціалізованій вченій раді.

Література:

1. Зміни, що вносяться до Постанов Кабінету Міністрів з питань підготовки та атестації здобувачів наукових ступенів: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 травня 2023 року № 502. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/502-2023-%D0%BF#Text>

2. Роз'яснення щодо застосування кваліфікованих електронних підписів при створенні разових рад: лист Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти 07 липня 2023 року № 918. URL: <https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07>

3. Порядок присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії: Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>

ПІДГОТОВКА ДИСЕРТАЦІЙ ІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРІОРИТЕТИ ТА ІННОВАЦІЇ

Толочко Світлана Вікторівна

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник лабораторії позашкільної освіти,
Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України
м. Київ, Україна*

Державна політика у сфері освіти і науки (<https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/rozvitok-lyudskogo-kapitalu/reforma-osviti>) пов'язана з розвитком людського капіталу та отриманням економічної вигоди через стає зростання й конкурентну економіку для забезпечення суспільного й індивідуального добробуту, майбутнього процвітання та якості життя. З огляду на те, що сучасна українська освіта й наука не встигають вчасно реагувати на новітні потреби особистості та соціуму, економіки, світові тенденції, необхідна *системна трансформація сфери для забезпечення нової якості освіти на всіх рівнях: від дошкільної до вищої та освіти дорослих*. Реформування передбачає реалізацію спільної мети щодо перетворення української освіти на інноваційне середовище набуття здобувачами освіти ключових компетентностей для реалізації ними успішної життєдіяльності нині й у майбутньому, отримання можливостей і ресурсів науковцями для проведення досліджень з безпосереднім впливом на соціально-економічний та інноваційний поступ держави в умовах реалізації цілей сталого розвитку України.

Особливої актуальності зміна пріоритетів розвитку освіти й науки набуває в кризовій ситуації воєнного стану, необхідності розроблення детальних дорожніх карт для відбудови та продовження реформування освіти й науки в післявоєнний період. Виникає гостра потреба визначення завдань для подальшого зменшення деструктивних наслідків, спричинених повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України.

Трагічний воєнний досвід не є джерелом розвитку освіти й науки. Завдання освітнього, освітньо-наукового середовища закладів освіти (ЗО) нині – життєзбереження та життєпідтримка учасників освітнього процесу завдяки формуванню та розвитку їхньої працеспроможні й

комунікативності для набуття системних навичок безпеки життєдіяльності за невизначеності умов ризиків і небезпек.

Актуалізується необхідність урахування під час проведення освітнього процесу та здійснення наукових досліджень впливу війни на діяльність українських ЗО, вивчення закордонного досвіду країн, де тривали воєнні дії, імплементація дієвих практик у розроблення рекомендацій українським закладам освіти/науковим установам [5].

Наразі можна стверджувати про зорієнтованість освіти й науки на сувору воєнну реальність. Так, профільним міністерством було анонсовано низку нововведень, зокрема, розроблення спільно з ЮНІСЕФ практикуму з мінної безпеки для здобувачів освіти та адаптацію навчального матеріалу курсу для дітей різних класів та вікових груп. На інформатиці вивчатиметься штучний інтелект та програмування. Таким чином, актуалізується проведення педагогічних досліджень сприйняття українськими здобувачами освіти технологій зі штучним інтелектом, їхніх занепокоєнь, очікувань та уявлень про можливості й загрози, які несуть такі технології, для розроблення рекомендацій педагогам і психологам, аби мінімізувати припустимі ризики та максимізувати ймовірні потенційні можливості імплементації штучного інтелекту в освітній та науковий процеси [2].

Для розвитку креативності пропонується введення в навчальні програми наукових експедицій з географії та історії, а відтак розроблення спеціальних маршрутів. Тож під час підготовки дисертацій з педагогічних наук в умовах воєнного стану доцільним буде врахування означених інновацій.

Особливої ваги набуває предмет «Захист України» з винятково практичним форматом його вивчення, зокрема домедичної допомоги, мінної безпеки, основ управління дронами та орієнтування на місцевості, що також вимагатиме від виконавців наукових досліджень зміщення акцентів на безпекові питання. Злободенність екологічної безпеки зумовлена суперечностями між: запитом щодо формування готовності та здатності громадян до практичних дій у нестандартних екологічних ситуаціях і недостатньою сформуванню їхньої екологічної компетентності; важкою екологічною ситуацією в Україні через незорієнтованість національної економіки на екологічно безпечне (безвідходне) виробництво, збереження здоров'я населення, особливо в умовах війни, та безсистемністю і фрагментарністю екологізації освіти в закладах загальної середньої; професійно-технічної, фахової передвищої, вищої освіти тощо. Таким чином, зростає роль наукових

досліджень з формування екологічного мислення, свідомості, компетентності, культури, особливо це стосується практичного боку означеного процесу з виробленням умінь, навичок екологічної безпеки власної та оточення як складника культури миру в українців [3].

Аналіз сучасних наукових досліджень з педагогічних наук в умовах воєнного стану репрезентований низкою найважливіших: *навчання протягом життя* (life-long learning – LLL-освіти) [8; 10], *економізації освіти* в контексті інноваційної моделі реформування світової та української освіти задля внеску в національну конкурентоспроможність та долаання глобальних екологічних викликів для сталого майбутнього [4; 5], *трансгуманізму* з використання науки і технологій для вдосконалення розумових і фізичних можливостей особистості, сприяння збільшенню тривалості життя та його якості [9], адже станом на 28 серпня 2023 року, за офіційною інформацією ювенальних прокурорів, щонайменше 1117 українських дітей отримали поранення різного ступеня тяжкості та потребують протезування, трансплантації тощо.

Аналіз пріоритетних напрямів (тематик) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок НАПН України на 2023–2027 рр. [1] уможливив укладання таблиці 1, котра репрезентує зміщення фокусу уваги науковців на підготовку дисертацій з педагогічних наук в умовах воєнного стану саме на проблеми, пов'язані з провадженням освітнього й наукового процесів в умовах війни та повоєнною відбудовою України.

Отже, у складних економіко-політичних умовах та за воєнних дій в Україні неминучими стають процеси впровадження новацій у підготовку дисертацій з педагогічних наук задля забезпечення належної компетентності здобувачів освіти, професійної підготовки майбутніх фахівців, запоруки стійкості та сталого розвитку держави під час воєнних дій і повоєнної відбудови, забезпечення розвитку людських ресурсів з метою набуття економічної стійкості й незалежності в майбутньому.

Таблиця 1

**Аналіз пріоритетних напрямів (тематики) наукових досліджень
та науково-технічних (експериментальних) розробок**

Назва напрямку	Актуальні проблеми
1. Освіта, психологія і педагогіка для перемоги над російським агресором та повоєнного відновлення України.	Освіта в умовах воєнного стану: виклики, ризики, втрати та ефективні способи захисту її стійкості. Модернізація освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Інституційно-правове регулювання сфери освіти в умовах воєнного стану. Освіта як фундаментальна складова Плану відновлення України, яка забезпечує розвиток людських ресурсів. Психологічні чинники індивідуальної і колективної стійкості та опору військовій агресії. Психологія суспільної згуртованості в умовах зовнішніх воєнно-політичних викликів.
2. Філософські, теоретико-методологічні та історичні передумови інтеграції української освіти і педагогічної науки до європейського та світового освітнього і наукового просторів.	Концептуалізація і моделювання історико-педагогічного знання (гносеологія і аксіологія); деколонізація історико-педагогічного знання. Освіта під час війни та повоєнної відбудови різних історичних періодів. Подолання лиха війни, епідемій, соціальних, психологічних і фізичних вад у дітей та молоді. Реформаційні процеси в освіті; освіта заради миру та розвитку людства. Національно-патріотичне виховання дітей і молоді в Україні та світі.
3. Цифровізація освіти.	Цифрова трансформація освіти в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Формування і розвиток цифрової компетентності, культури кібербезпеки суб'єктів освітнього процесу, їх адаптація в цифровому освітньому середовищі; розроблення та впровадження механізмів і заходів щодо попередження кіберзагроз у цифровому освітньому і науковому середовищі.
4. Спеціалізована освіта.	Реалізація трансдисциплінарної методології в освітніх програмах спеціалізованої освіти. Науково-методичне забезпечення спеціалізованої освіти містецького, військового, спортивного і наукового спрямування. Психологічні основи ідентифікації та розвитку обдарованості особистості.
5. Теорія виховання. Педагогіка і психологія виховання.	Моральне та громадянське національно-патріотичне виховання дітей та молоді в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення. Виховні засади утвердження української національної ідентичності. Виховання культури безпечної життєдіяльності дітей та учнівської молоді. Екологічна освіта для сталого розвитку України та подолання наслідків воєнних дій.

Література:

1. Про пріоритетні напрями (тематику) наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок НАПН України на 2023-2027 рр. : Постанова Президії НАПН України від 05 квітня 2023 року № 1-2/4-76.
2. Толочко С. В., Годунова А. В. Теоретико-методичний аналіз оптимізації дослідницької та наукової діяльності в умовах використання сервісів зі штучним інтелектом. *Інноваційна педагогіка*. 2023. № 61. Т. 2. С. 18–24.
3. Толочко С. В., Шевченко Н. О. Екологічна безпека як складник культури миру в українців. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2022. № 1 (103). С. 247–254.
4. Tolochko S. Economi competitiveness and modern pedagogics definitions correlation. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2016. Vol. 2. № 1. С. 101–107.
5. Tolochko S. Reforming of ukrainian educational system in the context of transborder integration into the world academic space. *ScienceRise: Pedagogical Education*. 2020. № 2(35). P. 8–13.
6. Tolochko S., Lymar V. Innovation aspects of the postindustrial society. *Trendy ve vzdělávání*. 2016. № 9 (1). P. 253–258.
7. Tolochko S., Lymar V., Ridei N. Possibilities of utilization of the virtual environments in education. *Edukacija – Technika – Informatyka*. 2016. № 2(16). P. 258–263.
8. Voitovska O., Tolochko S., Bordyug N. Lifelong Learning in Modern Strategies of Sustainable Development. *Studia warmińskie*. 2018. № 55. P. 343–353.
9. Voitovska O., Tolochko S. Physical Education Teachers' Perspectives in a Changing World: From Future Studies to New Physical Culture. *Філософія і космологія*. 2018. Vol. 20. P. 139–145.
10. Voitovska O., Tolochko S. Lifelong Learning as the Future Human Need. *Філософія і космологія*. 2019. № 22. P. 144–151.

ІНТЕРАКТИВНИЙ ПЛАКАТ ЯК ЗАСІБ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЇ МАЙБУТНІМИ ДОКТОРАМИ ФІЛОСОФІЇ

Топольник Яна Володимирівна

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
м. Слов'янськ, Донецька обл., Україна*

Виклики сьогодення створюють нові умови розвитку сучасної освіти та науки. Надзвичайно актуальним є використання інформаційно-комунікаційних технологій під час проведення педагогічних досліджень, зокрема оприлюднення наукових наробок.

Впровадження ідей візуалізації є ефективним шляхом представлення результатів педагогічного експерименту, завдяки візуалізації великі обсяги інформації можна представляти у лаконічній, згорнутій, зручній і логічній формі, що в свою чергу сприяє інтенсифікації наукової роботи.

Відзначимо, що під час візуалізації з використанням мультимедійних технологій реалізується основний дидактичний принцип наочності, виявляються глибинні внутрішні взаємозв'язки, формуються асоціативні зв'язки, підтверджується знання теоретичного підґрунтя факту та його інтерпретації.

Матеріали педагогічного експерименту доцільно представляти засобами візуалізації, серед яких виокремлюють інтерактивний плакат.

Інтерактивний плакат є електронним освітнім засобом нового типу, який забезпечує високий рівень задіявання інформаційних каналів сприйняття наочності. У цифрових освітніх ресурсах цього типу інформація представляється не відразу, вона розвертається залежно від дій користувача, який управляє нею відповідними кнопками. Плакат за своєю суттю – це засіб надання інформації, тобто основна його функція – демонстрація матеріалу.

Інтерактивний плакат являє собою електронний навчальний плакат, що має інтерактивну навігацію, яка дозволяє відобразити необхідну інформацію: графіку, текст, звук.

Особливості інтерактивних плакатів:

- висока інтерактивність;
- простота у використанні: інтерактивний плакат не вимагає інсталяцій, має простий і зрозумілий інтерфейс;

- високий ступінь візуалізації матеріалу завдяки використанню будь-яких мультимедіа середовищ;

- можливості реалізувати форми групової та індивідуальної роботи у аудиторії, використовуючи відповідне обладнання (інтерактивна дошка, демонстраційний екран, персональний комп'ютер тощо).

Інтерактивні плакати зазвичай класифікують на однорівневі та багаторівневі.

Для створення інтерактивного плакату доцільно звернутися до інтернет-сервісів:

- Glogster (<http://edu.glogster.com>) дозволяє користувачам легко створювати інтерактивні постери-плакати (глоги (glogs) або графічні блоги (graphical blogs), розмістити текст, графіку і відео, при цьому будь-який елемент може стати гіперпосиланням. Glogster пропонує різноманітні шаблони. Плакат виходить яскравим, барвистим, ефектним. Наразі робота у середовищі Glogster доступна лише за умов придбання ліцензії;

- Cadoo (<https://cadoo.com/>) надає можливості створення різних схем-класифікацій, інтерактивних плакатів, де кожен елемент може стати гіперпосиланням. Сервіс містить різні шаблони, автофігури, дозволяє додавати мультимедійні компоненти, створювати власні малюнки тощо. Особливістю Cadoo є можливість працювати онлайн в групі, реалізуючи проектні завдання;

- Thinglink (<http://www.thinglink.com/>) – сервіс для створення інтерактивного зображення, який перетворює звичайні зображення в інтерактивні об'єкти, що досягається за рахунок додавання міток з текстовими підказками, посиланнями на відео, музику або зображення. Такий інтерактивний плакат легко вбудувати на свій сайт або блог (мається код для вставки), а також у будь-який момент можна відредагувати. Сервіс Thinglink наразі має обмеження умов безкоштовного користування;

- Prezi (<https://prezi.com>) – відомий сервіс для створення креативних онлайн-презентацій, доцільний також для розроблення мультимедійних інтерактивних плакатів.

Отже, майбутні доктори філософії в галузі освіти мають опанувати засоби унаочнення й структуризації для того, щоб представляти інформаційні дані наукових досліджень у різних формах: текстовій, графічній, табличній, у вигляді макетів, програм тощо. Інформаційно-комунікаційні технології, спеціальні програмні засоби, переважна більшість яких це веб-ресурси, надають сучасній наочності нового рівня естетичності й технологічності.

Література:

1. Топольник Я.В. Використання засобів інформаційно-комунікаційних технологій для унаочнення матеріалів педагогічного експерименту. *Професіоналізм педагога : теоретичні й методичні аспекти*: збірник наукових праць / ДВНЗ «ДДПУ»; гол. ред. проф. Л.Г. Гаврілова. Слов'янськ: ДДПУ, 2019. Вип. 10. С. 159 – 174

2. Три зручні сервіси для створення інтерактивних зображень. URL: <https://vseosvita.ua/news/try-zruchni-servisy-dlia-stvorennia-interaktyvnykh-zobrazhen-6066.html>

3. Хміль Н.А., Морквян І.В., Отрошко Т.В. Віртуальні інтерактивні дошки та їх використання в освітньому процесі. Х.: ФОП Панов А.М., 2015. 74 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-70>

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ТА НАУКОВОГО СТУПЕНЯ ДОКТОРА НАУК У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ ЗА ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Уманська Анна Олександрівна

фахівець із забезпечення якості,

SK-Telemed GmbH, Австрія;

здобувач кафедри біохімії та фізіології,

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
м. Київ, Україна*

Відповідно до Наказу МОУ № 424 від 09.12.2022 до докторантури приймаються особи офіцерського складу віком не старше 47 років, які мають науковий ступінь доктора філософії (кандидата наук), наукові здобутки, опубліковані праці з обраної спеціальності (зокрема публікації в міжнародних реферованих журналах, індексованих у наукометричних базах, згідно з вимогами до рівня наукової кваліфікації осіб, які здобувають наукові ступені) і наукові результати, що потребують завершення або оформлення у вигляді дисертації, монографії чи наукової доповіді за сукупністю статей. Однак, є деякі легітимні зміни, наприклад, що до докторантури для розробки докторських дисертацій за галуззю знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» (з питань стратегічної та оперативної тематики) можуть прийматися офіцери віком до 50 років. Під час особливого періоду граничний вік

кандидатів для вступу до докторантури збільшується до 53 років для розроблення докторських дисертацій за галуззю знань «Воєнні науки, національна безпека, безпека державного кордону» (з питань стратегічної та оперативної тематики). Це дає можливість талановитим кадрам здобути свій заслужений ступінь, незважаючи на вік.

Іншою особливістю для медичних, біологічних та фармацевтичних спеціальностей є те, що аспірантам та докторантам надається можливість для перейменування теми дослідження та адаптації її до практичних навиків та практичного досвіду, що може бути максимально корисним в реабілітаційній або лікувальній медицині наших воїнів. Особливо набули розвитку новітні технології протезування, 3D-принтинг, біологічні стимулятори, апарати рідкої плазми для видалення глибоких шрамів, у тому числі і післяоперативних та біотехнологічні розробки (екзосомальна терапія).

Зазвичай, уточнення або зміна теми відбувається за до допомогою кафедрального засідання та витягу про його підсумки, наступним етапом є засідання НДІ або інституту в залежності від типу навчального закладу. Також це стосується молодих аспірантів, що виїхали по контрактній співпраці за певною тематикою дослідження, але в процесі могли модернізувати дослідження та у зв'язку зі змінами захисту дисертації не в Україні, а закордоном можлива цілком реальна зміна тематики. Іншою, не менш важливою причиною зміни теми дослідження або напрямку дослідження є неможливість проведення досліджень у зв'язку з руйнуванням матеріально-технічної бази, в такому разі, нажаль, здобувачі, аспіранти, докторанти вимушені змінювати хід та план наукової роботи.

В той самий час, як, кожен українець робить свій внесок до перемоги України, світова наукова спільнота дає широкі можливості та, в деяких випадках, бюджетні місця до аспірантури та докторантури інститутів та університетів Європейського Союзу та США, це безумовне визнання якості підготовки та старання українського вченого. Кожен вчений, що зробив внесок у розвиток світової науки, безпосередньо є творцем української історії та світової гордості.

Література:

1. ЛігаЗакон (Наказ МОУ № 424 09.12.2022) <https://ips.ligazakon.net/document/view/re39251?an=1>.
2. Théry C et al., Minimal information for studies of extracellular vesicles 2018
3. Kalluri R, The biology and function of exosomes in cancer. J. Clin. Invest 126, 1208–1215 (2016). DOI: 10.1172/JCI81135; [PMC free article] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]

4. Kahlert C, Kalluri R, Exosomes in tumor microenvironment influence cancer progression and metastasis. J. Mol. Med 91, 431–437 (2013). DOI: 10.1007/s00109-013-1020–6; [PMC free article] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]
5. van Niel G, D'Angelo G, Raposo G, Shedding light on the cell biology of extracellular vesicles. Nat. Rev. Mol. Cell Biol 19, 213–228 (2018). DOI: 10.1038/nrm.2017.125; [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]
6. McAndrews KM, Kalluri R, Mechanisms associated with biogenesis of exosomes in cancer. Mol. Cancer 18, 52 (2019). DOI: 10.1186/s12943-019-0963-9; [PMC free article] [PubMed] [CrossRef] [Google Scholar]

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-71>

ДЕЯКІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ТЕМАТИКИ ТА ЗМІСТУ ДИСЕРТАЦІЙ ЦИВІЛІСТИЧНОГО ПРОФІЛЮ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Харитонов Євген Олегович

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Харитонova Олена Іванівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права інтелектуальної власності
і патентної юстиції,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Давидова Ірина Віталівна

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

Починаючи виклад нашої позиції з питань, зазначених у назві доповіді, маємо зробити застереження, що, хоча проблема

дисертаційних досліджень в умовах воєнного стану стосується усіх галузей вітчизняного законодавства, ми обмежуємось лише «цивільстичним» або ж «приватно-правовим» напрямом, не торкаючись при цьому дражливого питання про розмежування цивільстичного та «господарсько-правового» до регулювання майнових відносин. Зазначимо лише, що, на нашу думку, у регулюванні економіки в умовах воєнного стану використовуються як приватноправові, так і публічно-правові засоби, співвідношення яких визначається прагматично і є темою окремого обговорення. Відтак далі ми ведемо мову про дисертаційні дослідження, які можна віднести до приватно-правового (цивільстичного) профілю.

На перший погляд, відповідь на питання, яка тематика дисертацій наразі має визнаватися поміж найбільш актуальних, міститься вже у заявлених напрямках конференції. Це – «умови воєнного стану», в яких наша держава і суспільство безперервно перебувають вже більш, ніж півтора року. Однак, попри визнання цієї обставини, появу низки публікацій (монографій, статей, тез доповідей на конференціях, присвячених проблемам приватного права [1–7]) регулювання цивільних відносин в умовах війни/воєнного стану, відповідна тематика ще не стала домінуючою поміж напрямків дисертаційних досліджень.

Керуючись цим дороговказом, молоді дослідники, очевидно, передусім, мали б обирати теми дисертацій, пов'язані з теорією та практикою регулювання суспільних відносин у згаданих надзвичайних умовах.

При цьому особливо важливими, як на наш погляд, є відповідні дослідження у сфері приватного права (цивільних відносин, учасниками яких є (чи можуть бути) практично усі відомі види/типи суб'єктів права), до якої належать і різноманітні суспільні відносини доби воєнного стану, що ґрунтуються на визнанні юридичної рівності їхніх суб'єктів, ініціативності та самостійній відповідальності останніх.

Враховуючи ситуацію, що склалася у зв'язку з повномасштабною російською військовою агресією та запровадженням у зв'язку з цим воєнного стану (котрий вже неодноразово подовжувався Верховною Радою України), логічно припустити появу хвилі дисертацій, котрі вже у назві містять відповідну локалізацію / конкретизацію меж дослідження: «Реалізація та захист суб'єктивних прав в умовах воєнного стану», «Принцип свободи договору в умовах воєнного стану», «Укладення договорів в умовах воєнного стану», «Виконання зобов'язань в умовах воєнного стану», «Особливості спадкування в умовах воєнного стану», «Правове регулювання сімейних відносин в умовах воєнного стану» тощо.

Слід визнати, що ці очікування певною мірою справджуються, оскільки серед затверджених на секціях Національної академії правових наук України тем дисертаційних досліджень на 2022 рік близько десятка дисертацій зі спеціальності «12.00.03» містять згадку про «умови воєнного стану». (На 2023 рік затвердженого переліку тем дисертаційних досліджень з проблем держави і права наразі немає).

Разом із тим, на нашу думку, насправді ситуація у сфері цивілістичних досліджень є більш складною, ніж це може видатися з огляду на появу дисертацій, присвячених проблемам правового регулювання цивільних відносин в умовах воєнного стану.

Першою з проблем, які тут виникають, на нашу думку, є доцільність обмеження часових меж «умовами воєнного стану».

Таке формулювання, з одного боку, має ті переваги, що особливості правового регулювання спеціально визначенні саме стосовно періоду «воєнного стану».

Водночас, деякими нормативними актами «добити» воєнного стану передбачається, що вони діють протягом воєнного стану, а також протягом певного періоду після воєнного стану. Приклад, відповідно до діючого законодавства «Договори оренди державного та комунального майна, строк дії яких завершується у період воєнного стану, вважаються продовженими на період дії воєнного стану та протягом чотирьох місяців з дати припинення чи скасування воєнного стану...». І таких прикладів досить багато.

Крім того, значна кількість правовідносин, що виникли в умовах воєнного стану, буде продовжувати існувати досить тривалий час після його закінчення і навіть після закінчення строку, вказаного у спеціальному акті законодавства, виданого/ прийнятого «в умовах воєнного стану». Скажімо, це може стосуватися правовідносин, що виникають в результаті знахідки, визначення долі безхазяйного майна, придбання майна у власність на підставі набувальної давності, спадкування, сімейних правовідносин та ін.

Тому постає питання, наскільки коректною є вказівка у назві дисертації (а відтак при визначенні її мети, завдань тощо) на те, що відповідні правовідносини (акти законодавства тощо) досліджуються лише стосовно «умов воєнного стану».

Можливо, доцільним тут є використання більш складної, але й більш точної, конструкції на кшталт «в умовах воєнного стану та наступного за ним періоду» або «в умовах воєнного стану та періоду існування його наслідків», «в умовах воєнного стану та відбудовного/ реставраційного періоду».

З проблемою визначення темпоральних меж дисертаційних досліджень в умовах воєнного стану тісно, як на наш погляд, пов'язана

й інша проблема методологічного характеру: використання у назвах дисертаційних досліджень приватно-правового/цивілістичного профілю термінів «війна», «гібридна війна» тощо.

Сутність проблеми полягає у тому що, попри юридичну коректність і прагматичну виправданість визначення відповідної проблематики дисертаційних досліджень саме за допомогою категорій «воєнний стан», «умови воєнного стану», в українському громадянському суспільстві існує потужний соціальний запит на те, щоб події, які наразі відбуваються (відсіч російській агресії), іменувати відповідно до їхньої дійсної сутності «війною». При цьому набула поширення характеристика її, як такої, що «триває десятиліття». До прикладу, телеграм-канал «Третя сила» відраховує дні «10-річної війни, яка тягнеться століттями».

Однак необхідно враховувати, що агресор уникає формального оголошення війни, наполегливо використовуючи термін «Спеціальна воєнна операція» (котрий, до речі, у практиці міжнародних відносин нерідко використовується для позначення придушення заворушень у колоніях).

Україні, тим більше, немає сенсу формально оголошувати війну росії, оскільки виникає загроза згідно з Женевськими конвенціями обернутися з країни, що зазнає агресії, на агресора.

Разом із тим, з цієї ситуації існує вихід, на який звертали увагу дослідники (як до, так і вже після повномасштабного вторгнення російських військ).

Як зазначав проф. О. В. Буткевич у матеріалах Міжнародного експертного круглого столу «Деокупація. Юридичний фронт», що відбувся у Києві 18 березня 2022 року, «для кваліфікації російсько-українського збройного конфлікту важливі такі акценти, на яких слід наголошувати в офіційній політиці та які слід враховувати при прийнятті рішень: збройний конфлікт є наслідком злочину агресії РФ проти України, скоєного принаймні з 21.02.2014 р. (24.02.2022 р. відбулась збройна ескалація конфлікту, що триває з 2014 р.); ... російсько-український збройний конфлікт у міжнародно-правовому значенні триває з 21.02.2014 р., а «гібридна війна» РФ проти України (термін, що не є юридично сталим і охоплює поєднання політичних, силових, економічних, дипломатичних, інформаційних та інших засобів тиску на суверенну державу з метою підпорядкування чи іншого обмеження її суверенітету) триває щонайменше з 1999 р.» [8].

Зауважимо, що особливості гібридної війни росії проти України розглядалися більш ніж п'ять років тому у монографії «Світова гібридна війна: український фронт»[9].

На жаль, положення цієї монографії, що стосуються права загалом і сфери приватного права, зокрема, значною мірою залишились поза увагою правознавців і не були розвинені у дисертаційних дослідженнях. Але, як слушно зазначалося, «нація, яка не в змозі, або ж яка не бажає сприймати новий «гібридний» вид війни, буде комфортно і далі розробляти плани в межах застарілої та черстої воєнної ідеї минулого століття, опускаючи можливість досвіду в асиметричних конфліктах. Так само і притримуючись статусу кво та застарілих тактик ведення війни, держави роблять помилкові кроки в бік розподілу державного бюджету, відкидаючи розробки нової воєнної доктрини та переробки інноваційних технологій».[10]

Розуміючи «гібридну війну», як сучасний вид війни, де в конфлікті використовуються різноманітні засоби нападу та оборони держав, що виходять за рамки конвенційно-визначених варіантів та видів ведення війни, де під термін «зброя» підпадають не тільки матеріальні традиційні види зброї, а й модельно-організаційна та інформаційна види зброї [11], як на наш погляд, можна дійти висновку, що цей термін може використовуватися у дисертаційних дослідженнях в галузі приватного права, присвячених особливостям правовідносин під час російської агресії та при визначенні її наслідків. При цьому зазначеним поняттям охоплюються також усі етапи протистояння: «передвоєнний стан», «воєнний стан» та «пост воєнний стан», що дає можливість комплексного і нефрагментованого наукового дослідження буття і перебігу розвитку відповідних суспільних відносин/ правовідносин.

І залишається сподіватися, що дисертації з відповідної проблематики та згадкою про «гібридну війну» у назві не будуть завертатися при затвердженні теми з мотивів «некоректного формулювання і необхідності уточнення назви».

Література:

1. Спесівцев Д.С. Концептуальні проблеми правового регулювання цивільних відносин в умовах війни: монографія. Луцьк: Завжди Поруч, 2022. 248 с.
2. Діяльність в інтересах іншої особи в умовах війни: цивілістичні аспекти: колективна монографія; за ред. проф. Є.О. Харитонова, проф. І.В. Давидової. Одеса: Фенікс, 2022. 180 с.
3. Проблеми здійснення та захисту цивільних прав в умовах воєнного стану: моногр. За ред. Харитонова Є.О., Харитонвої О.І., Некіт К.Г. 2023. 336 с.
4. Римське право і сучасність: цивільне право в умовах війни : матер. Всеукр. наук. конф. (Одеса, 24 травня 2022 р.). За заг. ред. д.ю.н., проф. Є. О. Харитонова. Одеса: Фенікс, 2022. 220 с.

5. Приватне право в умовах війни: матеріали Всеукр. наук. конф. (Одеса, 15 листоп. 2022 р.). За заг. ред.: проф. Є. Харитонова, проф. І. Давидової. Одеса, 2022. 1004 с.

6. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання розвитку юридичної науки і практики в умовах воєнного стану та мирної розбудови» (Київ, 5 травня 2023 р.). Київський національний університет імені Тараса Шевченка. URL: <https://docs.google.com/document/d/1gXQdx4XzgYoP5xCdh2dUZID6JfXFCO5Y/edit#heading=h.gjdgxs>

7. Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток юридичної науки в умовах воєнного стану» (Київ, 17 травня 2023 р.). Київський університет права НАН України. URL: <https://kup.edu.ua/v-kup-nanu-vidbulas-mizhnarodna-naukovo-praktychna-konferentsiia-do-dnia-nauky-ukrainy/>

8. Деокупація. Юридичний фронт: матеріали Міжнародного експертного круглого столу (Київ, 18 березня 2022 р.); упоряд. і наук. ред. О. В. Кресін. Київ: Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. С. 18–22.

9. Світова гібридна війна: український фронт : монографія / за заг.ред.В.П. Горбуліна. Харків: Фоліо, 2017. 496 с.

10. The origins of the concept of a hybrid war. Electronic journal «The Bell»28 Feb. 2015. URL: <http://www.thebellforum.com/showthread.php?t=130013>. Цитується за: Власюк В.В., Карман Я.В. Деякі основи поняття “гібридна війна” в міжнародному праві. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 1. С. 226–234. URL: <http://lcslaw.knu.ua/2015-1.pdf>

11. Власюк В.В., Карман Я.В. Деякі основи поняття “гібридна війна” в міжнародному праві. *Право і громадянське суспільство*. 2015. № 1. С. 226–234. URL: <http://lcslaw.knu.ua/2015-1.pdf>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-72>

МІЛІТАРИЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ТА ВИБІР ТЕМИ ДИСЕРТАЦІЙНОГО НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Ховрич Сергій Миколайович

*кандидат історичних наук (Ph.D.), доцент,
член-кореспондент Академії соціальних наук України,
м. Київ, Україна*

Жорстока й затяжна російсько-українська війна, яка триває з 2014 р., мобілізувала українську громаду щодо спротиву агресії лютого ворога.

Водночас українцям доводиться долати численні проблеми зовнішнього і внутрішнього характеру: політичні, соціально-економічні і т.д. І все-таки поступово мілітаризація охоплює всі сфери життєдіяльності нашої держави. Гадаємо, за умови входження України до складу НАТО «...Україна значно посилить його [НАТО. – С.Х.] бойовий (!) потенціал» [9, с. 257]. Успіхи контрнаступу Збройних Сил України (ЗСУ) в 2023 р. тому підтвердження. Зasadничо, на часі вирішення питання мілітаризації національної свідомості українців, від чого залежить їхній бойовий дух у нинішній боротьбі за збереження своєї держави й самоідентифікації. Переведення економіки на воєнні рейки, здається, відносно легше завдання, аніж мілітаризувати свідомість активної частини громадян.

Наукові дослідження, слід погодитися, забезпечують загальний розвиток суспільства [2, с. 164]. Якщо «наука – соціально значуща сфера людської діяльності...» [7], то вона має відповідати запитам суспільства і держави. Умови даної війни, наголосимо, вимагають концентрації зусиль науковців, освітян, музейників й політиків щодо глибокого вивчення воєнної історії українського етносу з метою формування у громадян належної мілітарної культури. Це та інше забезпечить кращі показники насамперед морально-психологічного стану військово-службовців. До означеної справи слід залучити і здобувачів наукових ступенів з різних спеціальностей. Вони, у разі правильно поставленої задачі та її енергійного виконання, здатні досягти належних успіхів в цьому напрямку. Як відомо, дисертант є ключовою фігурою під час виконання наукової роботи: «...аспірант [а також докторант. – С. Х.] при виконанні дисертації виступає головним виконавцем...» [6, с. 18]. Себто науковий керівник (консультант), хоча спрямовує і контролює дослідження здобувача, навряд чи зможе суттєво вплинути на його (дослідження) кінцевий результат.

Мілітарна культура українців – цікава й актуальна проблема сьогодення. Мабуть, виняткових успіхів тут зможуть добитися представники гуманітарного профілю: історики, філологи, етнографи, музейники т. ін. При виборі ж конкретної теми дисертації доцільно користуватися універсальною порадою ерудованого італійського філософа й книгознавця Умберто Еко (1932–2016): «Отже, запам'ятаймо основне правило: що конкретніша тема, то ліпше працюється, а тому досяжний її успіх. Монографічні теми ліпші, ніж оглядові» [4, с. 26]. Як приклад, згадаємо докторську дисертацію знаного вітчизняного музейника і дослідника Віктора Карпова (нар. 1960): «Історичні витoki української військової символіки та її розвиток в незалежній Україні» (2015) [5], де детально висвітлене питання формування символіки українського війська після відновлення самостійності України наприкінці ХХ ст. Її (дисертації) результати можуть бути використані

під час патріотичного виховання молоді, яка має усвідомлено любити й захищати Батьківщину, а також поважати ЗСУ.

Фахівці будь-якої галузі науки докладають значних зусиль щодо впорядкування термінологічно-понятійного апарату, аби надалі уникнути прикрих непорозумінь. Так, деякі історики взяли участь у формуванні єдиних поглядів сутності та змісту основних понять воєнно-історичної й воєнної наук [3, с. 19], досягнувши в тому конкретних здобутків. З огляду на визначену нами тему розвідки, привертають увагу уточнення професора Олександра Гуржія (нар. 1955) та доцента Ростислава Пилявця (нар. 1963) щодо фундаментальних понять воєнної та воєнно-історичної наук: воєнна історія й військова історія, воєнне мистецтво й військове мистецтво [3, с. 20]; а висновок їхній такий: «...головним, пріоритетним об'єктом вивчення воєнної та воєнно-історичної наук є саме війни (ширше – воєнні конфлікти), а не військо» [3, с. 20]. Думаємо, останнє стане у пригоді всім, хто зануриться у подібну проблематику.

Визначні діячі науки й культури всіх епох цілком слушно акцентували увагу на якості підготовки фахівців. Адже від цього залежить науково-технічний та культурний прогрес людства. Імітація ж певної діяльності створює передумови для безруху і кризи в економічному та суспільно-політичному житті країн. Ще прославлений вчений-гуманіст доби Відродження Джованні Боккаччо (1313–1375) у своєму безсмертному шедеврі «Декамерон» (1353) гостро засудив «бутафорну науку» (9 оповідка 8 дня) [1, с. 482–494]. «Ми часто бачимо, – іронічно зауважив Дж. Боккаччо, – як наші краєни [флорентійці. – С. Х.] повертаються з Болоньї [престижний Болонський університет, заснований 1088 р. – С. Х.] додому... усе пишні та розкішні, а як до діла дійдеться, то нікудишні» [1, с. 482]. Після ж розповіді про пригоди одного недалекого доктора медицини резюмував: «Оттак у нас у Флоренції вставляють ума тим, хто в Болоньї його не купив» [1, с. 494]. Рішучіше й системно боровся з недоліками в науковій сфері і видатний німецький мислитель Фрідріх Ніцше (1844–1900); його оцінки різкі, а висловлювання прямолінійні, чим і привабив до своєї неординарної творчості різноманітних інтелектуалів. «У книзі, написаній ученим, – стверджував Ф. Ніцше, – майже завжди є щось гнітюче: «фахівець» неодмінно десь вигулькує, зі своїм завзяттям, своєю серйозністю, озлобленням, зі своєю переоцінкою закутку, в якому він сидить і плете, зі своїм горбом – бо у кожного фахівця свій горб. Вчена книга завжди відображає скалічену душу – будь-яке ремесло калічить» [8, с. 249]. І резонно запитав: «Чого варта книжка, яка навіть не відносить за межі всього книжного?» [8, с. 156]. Ось чому: «Книги й нотатки у різних мислителів відрізняються: один зібрав у книзі світло, яке спромігся

забрати додому, швидко викравши його з променів знання, яке світило йому; інший подає самі тіні, сіро-чорні репродукції того, що постало у його душі напередодні» [8, с. 94]. Але ж наука, на переконання Ф. Ніцше, «...визначає речі тривкі, які завжди дають привід для нових досліджень – адже могло бути геть інакше!» [8, с. 64]. Витворений ним образ вченого має стати взірцем для сучасних здобувачів, підживлювати їхній ріст: «...мої вчені друзі! Я благословляю вас... І за те, що ви... зневажаєте... паразитів від культури! І що ви не вмієте торгувати духом! І часто маєте думки, які не підлягають грошовому вираженню! І що ви не репрезентуєте нічого, чим ви насправді не є! Що єдина ваша воля – стати майстрами свого ремесла, відчувачи благоговіння перед майстерністю і рішуче відкидати все примарне, напівправдиве, причепурене, віртуозне, демагогічне» [8, с. 250]. Справді, творчість великого Ф. Ніцше поза часом. Влучно висміяв ганебну практику в освіті «диплом заради проформи» [4, с. 17] і професор У. Еко. У даному випадку цю думку італійця доречно екстраполювати також на процес підготовки дисертаційних досліджень.

Таким чином, сучасні дисертаційні наукові дослідження в Україні мають проводитися в контексті процесу мілітаризації української нації, яка з 2014 р. змагається за збереження своєї держави і самоідентифікації. Важливо при цьому повсякчас дбати про якість підготовки дисертацій.

Література:

1. Боккаччо Дж. Декамерон / з італ. перекл. М. Лукаш. Київ : Дніпро, 1985. 661, 2 с.
2. Вовк А. О., Левчук К. О. Значення наукових досліджень для розвитку вищих навчальних закладів. *Збірник наукових праць Дніпровського державного технічного університету (технічні науки)*. 2020. Т. 2. № 37. С. 161–166. URL : <http://sj.dstu.dp.ua/article/view/228093> (дата звернення : 08.09.2023).
3. Гуржій О., Пилявець Р. Сучасна воєнно-історична та воєнна термінологія : проблемні питання. *Сторінки воєнної історії України* : зб. наук. ст. 2009. Вип. 12. С. 1–24. URL : <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/95590> (дата звернення : 08.09.2023).
4. Еко У. Як написати дипломну роботу : Гуманітарні науки / пер. за ред. О. Глотова. Тернопіль : Мандрівець, 2007. 224 с. (Б-ка журналу «Мандрівець»). URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Umberto_Eco/Yak_napysaty_dyplomnu_robotu.pdf? (дата звернення : 01.02.2022).
5. Карпов В. В. Історичні витоки української військової символіки та її розвиток в незалежній Україні : дис. ... д-ра іст. наук: 07.00.01 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2015. 464 с.

6. Козубцов І. М. Методологія організації роботи аспірантами над дисертаційним дослідженням. *Професійна освіта : проблеми і перспективи*. 2013. Вип 5. С. 16–22. URL : https://lib.iitta.gov.ua/734792/1/Profos_2013_5_6.pdf (дата звернення : 08.09.2023).

7. Мосьондз С. Наука в різних іпостасях. *Віче*. 2012. № 6. URL : <https://veche.kiev.ua/journal/3033/> (дата звернення : 10.09.2023).

8. Ніцше Ф. Весела наука / пер. з нім. В. Б. Чайковського; худож.-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. Харків : Фоліо, 2020. 284 с. (Зарубіж. авт. зібрання). URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Nietzsche_Friedrich/Vesela_nauka.pdf? (дата звернення : 08.09.2023).

9. Ховрич С. Український досвід взаємодії з Європейською та Євроатлантичною спільнотами в умовах гібридної агресії. *Архітектура безпеки європейського та євроатлантичного просторів* : наукова монографія / за ред. Т. Астратович-Лейк, Я. Турчин, О. Горбач, О. Цебенко. Рига, Латвія : “Baltija Publishing”, 2022. С. 243–267.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-73>

THE LATEST AMENDMENTS TO AWARDING PH.D. IN UKRAINE

Shaparenko Olena Volodymyrivna

*Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Language Training,
European Integration and International Cooperation,
Ukrainian Engineering and Pedagogical Academy
Kharkiv, Ukraine*

In the conditions of the full-scale war, the universities of Ukraine are performing educational and scientific activities, making efforts to ensure proper training of doctors of philosophy. This, unfortunately, does not always lead to awarding the degree of Doctor of Philosophy.

The purpose of the work is to analyze the reasons of failures through a prism of key requirements for applicants to awarding the degree of Doctor of Philosophy and to highlight some of the most relevant amendments in the procedure of thesis defense concerning these key requirements. To achieve the aim some governmental websites were reviewed, and some data was analyzed.

It is commonly acknowledged, that there are three main requirements for applicants: they must complete an accredited educational and scientific program which is confirmed by an academic certificate, prepare a high-quality

scientific research, framed in a dissertation, and have the required number of published scientific articles.

Regarding the educational and scientific program, Article 7 of the Law “On Higher Education” clearly states that “a document on higher education of the state model is issued by a higher education institution only according to an accredited educational program [1].” To overcome challenges of the war-time the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated by January 12, 2022 № 44 on “the Procedure for awarding and revoking the decision on awarding the degree of Doctor of Philosophy” confirmed, that a specialized one-time academic council can be formed only in an institution that has such an accredited program. Moreover, a conditional accreditation is also accepted, according to Leontiy Shipilov, the Head of the one-time academic council support and analytics department at the National Agency for Quality Assurance of Higher Education [3]. Therefore, a person who has completed an accredited educational and scientific program in the relevant institution is admitted to defense, and a one-time academic council is formed in this institution.

According to the Resolution, it is allowed not to take into account the period of martial law, as well as the following three months after its termination or cancellation when calculating the terms determined by the Procedure for awarding the degree of Doctor of Philosophy [2]. The Document also states that the applicant “in the presence of serious circumstances (due to health, family issues, service in the Armed Forces, etc.) by written application has the right to receive a conclusion on the scientific novelty, theoretical and practical significance of the results of the dissertation and conduct the defense of the dissertation in a one-time academic council within two years after expulsion from graduate school” [3].

As far as the quality of dissertation research is concerned, the main change that will be implemented is the so-called two-level verification of the dissertation. The reasons for this implementation lie, firstly, in the inconsistency of scientific publications with the topic of research, and secondly, in the incompetence of specialized one-time academic council members who fail to see this inconsistency. According to a study by the National Agency for Quality Assurance in Higher Education, a total of 92% of specialized one-time boards were suspended by the Ministry of Education and Science due to problems with the competence of their members in the subject of the applicant’s research. Most of them occurred in the sphere of health care (30%), law (14%), social and behavioral sciences, as well as education and pedagogy (8%) [3]. A more thorough expertise of the thesis (two-level) is supposed to contribute to the eradication of these negative phenomena.

Finally, regarding scientific publications, indexed in the scientometric databases Scopus or Web of science, – they are desirable, but not mandatory. This is due to the fact that in different fields of sciences there are different

opportunities to be published in publications included in scientometric databases. There are plenty of such journals in natural sciences, however, there are very few of them in the humanities. As for the DOI, after the entry into force of this Order, every publication must have it. An exception may be a publication that contains a state secret or has the label “for official use only” [3].

To sum up, the government documents of the wartime demonstrate the shift towards the European procedure for awarding scientific degrees of doctor of philosophy. This means new challenges both for applicants, and for members of the academic councils. In our opinion, the changes implemented by the National Agency for Quality Assurance of Higher Education will contribute to eliminating the shortcomings indicated above.

References:

1. Law of Ukraine on Higher Education. Verkhovna Rada of Ukraine. The Procedure for awarding and revoking the decision on awarding the degree of Doctor of Philosophy. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>

2. Про внесення зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Урядовий портал/ URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmini-do-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-12-sichnya-2022-r-44-341>

3. PhD-порядок: досвід застосування та перспективи вдосконалення. URL: <https://nubip.edu.ua/node/121193>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-74>

THE PROBLEM OF DEFENDING DISSERTATIONS IN A STATE OF WAR FOR SCIENTISTS IN THE FIELD OF CULTURE AND ART: APPLIED RESEARCH

Sharykov Denys Ihorovich

*PhD in Art Criticism, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Circus Genres
of the Faculty of Performing Arts,
Kyiv Municipal Academy of Circus and Performing Arts
Kyiv, Ukraine*

Defending dissertations in a state of war for scientists in the field of culture and art – applied research – is a serious problem today.

It is sad that the position of the relevant departments and structures, instead of simplifying the defense of scientific research, namely a dissertation for the degree of Doctor of Philosophy or Doctor of Science, is carrying out a systematic effort to complicate the defense procedure above.

This aspect is very important, as it creates exclusivity and opportunism for special groups of applicants for academic degrees, and also does not motivate everyone who wants to conduct dissertation research and defend it.

A fairly voluminous number of strict requirements and various kinds of technical and organizational superstructures, bureaucratic unnecessary procedures, interfere with and aggravate the conduct and defense of dissertation research, especially for representatives of culture and art, in particular practitioners in the field of fine arts, decorative arts, design, theater, stage and circus art, choreography, cinema and television, as well as applied cultural varieties.

Instead of strengthening Ukrainian culture and art in the scientific and educational sphere. Namely, these dissertation studies can be carried out in scientific, pedagogical and research structures. Institutions of a controlling nature create all the conditions for rejection and reluctance of both young specialists and serious professionals to engage in scientific research. Excessive and unnecessary demands only discourage people from engaging in such activities. Without seeing government support and prospects. A professional practitioner, in order to carry out a high-quality process of knowledge transfer, namely in the educational field, the above-mentioned representatives of culture and art work. He is forced to enroll and study in graduate school or doctoral studies, to carry out a lot of unnecessary formalities, and also, as is customary in reality, to financially stimulate certain groups of people and structures in order to protect and confirm his system of scientific and applied nature in the field of culture and art, which has been developed over the years [2, p. 152].

In a state of war, instead of simplifying as much as possible the procedures for defending dissertations, preparing the relevant documents, simplifying the requirements: number of scientific publications; mandatory publication of articles in scientific-metric journals [3; 4]; volume of dissertations and so on.

A very important point that also occurs in the defense of dissertations is corruption and the forcing of applicants to additionally pay various kinds of intermediaries, certain groups of people, so that their research passes all the appropriate defense procedures. Ministries, departments and structures responsible for the principles of conducting and protecting scientific research by their actions create everything so that those wishing to apply for a scientific degree simply refuse protection, thereby not strengthening the system of Ukrainian education and science in the field of culture and art.

The following conclusions can be drawn: if the above problem is not resolved at the legislative level, the sphere of culture and art in the context of Ukrainian education and science will degrade or turn into a profane corruption sphere. And young professionals and practitioners will forever cease to be interested in the opportunity to conduct and defend a scientific dissertation.

References:

1. Львова І. Циркова режисура та шоу-бізнес у полі розважальної галузі. Роль PR у просуванні циркового шоу. Київ. АРТ-платФОРМА, КМАЕЦМ, 2021. № 3. С. 85–106.
2. Романенкова Ю. До питання про місце циркознавства у сучасній українській гуманітаристиці. Сучасні тенденції розвитку науки. Ужгород, Херсон, 2018. С. 150-153.
3. Постанова, Порядок від 12.01.2022 № 44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/44-2022-%D0%BF#Text>.
4. Нормативні документи щодо здобуття ступеня доктора. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/261-2016-%D0%BF#Text>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-75>

ПРАВИЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ЯК ЗАПОРУКА УНИКНЕННЯ АКАДЕМІЧНОГО ПЛАГІАТУ В ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

Шкабаріна Маргарита Андріївна

кандидат педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри психології та інклюзивної освіти,

*Рівненський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
м. Рівне, Україна*

Завданням академічної спільноти є вироблення нових знань, дослідження та розвиток науки. Однак, разом з безсумнівними досягненнями в академічному середовищі існує певна загроза – академічний плагіат. Він виникає, коли ідеї, тексти, дослідження, або інші матеріали представляються як власні, незалежно від того, чи вони були запозичені від інших джерел. Ця проблема стає серйозною перешкодою для наукової чесності і завдає шкоди розвитку науки.

Академічний плагіат несе за собою серйозні наслідки як для окремих дослідників, так і для академічних установ загалом. Він може призвести до втрати довіри та репутації дослідника, призупинення або

виключення його з університету та інших правових наслідків. До того ж академічний плагіат підриває основи довіри до науки та освіти, що негативно впливає на загальний розвиток суспільства.

У цьому контексті, правильне оформлення списку використаних джерел відіграє важливу роль у запобіганні академічного плагіату. Список використаних джерел – це інструмент, який дозволяє дослідникам чітко і точно вказати, з яких джерел вони черпали інформацію та ідеї для своїх досліджень. Цей список допомагає встановити походження інформації, надає відповідний авторитет авторам оригінальних джерел, сприяє науковій чесності.

Інформацію, що міститься в документах та матеріалах, слід структурувати та представляти у єдиному і стандартизованому форматі, щоб сприяти подальшому використанню та легкій ідентифікації. Правила оформлення посилань є універсальними і регулюються національними стандартами.

Цитата – фрагмент (уривок) з правомірно оприлюдненого твору, записаного виконання, правомірно оприлюдненої фонограми або відеограми, який використовується, з обов'язковим посиланням на його автора та/або виконавця, виробника фонограми, виробника відеограми і джерела цитування, іншою особою з метою зробити зрозумілими власні твердження або для посилання на вираження іншої особи в незмінному (автентичному) вигляді або в перекладі такого фрагмента (уривка) [6].

При цитуванні інших робіт, важливо дотримуватися наступних правил:

1. Забезпечити повне та точне цитування тексту, не вносячи змін в авторський текст і не викриваючи оригінальних ідей.

2. Позначити цитований текст у лапки і надати відповідне посилання на джерело, включити прізвище автора у дужках після викладення головної ідеї.

3. Якщо необхідно забрати частину цитати варто використовувати трикрапки для позначення пропущених фрагментів.

4. Додати пояснення або контекст, який чітко відокремлює цитату від вашого власного тексту, і використовувати квадратні дужки для граматичної узгодженості цитати з вашим власним текстом [3; 4; 5].

Невиконання цих правил, включаючи використання ідей або матеріалів без вказання джерела, може бути вважатися порушенням авторського права і розглядатися як плагіат, що означає привласнення іншого авторського матеріалу як свого. Важливо також вказувати джерело при перекладі ідей або текстів, навіть якщо вони не є дослівними цитатами.

В Україні діють два затверджені Національні стандарти, що відповідають за оформлення бібліографічної інформації в науковій роботі: ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 [2] та ДСТУ 8302:2015 [1]. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 – це стандарт, який не поширюється на бібліографічне

посилання, тобто посилання, яке згадано в тексті документа [2]. ДСТУ 8302:2015 – це стандарт, який поширюється на бібліографічні посилання в опублікованих і неопублікованих документах незалежно від носія інформації [1].

Згідно із наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (zareestrovano в Мін'юсті 3 лютого 2017 р. № 155/30023) [7] МОН України спростило вимоги до оформлення списку використаних джерел. Зокрема, на вибір можна використовувати Національний стандарт України «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання. ДСТУ 8302:2015» або один із стилів, віднесених до рекомендованого переліку стилів оформлення списку наукових публікацій, які є загальнозастосовуваними в зарубіжній практиці оформлення наукових робіт. Ними є: MLA (Modern Language Association) style; APA (American Psychological Association) style; Chicago/Turabian style; Harvard style; ACS (American Chemical Society) style; AIP (American Institute of Physics) style; IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style; Vancouver style; OSCOLA; APS (American Physics Society) style; Springer MathPhys Style.

На сьогоднішній день існують численні безкоштовні онлайн-інструменти для створення та форматування бібліографічних посилань та цитувань в різних міжнародних стилях. Вони роблять цей процес легким та зручним для користувачів. Зазвичай для використання таких інструментів потрібно перейти на веб-сайт сервісу і вибрати бажаний формат цитування та тип документа (наприклад, монографія, журнальна стаття тощо). Після цього, слід ввести основні дані (наприклад, назву журналу, рік публікації, автора або авторів статті, назву статті та сторінки), і згодом отримати готове форматоване посилання відповідно до обраного стилю цитування. Це значно спрощує завдання з оформлення бібліографічних списків. Такими сервісами є: Реферативний менеджер (<https://4ref.ontu.edu.ua/>), Citation Machine (<https://www.citationmachine.net/>), EasyBib (<https://www.easybib.com/>), Zotero (<https://www.zotero.org/>), BibMe (<http://www.bibme.org/>), Citavi (<https://www.citavi.com/>), RefWorks (<https://www.refworks.com/>) та інші.

Отже, правильне оформлення списку використаних джерел має величезне значення у запобіганні академічного плагіату і підтриманні наукової чесності в академічних дослідженнях та роботах. Список використаних джерел надає чітку і документальну підтримку того, що автор дослідження використовував інформацію та ідеї з певних джерел. Це допомагає підтвердити авторство та відповідальність за використану інформацію. Правильне цитування та посилання на джерела у списку ліквідує можливість вважати вже опублікований матеріал як власний. Список використаних джерел допомагає іншим дослідникам та читачам легко знаходити джерела, на які посилається автор. Це робить науковий діалог більш ефективним і сприяє подальшим дослідженням.

Використання стандартів форматування та цитування допомагає уникнути недорозуміння та помилок у створенні бібліографічних посилань. Тому, правильне цитування та оформлення списку джерел сприяють довірі громадськості до наукових досліджень і забезпечують високий стандарт наукової чесності.

Література:

1. ДСТУ 8302:2015. Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Уведено вперше ; чинний від 2016-07-01]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 17 с.

2. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання / Нац. стандарт України. Вид. офіц. [Чинний від 2007-07-01]. Київ : Держспоживстандарт України, 2007. 47 с.

3. Міжнародні правила цитування та посилання в наукових роботах : методичні рекомендації / автори-укладачі: О. Боженко, Ю. Корян, М. Федорець ; редколегія: В. С. Пашкова, О. В. Воскобойнікова-Гузева, Я. Є. Сошинська, О. М. Бруй ; Науковотехнічна бібліотека ім. Г. І. Денисенка Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського» ; Українська бібліотечна асоціація. Київ : УБА, 2016. 117 с.

4. Основні вимоги до оформлення списку літератури за новими стандартами: методичні рекомендації / уклад.: М. П. Гребенюк, Г. З. Шевчук. Луцьк: ВІППО, 2019. 60 с.

5. Оформлення списків використаних джерел (літератури) : методичні рекомендації / Навчально-наукова бібліотека Донбаської національної академії будівництва і архітектури ; укладач : Л. О. Ревенкова ; відпов. за вип. Колесніченко С. В. Краматорськ, 2019. 18 с.

6. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855> (дата звернення 12.09.2023).

7. Про затвердження Вимог до оформлення дисертації : наказ Міністерства освіти України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-17>. (дата звернення 25.08.2023).

БІОСОЦІАЛЬНА ПЛОЩИНА ПІДГОТОВКИ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ ПРАЦІ АСПІРАНТАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юхименко Лілія Іванівна

*доктор біологічних наук, доцент,
доцент кафедри анатомії, фізіології та фізичної реабілітації,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

Серед багатьох викликів неспровокованої російської військової агресії проти України, що набула 24 лютого 2022 року повномасштабного формату – загроза розвитку вітчизняної науки. Ця загроза складається як, безпосередньо, із небезпеки життю і здоров'ю науковців, так і ризиків зі знищення матеріально-технічної бази, обмеження можливостей для проведення досліджень, зниження їх економічної підтримки, зменшення чисельності молодих дослідників та їх відтоку за кордон внаслідок міграції. Наголошувалось, що в умовах воєнного стану, сфера науки та інновацій зазнала значних втрат і це істотно вплинуло на її суб'єктів, інфраструктуру, механізми функціонування [1, с. 29].

Після нетривалого припинення наукової діяльності в країні на початку агресії, навчання і робота аспірантів над дисертаціями продовжилась і триває по цей день. В умовах оголошення воєнного стану в Україні, наукова діяльність можлива у 3-х форматах: офлайн, онлайн та змішаному. Поряд з цим, слід відмітити, що на шляху науки виникла нова супутня проблема – існування складного біосоціального та психологічного стану науковців (як викладачів, так і аспірантів), пов'язаного із специфічними обставинами у державі, що мусить захищати свій суверенітет і цілісність. Існування цієї проблеми вказує на необхідність контролювання стресу, стримування емоційного напруження, збереження фізичного здоров'я [2, с. 74; 3, с. 52]. Не менш важливою виглядає потреба у створенні оптимальних умов для забезпечення безперервної наукової діяльності аспірантів, мінімізації інтелектуальних втрат та сталого інноваційного розвитку.

Метою нашого дослідження було виявити зміни наукової сфери університетської молоді науки у період дії воєнного стану та сформулювати рекомендації для продовження активної діяльності аспірантів без шкоди їхньому здоров'ю. Встановлено, що під час дії воєнного стану молоді науковці користуються для виконання дисертаційних завдань широким колом різноманітних підходів та методів. Так, використання гнучких моделей освітньо-наукової

діяльності, дистанційної, індивідуальної форм оволодіння теоретичними курсами за освітніми програмами, а також систематичне онлайн-консультування і віртуальні зустрічі з викладачами і керівниками мають позитивні результати. Не менш важливу роль відіграє синхронізація університету з системною трансформацією науки України, запровадженою під егідою МОН: конкурсні грантові розробки через Національний фонд досліджень, співпраця із закордонними європейськими науковими школами за фокусами «Горизонт-2020», «Горизонт Європа», обмін досвідом та технологіями навчання. Сучасні пріоритетні завдання наукової спільноти націлюються на довгострокове планування науково-технічних розробок, оволодіння європейськими модулями наукової діяльності, посилення системи науки новими кваліфікованими кадрами, соціально-економічної мотивації тощо.

Проаналізувавши нагальні потреби аспірантів освітньо-наукової програми «091 Біологія», які були обумовлені війсьним станом для збільшення підтримки та сприяння їх науковому розвитку, ми провели анонімне авторське соціологічне опитування за особистої згоди кожного з учасників. Виявлено, щонайменше, дві важливі сфери таких потреб молодих науковців. Це, по-перше, визнання важливості систематичного моніторингу психофізичного здоров'я на базі надійної державної підтримки та, по-друге, існування необхідності подальшого безупинного професійного розвитку.

Для того, щоб впевнитися у об'єктивності отриманих результатів нами проведено оцінку самопочуття, активності та настрою молодих науковців у комплексі з одно часовим експрес-аналізом стану серцево-судинної, дихальної систем та центральної нервової системи. Співставлення отриманих нами показників аспірантів, які працюють над дисертацією в умовах воєнного стану в Україні із аналогічними даними аспірантів довоєнних часів дозволило виявити деякі негативні тенденції щодо стану психічного та фізичного здоров'я у перших, а також розробити ряд рекомендацій і тренінгів. Основний акцент був орієнтований на психоемоційне розвантаження, розширення особистого контролю, самоосвіти, поглиблення теоретичних і практичних здоров'язберігаючих знань і вмій тощо.

Підсумовуючи наведене вище, слід наголосити на тому, що ефективність наукової діяльності в умовах воєнного стану повинна ґрунтуватись на глибокій самомотивації, що черпається за допомогою використання новітніх інформаційних ресурсів та баз даних (Web of Science, Scopus, Science Direct і ін.), відслідковуванні та оптимізації психофізичного здоров'я, державному економічному стимулюванні. Продовжуючи дослідження у цьому напрямку, висловлюємо думку, що такий багатокомпонентний підхід до підготовки дисертаційної праці в умовах воєнного стану, який враховує важливі біосоціальні складові здоров'я виконавця, здатен сприяти опрацюванню ним задумів та ідей, подоланню різноманітних проблем, пов'язаних із збиранням фактичного

матеріалу, його інтерпретацією, активізацією вже розпочатих наукових розробок та досягнення їх логічного завершення.

Література:

1. Освіта України в умовах воєнного стану. 2022: Інформаційно-аналітичний збірник. / МОН. Інститут освітньої аналітики. Київ. 2022. С. 29. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serp.n.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Inform-analytic.zbirn-Osvita.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu.22.08.2022.pdf>

2. Кіпенський А., Підбуцька Н., Пономарьов О. Особливості подолання стресу під час воєнного стану викладачами закладів вищої освіти. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2023. Т. 1. С. 65–75.

3. Мороз Л.І., Сафін О.Д. Модель розвитку стресостійкості здобувачів вищої освіти в умовах воєнного стану. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2022. Т. 33 (72). № 5. С. 48–53.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-321-0-77>

СНАТГРТ ЯК СПІВАВТОР ТЕКСТІВ НАУКОВИХ РОБІТ ЗДОБУВАЧІВ РІВНЯ «ДОКТОР ФІЛОСОФІЇ»

Ягодзінський Сергій Миколайович
*доктор філософських наук, професор,
проректор із навчально-методичної роботи,
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Козинець Анатолій Олександрович
*завідувач навчальної частини,
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Кам'яний вік скінчився не тому, що закінчилось каміння. Це спостереження свого часу повторювали деякі засновники квантової механіки, які ніяк не могли перебороти спротив адептів ньютонівської фізики. Ідея квантів ну ніяк не вписувалась у звичну, зручну, зрозумілу,

комфортну картину світу. Вмирають не ідеї, а ті, хто їх підтримує, – до такого висновку прийшли тоді родоначальники нового наукового напрямку.

Але темп, який задало суспільство на початку нового століття, не дає можливості, права й часу на очікування поступової адаптації до нових можливостей, систем і технологій з боку всіх членів суспільства. Ми мусимо рухатись суголосно з розвитком технологій, адже нині саме вони визначають зміст соціальних процесів; вони забезпечують конкурентно-здатність; вони окреслюють напрями цивілізаційної динаміки; вони підтримують економіку, виробництво, освіту, державне управління, сферу послуг.

Наївно було б вважати, що людина відмовиться від небаченого рівня комфорту, швидкості, зручності, безпеки, які надають інноваційні технології. Відтак, мусимо міркувати не про те, як повернутись у добрі старі часи, а як відкрити для людини нові простори її реалізації, як зняти з неї марудну роботу, яка ще вчора відбирала час, кошти, енергію, мотивацію.

Що відволікає здобувачів наукових ступенів від наукових досліджень? Звісно, це складання звітів, аналітичних записок, текстів. Левову частину часу здобувачі витрачають на підбір наукової літератури, на формування текстових блоків, на компоновку, вичитку, редагування, коректуру, внесення правок тощо. Не буде перебільшенням стверджувати, що захисту дисертації передують не стільки проведення польових досліджень, скільки робота з рецензентами, редакторами, видавцями. Єдині фахівці, яких зустрічають на своєму шляху здобувачі рівня «Доктор філософії» (а в минулому – наукового ступеня кандидата наук), – це наукові керівники та опоненти. Опоненти, які мали бажання й час прочитати дисертацію, могли висловити зауваження реально наукового змісту, оцінити методологію проведення дослідження, зіставити мету, завдання з отриманими висновками, вказати на переваги й недоліки роботи, окреслити її перспективність.

Описаною траєкторією рухалась наука та навіть псевдонаука сотні років. Молоде покоління пропонувало ідеї, старше – оцінювало, допускало до наукового товариства, пропонувало місця на кафедрах, в лабораторіях, дослідницьких інститутах.

Нещодавня поява інтелектуальних систем, відомих як системи штучного інтелекту, не на жарт сполохала і освітян, і вчених. Виявляється, штучні системи здатні самостійно генерувати не лише тексти, в яких неможливо виявити плагіат, а й формулювати ідеї, висувати гіпотези, надавати структуровані рекомендації щодо напрямків досліджень. При цьому варто враховувати, що інтелектуальні системи роблять це не випадковим чином, а з урахуванням даних, наукових

публікацій, аналізу текстів, результатів наявних досліджень, використовуючи евристичні алгоритми, потенціал нейронних мереж і нечіткого програмування.

Цей аспект у деякого може викликати етичні застереження. Як же так, не дослідник продукує ідеї, а машина! Не вчений визначає пріоритети і напрями наукового пошуку, а інтелектуальна система з аналізу текстів!

Але, якщо не сприймати науку як «гру в бісер» – беззмістовну й порожню, то слід визнати – головне не те, хто і як отримує науковий результат. Головне – це сам науковий продукт, його істинність та можливість використання в техніці, технологіях, соціальному житті чи побуті. Чи знаємо ми імена вчених, результатами досліджень яких користуємось? Навіть більше – чи можемо ми стверджувати, що кінцевий продукт – це результат діяльності одного окремого вченого, а не колективів, представлених плеядами дослідників – як талановитих, так і не дуже? Недаремно свого часу В. Вернадський писав про ноосферу як сферу розумної діяльності людей. В ноосфері, на думку академіка, зріли ідеї, які згодом схоплювались вченими та перетворювались на кінцевий науковий результат. На додачу, на шляху отримання наукових результатів зазвичай стоять люди, їх емоції, мотивації, боротьба за визнання, проблеми з фінансуванням досліджень чи навіть передчасна чи планомірна смерть.

Що пропонують інтелектуальні системи? Відсутність людського фактору, швидкість, системність, залучення лише сучасної інформації, відсутність часових обмежень, одночасна робота із пошуку та обробки інформації, формулювання гіпотез, ідей, припущень з урахуванням усього масиву доступних даних. Хто буде сперечатись із тим, що жоден дослідник, окрім безумовних геніїв, не здатен виконати подібну роботу в більш менш адекватні терміни?

З огляду на зазначене, чи можемо ми обмежувати використання ChatGPT під час написання здобувачами рівня «Доктор філософії» текстів своїх наукових досліджень? На нашу думку, ні. Адже це нераціональна витрата часу та людського ресурсу тими, хто обрав шлях становлення себе як фахівця вищого рівня кваліфікації. Якщо інтелектуальна система здатна класифікувати наукові джерела, проводити їх систематизацію, виявляти суперечності авторів та прогалини в існуючих дослідженнях, пропонувати напрями подальших розвідок, відкидати хибні уявлення, оцінювати імовірності розвитку подій, враховувати багатофакторність явищ і процесів, то який сенс змушувати це робити вченого? Тим паче, що все описане не буде тієї якості і з тією швидкістю, з якою це здатен надати ChatGPT та аналогічні йому системи.

Роль дослідників, вчених, освітян, а з часом і всіх людей буде трансформуватись. Як нині ніхто не віднімає і не ділить у стовпчик, так з часом ми віддаватимемо інтелектуальним системам ту роботу, яка ще сьогодні вважається винятковою прерогативою людини. Не вперше і, очевидно, не востаннє, людина змушена шукати ті сфери, в яких вона – свідомо, творча, унікальна інтелектуальна істота – з найбільшою користю, сенсом і результативністю може реалізувати свій життєвий потенціал, розкритись як індивідуальність, проявити здібності і таланти, які поки що не можуть бути відтвореними нічим (ні калькулятором, ні комп'ютером, ні інтелектуальними системами), крім неї.

Наостанок дамо відповідь на питання, яке винесене в заголовок – так чи можна називати ChatGPT співавтором текстів наукових робіт здобувачів рівня «Доктор філософії»? Відповідь очевидна – ні! Автор – це завжди людина. Інша справа, чи зупиниться автор на тому, що йому запропонує інтелектуальна система, чи відчуватиме він себе творцем нового, чи матиме гордість за відкриття, чи розумітиме свій внесок у науку, техніку, розвиток цивілізації? Якщо ж все, на що буде здатен і чим задовольняє свій запит до життя здобувач рівня «Доктор філософії» – це майстерне жонглювання текстовими блоками, які видала інтелектуальна система, – то така його – цього аспіранта, студента, псевдовченого – доля. Доля прожити «в холосту», без проривів, без відчуття реалізації себе, без розуміння своєї користі в рамках діяльності, яку сам же й обрав. Іншими словами – це шлях в нікуди, в забуття, в зречення себе з втратою своєї ідентичності, індивідуальності та сенсу існування. А в підсумку – це втрата свободи бути собою, бути Людиною!

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«Актуальні питання підготовки
дисертацій в умовах воєнного стану»**

(30 вересня 2023 року)

Підписано до друку 25.09.2023. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 29,76. Наклад 100. Замовлення № 0923-039.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.